

FINSKA FORNMINNESFÖRENINGENS

TIDSKRIFT.

~~~~~

SUOMEN MUINAISMUISTO-YHDISTYKSEN

AIKAKAUSKIRJA.

XVIII.

HELSINGISSÄ 1898.

HELSINGIN SENTRAALIKIRJAPAINOSSA.

SISÄLLYS. — INNEHÅLL.

Kesämatkoja Venäjän Karjalassa sekä hajanaisia kuvauksia Karjalan kansan nykyisyydestä ja entisyydestä. L. V. Pääkkösen tekemiä	Siv. 1—248.
Uebersicht	„ 249—255.
Venäjän Karjalan eteläosan kartta.	

KESÄMATKOJA VENÄJÄN KARJALASSA

SEKÄ

HAJANAISIA KUVAUKSIA

KARJALAN KANSAN

NYKYISYYDESTÄ JA ENTISYYDESTÄ.

L. V. PÄÄKKÖSEN

TEKEMIÄ.

Johdannoksi.

Käyös, ystävä, kanssani oppimahan
Sukeheimoais entisten aikain.
Nyt se korpien keskellä huolissa'an
Siellä raatavi laihoja halmeitaan,
Syöpi pettua palkaksi vaivain, —
Latoo lauluja vanhoista muistoistaan.

Siltä rikkaus, maine on riistetty pois,
Valta Vienan, tuo muinainen suuri.
Vaan sen kärsintä, jospa se siinä jo ois,
Tämän kansan, sen uljaana kestää se vois,
Seistä jäykkänä niin kuni muuri;
— Sill' vieläkin uljuutta siihen tok' ois! — —

Satavuosia kestävi kärsimiset
Yhä kansalla, raukalla, raskaat.
Kilvan nälkä ja kylmä ja viholliset
Sekä metsien pedotki raadellehet
Sitä on; sekä tuonehet tuskaa
Sille, — vieneet on voimatki viimeiset.

Heimo armas, sä hyljätty, kärsimähän
Ijankaikenko Luoja sun laski?
Toden tottako jätti sun nääntymähän,
Ilman syyttäsi ain yhä kestäväähän
Vainopäiviä loppuusi asti?
— Eikö muistaisi Hän sua ensinkä'än?

Matkakertoelma.

1 Luku.

Kotimaasta Aittokoskelle.

Keväällä v. 1892 valmistausin matkalle Venäjän Karjalan keski-osaan, Suomen Muinaismuisto-Yhdistyksen varoilla. Matkani alkoi ensipäivinä Kesäkuussa, jolloin läksin *Heinolasta* maitse Mäntyharjun kautta *Mikkeliin*, josta oli otettava passi mukaan — kappale, joka täytyy olla jokaisella meikäläisellä, jos mieli vaikka pikimälttään pistäydä heimolaistemme luokse »rajan yli» Venäjän Karjalassa.

Kun en voinut saada oitis passia läänin kansliasta, niin jätin maksun siitä »sisälle» sekä määräyksen passin lähettämisestä postissa Lieksan kirkolle, joka on viimeinen pitäjä rajan »tällä puolen», — kuten sanotaan. Samana iltana siis jatkoin matkaani laivalla Saimaan salmien ja lahdelmien lomitse *Puumalaan*, jossa toivoin pääseväni johonkin toiseen laivaan, siten jatkaakseni matkaa Joensuuun ja Lieksaan.

Mutta harmikseni sainkin kuulla, ett'ei laivoja sinä iltana »nou-sekaan ylöspäin», joten täytyi jäädä Puumalaan odottamaan huomisen iltana — ja samalla etelästä tulevia laivoja. Paitsi tuota tuskallista viivytystä ei Puumalassa sentään aika kovinkaan pitkäksi virunut, sillä matkaeväänäni oli muun muassa kelvollista lukemista, — jota sivumennen mainiten ei pitäisi kenenkään kuolevaisen unohtaa, — ja sen ääressä kului nopeasti keväinen päivyttä iltapuoleen, jolloin laivojen oli määrä tulla.

Pistäysin illan suussa pikimälttään katsomassa »Puumalan pattereita» eli valleja aivan lähellä mainittua salmea.

Selvästi näkyi siinä vielä jäljet varuksista, joiden ääressä esi-isämme ottelivat viime hengenvetoonsa asti vapautensa ja olemuksensa kalleimman aarteen, yhteisen isänmaansa edestä. Vastatusten siinä seisoivat vielä *valli-ojat* ja *valli-korotukset*, pyssyn kantomatka välillään, ja vaikka kasvava ruoho oli kokonaan peittänyt entiset vainon-arvet niistä, niin ne vielä nytkin seisoivat siinä vakavina ja juhlallisina, ikäänkuin vahtien uskollisesti niitä aarteita, esisiemme kalmeita luita, jotka niiden suojassa ovat sijansa saaneet. Salaperäisen harmaina lipattivat tuon komeakaarteisen salmen laineet rantapenkeriä vastaan — ja nuo kallion rintamalla kasvavat käsnikkäät ja satavuotiset petäjän kakkärrät soittivat oksillansa humisten

»Täs Savon joukko tappeli
Ja joka kynsi kylmeni
Edestä Suomenmaan». — —

En malta olla sivumennen mainitsematta sattumasta, jonka kuulin tapahtuneen Puumalassa eräälle muinaistieteen ystävälle. Hän löysi metsästä sammaltuneita huoneen sijoja ja maatuneita kiviraunioita y. m. merkillisyyksiä, joista hän innostui niin, että kutsui avukseen kaukaisen ystävänsä näitä muinaisuuden kätköjä ilmille saattamaan.

Yksissä tuumin ja voimin he sitte työhön ryhtyivät, — vaan saivat kuin saivatkin harmikseen kuulla kylän asukkailta, että paikalla ollut asutus ei ollut viittäkymmentä vuotta vanhempi! Miten on käyvä minun? Voinko onnistua yhtä huonosti toimessa, joka on minulle uskottu? Hairahdunko katselemaan ja kaivelemaan paikkoja, jotka sitä eivät ansaitse? Vaiko on onnetar johtava minut sellaisten lomitse niille seuduin, joissa aikaisemman ihmisasutuksen hämävät jäljet lepäävät Antero Wipusen lailla ikuista untansa rauhaisan maaäidin povella? — — Tunsin sillä kertaa pientä pelokasta ahdistusta rinnassani, miettiessäni vastausta noihin kysymyksiini.

Vasta myöhäiseen saapui pari laivaa Lappeenrannasta. Ensimmäinen tuli vanha savolainen tuttavani »Konkordia», aivan yhtä ketteränä ja puhtoisena kuin sadat kerrat ennen lapsena ollessani, ja oikein poltteli poveani halu päästä taasen »ajamaan» siinä, vaan se ei nyt sopinut, sillä laiva meni Kuopioon ja minun matkani oli Joensuuhun. Sitäpaitsi sanoivat laivamiehet että puolen tunnin päästä tulee »Sampo» »alhaalta» Joensuuhun.

Niin tulikin — ja Sammon kannella pääsin vihdoin jatka-
maan matkaani *Joensuuhun*, jonne saavuimme seuraavana iltana.

Karulta ja kolkolta näytti oudostaan luonto Joensuun ympäristöllä, siihen nähden miltä se näyttää etelä- ja länsipuolella maamme. Sitäpaitsi nykyiseen kolkkouteen oli sekin luonnollinen syy, että puiden lehdet, jotka Heinolasta lähtiessäni jo olivat pääsemäisillään aivan täyteen mittaansa, olivat — ihme kyllä — Joensuun seuduilla vasta »hiiren korvalla» ja ruohokin näytti laihemalta siellä. Tämä seikka vahvisti minussa entuudesta vallitsevaa vastenmielisyyttä noita Karjalan kankahia kohtaan.

Eikä vastenmielisyyteni kevennyt siitäkään, että näin miten vaahtoisena vesi myllerehti koskessa kaupungin alapuolella, — eikä vielä aivan täydellisesti siitäkään että kuulin miten sikäläinen kaupungin torvisoittokunta kaiutteli viileässä ilta-ilmassa:

»Suloisessa Suomessamme
Oisko maata armaampaa,
Kun on kaunis Karjalamme,
Laulun laaja kotimaa.» — —

Ei kai tuo laulu kuulune enään näin pohjoisille seuduille? Varmaankin ovat nuo kauneutta uhkuvat sanat laulettu Karjalan eteläisimmistä seuduista — ja ennen kaikkea Laatokan rantamista? Sieltähän laulut soivat, sieltähän ovat Vuokset ja Imatrat ynnä monet muut merkillisyydet.

Seuraavana aamuna jatkoin Joensuusta matkaani »Ilmari»-laivassa *Pielisjokea* ylöspäin ja ihmeekseni näin jo ensi pysäyspaikassa mitä kauneimman kuvan Suomen kesäisestä maisemasta. — Ei täällä taida sentään, vielä täälläkään, olla luonto kauneutta vailla? — Ja kuta ylemmä tuota monimutkaista koskea laiva solui, sitä täydellisemmäksi vakaantui minussa ajatus Karjalan kauneudesta. Näköala toisensa perästä ja toistansa kauniimpi aukeni aina jonkun mutkan, tai niemekkeen, tai salmisen takaa ihailtavaksi ja katseltavaksi.

Ei puuttunut metsäisiä vaaroja, ei korkeita kallioisia vuoria, ei tumman vihannoita jylseitä kuusikkoviitoja, eikä helakkavärisiä lehtoja, joiden puut parhaallaan kasvattelivat oksiansa vihantia lehtiä — noita Pohjolan kesän verrattomia kaunistuksia.

Jo vihdoin aukeni eteeni tuo laaja *Pielisjärvi* keltaisine vesineen ja sen rannalla, tuolla huikaisevan kaukana — idän puolella, kohoilivat äänettömän vakaina korkeuteen Karjalan selänteeseen jykkevät vuoriharjut, toinen toisensa vieressä.

Lähenimmepä siitä Pielisen kirkonkylääkin — tai *Lieksaa*, joksi sitä yleisesti sanotaan. Ja kuta lähemmäksi sitä tulimme, sitä kaunihimmalle se alkoi näyttää! Eikä syyttä, sillä tuo kirkko ja kirkonkylä ovat ikäänkuin suurehko luonnon temppeli, jonka alustana on laajat ja aukeat niityt, keskikäytävänä Pankajoki kauneine rantoineen, alttarina tuo jyrkkäluontoinen vaara idänpuolella ja laitoina ääretön avaruus, joka näyttää ikäänkuin helmoihinsa kietovan koko seudun. Vieläkö kauniimpaa sijaa kirkolla voisi mielessään kuvitella?

Lieksassa tein viimeiset varukseni matkaa varten, hankin itselleni parin pitkävarsi pieksuja, vähän lääkkeitä kirkonkylän lääkemyymälästä sekä hiukan kuivaa evästä, kuten esim. juustoa, makkaraa, voita y. m. Kovin suuret eivät varukseni olleet, sillä kun läksin Lieksasta, jossa passia odotellessa kului vuorokausi, Pankakoskelle jalkasin, niin kannoin eväät selässäni.

Ei puutu Karjala kuohuvia koskia, sanoin itselleni nähdessäni miten tulisessa vaahdossa vesi hyppelehti alas *Pankakoskesta*, jossa on rautatehdas rautalanka-teollisuutta varten. Käydessäni tehtaalla, oli se miltei tyhjä ja korkeat rakennukset seisoivat vaan joutilaan ja uneliaan näköisinä jyrkillä rantatöyräillä, molemmin puolin jokea.

Yöni vietin tehtaan huoneissa, jonne mainitun tehtaan hoitaja hra Vasastjerna minulle oli hyväntahtoisesti yösian varustanut, ja odottelin lepoaikaa aina sydänyöhön mainitun tehtaan hoitajan kanssa. Hän näytti hyvin innokkaasti seuraavaan kotimaista muinaistutkintoa ja toivotti sydämestään »onnea matkalle», kun aamulla erosimme.

Saanen tässä sivumennen mainita, että mainitun tehtaan mestarilta, hra Forsnäs'iltä, sain ilmaiseksi ensimmäisen varsinaisen muinaistieteellisen kappaleen matkallani, s. o. kaksiteräisen siistin *taltan*. Hän oli sen ostanut malmin nostajilta, jotka sen olivat saaneet »kauhaansa» Pankajärven Kalliolahden suusta. Samasta paikasta oli löytynyt kaksi kourutaltoa, joista etempänä, vaan ne olivat hävinneet.

Pankakoskelta alkoivat matkani varsinaiset tehtävät. Kaunis oli aamu, tyyni ja herttaisen vilpoisa ilma ja Pankajärven kirkas

kalvo lepäsi peilikirkkaana, ikäänkuin se naisellisesti hymyilevänä olisi sanonut: »Terve tuloa Karjalaan!»

Risteilin sinne tänne Pankajärvellä ottamassa selkoa niistä merkillisyyksistä, joita tiedettiin olevan sen rannoilla ja saarissa, ja vihdoin urkenin maihin *Kalliolahdessa* tai, kuten oppaani sanoi, »Kallivolahessa», siitä edelleen maitse jatkaakseni matkaani. Kalliolahden isännällä oli muistossa yhtä ja toista ja olipa hänellä vielä tallessa muutakin, ei vaan muiston omaisuutta. *Tasataltan* mustasta kivistä ostin häneltä ja sitäpaitsi näytti hän kahta »pääläkkää», joista ei kumminkaan tahtonut luopua millään ehdoin. Niinikään oli hänellä kirja — sekin vanhuudestaan mulle tuttu — *Yksi lohduttavainen Lähetys cirja yhden Surullisen Frouvan tygö Lähetetty Strassburg'in kylpylaitoksesta*, j. n. e. Vielä tuo puhelias isäntä läksi muutaman riunan maksua vastaan talostaan parisen virstan päässä olevia *kiinteitä muinaisjäännöksiä* minulle »viisaamaan».

Puolisen seutuissa sivuutiu *Naaravirran*, jonka kummallakin rannalla on mökki ja noin neljän seudussa olimme *Ruunaan* kylässä. En ollut näet yksin, sillä Naaravirralla tapasin kahdeksan »laukkuryssää», jotka olivat Suomessa vuosia viettäneet ja nyt olivat kotimatalla »Repolan puolelle». Olipa eräs heistä meillä syntynyt ja kasvanutkin ja nyt, isänsä kuoltua, — kahdeksantoistavuotiaana — oli hänessä herännyt halu näkemään kansansa olinpaikkoja.

Näiden kera kulkien meni matka aika iloisasti ja heidän tavaroittensa kuljettajan rekipahaisessa sai minunkin pieni matkailaukkuni sijansa.

Ruunaassa aukeni eteeni näköala, jota unhottaakseni tarvitsee vuosien vierä — — —. Noin virstan verran kylästä etelään on korkea *Riivivaara*, jolta katsoen näkee joka suunnalle peninkulmittain mitä vaihtelevimpia näköaloja. Varsinkin nuo lännen ja pohjoisen puolelle levenevät majesteetilliset ja sakeametsäiset hongikkovaarat, tasaisesti viettävine rinteineen, vaikuttivat mieleen mahtavasti, unohtumattomasti. Ei puuttunut tässä entisajan Karjalaisilta, eikä Lappalaisilta ennen heitä, sileitä metsästysmaita ja mehukkaita peuran lautumia, sillä tuon suuremmoisen taulun pohjalla kimelsivät *Polvi-* ja *Ruunanjärvien* kirkkaat vedet syvissä ruoholaaksoissaan. Ei suinkaan puuttunut ja olen täydellisesti vakuutettu — seutuun nähden — siitä, että mainitulla paikalla on entisaikaan ollut asukkaansa. Sitä paitsi eivät Ruunanjärvien vedet

ole umpivesiä, vaan niihin juoksevat vuolaat virrat kahdeltakin eri suunnalta — ja niistä taas saa alkunsa tuo voimakas Naaravirta, joka laskee Polvijärvestä useiden koskien ja laajennusten kautta *Pankajärveen*¹⁾, joten otaksumalleni tulee perustus entistä tukevammaksi, vaikkei olekaan vielä näihin asti sattunut tietääkseni mitään sanottavia muinaislöytöjä paikalla. Kumminkin on otaksuminen, että vastaisuudessa, kun seudun metsien hämävät kätköt tulevat raadetuiksi, löytyy paikalta runsaitakin muinaisen asutuksen muistomerkkejä?

Ruunaassa, joka on viimeinen kylä »rajan tällä puolen», tapasin erään kapineen, piilukkoisen kiväärin, joka sai mieleeni sillä kertaa muistumaan Kustaa II Adolfin ja Kaarle XII kunnia-rikkaat ajat karastuine »Kaarlolaisineen» ja tarkkoine, kotitekoisine »piilukkoineen». Mustunut oli esine ja ruosteessakin, vaan »ylen tarkka» se kuului vieläkin olevan. Keväisin esimerkiksi sillä kuuluu vielä aivan »näihin asti» saaneen surmansa moni lämmin-turkkinen peura — kentiesi hirvikin? — valtion rajojen molemmilla puolilla.

Samalla kuin Ruunaan kylä on viimeinen »rajan tällä puolella», niin sen asukkaatkin ovat viimeiset Lutherin uskoiset, mennessä Pielisestä, Repolan kautta, Vienan merelle.

Pitkä on matka tästä kylästä rajantakaisiin kyliin, vaan vielä pitempi tuntui olevan taival Ruunaalaisten ja Venäjän puolelaisten uskontojen välillä. Kummatkin pitävät omansa ja halveksuvat toistensa uskoa, eikä lainkaan tapaa täällä sitä välinpitämätöntä suvaitsevaisuutta uskon asiassa, joka esim. Ilomantsista etelään käsin on aivan yleinen sekä lutherilaisilla että kreikan uskoisilla. Sattuvan kuvan mainitusta seikasta antaa kyyditsijäni lause, kun näistä seikoista tuli matkalla puhe. Hän, nähkääs, kertoi tyttärensä olleen talvikauden Repolassa palveluksessa ja väen väkiste sanoi hänen sieltä pois tulleen. Kun kysyin syytä siihen, sanoi hän vakaasti: »Kyllähän siellä tyttö ois hyvänä pietty, vaan se nii-

¹⁾ Mainitussa virrassa on koskia alhaalta ylöspäin: *Pankakoski, Petron, Kehosen-, Saari-, Käpykoski, Naaravirta, Sitkakoski, Murroon, Kattila-, Ämmän-, Neitikoski, Haapavirta, Paasikoski, Pulaan (Puasjoessa) ja Höpöttäjän* kosket. Edelleen *Aittakoski, Väärä-, Kuurna-, Tuusi-, Roka-, Saari-, Pitkä-, Nolon-, Lusman- ja Karpon* kosket.

hen usko kun on sellaista, niin vähän arvelutti, että jos ne olis lapseen alkaneet sitä ruveta istuttamaan».

Noin kello kuuden seuduilla olimme *Aittokosken* rannalla autiossa torpassa — nurmella sen edessä — ja lepäsimme hiukan, sillä jokaisella meistä oli täysi työ tavaroiden kantamisessa. Sanomattoman kaunis paikka se oli ja vaikutti mieleen omituisen juhmallisesti, sillä raja Suomen ja Venäjän välillä, on vaan muutama kymmen sylvä siitä.

2 Luku.

Aittokoskelta Repolaan.

Verkalleen aleni auringon kultainen keträ kirkkaalla taivaalla. Viheriänä rehoittivat kosken kauniit rantamat ja tuores tuoksu täytti ilman, jossa tuhannet sääsket pitivät lakkaamatointa leikkiään. Paikka kuvaa muuten erittäin sattuvasti kahden niin erillaisen valtakunnan, kuin Suomen ja Venäjän, rajaseutua.

Suomen puolella kohiseva koski nurmirantoinen ja koivu- ja lepikkometsineen — ja tuolla etäämpänä idän puolella sankka ja jylhä metsikkökorpi hämärine viidakkovaaroinen ja laajoine liete-soineen. Täytyy tunnustaani, että rinnassani tunsin pientä raskasmielisyyttä ajatellessani siinä, että nuo suuret salot ja aavat suot tulevat koko kesän ajan eroittamaan minut muusta maailmasta. Ja mieleeni muistui sanat: »Pois rannoilta Suomen j. n. e.»

Pian olimme rajalla, joka oli tiepolun poikki, mitä jylhimmän korven kohdalla. Leveäksi oli raja viime kesänä aukaistu ja puolet kaadetuista puista olivat kellistetyt meidän, puolet V. Karjalan puolelle. Hattu pois päästä — ja silmäys vielä kerran puoleen »Tuon armahan maan, jota lemmimme,» — ja niin sitä alettiin painaltaa edespäin kautta synkän salomaan, kaitaa metsäuraa myöten, oudoille oville ja vierahille seuduille. — — Heti näytti matkamme missä nyt olimme, sillä muutaman sylen päässä jo tuli vastaamme suo, jonka yli oli sillan asemesta pantu hoikkasia pyöreitä puita pitkittäin.

Ensimmältä ei tahtonut tottumatoim jalka pysyä pyöreän puun selällä, vaan pyrki tavan takaa livahtamaan milloin vasemmalle

milloin oikealle, ja vaikkakin pieksujeni varret yltivät liki housujen haarukoita, niin ei kauvankaan mennyt ennenkuin sukat olivat aivan märkinä sakean keltaisesta ja pahanhajuisesta suo-vedestä. Ennenkuin olimme *Lusman* kylässä — ensimmäinen kylä tuolla puolella rajaa —, niin olin aivan näännyksissä ja läpeensä märkänä, osittain huonon tien ja kuuman ilman vuoksi, osittain siitä syystä, että tavarani sain itse kantaa selässä, sillä noilla laukkumiehillä oli niin paljon myyryä, että oppailla ja heillä itsellä oli täysi tekeminen niiden kuljetuksessa.

Kartoissa on *Lusman* kylä merkitty *Tuulijoen* läntiselle rannalle, vaan se on erehys, sillä mainittu kylä on tuon joen itäisellä rannalla, eikä aivan joen lähellä. Hämmästykseni ei ollut vähäinen, kun näin kylän keskustassa uljaan, punaiseksi maalatun talon, vaikka olin kuvitellut mielessäni löytäväni koko matkalla vaan viheliäisiä talorähjiä likaisine huoneineen ja haisevine karjakartanoineen. Soudimme rantaan, talon lähelle, jossa vielä ihmeekseni näin pienen Suomessa tehdyn höyrylaivan — Varkauden konepajasta — ja mitä siistimmän näköisen saunarakennuksen pesutupineen. Niemekkeellä lähellä saunaa oli myöskin sirotekoinen, punaiseksi maalattu tuulimylly eli »mellitsa» (мельница), kuten sitä Karjalassa sanotaan.

Oli jo myöhäinen kun tulimme pihaan ja astuimme puhtaan pihamaan yli siistin etehisen kautta tavattoman välkeään asuintupaan eli »perttiin». Talon isäntä — Pietari Törhönen tai, kuten heillä virallisesti sanotaan, Pjootr Grigooreits Tergujeff — otti avosylin ja odottamattoman ystävällisesti minut vastaan. Kysyin yösijaa, jota kernaasti luvattiin samalla kuin isäntä pyysi »astumaan peremmälle», s. o. toisiin huoneisiin tuvan vieressä.

Olin miltei hämmästynyt siitä avomielisyydestä ja vierasvaraisuudesta, jolla minua otettiin vastaan mainitussa talossa. Illallinen oli runsas ja monipuolinen, — eipä puuttunut illallispöydästä viinakaan, — ja samoin vaalittiin minua mitä herttaisimmasti koko aika, jonka viivysin mainitussa talossa. Vieläpä isäntä kuljetteli minua *Tuulijärvellä* laivallansa niissä paikoissa, joissa kyläläiset tiesivät olevan jotain minun matka-ohjelmaani kuuluvaa.

Mitä muuten mainittuun taloon tulee, niin kuulin sen olevan varakkaimpia koko keski Karjalassa, — ja kaiken omaisuutensa on tuo toimelias isäntä, Petri', eläessään itse hankkinut, sen ohella kärsien vielä suuria vahinkojakin.

Hän sanoi alkaneensa meidän puolella laukun kantamisella ja siinä alkujaan onnistuneensa hyvästi. Vaan sitten sattui onnettomuus toisensa perästä, — muun muassa ottivat meikälaiset ruununpalvelijat häneltä kuuden sadan ruplan edestä tavaraa takavarikkoon, — ja niin ikään yksi hänen palkkaamiensa laukunkantajojta oli petkuttanut häntä monen sadan ruplan edestä, vaan niistä vastuksista huolimatta kantoi hänen toimeliaisuutensa runsaita hedelmiä.

Hän hylkäsi laukkukaupan ja alkoi lintu- ja kalakaupan Joensuun markkinoilla ja Pietarissa. Se tuotti hänelle »hyvät voitot» ja varallisuutensa kasvoi kasvamistaan. Tuonnottain sattui hänelle — kuten kertoi — suuri vahinko metsäkaupassa. Joku vuosi sitten jakoi näet kruunu Aunuksen läänissä talonpojille maita, joita he saavat neljänkymmenen vuoden ajalla lunastaa omiksensa. Koko kyläkunnalle annettiin yhteinen maapalsta metsineen ja halmemaineen. Metsissä kasvoi joku määrä tukkipuita, jotka luvattiin jaossa talonpojille — tietysti yhteiseksi omaisuudeksi.

Mainittu isäntä osteli toisilta talonpojilta oikeuden yksin myödeno tukkipuut ja sanoi kuluneensa kaupoissa — muistaakseni — lopuilleen toistakymmentä tuhatta ruplaa. Sitten sattui niin, että eräs kruunun metsien tarkastelija pyrki hänelle osamieheksi tukkikaupoissa. Kovaksi onneksi hän ei arvannut siihen suostua ja tuo mahtava herra saikin sen aikaan, että talonpojilta kiellettiin metsän myönti mitä hullunkurisemmalla asetuksella.

Kun Petri oli parhaallaan tukkikauppoja päättelemässä, niin tuleekin kielto — ja hänen rahansa menivät itsedestään! Sanoi hän sitten suurilla kulutuksilla anoneensa myöntilupaa kuvernööriltä ja Pietaristakin, vaan luvan asemasta sai hän vastauksen: »Pyydettävä ministeriltä!» Vielä hän sanoi kokeneensa sitäkin ja hankki itsellensä Pietarissa asianajajan, joka lupasi — suuresta summasta tietenkin — ajaa perille hänen pyyntönsä. Mutta paitsi tuota sovittua summaa, kiskoi ja nylki tuo Pietarilainen »advokaatti» ukolta monia satoja ruplia, niin että tämä lopulta kyllästyi leikkiin ja kielsi koko asianajon keskeneräisenä ja sellaiseksi se sittemmin on jäänytkin.

Täytyy todella ihmetellä sitä sitkeyttä, joka tuollaisissa oloissa jaksaa pysyä lannistumattomana. Ja kun vielä lisäksi edelliseen sen, että sikäläisen talonpojan on miltei mahdolloin maanviljelyksellä rikastua — tai edes leivissä pysyä —, sillä maat ovat kylän yhteisiä ja jos joku laittaisi tänä vuonna uuden pellon, aitaisi,

ojittaisi ja lannoittaisi sen, niin kyläläiset voivat sen ilman mitään häneltä ensi tilassa ottaa ja jakaa keskenänsä, — niin lienee lukijalla jo edes hämärä kuva siitä, miksi Aunuksen puolen miesten täytyy etsiä elatuksensa jostain ulkoa ja vieläpä useinkin niin epäluotettavalla keinolla, kuin laukkukaupalla.

Kauppakansaa he ovat kaikki aivan pienestä suureen asti. Mutta kun sikäläinen kansan sivistys on niin tuiki alhainen ja talonpoikien pääoma useinkin mitättömän pieni, niin on laukkukauppa ainoa, jota he kykenevät pitämään. Ei kumminkaan puutu monen monia todisteita siitä, että nuo ilman minkäänlaista kasvatusta, »luonnon koulussa» kehkeytyneet talonpojat, — jotka, tavalla tai toisella, ovat saaneet pääomaa hankituksi sen verran, että on saatu yksi laukku täyteen tavaraa, ja sillä aloittaneet — ovat vuosien kuluessa vaurastuneet — sekä aineellisesti että tiedoissa — siksi että ovat laittaneet suuriakin puoteja ja makasiineja itselensä mikä minnekin. Ketä ovat esim. Viipurin ja Helsingin ynnä monen muun maamme kaupungin kreikanuskoiset kauppiaat useastikin alkujaan? Karjalaisia laukkusaksoja, eikä mitään muita. Entäs nuo Pietarissa nykyään niin mahtavat ja tunnetut kauppahuoneet Bogdanoff, Filippoff, Miinin, Samson, Samoiloff, Tepponen, Töyry, Uuri ynnä monet muut heidän laisensa? Laukkusaksoja hekin Aunukselta ja Vienan Karjalasta.

Nyt on tosin ruvettu kansan opetuksesta parempaa huolta täälläkin pitämään, vaan kun tietää sen, että sikäläiset opettajat ovat venäläisiä, jotka eivät kansan kieltä lainkaan tunne, ja kun kansan lapset taas eivät osaa Venäjän kieltä, jolla opetus annetaan, niin arvannee sen millaiset tulokset sellainen kouluttaminen mahantanee antaa! Mutta »hyvähän se on sokean mielestä että vähänkin näkee», sanotaan.

Lusmassa majailin Petri Törhösellä viikon päivät ja siitä-käsin kävin kaikki merkkipaikat suuren Tuulijärven ympärillä. Samoin kävin siitä käsin *Tuulivaaran* ja *Koropin* kylissä. Kartoissa on Tuulivaaran kylä merkitty liian etelään — ja se lahti, joka pistää *Tuulijärvestä* syvälle Tuulivaaran ja Koropin kylien välille, on jätetty kokonaan pois. Maanmittaus-Ylihallituksenkin toimittamasta kartasta, jossa — sivumennen sanoen — näkyy, kauttaaltaan Venäjän Karjalan keskiosan — sekä nimien kirjoituksessa, että paikkojen merkinnässä — vilisevän mitä kirjavin joukko virheitä, joista tuonnempänä enemmän.

Täytyy tunnustaa, että tunsin milten pientä ikävää jättäessäni vihdoinkin hyvästi kauppias Petrin talon, jatkaakseni matkaani Lentieran kautta Repolan kirkolle. Liikkuneena miehenä tunsin kauppias Petri koko Karjalan, kuin »viis' sormea», ja siitä syystä hän kykeni antamaan minulle neuvoja matkan suunnista y. m. tärkeistä seikoista, joista täten tunnustan hänelle vilpittömän kiitollisuuteni.

Matkani Lentieraan kulki Tuulijärven, *Tsiikkosen* ja *Akonlahden* kautta. Siinä loppui venhekyyti ja edessä oli astuttavana kuiva hiekkaharju eli »Riekinsärkkä», joka täydellisesti vastaa Punkaharjua meillä. Aivan yhtä pitkä, yhtä kaitainen ja yhtä mutkikas sekä samansuuntainenkin kuin viimeksi mainittu. Ero on vaan siinä että tämä harju ei kohoa minkään aavan järven keskeltä, vaan on soiden, vaarojen ja lukemattomien metsälampien keskellä. Ken on matkustanut Kangasniemen kirkolta Pieksämäelle, hän on sikäläisellä suurella salolla, joka on molemmin puolin tietä, ollut tilaisuudessa näkemään samanlaisia seutuja kuin oli Akonlahden särkän ympärillä. Yhtäläisyyttä enentää vielä sekin, että molemmat saloseudut ovat kulon polttamia. — Oli näet muudan metsävahti »vahingossa» tehnyt tulen mainitun särkän päähän ja siitä levisi kulovalkea yli avaran salon.

Mainittu Akonlahden särkkä kuuluu jatkuvan pari peninkulmaa Lusmaan päin, — ei aivan niin jyrkkänä kuin edellä kerrottu, — ja peninkulman verran vielä Lentieran järven eteläpuolelle, — salmen kohdalla vaan mataloituen. Vettä satoi taivaan täydeltä koko tuon 15 virstaisen vesimatkan Akonlahdesta *Kipon* kylään, jonne saavuin noin seitsemän ajoissa iltasella. Kiposta on noin kolmen virstan paikoille *Lentieran* kylään, jonne soudatin itseni yöksi. Se kylä on kannaksella, Lentieran järven lahdelman ja Kiponvirran välissä, erittäin kauniilla ja kuivakkaalla paikalla. Kylä on oikean venäläiskarjalaisen kylän perikuva, sulettuine pihoineen, vanhanaikuisine talorähjineen ja viheliäisine rukoushuoneineen (»*tsassovna*»).

Mainitussa kylässä näin ensikerran Venäjän Karjalan talonpojan jokapäiväistä ravintoainetta eli petäjäleipää, joka tämän vuotisen ahdinkoajan tähden oli »silkkää pettua», s. o. rukihiä ei ollut siinä edes siksi, että se olisi uuniin kestänyt kuljettaa kuten jauholeipä. Jonkinlaisessa rautapannussa, »riehtilässä», sitä vaimo kypsensi.

Samoin sain Lentierassa kokea muutamalta talonpojalta oikeaa »venäläistä» vierasvaraisuutta. Hänen pellollaan — virsta kylästä — oli vanha *sotapatterin sija* ja kun pyysin häntä sitä neuvomaan itselleni, niin tahtoi tuo tirisilmäinen ukko minulta siitä hyvästä ei enempää kuin — ruplan. Toinen mies tarjoutui samaan toimeen kymmenestä kopeekasta, vaan annas kun tuo ensinmainittu kuuli sen, niin hänkös melun siitä nosti! »Mänehän sie vaan minun pellolleni jos tohdit! A en mie anna sinne muihen männä. Jos mänet niin katso mie tulen kirveen kera!» j. n. e., pauhasi hän. Ei auttanut muu kuin täytyi ruveta tinkimään hänen kanssaan asiasta, josta vihdoinkin selvisimme siten, että hän suostui lähtemään seitsemästä kymmenestä viidestä kopeekasta minulle oppaaksi.

Vielä tapasin Lentierassa vanhan, sokean runolaulajan, joka lauloi minulle kolmekin eri runoa. Sanoi käyneen tässä ennen »luonansa» sen Lenruotin ja laulattaneen itseään kolmen ruplan edestä kaikellaisia »bajuja» (lauluja).

Nykyjään on Lentieran kylä pieni ja vähäpätöinen; vaan ettei se ole entisaikoina niin ollut, sitä todistavat vieläkin ne suuremmoisat *linnoitukset* ja taistelupaikkain sijat, joita kylän lähistöllä löytyy kolmessakin kohdassa, ja jotka, vuosi vuodelta maatuen ja viljelyksen uhriksi joutuen, enää vaan hämärästi viittaavat ohikulkijalle »Sankareista, urotöistä aikain unhotettujen», siksi kunnes ajattelemattoman rahvaan aura ja lapio on ne kentiesi kokonaan kukistanut muinaistutkinnon ikuisiksi vahingoksi.

Lentierasta edelleen *Suovutsaaren* astuin aivan oikeaa maantietä (»postavoi dorogaa») myöten. Siitä taasen jatkoin matkaani venekyydillä *Tsuuloaan saaren* ja siitä samoin venekyydillä *Sunaan salmen* kuulujen »vainopaikkojen» kautta *Kiimavaaraan*, jonne päästessä yhdyin uudelleen samalle tielle, joka on laitettu Lentierasta *Suovutsaaren* kautta *Kiimavaaraan*.

Mainitussa kylässä yövyin ja sain ensikerran syödäkseni olkisekaista leipää. Ensimmäinen se ei tahtonut luistaa alas, vaan kun »nälkä kova koski» ja kun palan paineena oli lämmintä rieskamaitoa ynnä särpimenä ampumani musta sorsa paistettuna sekä n. s. korvikassieniä, joista itse valmistin ruuan, niin menihän se sentään alas vihdoinkin, vaikka vaivalla.

Sivumennen sanon sanasen tässä tuosta n. s. *surveruusta*, jolla Karjalaiset elävät melkein joka vuosi, vaan joka katovuosina on melkein jokapaikassa siellä ainoana suurusaineena.

Tavallisin surveinen on »petäjäleipä», johon ainekset saadaan petäjän kuivatuista ja jauhetuista kuorista. Meidänkin puolella sitä syödään siksi, ettei sen valmistamisesta tarvinne erikseen puhua ainakaan sellaisena kuin sitä meillä syödään. Mutta kun se on n. s. »silkkää pettua», jommoista heimolaisemme »rajan takana» syövät, jolla elättävät henkensä, niin siitä sananen.

Kuori kolotaan petäjästä ja liotetaan lämpimässä vedessä niin, että pihkan maku lähtee levystä. Sitten kuorilevyt kuivataan päivänpaisteessa tai lämpimän tuvan orsilla. Sen perästä ne »paahdetaan», s. o. kärvennetään lämpiävässä uunissa, josta ne suoraan päätä pannaan huuhmareen ja survotaan — sitä parempi mitä hienommaksi. Kiinneaine, jauhון puutteessa, saadaan n. s. »peuranjäkäläistä», joita keitetään siksi kun niiden keittovesi on tullut limaiseksi, liistariksi. Siihen hämmennetään »petäjauhot» ja pannaan uuniin paistumaan joko tuohisissa astioissa eli »ropeissa» tai rautaisissa pannuissa eli »riehtilöissä». Usein survotaan keitetyt jäkälätkin hienoiksi ja seotetaan petäjänkuori-jauhojen kera paistettavaksi.

Niillä seutuin, missä on suuria vehkasoita, saadaan vehkoista niinkään keittämällä, kuivaamalla ja jauhamalla jonkunlaista syömäainetta. Samoin on laita koivun kuorien, vieläpä joskus kuusen ja haavankin kuorien kanssa. Samoin kuulin kanervia kuivatun ja survotun jauhoaineksi muutamissa kylissä. Mutta yleisemmin kuin näitä viimeainuituita, käytetään olista survottuja jauhoja leipäaineiksi. Siksi kelpaa kaikki oljet — varsinkin kuulin vihannista otranoljista valmistettua leipää kehuttavan hyvänmakuiseksi. Oljet survotaan ensin teräaseella mitä hienoimmiksi sen parempi. Sitten ne vielä jauhetaan ja seulotaan ennen käyttämistä, sillä ilman seulo-matta on olkijauholeipä vatsalle vaarallinen. Oljet, näet, kun ovat ohkaiset kuin neulan käret, helposti puhkaisevat vatsan. Kuta hienommaksi olkijauhot siis jaksaisi saada, sitä parempaa syömäainetta niistä tulisi.

Ihmeekseni näin ja kuulin, että niillä, jotka söivät yksinomaan olkileipää, jäykistyivät raajat melkein liikkumattomiksi ja jalat, varsinkin pohkeista ja reisiltä, turposivat sekä suonet tulivat kyhmyille ja pahkamille. Tällaisella luonnottomalla ravinnolla eläminen olisi luultavasti mahdottomuus, ellei kansa saisi sikäläisistä järivistä niin runsaasti kaloja, että varsinkin kevätpuolella kesästä ovat kalat melkein yksinomaisena ravintona seudun asukkailla. Ja vieläkin suurempi siunaus heillä olisi tästä järviensä antimesta, jos

he sitä oikealla tavalla osaisivat käyttää. Kun he eivät saaliin aikana suolaa kaloja nimeksikään, vaan antavat niiden sellaisinaan hapata ja mädätä, niin tietysti seuraa siitä, ettei heillä ole lainkaan kaloja silloin kun niiden saalis on huono. Mitä muuten tuohon heidän järviensä kalarikkauteen tulee, niin sekään ei tule ajan pitkään aina kestäämään. Vähitellen köyhtyvät järvienkin runsaat aarteet osittain paljosta ja osittain luonnottomasta pyytämisestä.

Niinpä esim. kutuaikana kokee jokainen surmata kaloja min ennättää ja kun joka talossa on tiheät nuotat, joilla kesäkaudet luirailaan ja urkitaan jo pienet poikakalatkin pois järvistä, niin onhan varsin luonnollista, että järvienkin kalarikkaus vähenee, vaikkakin järvien runsauteen ja suuruuteen sekä asukkaiden harvalukuisuuteen nähden voisi järjellisellä pyytämällä heillä olla järvissä ikuiset aarteet.

Samoin on laita metsänriistankin, jota Venäjän Karjalassa on ollut ja on vieläkin erittäin runsaasti. Paitsi omaksi tarpeekseen, pyytää kansa siellä metsäriistaa, vesilintuja, teeriä, metsoja, pyitä, oravia, jäneksiä, peuroja ja hirviä niin suuressa määrässä, että keskimäärin voinee sanoa talossa ansaittavan metsäriistan myönnillä vuodessa 25 à 30 ruplaa. Toisia on sellaisiakin metsämiehiä, että myövät vuodessa 3 à 400 ruplan edestä metsän otuksia kunkin vuonna. Tavallisin pyyntineuvo on ansa, ja sellaisia pyyntineuvoja saattaa olla tavallisella metsämiehellä 10—20,000 asti! Mutta nykyään taitanee ansapyynti kokonaan tauota, sillä se on sakon uhalla kovasti kielletty.

Ampumalla kaadetaan myöskin suuri joukko metsäriistaa, vaikkakin ammuntaneuvot ovat vielä jokseenkin alkuperäisellä kannalla. Pyssyt ovat piilukkoisia melkein poikkeuksetta. Mutta siitä huolimatta kaatavat miehet niillä peuroja, hirviä, karhuja ja lintujakin, eikä karjalainen talonpoika lainkaan »varaja» (pelkää) piilukkoisellaan pyssyllänsä mieskohtaista ottelua karhun kera.

Nuo sikäläiset suuret metsät, korvet ja rämeiköt ovatkin niin täynnä vielä noita metsän mesikämmeniä, että eipä ole talonpojissa paljon sitä miestä, joka ei olisi edes muutamaa heistä kaatanut eläessään, — toiset ovat niitä surmanneet kymmennittäinkin.

En malta olla mainitsematta siitä uudesta metsästysasetuksesta, joka viime vuonna annettiin Pohjois Venäjää varten. Siinä kielletään — ilman määrättyä veroa — talonpojilta, suuren sakon uhalla, kaikki metsästyks kerrassaan! Vieläpä on tuo asetus niin ankara,

että, jos nähdään pyssyn kera metsässä sellainen mies, joka ei ole määrättyä metsästysveroa maksanut, »pilettoa ostanut», niin saapi näkijä otis, ilman mitään, ilmoittaa hänet ruununpalvelijoille, joiden on sitte määrättävä sakon suuruus »asianhaarojen mukaan». Eri metsästyslajeilta on tuo verokin erilainen. Halvin vero — muistaakseni 50 kop. — oikeuttaa vesilintujen ampumiseen, sitten seuraa suurempi luokka, joka oikeuttaa kaikkia lintuja ampumaan, sitten taas suurempi peuran ammuntoon j. n. e.

Tämä asetus on kai tullut hyvässä tarkoituksessa, sillä mones-tikin harjoittivat talonpojat aivan järjetöntä metsästystä, vieläpä aivan yleiseen raiskasivat kaikkien lintujen pesät, hävittivät poikaset j. n. e. Nykyinen asetus sen kieltää ankarasti, paneepa vielä määrääjätkin lintujen ja peurojenkin amunnalle, vieläpä niillekin, joilla on tuo ampumapiletti, — ja kieltää ansapyynnin aivan kokonaan. Mutta kun ajattelee millaiset seuraukset tämä veroitus käytännössä tuottaa, niin sen edut tuskin vastaavat sen varjopuolia. Miten maksaa tuo kansa pienintäkään veroa metsästyksestä, tuo köyhälistö, jolla suotuisten ulostekojensa ainoana maksulähteenä on ollut tuo ansapyynti, joka nyt on siltä riistetty? Miten se voi maksaa veroa metsästysoikeudestaan, kun se ei kykene ostamaan ampumatarpeita siksi, että voisi saaliinsa pyssyllä kaataa? Olkoon ansapyynnillä ne varjopuolensa, mitkä sillä ovatkin, vaan minun ymmärtääkseni sen riistäminen noilta kovaosaisilta oli melkein sama kuin riistää heiltä sekin pieni pala leipää, joka heillä ehkä oli mainitun pyynnin kautta? Kyllä tosin karjalainenkin kankahilla voisi leipää kasvattaa ja heinää viljellä, vaan se aika ei ole vielä sinne koittanut. Nykyjään senlaisen ajatteleva on mahdottomuus. Tarvitaan aikaa, pääomia, opetusta ja totuttamista; sekä — ennen kaikkea — suotuisia asetuksia, ennenkuin kansa siellä tottuu leipänsä kotikuusen juurelta perkaamaan. — Nyt sitä siltä vaatia, olisi mielestäni sama, kuin vaatia sokeata lukemaan kirjaa ilman opetusta.

Kiimavaaran kylä on Kepolan kunnan (voolestin) suurimpia, vaan ei suinkaan varakkaimpia, ja muutenkin on tuo kylä seudun asukkaiden kesken huononlaisessa maineessa. Niinpä edellämäinnittu kauppias Petri, Lusman kylässä, varoitti minua olemaan mainitussa kylässä varoillani, »sillä — sanoi hän — siellä pian aikaan ketistävät miehen». Jäin kumminkin yöksi kylään ja rauhallisesti se yö sentään kului, joskin »mies makasi, vaate valvoi». Eikä

koko kylässä sattunut minulle mitään pahempaa kuin se, että menetin siellä eräät vanhanaikuiset *korvarenkaat* hopeasta.

Muutamassa talossa tungettelivat eläjät katselemaan tavaroitani ja emäntä sieppasi käsistäni mainitut koristeet ja sanoi: »neälän ovat miun!» sekä kätki ne oitis hameensa leveään »kormanoon». — »Ei totisesti ne olekaan sinun! Minä ne ostin tuolta talosta äsken», koetin selittää, vaan se ei auttanut mitään! Melu ja huuto nousi talossa, jossa sattui olemaan akkoja tavallista enemmän, siksi että vihdoin sanoin tuskastuneena. »Pitäkää ne sitten, vaan tulkaahan vielä tavaroihini käsiksi, niin näytän teille!» Ja siihen se asia jäi. Minulle ei vahinko tehnyt kuin 25 kop., vaan muinaistieteelle taisi siitä suurempikin vahinko tulla, sillä toisia aivan yhtä vanhanaikuisia en osunut löytämään koko matkallani.

Kiimavaarasta pääsee maantietä »vanhaa joamaa» myöten edelleen Repolaan saakka. Minä en kumminkaan kulkenut sitä tietä, vaan läksin vesitse Kiimavaarasta *Tuusengin* kylään, jonne kuuluu olevan puolen kymmentä virstaa. Mainittu kylä on »ennen vanhaan» ollut suurempi, vaan se »voinon» aikana poltettiin ja asukkaat »kai leikattiin tsassovnessa», jossa he olivat »molimassa» (rukoilemassa).

Nykyään on kylässä kymmenkunta pahaista talorähjää, jotka kumminkin ovat mitä kaunihimmalla paikalla. Tuo pieni *Tuusijoki* laajenee kylän kohdalla melkoiseksi järveksi, jonka sileällä nurmirannalla kylä sijaitsee. Paikka muistuttaa hyvin paljon Jyväskylän kaupungin rantaseutua ellei vaan liene sitä vielä kaunihimpi siitä syystä, että rannat ovat erittäin rehevät ja vaarat tuolla etäämpänä taas kaunihin vihannat sakeiden kuusikkojen ja petäjikköjen vuoksi. Mainitussa kylässä näin ensimmäisen täydellisen kuvan luonnonrikkaudesta Venäjän Karjalassa ja asukkaatkin olivat erittäin ystävällisiä ja avomielisiä, joten mieluisan muiston jätti minulle aika, jonka vietin mainitussa kylässä.

Siitä taasen olisin päässyt oikotietä — josta puolet vesitse, puolet maitse — *Tsolkan* kylään, vaan valitsin vesimatkan, joka on monta vertaa pitempi, syystä, että kuulin matkan varrella olevan entisen »vainopaikan» — sekä tätä tietä kulkién sain uistaa itseleni tuoretta kalaa.

Tsolka on suuri kylä erään *Lieksajärven* lahden rannalla, sekä tasaisella ja kaunihilla paikalla — rantamat aivan samanlaisia kuin n. s. »Vorssun niemen» rannat »Lahden kylän» ja Sortavalan

kaupungin välillä. Olin yötä talossa, jonka eräs poika on Pietarissa kauppiana. Häinkin oli alkanut laukkukaupalla Suomessa y. m. ja omistaa nyt Pietarissa suuren kauppahuoneen. Mainitussa talossa sain, ensikerran koko matkalla, mennä ulos tupakoimaan, sillä talon lihava ja vanha emäntä oli harras »staroveera» (vanhauskolainen), joka ei voinut tyynesti katsella sitä, että huone olisi tupakan savulla saastutettu. Muuten olivat sekä emäntä että isäntä — hänen poikansa — erittäin ystävällisiä ja vierasvaraisia hekin. Yöni sain maata oikein »paremmalla puolella», n. s. pienessä siistissä kamarissa »kujan» (porstuan) sivulla.

Tsolkasta taas sain istauda venheesen, jossa loikoen kului päivä kunnes saavuimme *Haukkasaareen*, edellämäitussa järvestä sekin. Kylässä ei ollut sanottavasti »rahvasta» kotosalla, joten siinä toimeen tulo oli vähän hankalanpuoleista. Siellä sattui minulle vielä se harmillinen seikka, että matkaevääni joutuivat kylän koirien ruuaksi! Kylään päästessä käskin kyyditsijöiden vahtimaan tavaroita venheessä siksi kun tulisin itse niitä noutamaan. Mutta nämäpä tahtivat vähän herkutella ja pistäysivät lähitaloon tsoajun juontiin, ja kun minä tulen venheelle, niin on eväsmyytyni riekaleina, eväät repasteltu ympäri venhettä ja täyteläiset koirahurtat lakkivat vettä rannalla »palan paineeksi!» Olin kadottaa kaiken maltillisuuteni ensi hetkenä, niin katkeralta tuntui ajatus, ettei tään koomin koko kesänä olisi minulla omista eväistäni turvaa, vaan kun näin miten filosofisella tyyneydellä koirat katselivat urotekoaan ja minua, niin sain kuin sainkin kiukkuni asettumaan.

»Senkin ilkiöt!» jupisin ja nakkasin juuston ja makkarat y. m. tähteet järveen, etteivät olisi olleet enää sen koomin näkyvissäni sekä läksin etsimään saattajiani näyttääkseni heille tiukkaa huolimattomuudestaan. Mutta siinäkin onnistuin perin huonosti. Heidät tosin löysin heti, vaan kun näin miten tyyneinä he kuuntelivat harminpurkaustani, unohtui minulta kiukkuni aivan siihen. »Ei haittaisi vaikka vähän saisitte niskaanne», sanoin lopuksi. — »Niin, eihän se haittaisi!» vastasi vanhin kyytimiehistäni. — »No mutta miksi ette sitte vahtineet eiväitä?» — »A mintäi sie vello et sanonut että siellä on siun eväät? Mistä myö tuhmat ihmiset itsestämme sellaista oisimma tolkkuneet?» — selittelivät he kaikessa rauhassa. — »No kun ette 'tolkkuneet', niin pitääkö suunnen kiini! Minä kielsin teitä venettä jättämästä ja te jätitte kumminkin.» — »Niin kielsi heän! A kyl heän kielsi!» j. n. e., sitä olisi

piisannut vaikka kuinka kauan tuota ponnetointa ja perätöintä suun soittamista, jos vaan asia olisi tullut sillä autetuksi. Tästedes oli siis tyytyminen ruokailemaan sitä mitä milloinkin vaan sattui olemaan.

Seuraava kylä oli *Vuosiniemi*, joka on noin peninkulman verran lännempänä kuin Repolan kirkon kylä. Lieksäjärven rannalla sekin. Ruokailin siinä erällä Ivan nimisellä miehellä, joka sanoi käyneensä joka talvi Kuopion ja Joensuun »linnoissa» seltiä kaupalla »praasnikka» (markkina) aikana.

Vuosiniemeltä laskin taas venhematkaa *Repolan* kirkolle, jossa sain kortteerin kirkon staarostalta, Törhöseltä. Häntä kehuttiin jo Lusman kylässä »bohatteriksi» ja varakkaalta hän näyttikin. Hänellä oli myös Suomen malliin rakennettu uusi piharakennus, vaan itse hän asui vanhassa »rahvaan malliin» rakennetussa tuparakennuksessa, jonka yhteydessä oli koulukin, — ulkoa nähden enemmän saunan kuin kouluhuoneen näköinen.

Mainitussa talossa tapasin matkallani ensikerran venäläistä poliisipalvelijaa (urätnikkaa), joka kunnan »verssalan» (haavurin) kera asui uudessa tuparakennuksessa. Tietysti oli täällä olemisen mahdollisuus siinä josko minulla oli passia — ja kun niitä oli kaksikin, niin oli »Ruotsin studentta» tervetullut niinhyvin talonpoikien kuin virkamiestenkin pariin.

Mainittu kirkonkylä on talojensa puolesta jokseenkin suurilukuinen, vaan talot ovat hajallaan ja maaperä kuivakasta kangasta, joten nuo ränsistyneet rakennukset pienine akkunoineen tekivät mielen jokseenkin alakuloiseksi. Muuten lieneekin tuo varsinainen kirkonkylän paikka jäännös entisiltä sotaajoilta, jolloin ei katsottu, kyliä laittaessa, lainkaan maanlaadun kelvollisuuteen, vaan luotiin huomio ennen kaikkea paikan turvallisuuteen vihollisia vastaan ynnä siihen josko lähistöllä löytyi hyviä kalastuspaikkoja.

Näihin seikkoihin nähden ei Repolan kirkonkylän paikka ollut huonoimpia, sillä tuo kaitainen, virstan pituinen niemeke, jonka aivan kaitainen kannas yhdistää mantereeseen, oli itsestäänkin hyvin turvallinen paikka — ja kun tuo kannas vielä vahvistettiin lujalla vallituksella sekä itse niemen kärkiosa mitä lujemmalla kivilinnoituksella, joista kummastakin vielä selvät merkit näkyvät, niin on syytä otaksua, että paikka silloin oli linnoitetun kaupungin arvoinen. Ja niinhän kertoo tarinakin sekä muutamat hajanaiset asiakirjat.

Jo ennen vuotta 1695 olisi paikka — niiden mukaan — ollut sekä luja että tiheästi asuttu. Kirkko, parempi ja suurempi tätä nykyistä, oli jo silloin olemassa ynnä siinä palvelusta toimittava protohieri eli läänin pappi, eikä kuten nyt pienipalkkainen kyläpappi. Siis jo niin aikaiseen oli Repola mahtava ja tunnettu paikka, jonka alle kirkollisessakin suhteessa kuului suurin osa keskistä ja pohjoista Venäjän Karjalaa, sillä eipä tarina tiedä toista läänin pappia mainita koko tuolla avaralla alalla muualla kuin *Paateneessa*, jossa niinikään on ennen ollut luja linnoitus. Molempien näiden mainittujen kirkko- tai rovastikuntien tarkastajana oli niinä aikoina Wienassa asuva arkhieri, joka on jokseenkin sama kuin piispa meillä.

Mitä taas tuohon n. s. sotaisaan merkitykseen tulee, niin siinä suhteessa Repola mahtoi olla hyvinkin tärkeä. Sen linnoitettujen vallien ja jyrkävivisen linnan suojassa saattoi pienikin sotajoukko torjua paljoa suuremman ylivoiman päältänsä, varsinkin kun paikkaa ei voinut vihollinen lähestyä muuna aikana vuodesta kuin talvisydännä, jolloin jäätä myöten voi kulkea suuren Lieksäjärven ylitse. Varmuudella en voi sanoa aikaa, jolloin Repolan linnoituspaikka jo oli Venäläisten hallussa, vaan että se jo niin oli kuudennellatoista sataluvulla, siihen on kyllä todistuksia löydetävissä, — joskin hämäriä.

Mutta jos ottaa huomioon vallituksen ja itse linnoituksenkin aseman, joka, kuten näemme ohelle liitetystä kartasta, on idästä länteen antaava, niin näkee siitä aivan selvän selvästi, että linnoitusta on tahdottu suojata läntiseltä puolen. Sitä paitsi on vielä huomattava seuraava seikka. Noin parin peninkulman paikoille mainittuun suuntaan, on *Tuulijärven* päässä kaitainen niemi ja saari sekä lahti, jotka nyt tosin ovat metsittyneet, vaan joita rahvas vielä tänäkin päivänä nimittää »linnueen» nimellä, *Linnueenniemi*, *-saari* ja *-lahti*. Tästä kernaasti tekee sen johtopäätelmän että mainittu »linnue» on kai ollut suhteessa Repolan kirkolla sijaitsevaan linnoitukseen? Kentiesi Ruotsin linnoituspaikkana oli Tuulijärven seudut ja Venäläisten hallussa oli Repolan linnoitukset? Mahtoi olla aikoja, jolloin Repolankin linnoitukset olivat Ruotsalaisilla — ja toisia, jolloin Tuulijärven ja Lentieran linnoitukset olivat Venäläisillä, vaan sellaiset sattumat ovat ohimeneviksi hyöky-laineiksi otaksuttavat, — kuten esim. Tepposen, Kivekkäiden, Pontus de la Gardien y. m. retkeilyt siellä. Ja kun taas toinen aika koitti,

niin oli seudun asutus ynnä omistussuhteet mahdollisesti entisellään. Siis linnatkin sen mukaan. Ja luonnollistahan olikin, että kumpikin naapuri noina hämärinä aikoina koetti epävarmoille ja rauhattomille seuduille varustaa itsellensä tukevia suojapaikkoja. Sillä vaikkakin historia kertoo Suomen ja Venäjän valtiorajan paljo lännempää kulkeneen, niin kumoamattomana totuutena pysyy se, että Ruotsi oli sekä tunnettu, että pelätty nykyisessä Venäjän Karjalassa, kentiesi yhtä paljo kuin nuo ryssän »biegloit» ja »baschkiratkin,» eikä ainoastaan Repolan seutuvilla, vaan vielä aivan Vienan rantamalla asti.

Kummako siis, jos Repolassakin siihen aikaan oli asutus kukoistava! Ainahan oli turvallisinta kerätä aarteensa ja omaisensa linnoitettujen turvapaikkojen suojaan, varsinkin silloin kun riehuivat nuo n. s. sissi- tai ryöstösodat kummallakin puolen rajoja. Sitäpaitsi oli Repola jo kalastukseenkin nähden ansiokas asutuspaikka, sillä voisiko ajatella mukavampaa jalansijaa kalastajalle kuin pitkä, aukean järven kalarikkaaseen poveen tunkeutuva niememeke on. Siihenhän oli hyvä laskea honkaisellakin ruuhella kaikilla tuulilla, samoin kuin taas tuon niemekkeen monimutkaisilla rannoilla löysi tyynen suojapaikan itsellensä kaikkia tuulia vastaan. En voi varmuudella sanoa, josko nykyinen Repolan kirkonkylä on rapistumassa, vaiko kasvamassa; sen kumminkin voin vakuuttaa ihan varmasti, että nykyisen asutuksen ehtoja ei mainittu paikka kykene täyttämään enää kovinkaan pitkää aikaa. Ja kun tulee se aika, jolloin suuren Lieksajärvenkin runsaat kalavarat niukkenevat, niin enpä tiedä sanoa millä keinoin mainitun kylän asujamet rupeavat henkeänsä elättämään.

Noin virstan verran kirkonkylästä on toinen kylä n. s. *Lahdenkylä*, joka on paljo edullisemmalla paikalla kuin edellinen. Siellä näkyi muuten tuoreita jälkiä eteenpäin pyrkimisestä, kuten esim. uusia ja puolivalmiita rakennuksia, korjattuja kattoja ja raivattuja peltoja y. m. sellaista. Ja kun mennään mainittua suuntaa edelleen *Kolvasjärvelle* päin, niin paranevat seudut kerrassaan reheviksi, kunnes ne niiden yksityisten talojen kohdalla, jotka ovat matkan varrella, muuttuvat verrattoman kauneiksi ja hedelmällisiksi. Yksin tänä kesänäkin, jolloin muualla kylissä viljavainiot näyttivät surkastuneilta, rehoitti mainittujen talojen pelloilla mitä täyteläisin ruis, joka olisi voinut vetää vertoja parhaille etelä- ja lounais-Suomessa. Kolvasjärven kylä on samannimisen järven ran-

nalla aivan sileällä ja tasaisella multamaalla. Kylä onkin luultavasti vanhin koko Repolan volostissa ja siinä on taloja kolmekymmenen paikkeille. Vahinko vaan ettei niin hyväpohjaiselle maalle oltu peltoja enemmänkin raadeltu.

Kolvasjärveltä tulin takaisin Repolan kirkolle, jossa vietin kolme vuorokautta mainitun Törhösen talossa, sekä siitä käsin kävelin ottamassa selkoa seudun merkellisyyksistä sen mukaan kuin niitä sain tietooni. Erinomaisen vierasvarainen isäntä opasti ja neuvoi minua kyllästymättä kaikellaisissa seikoissa, joista vaan vähänkin oli syytä kysellä, sekä käytti minua katsomassa Repolan kirkkoa, jonka enimmäkseen koristeet ovat mainitun isännän ja hänen sukulaisensa lahjoittamia.

Vieläpä sain mainituksessa talossa ollessani olla kunniavieraana urätniekan emännän syntymäpäiväjuhlassakin, jota en voi tässä jättää mainitsematta. Vihdoin kun olin saanut muistoonpanoni järjestetyksi sanoin hyvästit isännälle, joka ei millään ehdoin suostunut ottamaan minulta ruuasta maksua, ja läksin edelleen venhekyydillä.

Täytyy tunnustani, että nuo kaksi isäntää, Lusmassa kauppias Petri ja Repolassa mainittu staaarosta Törhönen, kumosivat olennollaan ja avomielisellä käytöstavallaan kokonaan väärät ennakkoluuloni tuon veljeskansamme luonteesta. Minä olin kuvitellut heitä epäileviksi, viekkaiksi, tylyiksi ja nykkyreiksi ja todellisuudessa huomasin heidät sekä avomielisiksi että ystävällisiksi ja ennen kaikkea vierasvaraisiksi. En luule laskevani liikoja, jos otaksun, että noissa miehissä pilkisti esille kaikki ne hyvät avut, jotka kerran olivat koko tuon nykyään niin sorretun kansan omaisuutena. Jos sen pojissa ja tyttärissä nykyään onkin yhtä ja toista, joka ei ole mainitun kansan kunnialle eduksi, niin tulee heitä arvostellessa muistaa sitä muukalaista, vennonvierasta iestä, jonka painon alla tuo kansa on nykyiseen ikäänsä kasvanut ja kehkeytynyt.

3 Luku.

Repolasta Rukajärvelle.

Erotessa kehotti staaarosta Törhönen minun käymään veljensä luona Vienan rannalla Sorokassa, jossa hän sanoi tämän olevan sikäläisen sahan hoitajana, »ja jos käynte, niin sanokaa terveisiä hänelle!» Kiitin ja lupasin tehdä niin. Eipä enää ollut mielialani raskas lähtiessäni edelleen samoamaan noita harvasti asutuita ja karuja seutuja. Tajusin selvästi, että niinkin kovaosaisen kansan sydämessä on vielä hellyyttä, on jaloutta ja ylevyyttä, joskin ne joskus — ulkonaisten olojen painosta — ovat painuneet sydämeen niin syvälle, että ne harvoin sieltä kykenevät esille puhkeamaan ja ilmoille kohoamaan.

Repolasta ensimmäinen kylä itää kohden on *Virranniemi*, pieni kylä, jossa on vaan kolme taloa. Se on erinomaisen kauniilla paikalla ja siinä viihtyisi vaikka pienoinen kaupunkikin huviloineen ja puistoineen. Siitä edelleen on *Omelje'n* kylä, joka on kolmiosainen. Länsikylä on karulla paikalla, vaan salmentakainen osa kylästä on taas paikalla, jolle kauneudessa turhaan etsii vertaa monesta eteläisemmästäkin paikasta. Samoin on mainitusta kylästä kuuden virstan päässä oleva *Läkkäjän* kylä kauniilla ja miellyttävällä paikalla.

Mainitusta kylästä on peninkulman verran *Saaren kylään* ja siitä 8 virstaa *Roukkulan* kylään, vaan kun sain kuulla, ettei mainitussa kylässä ollut »miehistä rahvasta kotosalla», niin käänsin matkalle Omeljin kautta *Munjärvelle*, jonne on mainitusta kylästä 40 virstaa saloa, jota myöten on astuttava kaitaista jalkapolkua myöten. Sain oppaakseni kylästä majatalon rotevakasvuisen isännän, joka söi ensin tanakan illallisen ja kehoitti minun tekemään samoin, otti laukkuni hartioillensa, kepin käteensä ja lähti edellä astumaan, kun oli ensin kolmasti ristinyt silmänsä kasvojensa ollessa itää kohti. Minä seurasin jälessä ja niin alkoi yötä vasten astuntamme mitä hilpeämmän mielialan vallitessa.

Hyvää tuultani lisäsi vielä seikka, että oppaani oli puhelias ja muuten maailmaa kokenut mies, jolla oli joku määrä oikeitakin tietoja asioista ulkopuolella omaa volostiansa. Sanoi käyneensä monet kerrat meidänkin maassa ennen »holostoina»

(naimattomana) ollessaan. Matkan alussa hän kertoi hauskan jutun siitä mitä kylällä arveltiin minusta ja matkani tarkoituksesta. Panen sen tähän sellaisenaan:

»A sanoppas sie vello nyt miulla ihan viernasti (todenperäisesti), mitä varten sie oikiestaan uot rodinut (ilmestynyt) tänne?», hän sanoi. — Niinikkänään voan! — »Et sie nyt ihan niinikkänään tullu. On kai siulla jottai tointa deällä?» — Eikös vähän! Huvikseni vaan olen matkalla. — »A mitäpä varten sie etsit niitä kaikkia stoaroja (vanhoja) sotapaikkoja ja muita?» — Ka kun niistä ei ole knii-goissa (kirjoissa) vielä tietoa, niin etsin ne ylös ja sitten ne pannaan knii-goihin. — »A kempä siut on matkalle laittanut, vai uot sie ihan omasta puolestasi?» — E-en. — »A kasnakos (kruunuko) se siulle dengat antoi?» — Kassastahan ne tulevat. — »Onko se teän mejän tsoarin kasna?» — Ihan sama justiin! — »Wot mik' on mies! No roiksenko (syntykö) se ielleen voino (sota), vai mitä varten se tsoari tahtoo kaikista tietää?» — Ehe! vello! Vai sota! Kuka se mejän tsoaria vastaan uskaltai tulla sotimaan? Muuten voan hän tahtoo tietoja ennenmuinaisesta rahvahasta. — »Kun tuolla kylässä sanoivat siun olevan ruotsin ja sanoivat siun roinneen tolkuitsemaan voino paikkoja ja kun sie sitte uijit (menet) takaisin, niin sitten sanoivat ruotsin tulevan tänne voinoa pitämään». — Ettäkö sanoivat? — »Vierna (totta) sanoivat, ja duumaitivat ottaa siut kiine.» — Mintään? — »A niin ikkänään! Sanoivat siun tulleen viärillä kirjoilla ja pumaakilla.» — Mut olinhan minä kirkolla viskaalin kanssa samassa talossa monta vuorokautta. — »Niin olit, voan hyö pagitsivat siun lahjoneen viskaalin ja duumaitivat etteivät ne sellaiset viskaalit saa kirjoista oikeaa dolkkua. Most (ehkä) ne siun kirjasi ovat omat tekemäsi?» — A kukas niistä sitten saa selvän ellei viskaali? Ja jos kirjani olivat omat tekemäni, niin olisiko teidän kupernaattori autanut ispravnikan ja stanovoin kautta tiedon joka pravlenjaan minun tulostani? — »Wot niin! Jo mie sitä sanoin. Mie pagisin heille. Wellot, mie sanoin, jos hän on se, josta on jo ieldä tullut pumaaka pravlinjaan?» — Mitä hyö sanoivat? — »Ei se uo!, sanoivat. Ihestään on roinna dänne ja omat on pumaakat (paperit).» — Mitäs sie sanoit? — »Mie sanoin: Elkä! työ vellot kajata siihen musikkaan! Pahaa teille taitaa siitä rodia, ei se ole kehno! A mut se renki miun sanoi: Pettelee se, ei ole vierna. Otamme vellot kiine.» — Mistä se renki tietää? — »Heän on ollut saldottana Moskovassa gvardeesko!

polkassa (kaartin rykmentissä) kuusi vuotta ja heän tuntee pismat (kirjotukset).» — A mintään heän ei pyytänyt minulta pismoja, eikä pumaakia? — »Heän ei yksin rohennut. Hän varajaa, on arka mies, vaan utsitettu (opetettu) on. Ois tullu siun kera tänne. Mut kuin siull' ei pitännä häntä, niin ei heän roinna.» — Mitä heän ois miulle laatinut jos ois tullut? — »Ka mitä! Nuoran ois laainna kaglahan i ripustanna ois.» — Ettäkö ois? — »Laadna, ois, ei heän metsässä varaja.» — Mut jos mie oisin ampunut hänet? — »A millä sie hänet ampunut?» — Pyssyllä, revolverilla ihan. — »Eipä siulla uo pissalia.»

— Mikäs tämä on? — ja samassa vedin vyöni alta esille vanhan kuusinaulaisen, uskollisen matkakumppanin. — »Hospodi blahoslovii (Jumala siunatkoon!) Siulla on pissali! Näytäs!» — Katso, vaan älä heiluta, se voi laueta. Vot siulle! — »Mie jo sanoin, että eihä se musikka mies lähe niinikkään matkalle. On sillä kai mukana. Montako miestä tuo kaataa? — Hotj miten monta.» — Kuuteen voi ampua yhtä kyytiä. — »Kuuteen! Hospodi pamilui!» — Verna, kuuteen, ja yks, kaks, se taas on valmis. — »A sanonihan mie heilä, elkäi työ saattako itseänne sen musikan kera!» — Ois tulleet ja sie oisit laskenut? Jos kerran oisivat tulleet minulle pahaa laatimaan! — »A kasnastako ne siulle antovat teän pissalin?» — Kuimpas muuten! sieltähän ne annetaan rahat ja pissalit! — »Vot siun! Sie taijatkan olla niitä oikein tsoarin musikoita?» — Musikka niin musikka. Himoitti lähteä matkalle a dengi nietu, niin antoivat kasnasta rahat ja pyysivät minun ottamaan kniigoihin ne vanhat vainopaikat.» — »Se se on sitte vasta musikka. No mitäpäs se tsoari sitte raataa (tekee) niillä ukon taltoilla?» — Heän tahtoo ne pois maakunnasta ettei rahvas sais niillä koldunoija (tehdä taikoja). — »A mintäi?» — A reähkä (synti) roikse vello siitä. — »Niuseli (ettäkö)? — Verna! Reähkähän koldunoimista tulee. — »A mihin se tsoari ne panee siellä?» — Sillä on suuret huoneet ja yksi on aivan täysi ukon taltoja. — »Vot siun ihme! Vai ne ne nyt hänelle pittää kerätä! No entäs stoarat djen-gat ja muut sellaiset? Mihins heän ne panoo?, vai laatiiko heän niistä uusia?» — Eikös mitä! Sinne panee ne samaan huoneeseen sellaisen lasikomnattain sisälle, niinkuin nekin taltat. — »A eikö ne vorot ja rosboiniekat niitä vie?» — Miten niitä vois viedä, kun avaimet on hänen ihtensä taskussa! — »Eipäs vaan! No on sill' tsoarill' äijä hallitusta i äijä avaimia i kaikkia! Onkoon tuolla suuri-

kin soaluvanja (palkka)?» — Mitäs soaluvanjaa hänellä olis ja kuka sen hänelle maksaisi? Hänenhän on kaikki djengat ja heän ihe ottaa peältä minkä luulee tarvitsevansa ja lopuskat antaa sitte rahvahalle.

Siihen suuntaan se meidän pakina luisti. Huomasin selvästi siitä, että käsitys minusta ja matkani tarkoituksesta oli hullunkurinen kummassakin tapauksessa. Joko minua pelättiin »ruot-sina» tai ihmeteltiin »teän mejän tsoarin musikkana!»

Alkumatkalla pääsimme venheellä pienen *Toraksenjärven* yli ja vielä pari virstaa järven päässä olevaa kaitaista puroakin, jota kulkiessa ei tarvittu lainkaan airoja eikä mitään muita kulku-neuvoja kuin jalat yksinkertaisesti. Saattajani, nähkääs, seiso i venheen etutuhdolla ja potkasi voimakkaasti rannalla olevista kivistä venettä eteenpäin. Erittäin hullunkuriselle tuo matkanteko näytti ja venhe se kimpoeli vuoroin vasemmalle, vuoroin oikealle rannalle tarjotaksensa taas rannan kivistä uutta potkaisupaikkaa saattajalleni. Mutta siitä huolimatta menimme aika vauhtia edespäin, vaikka puro oli vastainen. Toista oli se potkiminen, kuin meidän suomalaisten potkurikelkkojen kera!

Jonkun matkaa astuttuamme kuivakkoa hiekkakangasta, alkoivat seudut muuttua reheviksi lehtomaiksi, kunnes vihdoin tulimme seutuun, jossa molemmin puolin tietä kasvoi solevaa lehtoa, joka rehoitti mitä täysimmässä kesäisessä tuoreudessaan, samoin kuin sekin sakea ja noin puolen kyynärän korkuinen mehevä ruoho, joka näytti peittävän maan joka ikisellä askeleella.

Tässähän ois oivat peltomaat, jotka kasvaisivat viljaa runsaasti, sanoin oppaalleni. — »A mistäpä sie vello sen maltat.» — Oojah! Tiedän varmasti, että jos tämä maa ei kasvaisi, niin sitten ei mikään. — »Mut teä on ruunun ploanassa.» — Kasvaisi se sittenkin! — »Vaan siit roiksen sakko, jos raataa ruunun maita?» — Antaisihan se ruunu, jos menisi siltä pyytämään luultavasti? — »Ettäkö antaisi?» — Varmaankin! Mut sillä ehdolla, että pitäisi koti laittaa tänne. — »A mintään tänne salon seämeen?» — Ruunu ei tietenkään anna muuten. — »A, kempäs se tänne näin kauas tulee kylästä? Kun tulis koko kylä tai vaikka ies puolen kymmentä, niin sitten vasta — ei muuten.» — Mikäs teä on teä paikka? — »Paikka niin paikka!» — Ei, mut miten tämä nasivaiaan (kutsutaan)? — »A, niin! *Lusinki* teä on.» — No mut kylähän tässä pitäisi olla? — »Mintään pitäisi?» — Se on

minun ploanissani. — »Ettäkö on?» — Vernasti on kylä tähän merkitty ploanalle. — »Ei täs ou nyt kyleä, — ennen oli, vaan ne eläjät pakeniit pois.» — Ennenkö oli kylä? — »Niin oli. Tuolla se oli, tuolla vaaran vietteellä.» — Minne ne eläjät pakenivat, vai oliko se vainon aika? — »A, ei ollu. Hyö lähtiit pois, kun kalat hävisivät järvestä?» — Onko tässä järvikin lähellä? — »On niitä kaksikin ja lampia on monta.» — Mitä ne järvet ovat? — »Järvet ni järvet.» — A, mut niiden nimet? — »*Raukkulan järvi* tuolla noin ja tuolla puolen tietä *Lisingin järvi*.» — Ja tällaiselta paikalta eläjät pakenivat! Minne hyö sitte menivät? — — »Rukarven volostiin. Merulaheksi sitä nasivaijaan.» — Onko siellä nyt parempi heille? — »Kuuluvat äijä saavan kalaa siellä.» — Entäs pellot, onko ne hyvät? — »A, mistäs mie maltan kai (kaikki) asiat, sie menet sinne da katso ihe».

Siis olimme entisen Lusingin kylän paikalla, josta asukkaat pakenivat paremmille kalavesille. Kuinka monia tuhansia kyliä meillä on monta kertaa karummilla seuduilla ja leipänsä he maasta kumminkin kasvattavat. Karjala on köyhä, ei ikinä! Mutta jos se on köyhä, niin se on köyhä keinoista ja pääomasta, jolla noita raa'assa tilassa olevia luonnonvoimia taivutettaisi ihmisten palvelukseen. Nyt ne ovat siellä suurten salojen salaperäisessä povessa arvottomina ja hyödyttöminä ja turhaan odottavat aikaa, jolloin hekin voisivat astua ihmiskunnan palvelukseen.

Ja joskin useassa Karjalan kylässä näetkin karut maaperät ja alastomat vainiot, niin se ei lainkaan tule siitä syystä, että lähellä ei löytyisi hyvääkin viljelysmaata, vaan se tulee siitä, että asutuksen sijaa valitessa ei ole annettu lainkaan arvoa peltomaille ja niiden kasvukuntoisuudelle, vaan on etusijassa pidetty silmällä paikan turvallisuutta ynnä sitä onko lähistöllä löytynyt runsaita kalavesiä ja riistarikkaita metsästysmaita.

Ja ei ole se luettava ihmeeksi, että näin on laita ollut, vaan päinvastoin on ihmeenä pidettävät ne tapaukset, jolloin kylän sijaa määrätessä olisi pantu etusijaan paikan arvo viljan kasvannossa. Kukapa se edes uskalsi viljan kasvattamiseen ryhtyä entisinä rauhattomina aikoina? Sillä jo se savu, joka palavasta kaskesta kohosi ilmoille, antoi viholliselle pettämättömän merkin asutuksesta monien peninkulmien päähän. Ja se, joka peltoonsa siemenen kylvi, ei voinut koskaan olla varmana josko hän sai siitä korttakaan itse leikata vaivojensa palkinnoksi. Halla hyinen, metsäelävien suuret

parvet ja armotoin vihollinen, ne ne ovat karjalaisen talonpojan vieroittaneet pois maanviljelyksestä ja pakoittaneet hänen elättämään henkeänsä sekä omaistensa henkeä ennen kaikkea metsästyksellä ja kalastuksella, joihin elatuskeinoihin seudun runsaat riistapaikat ikäänkuin houkuttelemalla houkuttelivatkin.

Sama oli karjan laita. Miten voi saada sen lisääntymään sellaisissa oloissa? Yksi ja kaksi lehmää ne vielä voivat menestyä siinä kotipirtin ympärillä, vaan jos ne vähänkin uskalsivat loitomalle, niin korjasi karvakämmen metsän kuningas ne heti armotta pois, tai saattoi kuleksiva ryöstäjäjoukko niiden kellojen kilinästä helposti löytää tien ihmisasunnoille, jossa sitten armotta korjasi sekä karjan, että muun omaisuuden.

Mitä muuten nykyiseen viljelykseen tulee Venäjän Karjalassa, niin olen kernas vakuuttamaan sen kallistuvan — vaikkakin hitaasti — kelvollisempaa tulevaisuutta kohden. Viljelyalat suurenevat, pellot laajenevat ja niityt puhdistuvat vähitellen, joskin ei kaikkialla, niin aina sentään yhdessä ja toisessa paikassa. Jospa vaan tuo armollinen esivalta vähänkin ottaisi edistääkseen tuon sitkeän ja poljetun kansan vaurastumista neuvoilla ja pienillä pääomilla, niin saisimme pian ihmeeksemme nähdä, että »meill' joita päivä pelkäävi» kykeneisi tuo kansa kunnialla suorittamaan elämän taistelunsa ja etsimään leipänsä luonnon äitin karusta povesta. Tuo kansa osoittaa melkein yliluonnollista sitkeyttä elääkseen salojensa sydänmailla kaikenlaisilla sivu-elinkeinoilla, joiden tuotanto useinkin supistuu olemattomaksi. Jos tuo kansa kerran oikealta kehityksen uraltaan harhaankin joutuneena »elääpi vaan», eikä »kuole kumminkaan», niin hyvin se eläisi ja tulisi toimeen, jos nuo sen rautaiset voimat ja murtumattoman luja tahto taivutettaisiin maanviljelykseen! Ja ellei se tapahdu, niin kuka tietää sanoa sen kansan tulevaisuuden, vai onko sen kohtalon oikein arvannut Vähä-venäläinen Mainoff, kun sanoo: »Karjalan kansa on ikäänkuin mehevä ruoho, joka rehevänä kasvaa kesäisen sateen perästä laiturilla, siksi kunnes sen karja-laumat joko tallaavat, tai syövät suuhunsa!

Tallaantumisesta ei ole pelkoa, mutta kansan viimeiset voimat voivat loppuun kuihtua ajan pitkään muun maailman huomaamatta verokuormain lisäämisestä ja elinehtojen supistamisesta. Kyllä olisi Lusingin entisen kylän ympärillä virstottain kelvollista viljelysmaata sekä *Roukkulan järven* päässä niittymaa niin rehevä ja avara, etten sitä kyllin voi ihmetellä, vaan ne nyt ovat siellä »saloi-

jen seämessä» — ja mikä pahinta — ovat kruunun omaisuutta, joka on kai vuosituhanneksi pantu »seisomaan» ja mätänemään.

Samoilimme vuoroin sammalsoita, vuoroin taas notkoja ja huimaavan korkeita metsäsiä vaaroja, sillä tiemme oli nyt parhaallaan kuulun *Maaselkäylängön* keskustassa. Mainittua seutua kartalle kuvatessa on tehty matka *Suopajärvestä* ja Lusingin y. m. lammista (joista vesi lähtee Lentieran kautta Suomen puolelle) *Marija Hietajärviin*, jotka jo laskevat *Muujärven*, *Sarajärven*, *Momsjärven*, *Tsougajärven*, *Kalmajärven* ja *Tiiksin* kautta Kemiin, luonnottoman pitkäksi, vaikk'ei matka Marijärvestä Suopajärveen tee kuin pari tai kolme virstaa. Maamittaus-Ylihallituksen kartassa on mainittu matka arviolta 30 ä 40 virstan seutuville!

Muutammat noista Maaselän vaaroista ovat erinomaisen korkeita, vetävätpä usein korkeudessa vertoja kaikkein korkeimmille Suomessa. Eikä noita tuollaisia vaaran kinkamia ole yksinomaan sillä seutuvin, jolla Maaselän harju on merkitty kulkevan. Niitä on runsaasti muuallakin keskisessä Karjalassa aina Wienan merelle asti. Korkein kukkula Maaselän harjanteessa on *Särkivaara*, vaan yhtä korkeita ellei korkeampia ovat vaarat *Tiiksjärven* ympärillä, samoin *Iivananvaara Bairin järven* itäpuolella sekä *Särki-*, *Säynäs-*, *Kypärä-*, *Ohta-* ja *Vepsänvaarat* matkan varrella *Kellovaarasta Koivuniemeen*. Eivätkä *Kontio-*, *Ipatin-*, *Niikkanen-*, *Onihma-* ja *Riikivaarataan* ole edellisiä paljoa matalammat.

Noin kello yhden seudussa yöllä olimme puolimatassa, jossa oli maja. Menimme majaan (riiheen tai »perttiin») ja teimme tulen, josta lähtevä savu ajoi majan varsinaiset asukkaat — itikat — tiehensä. Saattajallani oli nyytissään vähän evästä, voita, leipää ja »kurnikkaa» (kalakukkoa), joita hän alkoi syödä peittoamaan ja tarjosi minullekin niistä. Syötyä vähän nukahdimme ja noin kello kolmen seutuviissa taasen läksimme edelleen painaltamaan. Loppupuoli matkasta tuntui pitemmälle syystä, että jalkapohjat heltyivät teräväsärmäisissä siltapuissa pahan päiväisiksi, joten astunto koko lailla hidastui. Mutta siitä huolimatta olimme kello seitsemän seudussa *Muujärven* kylässä, joka on samannimisen järven rantamalla. Menimme sisälle n. s. *Ipatin* taloon, joka näytti kylän varakkaimmilta. Siinä oli isäntä pikkurainen, vilkas ja puhelias mies, vaan noista hänen vilkkuvista silmistänsä arvelin yhtyneeni nyt sellaiseen mieheen, joista *Lusman Petri* oli minua varoittanut. Senvuoksi koetin saada häneltä selvää edeltäkäsinkin millaiset hinnat hän

piti milläkin palveluksellaan, joita luulin tulevani tarvitsemaan. Mutta tuo miespä vetikin minua aikalailta nenästä. Hän herkesi niin imeläksi, kuin suinkin voi, ja sanoi: »sovimme vello kaikella! Ei myö nyletä matkamiestä. Olen minä ollut itsekin Suomessa monet kerrat!»

Luotin hänen sanoihinsa ja majailin hänen luonaan sen päivän ja ensi yön sekä vielä huomisenkin, jolloin kävin kylän seutuvia katselemassa, m. m. noin kahdeksan virstan päässä olevaa *vaskikaivosta*, josta ennen »oli eräs kenraali ruvennut vaskea kaivattamaan ja oli laatinut siihen savatat ja kaivamiskoneet», vaan sitten se oli mennyt »Piiterin linnassa käymään», eikä sen koommin ole miestä näkynyt vaskikaivoksellansa. Nyt se oli peräti rappiolla, vaikka katos sekä kaivosastiat ja muut kaivinneuvot vielä olivat paikoillaan. Uskottavaa on, että tuossa suomudassa on joku määrä mainittua malmia, vaan varmaankaan ei sitä liene niin runsaasti, että sitä varten maksaisi laittaa kalliit tehtaat ja kuljetustiet, ennenkuin sitä voisi saada käytäntöön maailman markkinoilla.

Vasta kolmantena päivänä olin taasen valmis matkaani jatkaamaan. Mutta eipä hämmästykseni ollut varsin vähäinen, kun tuo ketteräliikkeinen isäntäukki määräsi kokonaista viisi ruplaa siellä olostani! Hukassa olisin tainnut olla, ellei hänen poikansa olisi ruvennut tinginnässä minua avustamaan. Puoleen kolmatta se oli ukin vihdoin tyytyminen. Ja niin me sitte selvittiin ja sovittiin.

Kolmenkymmenen virstan matka oli edessä Muujärveltä *Tiiksjärvelle* eli *Äännähäiselle*, joka on suurehko aukea järvi. Samanniminen kylä on järven itärannalla. Mainitusta kylästä tein parinkymmenen virstan matkan pohjoista kohden n. s. *Suurenjärven* kylään, joka on samannimisen pienoisen järven rannalla, kauniilla paikalla ja hyväperäisellä mullikko-maalla. Siihen nähden luulisin kylän olevan vauraan, vaan päinvastoin. Se on mitä viheliäisin ja lienee luettava aivan varattomimmaksi kyläksi melkein koko matkallani. Mainittu kylä kuului *Kiimasjärven* volostiin -- tai oikeastaan sekin *Rukajärven* volostiin, vaikka Kiimasjärvellä on omat kunnan huoneensa ja koulunsa sekä lainajvästönsä »makaseini». Mutta kun kunnan vanhin, »starshina», puuttuu, niin on mainittu kyläkunta (общество) sittenkin pidettävä Rukajärven volostiin kuuluvana. Ja Rukajärven kun-

nanvanhin, kirjuri ja kylänvanhinhan kuuluvat valvovan Kiimasjärvenkin kunnallishallintoa.

Kiimasjärvestä puhuttaessa en malta olla sivumennen mainitsematta sikäläisestä kaksinkertaisesta koulurakennuksesta ja itse koulustakin. Se on erään entisen Kiimasjärveläisen laukkusaksan, sittemmin Pietarissa kuolleen kauppias Miinin vainajan varoilla rakennettu ja pidetään kunnossa niillä varoilla, jotka hän testamentissaan sitä varten määräsi.

Koulu on suuruutensa puolesta kentiesi ensimmäinen koko Anuksen läänissä. Mutta sillä on toinenkin merkitys, joka asettaa sen kentiesi vaikka minkä sivistyskansan koulujen rinnalle. Se on ensinnäkin sisäoppilaitos, jossa lapset saavat hoidon, — eivät varakkaat sentään hoitoa, — ja opetuksen ilmaiseksi. Opetusta annetaan paitsi lukuaineissa myöskin käsítőissä, vieläpä on aivan erityiset opastajat, jotka opettavat suutarin, räätälin ja puusepänkin ammattia noille saloseutujen repaleisille lapsille. Kaikki menot ja opettajien palkat suoritetaan edellämäinitun testamenttisuunnan korkorahoista. Suuremmoisen kerrassaan on tuo lahjoitus, jonka jalomielistä tekijää voisi kunnioittaa vaikka mikä kansa lukea poikiensa joukkoon.

Mikähän se sanoi tuolle entiselle laukkusaksalle sellaisen sanan, joka vaikutti näin jalot päätökset hänessä? Ken sanoi hänelle, että hän sittenkin voi olla velkaa noille jyhlille saloseuduille, vaikkakin hän koko elämänsä ajan purjehti kaukana sieltä, ensin vain paimenena, sitten meillä laukun kantajana ja vihdoin Pietarissa suuren kauppahuoneen omistajana? Oliko hän oikeastaan velkaa muille kuin omalle neuvokkaisuudellensa — ja Jumalalle, jonka harras palvelija hän kuului olleen! Hän tietysti oli kreikkalaisuskoinen, vaan huolimatta siitä on hän ikuisiksi ajoiksi antanut miellyttävän kuvan siitä, millainen karjalaisluonne on oikeassa jaloudessaan. Sillä hänen suuresta omaisuudestaan on suurin osa tullut lahjaksi osittain hänen suvulleen ja osittain kotiseutuvilleen, joissa se on saanut jo kuivata monta kyyneltä ja poistaa monen monta puutetta tuon kovan kokeneen kansan kärsiviltä lapsilta.

Vielä tulee mainita, että vanhoilla päivillensä hän laitatti suuren ja uhkean hovimaisen rakennuksen itseensä varten Kiimasjärven lähellä olevaan *Tsolman* kylään, josta hän kuului olleen syntyisin, ja aikoi muuttaa vanhoilla päivillensä pois Pietarin hyöri-nästä tänne synnyinseutunsa rauhaisuuteen, vaan kuolema tulikin

väliin ja korjasi hänet ikuista lepoa nauttimaan sinne, missä ei ole sortaja suuremman arvoinen kuin sorrettavakaan ja missä vanhurskas rauhantuomari tekee oikeuden niin hyvin sille, joka vääryyttä kärsii, kuin sille, joka sitä harjoittaa.

Nyt olin joutunut matkallani sellaiseen pohjukkaan, josta en selvinnyt muuten kuin menemällä Suurenjärven ja Äännähäisen kautta takaisin. Toista vuorokautta kesti sen polvekkeen oikaiseminen ja osan yöstä vietin taasen kyyditsijöitteni kera matalassa ja pienessä kalastajien majassa.

Äännähäiseltä menin selkähevosella viisitoista virstaa *Bairintai Kalmajärven* rannalle ja siitä venheellä järven poikki *Marianvaaran* kylään saman järven itäpuolella. Saman päivän iltana jatkoin siitä edelleen matkaani *Iivananvaaraan*, joka kylä — kaksi taloa — on edellä mainitun järven pohjoisrannalla, vaan ei aivan lähellä järveä. Mainittu matka oli tehtävä ensin venheellä Kalmarvea myöten ja sitten maitse »kolmen virstan verran», kuten oppaani sanoi. Vaan tuo »kolmevirstainen» taival ei varmaankaan ikänä mielestäni lähde ja kylmät väreet kärmivät selkäpiitäni vieläkin, kun vaan se matka muistuu mieleeni.

Soutaessamme mainittua järveä ehdotteli oppaani, että »eikö lähtä suoraan, se oikaisee ainakin kuusi virstaa?» — Millainen se matka on? — »Suota on, vaan pääsee sen yli.» — Kastuuko jalkineet? — »Ka kastuuhan ne peältä.» — Mut eikös mene vesi yli kengän varren suun? — »Ei mäne!» — Onko se varma? — »No jos menee, niin panen pääni pantiksi! Ei mene miun omistanikaan.» — Hänellä oli lyhytvartiset saappaat jaloissa. — No lähtään sillä ehdolla, ettei suo kovin paljon upota! Ja niin me lähdettiin.

Mutta voi kauhistuksen paikka sitä matkaa! Ensiksikin se oli puolta pitempi, kuin mitä hän sanoi ja toisekseen se paheni kuta pitemmälle siinä päästiin. Kolmen virstan verran pääsimme kuta kuinkin, eikä siihen asti minun pitkävarsi pieksujen varren yli mennyt vesi kuin parissa kohden, vaan sitten se vasta alkoikin oikea leikki. Eteen aukeni noin parisen virstan laajuinen *Varpasuo*, joka oli aivan metsätöin ja näytti etäältä katsoen reheväheinäiseltä. Aloimme varria sitä myöten ja jo ensi sylien matkalla se näytti minulle, etteivät pieksujen varret merkinneet mitään sen kylmän ja liejuisen poven rinnalla. Vajosin ensin haarojani myöten, sitten vatsaani ja vihdoin kainaloitani myöten tuohon hentoon suohon!

Herra siunatkoon! johon sinä vello petit minut! Ihanhan me vajotaan suon sisään? — »Äijän on vettä vello, äijältä on. Satehet ovat suon pilanneet. Viime suvena kulin tästä ja suit, suit jos jalkani kastuivat!»

Yhä sitä vaan ponnisteltiin eteenpäin ja yhä syvemmälle se vaan suo tuntui upottavan. Hiki valui virtana joka paikasta ruumistani ja olin aivan tukehtua kuumuudesta, sillä minun täytyi vielä suorittaa osa tavaroideni kuljetuksessakin. Toivoin edes pientä mätästä, jolle olisin voinut pysähtyä lepäämään, vaan turhaan. Ei millään puolella näkynyt tuon harmaan veden kalvon alta pienintäkään nyppylää kohoavan. Tuolla tosin — puolen virstan päässä — oli heinähaasio pahainen, vaan sinne asti en enää uskonut pääseväni ilman lehvähtämättä. Askeleeni harvenivat ja jäin kauheasti jälkeen tuosta pitkäsäarisestä oppaastani, joka mennä molskutteli kuin paras kurki hyvää vauhtia edellä. Ku-uu-le sie ve-llo! En mie enää ja-aksa! Voi voi!, ihan mie jo kuolen!, vaikeroin hädissäni. Hän seisattui ja pagisi: »A täs on sellainen paikka että voit vähän levätä. Tulehan tähän!» Ponnistelin vielä vihoviimeiset voimani ja pääsin kuin pääsinkin paikalle, jolta hän poistui, ettei se olisi niin painunut.

Mätästä siinäkään ei ollut minkäänlaista, vaan pohja tuntui vähän kovemmalle kuin muualla. Jäin siihen seisomaan ja levitin sateensuojani, jonka sitten painoin suohon ja siten »vahvistin asemaani». Ensihetkessä tuntuikin hyvälle, vaan vähitellen upposi varustukseni aivan veden alle — ja minä tietysti aloin painua yhä syvemmälle ja syvemmälle, kunnes minulle ei jäänyt muuta neuvoa kuin »muuttaa paikkaa», jos en halunnut mennä »Joukahaisen tietä». Mutta minä olinkin jo seisonut liika kauvan. Jalkani eivät nousseet enää lainkaan tuosta sitkeästä vesisammalesta ja sateensuojastani näkyi vaan vähän varren nenää!

Tule vello avuksi! Nyt ei taida tästä enää selvitä! — kiljasin kiireesti. Hän tuli ja yhdessä me sitte ponnistettiin »mies irti». Sateensuojani olisi sinne jäänyt minun neuvoillani, vaan hetkisen päästä onnistui saattajani kiskomaan ylös senkin. Ja vihdoin tuli tuo heinähaasia vastaan — ja oikeaan aikaan se tulikin. Kapusin sen riukujen päälle kahareisin, vaan ne — rusahtivat ja katkesivat. Yritin uudestaan vaan seuraus oli sama. Ei auttanut muu kuin täytyi panna niitä rivien palasia suuri rovio jalkojensa alle ja siten

sain siksi lujan perustuksen, että voin hyvin turvallisesti levätä siinä hetkisen.

No kuka vaivainen se tällaisesta paikasta heiniä raataa? — »Eihän nyt kukaan, vaan kun suo taas kuivaa, niin suksien kera ne tätä niittää.» — Varmaankin osaa ne heinäkorret pitää arvossa, jotka sellaiselta niityltä ja sellaisella vaivalla mahdollisesti saanee korjatuksi talven varalle? Vähissä hengin me vihdoinkin pääsimme suon laitamalle, vaan siinäpä olikin joki vastassa! Oli sen poikki ollut aikoinaan joku sillantapainen, vaan se tulvaveden tähden oli nyt niin särkynyt ja veden alla, että en mistään hinnasta olisi uskaltanut pyrkiä sen turvin joen yli.

Mitäs tehdä? Takaisin ei voinut kääntyä ja edespäinkin pääsyn oli vähän niin ja näin. A, ei siulle vello ois yhtään liijaksi, jos minä antaisin sinulle keppiä kylässä, kun sie niin narrasit minut? — »Ka, en mie voinut tietää, että se niin gora on nyt teä matka!» Silmänräpäyksessä tein johtopäätökseni ja hyppäsin päistikkaa jokeen sekä sanoin, kuten entinen Mustalais-Kalle: »Hui, osaanhan mie uidakin!»

Mutta eipä se uiminen niinkään leikin asia ollut, väsyneenä, märissä vaatteissa ollen ja nuo jalkineeni painoivat kamalasti! Jos vaan joki olisi ollut leveämpi, niin olisi tainnut siinä hullustikin käydä, vaan kun sen leveys oli kaiken kaikkiaan noin kolmisen sylvä, niin menin kuin meninkin onnekseni sen ylitse. Tietysti kastelin siinä leikissä vielä viimeisetkin kuivat vaatteeni sekä yltäni että nyytistäni. Tule perästä, jos pääset, vaan kastelehan sinä ne tavarat siinä matkalaukussa, niin katso itseäsi!, sanoin melkein ivaten saattajalleni. — »Ei kasteta, ei kasteta», vastasi hän ja pyörähti ympäri sekä meni jonkun matkan päässä olevasta heinähaasiasta riukuja hakemaan.

Välittämättä hänestä sen enempää, läksin edelleen kylää kohden, jonne oli vieläkin virstan verran mitä jyrkintä vaaran rinnettä varsinkin loppumatalla. Olisi siinä rinteessä ollut tuoreillekin voimille kerrakseen ponnistella, vaan ei nyt joutanut sitä tuumiin. Täytyi päästä ihmisten ilmoille millä hinnalla tahansa. Mutta enpä ehtinyt vielä kunnolle puolimatkaan, kun saattajani tavoitti minut — yläpuoli ruumista ja matkalaukkuni aivan kuivina.

Miten sinä pääsit sen joen yli? sanoin ihmetellen. — »A niinikkänään vaan», sanoi hän rauhallisesti ja näytti aivan siltä kuin hän ei olisi lainkaan pitänyt tuota sattumaa ihmeen arvoisena.

Onneksi oli yötalossa tupa mitä lämpimin olla voi ja kun matkालaukussani oli vielä kuivat alusvaatteet, niin eipä taasen ollut valittamisen varaa. Join illakseni kupin täyden maitoa ja nukuin mitä makeimpaan uneen, josta vasta noin seitsemän tienoissa huomanaamuna heräsin.

Ivananvaarasta kulin *Ontrasenvaaraan* jalkasin sekä siitä *Uudenkylän* kautta *Tiiksin kylään*, jossa sattui niin ikävästi että kylän kymmenniekka oli pistää minut kiinni ihan väkisten. Kylän lähellä oli *kalmisto* vanhalla *sotavallituksen* sijalla ja tuossa löytyi — kertomusten mukaan — erään kansan tarujen sankarin *Rokatsun hauta* (josta tuonnempana kerron). Kysyin starshinan apumieheltä, josko voisin mennä paikkoja katselemaan ja hän lupasi sekä — ollen saattajana aina Ontrasenvaarasta Rukajärven kirkolle — läksi kerallani lahden yli mainitulle muistopaikalle minua opastamaan. Mutta kylän kymmenniekkapa taisi tuntea arvonsa loukatuksi, kun en asialleni huomannut myös hänen »armollista» lupaansa hankkia ja tuli täyttä kyytiä sekä kauhean melun kera estämään minua aiotusta toimestani.

Kuuntelin ensin rauhallisena hänen riehakoimistansa, vaan kun se vaan yhä äityi ja yltyi, niin koetin tynnosti selittää, että minulla on kirjat muassa j. n. e. Mutta se oli vaan yllykettä hänelle. »Kyllähän siulla on kirjat! Omat tekemäsi ovat! Niihen vielä tsoarin nimen olet itse pannut! Kiini pojat tuo mies, sanon minä!» hän reuhasi. — En ikinä vello! Kaikkea muuta saat tehdä vaan elä pane kiini, silloin me lähtään yhtä kyytiä stanovoin luo. En minä ole tullut kotoani tällaista matkaa sinun kiini pannaksesi, sanoin ja koetin olla niin totinen kuin suinkin voin, vaikka toisaalta olin pakahtua naurusta; sillä salavihkaa käänsin vyöni alta revolveriani siksi näköksälle, että hän sen hyvästi huomasi.

»Pissali on!» kuulin erään musikan kauhuissaan kuiskaavan — ja se vaikutti odottamattomia. Kerrassa hälveni tuo pauhaava melu ja tuo äsken niin suurellinen kymmenniekka lauhtui aivan lampaaksi ja kysyi ihan rauhallisena »josko minä otan sen Rokatsun ylös haudasta ja vien kerallani?» — Ehei vellot! En minä häneen kajoa vaikka käskisitte. Minä vaan tyydyn siihen, että katson seudun ja merkitsen ne pumaakalle, ja niin oli saatu rauha jälleen mitä herttaisain.

Koska tuosta Rokatsun haudasta tässä tulin maininneeksi, niin saakoon sijansa tähän tarina itse henkilöstäkin: »Se oli Petri

Pervoin, sen suuren rahvahan isän aikana — niin kertoo tarina — kun se Rokatsu eli — ei Tiikin kylässä, vaan lähellä sitä, ihanalla Jekon niemellä, jossa siihen aikaan oli niin suuri kylä, että talojakin oli neljäkymmentä. Se Pervoi Petri käi läsimään ja tohtarat eivät tienneet miten parantaa häntä. Silloin antoi heän etsiä yli maan kai kuulut miehet luoksensa itseään parantelemaan. Niinpä tulivat Karjalastakin kolme miestä ihtesä tsoarin luo. Ne olivat Jiehkimä Kiimasjärveltä, Ossippa Himalasta ja Rokatsu Tiiksiltä.»

»Nyt kun tsoari heitä koitteli ja pani kahteen astiaan, toiseen kultaa ja toiseen leipää sekä antoi miesten arvata mitä niissä oli, niin se Rokatsu kun mäni toisen astian luo ja katseli sitä, sanoi: 'Tässä on sellaista tavaraa, jota kai rahvas tarvitsee'. Siinä oli leipää ja sehän on kaikille tarpeen, 'vaan tässä toisessa astiassa on' — sanoi hän — sellaista', jota vaan armot ja esivallat käyttävät'. Siinä oli kultaa — ja sehän on vaan suuria pohaatteria varten. Siitä näki tsoari, että se musikka ei ollut turha mies ja paikalla antoi hän Rokatsun parantaa itsestään sen taudin. Palkaksi siitä hän lupasi niille kolmelle miehelle pienen lahjan, minkä kukin tahtoi määrätä. A se Himalan mies sanoi tsoarille: 'Antanet miulle luvan juoda viinaa joka kapakassa min himoittaa, niin muuta ei piä miula?' I tsoari antoi luvan. Mut se musikka keräsikin äijälti toisia musikoita kerallaan ja joi hartsoonista (kapakasta) viinat kai. Tämä käi protsimaan (pyytämään) tsoarilla ja tsoari antoi sellaisen käskyn, että sille Himalaiselle pitää joka vuosi annettaman 500 ruplaa, jolla heän sais himonsa sammutetuksi. Ja siitä pitäin se mies sai joka vuosi kuolemaansa asti viisisataa ruplaa tsoarilta ja tsoari alkoi kutsua miehen kotikylää Himolaksi. A, se Kiimasjärven mies sanoi tsoarille: 'Antanet miula asettua sellaiseen paikkaan elämään, jossa äijälti on keväillä kimaajia lintuja metsässä?' — 'Soat', sanoi tsoari ja se mies otti silloin Kiimasjärven rannat itselleen. 'A mitäs siula pitää?' sanoi tsoari sille Rokatsulle. — 'A muuta ni mit'ei piä kuin sie annat vapaaksi veroista sen kylän, jossa minä elän.' — 'Saat', sanoi tsoari, 'sie uot vierna musikka, kun sie pyysit hyvää muille ja et itsellesi. Täss' annan siula vähän natsaijua (juomarahaa)!', ja se tsoari antoi hänelle pussin täyden kultarahoja. Siitä lähtien on se kylä ollut verosta vapaana, 'vaan nyt ovat ahneet herrat sotkeneet sen asian siten, että hävittivät (kätkivät) sen Petri Pervoin antaman poveskan ja alkoivat kiskoa sitten veroa kyläläisiltä'. Mut vielä se kuuluu

niissä staaroissa saganoina kniiigoissa (lakikirjoissa) olevan se Petrin antama poveska.»

»Siitä lähtien se Rokatsu eli kylässä ja aina loati hyvää rahvahalle. Mut sitten tuli Ruotsi maahan voinoa pitämään ja otti koko kylän rahvahan ja lupasi sen riputtaa. A se Rokatsu oli pohatteri (sankari) ja heän osti kylän rahvahan siltä Ruotsilta — lunasti sen. Yks pahainen poiga oli prihatsu vielä lunastamatta, vaan djengat loppuivat siltä Rokatsulta ja heän tarjoi nuttuaan sen pojan lunastamiseen Ruotsille. Mut se Ruotsi ei nutusta huolinut ja silloin se Rokatsu nousi kivelle ja ajoi toiselle puolelle järvestä sillä kivellä. Ruotsi käi häntä etsimään saarista ja sakeni sinne ettei osannutkaan rantaan ja sinne saareen ne kuolivat kai ne Ruotsit.»

Sellainen oli tuon Rokatsun taru ja hänen haudaksensa sanotaan erästä kumpua kylän hautausmaalla. Vieläpä rahvas vakuuttaa, että tuo hautakumpu vaan vuosi vuodelta kasvaa, eikä lainkaan maadu kuten toiset kummut. Minunkin käsittääkseni on tuo ymmyriäinen korkea nurmikumpu siksi merkillinen, että se ansaitseisi jonkun asiantuntijan tarkan tutkimisen: 1) siitä syystä, että se on nähtävästi muinoisella taistelupaikalla; 2) se näyttää siltä kuin se ei olisikaan alkujaan venäläisen hauta, sillä risti siinä on eteläpuoleisessa päässä kumpua, eikä — kuten venäläisillä on tapana — idänpuolella; 3) kummun suuruuteen nähden voisi se olla joko yksityisen päällikön leposia tai kentiesi hauta, johon on kuopattuna kaikki siinä taistelussa kaatuneet urhot.

Minulla ei ollut halua sen kaivelemiseen kahdestakin syystä. 1) Olisi siihen kai pitänyt hankkia lupa varmaankin ispravnikalta asti, ellei kuvernööriltä, ja sellaisen luvan saantiin olisi kulunut joku kuukausi aikaa ja tiesi miten paljon vaivoja ja rahoja. 2) Tunnustan peittelemättä sen, että katsoin itseni alaarvoiseksi sen kaivelemiseen siihen nähden, että paikka kentiesi on hyvinkin tärkeä muinaistieteellisessä merkityksessä. Ja sitäpaitsi tuo äskeinen melakka teki mieleni siksi alakuloiseksi, että kiitin kun vaan pääsin koko kylästä pois mitä pikemmin. Läksin siis saman päivän iltana äsken mainitun »setuatelin» (sledovatel), s. o. starshinan apumiehen, saattamana Rukajärven kirkolle, jonne mainitusta kylästä on parin peninkulman matka.

Rukajärvi on aukea saaretoin järvi — pyöryläinen, — eteläpäästään kapeneva ja Rukajärven kylä on mainitun järven itä-

rannalla korkealla multaharjanteella. Kylä on suuri ja Karjalaiseksi kyläksi jokseenkin elävä. Pellot ovat sileät, suurehkot ja osaksi huolella hoidetut, joskin ylempänä harjulla kuivanlaiset. Tämän vuotiset rukiit ja muut touvot näyttivät keskolaista paremmille. Suurin talo on kylässä n. s. *Naserin talo*, joka »yli muiden» näkyikin jo järven toiselle puolelle. Päärakennuksessa on kaksi asuttavaa kerrosta ja kolmas kerros on vielä varustettu kesäasunnoksi ja pitovaatteiden säilyntäpaikaksi. Kun talo kuului olleen n. s. majatalo eli »jämsikka», niin luonnollisesti menin ensin siihen pyrkimään yöksi. Mutta isäntä ei sattunut olemaan kotosalla, joten lupaa en saanut. Samoin kävi toisessa talossa ja vasta kylän eteläpäässä olevassa n. s. *Stuukan talossa* sain kortteerin itselleni.

Mutta jos kortteerin saanti oli tiukalla, niin sitä parempi se sitten sattui. Talon isäntä, pieni puhelias ja ystävällinen mies, osoitti koko ajan minulle sellaista avomielistä ystävyyttä, etten moista osannut uneksiakaan. Kun esim. ensi-iltana pyysin teetä ja sanoin: voisinkohan minä saada tsaijua?, niin sanoi hän: »Elä sie veli sano 'voisinko saada', vaan sano: laittakaa minulle tsaijua ja vaikka mitä vaan talossa on». — Minkätähden? — »Sentähden, että sie uot tälle talolle saman verran isäntä kuin miekin!» — Miksi niin? — »Ka siksi, että sie uot Suomesta ja kaikki mitä minulla on, on Suomesta kotoisin. Laukun kera tää kaikki on kerättyä».

Omituista tuossa Stuukan isännässä oli se, että hänessä en lainkaan huomannut tuota kehumisen ja itsensä kiittelemisen halua, johon Karjalaiset ylimalkaan ovat niin kernaita. Päinvastoin luulin häntä — puheistaan päättäen — köyhänpuoleiseksi, vaan ihmeekseni kuulin kyläläisiltä, ettei hän ollut kylän köyhempiä, kuten talostakin arvasi, ja toisaalta taas ei hän ollut mikään saiturikaan. Sanalla sanoen hän muistutti olennollaan tuollaista keskinkertaista talonpoikaa Rautalammin tai Pieksämäen seutuvilta.

Rukajärvellä näin kaikessa kamaluudessaan sen kurjuuden, johon viimevuotinen kato oli paikkakunnan syössyt. Mainitussa kirkonkylässä on kunnan jauhomakasiini, joka jo oli useasti tyhjennetty aivan viimeiseen kaunaan asti, vaan oli aina Poventsassa sijaitsevan semstvohallinnon toimesta neuvoiteltu uudelleen täyteen. Minun oloikanani siinä sanottiin olevan jauhoa noin kuudenkymmenen kulin paikoille — ja sillä oli määrä viedä uutiseen noin 8 ä 10 tuhatta ihmistä! Kansaa kihisi kuin muurahaisia jauhon

jakajan, »vahterin», ympärillä ja ani harva oli niin onnellinen, että sai puudan — pari korkeintaan — selkäänsä tuota tavaraa, joka oli kultaa kalliimpaa heidän poloisten miehestä. Kamalin vielä oli se sanoma, että Jyskyjärven volostista olivat jauhot tyyten loppuneet, joten sikäläistenkin oli turvautuminen niihin jauhoropoihin, joita Rukajärven makasiinissa oli.

Puhuttelin vaimoa, joka oli kulkenut 80 virstan matkan — ilman eväättä — ja joka sanoi kotonansa olevan neljä lasta sekä sairaan miehensä jauhoja odottelemassa. Rahaa hänellä oli alun toista ruplaa, jolla hän toivoi jauhoja saavansa! Vuolaat kyyneleet katkasivat tuon tuostakin hänen vaikeroimisensa ja »Hospodi blagoslovii tiennee» — hän lopetti — »jaksanko enää hengissä teältä kotiin kulkea» — 80 virstan päästä teittämiä suotaipalia, ilman eväättä, ja senvertaisella rahalla; se oli minustakin enemmän kuin jaksoin käsittää.

Niukoista matkarahoistani annoin hänelle pari ruplaa — en voinut tehdä toisin — että hän puudan olisi jauhoja saanut. Voiko hän sitä saada, jaksoiko hän vielä sen kotiinsa saattaa? Tapasiko hän siellä omansa enää hengissä ja sillä puudallako nuo raukat sitten uutiseen asti pysyivät hengissä? — olivat kysymyksiä, joihin en uskaltanut itselleni vastausta antaa. Sittemmin sain kuulla matkallani, että Jyskyjärvellä oli kuusi henkeä kuollut nälkään. Olivatko he tuon vaimon perhe, vaiko kentiesi toinen vielä onnettomampi perhe, sitä en saanut selville. Sen kumminkin näin sittemmin monessa paikassa, että jauhoja mitattiin ei nauloilla, vaan lusikkamäärällä, kun niitä naapuri toiseltaan lainasi tai maksoi saadun lainan takaisin!

Tietysti tällaisissa tapauksissa ja tällaisina aikoina vaaditaan niiltä, joilla on valta jauhojen jakamiseen, mitä suurinta tasapuolisuutta ja rehellisyyttä. Mutta valitettavasti liian usein kuulin äänestä valitusta siitä, etteivät sikäläiset jauhon jakajat aina täyttäneet kumpaakaan näistä vaatimuksista. He antoivat, niin vaikeroittiin, kelle sattui, — siis varakkaillekin, — ja kielsivät taas kelta sattui, — siis kai niiltäkin, joilla ei mitään ollut. Ja vakuutettiinpa varmasti sitäkin, että ne pitivät jauhon jaossa puolensa, jotka »potsivoivat» jakajia viinalla ja rahalla. Sellainen käytös on anteeksi antamatointa ja törkeää sekä ansaitseisi mitä kovimman rangaistuksen. Vaan ehkäpä tuommoisissa valituksissa ei aina ole täyttä

perää. Jos jaeltavia varoja on vähän, vaan niihin osallisiksi pyrkijöitä paljo, ei jako voi tulla semmoiseksi, että kaikki olisivat tyytyväisiä.

4 Luku.

Rukajärveltä—Tunkuille *).

Kolme vuorokautta vietin Rukajärvellä, josta matkustin taasen takaisin lähelle Tiiksiä, *Jekonkylään* Tiiksjärven rannalla. Jekosta sain pari opasta, jotka sanoivat tietävänsä sen saaren, johon Ruotsi kuoli nälkään Rokatsua ajaessaan, vaan vaikka kuinka tarkoin etsin saaren, niin en löytänyt minkäänlaisia merkkiä siitä, että paikka olisi ollut tuo tarinassa mainittu. Mutta syy siihen olikin siinä, että nuo oppaat eivät itsekään tienneet paikasta ja veivätkin minut väärälle paikalle, kuten sain vasta perästäpäin kuulla. Mainitussa kylässä on nyt enää vaan kaksi taloa, vaan selvästi näkee sen sileillä pelloilla vieläkin hävitettyjen talojen raunioita, joista löytyi muunmuassa kiväärin kuula, »jaatra», jonka lävistäjä oli noin 50 mm., sekä vaskisia *Ruotsin rahoja*. Olivat ennen löytäneet nelisnurkkaisen suuren rahankin, vaan se oli hävinnyt.

Jekosta soudatin itseni *Merun-lahteen*, jonka nykyiset eläjät kuuluivat tulleen siihen Lusingista. Samoin kuin Jekossa, on Merunkin kylän vainioilla jälkiä entisestä asutuksesta. Merussa sattui hauska seikka yötalossani, jonka emäntä, leski, tuli myöhään Rukajärveltä jauhun hausta.

Satuin katselemaan järvelle mukanani olevalla kiikarilla ja kun tuo eukonhattara sen älysi, sanoi hän kiiruusti: »A ,mipä se on siulla vello?» — Kiikari on. — »Kutapa sie sillä roat?» — Katselen huvikseni. — »Näkeekö sillä? — annas minä katson?» — Näkeehän sillä. — »Hospodi Jisusa Hrista!, millainen se on. Metsäähän sen sisästä näkyy». — Niin se näkyy tuo metsä tuolla järven takaa. — »Vai se näkyy! — Katsahaan vello sillä etkö vois

*) Lausutaan: »Tjunkuille».

nähä sieltä minun varsajani. Se on eksynyt sinne muista hebo-
sista!» — Joko se on kauankin ollut kateissa? — »Kohta kaksi
viikkoa!» — Vai niin! ja minä katselin hyvin hartaan näköisenä.
— »Näkykö?» — Jaa — tuota ei se näin sateisella ilmalla näy
— pitäisi olla päiväpaiste! — »Vai ei näy vihmalla? Annahan sie
vello se miulla, niin mie katson sitten kun tulee päiväpaiste!» —
E-en mie voi tätä jättää siula! — »A, kuin sie sellaista pagajat
musikalla!» puuttui saattajani puheesen, »kuimpas heän näkis kulkia
suurilla saloilla, jos heän sen siula antaisi!», ja niin olin pulasta
pelastettu. Ja kauan vielä sen jälkeen katseli tuo muija ihmetellen
ja pelokkaasti tuota kummallista esinettä, jonka »sisässä on metsää»,
ja jolla katsoen selkeällä ilmalla olisi nähnyt metsästä hänen eksy-
neen varsansakin!

Merusta läksimme varhain aamusella edelleen Keminjokea —
tai n. s. »Tsirkkemin» haaraa myöten alas. Yhden saattajan kera
olisi kulku ollut mahdollinen, vaan nyt sattuikin niin mainiosti, että
sain toverikseni viisi henkeä *Kellovaaran* ja *Lietman* kylistä, joista
he olivat tulleet Rukajärveltä jauhoja hakemaan. Heitä oli kaik-
kiaan viisi henkeä ja minä tulin kuudenneksi. Muutamia puutia
oli heillä jauhoja venheessä, joten epäilin josko sillä uskaltaisi
laskea alas noita huumaavia koski- ja virtapaikkoja, joita matkalla
tulimme sivuuttamaan useita. Mutta pelkoni oli turha. Siihen
toimeen nuo miehet olivat kerrassaan verrattomat. Seisoallaan
peränpitäjä vaan lasketteli noissa pauhaavissa ja kohisevissa hyrs-
kyissä, jotka koskissa olevien kivien ja salakarien synnyttäminä,
temmelsivät ja mellastivat sellaisessa karkelossa, että luulin venheen
joka silmänräpäyksessä pohjaan vajoavan tai ainakin hajoavan,
mutta vieläkö mitä! Kuta tulisempi koski vaan oli, sitä tyytyväisem-
män näköisenä peränpitäjä siitä alas lasketteli ja komensi toisille
»soutakaa työ vellot terävämpään». Eräässä koskessa sentään yritti
hullusti käymään, kuin mela katkesi ja venhe lensi kivelletä täyttä
vauhtia ja minä vaistomaisesti suljin silmäni ja odotin joka hetki
että me kumoon keikahtaisimme, vaan ei mitään hätää! Yks, kaks,
olimme kivistä vapaat ja taasen uudella melalla se ukki perää
piteli. Tulipa se vastaan vihdoin n. s. *Hautakoski* ja kohta sen
jälkeen alapuoella *Wääräkoski*, jonka muodosti oikeastaan kaksi
tai kolmekin kauheaa putousta. Venheellä laskeminen ei niissä
tullut kysymykseenkään, joten jauhot olivat kantamalla kuletettavat
aina Hautakosken »nisasta» Wääränkosken »alle» saakka ja, sillä

ajalla kuin kolme henkeä rahtasi jauhoja, vetivät toiset miehet venheen alas virran rantoja myöten.

Näköala, joka tuolla Väärälläkoskella kohtaa silmää, on kerrassaan lumoava! Edessä ja takana mitä valtavin kosken kohina ja veden pauhina. Neljällä suunnalla — aivan joen äyrällä — mitä ihanimmat vaaleat tai paikoin vaalean viheriät kalliot, jotka tuolla kymmenen tai kahdenkymmenen sylen korkeudesta katselevat rauhallisesti tuon rauhattoman veden vimmittua leikintää. Vielä on noiden kallioiden vaikutus katsojaan erittäin edullinen siitäkin syystä, että ne eivät ole ehyttä ja meillä tavallista madekiveä, vaan ovat sileää ja hienorakeista alabasteriliuskamaa, joka on ylhäältä alas asti halkeillut tuhannen tuhansiin säännöllisiin viipaleisiin ja levyihin, jotka hohtavat ja välähtelevät kauniisti auringon valon niihin sattuessa.

Kun lisäksi, että kallioiden välissä kasvaa sakeaa kuusimetsää ja tuolla vaaroilla niiden takana taas samassa sakeassa mäntymetsässä ikihongat toisilleen kuiskailevat tarinoita, joita he ovat oppineet jo kentiesi tuhat vuosia ennen näitä aikoja, niin en tiedä miten ja millä sanoilla enää osaisin paikan kauneutta ylistellä! Itsepuolestani on tunnustukseni oleva se, että mainitun kosken vaikutus oli mieleeni paljoo mahtavampi ja majesteettillisempi, kuin koskaan Imatran tai Kyröskosken y. m. meillä löytyvien koskien.

Veden tulva ei vetäne tosin Imatralle vertoja, vaan sitä enemmän seudun verratoin kauneus, — vieläpä putouksen korkeuskin, sillä noissa Vääränkosken kahdessa putouksessa laskee vesi 10 à 12 sylvä silmämäärällä laskettuna.

Melkein väkistenkin täytyi jäädä hetkiseksi istahtamaan erälle kallion särämälle katselemaan tuota majesteettisen juhlallista, luonnon maalaamaa kuvataulua ja soutajat sanoivat edempänä Kemissä löytyvän monta aivan yhtä kaunista ja useita vielä kaunihimpiakin koskipaikkoja! Ja kumminkin olemme aina kuvitelleet mielesämme, että Karjala on köyhä, — ei sen kansa ainoastaan vaan luontokin.

Laskeudimme sitten tyyntä Keminjokea myöten Kellovaaraan, joka on kauniin lahdelman rannalla. Ei siinäkään kylässä kyetä suurten viljapeltojen tekoon, sillä seutua ympäröi melkein joka puolella kuiva kangas. Edelleen läksin samana päivänä Kellovaarasta *Lietmaan*, jonne matkasimme vielä noin virstan kolmisen Kemiä myöten. Sitten erkanimme vasempaan, n. s. *Njaukujärvelle*,

josta saimme astua neljän virstan matkan ja sitten vielä kulkea pari virstaa venheellä *Lietmajärveä* myöten.

Lietman kylä on kolmiosainen, mainitun järven eteläpäässä, kauniilla rannalla oleva, hyvin köyhä kyläkunta, jossa viljavinakin vuosina pettuva syödään, — saati sellaisina aikoina kuin tämä kesä oli. Rukehinen puuro se sentään tuoduista jauhoista keitettiin »vieraalle musikalle» ja, syötyäni illallisen, kävin laattialla kuivavien heinien päälle yötäni viettämään. Aamulla sitte otin »heposen», jolla ratsastaen kuljin *Tsolman* kylään, joka sekin on kauniilla paikalla, sieväsen *Tsolmajärven* rannalla. Kylän kaunistuksena on epäilemättä tuo kauppias Minin vainajan rakennuttama uljas hovi, joka kuuluu nyt olevan kolmannen veljensä hallittavana, vaan oli — tyhjänä! Tuo nykyinen isäntä, nähkääs, oli nähnyt yöllä unessa hengen, joka sanoi hänelle: »ellet poistu talosta niin kuolet!», ja siitä lähtien ei mainittu isäntä kuulunut rauhaa saaneen, ennenkuin muutti vaimonsa kotiin — muistaakseni *Tongarvälle* asumaan. Minun ymmärtääkseni lienee isännän vastenmielisyyteen tuota uljasta taloa kohtaan ollut syynä se, ettei hän varmaankaan tuntenut itseään kodikkaaksi tuossa palatsimaisessa rakennuksessa, jossa kaikki näkyi olevan siistiä ja puhdasta, ja senvuoksi hän ennen hylkäsi tuon korukalun, kuin mukautui siinä asumaan.

Tsolmasta läksin taasen takaisin, ensin *Lietmaan*, sitten *Kellovaaraan* ja siitä *Tsirkakemille* (väärin on nimi *Tsirkkakemi*, sillä kansa aina sanoo *Tsirkakemi* eli *Tsirkkemi*). Kylä on jokseenkin viheliäinen ja siivotoin, vieläpä huonossa maineessa. Julkisia varkaita kuului kylässä asuvan. Olivat tänäkin keväänä varastaneet muuanta tukinhakkuuttajaa ja kun sen asian otin kylässä puheeksi, niin siitä, ihmeekseni, puhuttiin kuin jostain luonnollisesta asiasta, vaikka puhujien joukossa oli yksi sen talon isännistä, jotka varastuksen olivat toimittaneet. Kun kansaa vaivutetaan kuoleman kieliin, niin ei ole ihme, jos siltä joskus häviää ihmissydämen hienoimmat ja puhtaimmat tunteetkin.

Tsirkkemiltä Hiisijärvelle lasketimme venheellä parhaan osan matkasta *Kemijokea* myöten ja loput matkasta suoritimme astumalla. Oppaanani oli rotevakasvuinen vanha sotilas, joka sanoi tsoaria »sluusineen» (palvelleensa) koko 25 vuotta. Sotaväestä tulhän vielä laittoit itselleen kodin ja nai sekä elää kitkuttaa sillä pensioonilla, 47 ruplalla, joka hänelle on »armollisimmasti myön-

nettya vammast», jonka hän sanoi reiteensä saaneensa »Krimin voimossa».

Mutta huolimatta vammastansa tai ikänsä painosta, — kuului jo olevan loppuillaan seitsemäskymmen, — kohosi äijän jalka vielä keveästi ja hänen leveiällä hartioillansa hupeni minun pieni matkalaukkuni aivan mitättömän pieneksi. Yösydännä saavuimme Hiisijärven kylään, jossa on vaan kolme taloa. Mutta talojen vähyys ei estänyt paikan olemasta mitä viehättävimmän. Aivan ehdottomasti muistui mieleeni runoilija P. Kajanderin »Salomaa», sillä sellaisena, kuin runoilija on siinä saloseudun kaikkein kauneuksi-neen kuvannut, näin nyt seudun aivan luonnollisena edessäni. Pellot vaan olivat vähän pienenpuoleiset, vaikkakin vilja niissä oli erinomaisen runsaskasvuista.

Tunsin entuudestaan yhden Hiisijärveläisen, hänkin pensioo- nilla elävä entinen keisari Nikolain aikuinen sotamies, ja toivoin saavani hänet oppaakseni tuolle kauhean pitkälle taipaleelle Hiisijärveltä *Markkasenvaaraan*. Mutta harmikseni sainkin kuulla, ettei hän ollut kotosalla.

Aikomuksessa lähteä yöllä edelleen matkustamaan pyysin itselleni talosta opasta, vaan isäntä sanoi vakaasti: »A kyl me lähen, vaan ollaan yötä talossa. Saat sie vello tarpeesi sittenkin, vaikka vähän lepäjät!» Suostuin hänen ehdotukseensa ja jäin yöksi taloon. Aamulla päivän valetessa läksimme taipaleelle.

Ensin soudimme pienen kirkasvesisen Hiisijärven yli ja sitten alkoi astunta kautta salojen ja vaarojen, poikki rämeiden ja soiden. Tuimaa vauhtia me astua harppasimme, vaan oli siinä talvalta mitä astuakin. Muistan tältä matkalta ennen kaikkea erään kurun eli uurroksen, jota pitkin tiemme kulki. Mainittu uurros oli pohjaltaan sileää hiekkakangasta. Hiekan väri oli omituista, se oli näet vaalean punaista kauttaaltaan. Kankaalta kohosi kaksi korkeaa, rinnatusten lännestä itäänpäin lepäävää hiekkaharjannetta, joiden välissä tuo uurros oli — leveys noin kymmenen sylvä. Tiemme kulki täydelleen kuusi virstaa mainitun uurroksen pohjalla. Sitten kohosimme toisen harjanteen poikki vasemmalle ja pian sakea hongikko peitti meiltä sekä uurroksen että sen harjanteet.

Jo alkoi päivä mennä puoleen, kun saavuimme puolmatkalle, jossa oli maja. Sinne pistäimme einehtimään, sillä itikkain paljous oli ulkoilmassa kerrassaan kauhistava. Emme ehtineet lepäämään

ruuan päälle, jos mieli kylään yöksi ehtiä ja sen vuoksi läksimme astumaan edelleen.

Tiepuolissa kasvoi runsaasti sieniä, jotka olivat niin mehevän ja houkuttelevan näköisiä, ettei mitenkään hennonnut niiden ohi mennä ilman niihin kajoamatta. Ehdoittelin siis saattajalleni, että keräilisimme niitä levätessämme ja puhdistaisimme niitä joko nenäliinaan tai nutun »kormanoon». Hän suostui ja ensimmäisessä lepuupaikassa pian täytimme yhden nenäliinan mitä tuoreimmilla tateilla. Ja taas sen perästä edespäin aika kyytiä.

Jo vihdoinkin alkoi näkyä suo, jota viisi virstaa kuljettua päästiin muutaman virstan päähän Markkasenvaarasta. Mainittu suo oli aivan aukea ja vasta silmäkantaman päästä näkyi metsän rintama. Oppaani otti tiepuolesta sauvan käteensä.

Mitä aiot sillä raataa? kysyin. »A paremmin kestää puun selässä. Otahan sinäkin vello!» Tottelin hänen neuvoaan, vaan kun hän kehoitti minun ottamaan sauvan kumpaankin käteeni, niin siihen en taipunut, ajattelin itsekseni »kestän kai minä siinä missä sinäkin!»

Suon laitamassa oli laitettu puuristikko istumasijaksi ja sillä istuen lepuutimme jalkaa. Sitten läksimme kapuamaan noiden leidolla suolla makaavien, kauhean pitkien telapuiden runkoja myöten. Ensimmäinen meni varsin hauskaasti ja kevyisesti, vaan vähitellen alkoi ruveta jalkapohjia polttelemaan eikä aikaakaan, niin alkoi jalka pyrkiä luiskahtamaan milloin vasemmalle milloin oikealle puolelle, varsinkin niillä paikoin missä tuo telapuu oli märkä ja limainen. Ja ennenkuin olimme suon laidassa, niin olin jo kahdestikin ollut kaulaani myöten lietteessä, josta kuitenkin omin apuineni pääsin ylös kummallakin kerralla. Jo kaduin kovasti itsepäisyyttäni siinä, etten ottanut kahta sauvaa itselleni. Pääsimme vihdoinkin suon reunamalle, jossa taasen oli ristikko, jolla levättyämme aloimme taivaltaa edelleen. Mutta ei aikaakaan, niin jo on edessämme taasen suo vielä isompi ja aukeampi edellistä.

Mi-mitä tämä on? Eikö se suo vielä loppunutkaan?, kysyin harmissani, ikäänkuin syy siihen, että meidän tarvitsi kulkea vielä tämänkin suon poikki, olisi ollut oppaassani. »Ei se niin terävään suo lopu», vastasi hän niin tyynesti kuin ikään olisi tahtonut minua härnätä. Häpesin äsköistä kiivauttani ja aloin tuumia mistä sauvoja saataisiin. Pian ne löysimmeekin — ja matkan teko taasen alkoi.

Kahden sauvan turvin se meni astunta kokolailla ja hyvästi me olisimmekin menneet tämän äärettömän tasangon yli, jos taasen ei olisi tullut uusi »mutka matkaan». Puolivälin paikoilla muuttui suon laatu mättäiköksi ja sammalsärkkiä ilmestyi pitkin meidän polkumme vierustoita. Karjalainen on säästävä ja käytännöllinen. Noita särkkiä myöten kun kuta kuinkin pääsi ilman siltapuuta, niin hän varmaan tuumi, että siltapuiden pitemmälle laatiminen olisi turhanaikuista ylellisyyttä, ja jätti kuin jättikin enemmän sillan laatimisen siihen.

No niin, mikäs siinä muu tuli turvaksi kuin ala ruveta painaltamaan eteenpäin tuota polven yläpuolelle ulottuvaa kuohusammalikkoo myöten, vaikka voimat jo alkoivat käydä vähän väsäntymään. Oli siinä torsimista ihan kyllän päälle, eikä tuo metsän ranta tahtonut ottaa lähetäksensä millään pelillä. Loppuu se sentään hyväkin vihdoon viimein ja niin se loppui mainittu suokin, kun ensin oli meitä koetellut tarpeeksi asti, niin että vaatteet taasen olivat hiestä märkinä ja aivan kuin tervaheiniä ruumiissa kiinni. Suon laidassa oli puolen virstan verran rämeikköä ja sen perästä saavuimme joen rannalle, joka oli aivan veden vallassa.

No mitenäs tässä nyt ruvetaan menemään, vai täytyykö ottaa kaloilta lainaksi uimaneuvot?, sanoin puoleksi leikilläni. »As siun synti, miten on äijästi vettä! Ei se upota — tulehan!», tuumi saattajani ja alkoi tuohivirsuineen loiskia eteenpäin. Minä luulin miehen sinne vajoavan virsuineen ja laukkuineen, vaan eikös mitä! Noin polveen asti oli vettä ja sitten tuntui pohja aivan lujalta. Mitäs muuta kuin painaella perässä — ja niin sitä taasen mennä malskuteltiin joku puolivirstainen!

Jo näkyi kuiva maa, oikein nurmikangas, tuolla edessä vasemmalla, ei kuin pari sataa syltä enää tätä vetistä tietä. Mutta voipas ihme ja kumma! Joki kääntyi tien poikki ja — sillasta oli vaan vaajat jälellä. Siinä sitä nyt oltiin joen rannalla; edessä vuolas ja virtaisa joki — ainakin viittä tai kuutta syltä leveä — ja takana matka sellainen, jolle kääntyminen olisi ollut sillä kertaa sula mahdottomuus.

»Emähinenkö siitä on sillan tassinut?», sanoa järisytti oppaani ja kuta kuinkin yrmeästi, jotta minua alkoi ruveta naurattamaan. — Liekkö tuossa siltaa ollutkaan?, arvelin ivallisesti. — »Vierna, oli siinä silta keväällä. Minä kuljin tästä heposen kera silloin.» — Mitä, onko tää oikein hevoistie? — »Ajetaanhan tästä?» — No

kai siinä on sitten siksi lujat sillan perusteet, ettei tässä jalkamiehellä ole hätääkään? Menehän katsomaan!

Hän lähestyi siltapaikkaa ja aivan oikein! Siellä olivat jykevät hirret joen poikki veden alla ainakin pari kyynärää. Mutta mitenkäs uskaltauda noille limasille hirsille juoksevan veden alla? Sauvat täytyi saada ja oikein pitkät, sillä joki näytti ainakin parin sylen syvyyiseltä. Kauvan me siinä sauvoja hapuilimme, vaan vihdoin saimme niitä pari ja heti se alkoi ylimeno.

Ensin meni opas — ja hyvästi hän sentään pääsikin. Sitten viskasi hän sauvat minulle ja minä alotin saman tempun, eikä se minultakaan aivan huonosti tainnut luonnistua. En ainakaan suis-tunut jokeen, joskin alapuoli ruumista oli taasen saanut vedestä kylleksensä. Sellaisina sitten läksimme taivalta lopettamaan ja pian ne kylän pellot alkoivatkin näkyä. Nyt olimme kylässä, jossa ihmeekseni näin peltoja laajoja ja hyvästi hoidetuita. Ruis seisoi niin sankkana ja sakeana molemmin puolin tietä, että oikein tuntui hyvälle sitä katsellessa. Samoin näyttivät suvitouvat reheviltä ja hyväkasvuisilta. En malttanut olla ilmaisematta ihmettelyäni tästä matkakumppanilleni, jonka vuoksi sanoinkin hänelle:

— Täällähän näkyy olevan oikein suuret pellot! Lienee kyläkin suuri? — »Ei se kylä uo suur, vaan se onki koko teän puoleisten leipäkylä teä.» — Ettäkö on? — »Oni! Myövät hyvinä vuosina eloa ja Koivuniemisillä on peltoja tässä kylässä.»

Siis vihdoinkin kylässä, jossa ymmärretään panna jotakin arvoa maanviljelykselle! Pian oli itse kyläkin näkyvissä ja pellon pientareita myöten kierrellemme saavuimme taloon, joka näytti kylän parhaalta. — »Tässä sitä saat hotj (vaikka) midä!», puhui oppaani edeltäpäin.

Talossa ei ollut »ni kedä kotosalla. Jarmankkassa ovat», sanoi kyyditsijäni mutta pian ilmestyi tupaan pitkän solakka nuori mies. — Oletteko tään talon isäntä? — »Olen, ni midä.» — Saisiko teiltä vähän ruokaa? — »Seitsheas, tulov moamo. Hän keittäv». Moamo tulikin heti. Mutta voi sinun siunattu sitä moamoa, minkä melun hän nosti meille. En jaksanut seurata kaikkia hänen henkisen kykynsä purkauksia. Mutta muistan vieläkin millaisella mahdollilla hän vakuutti: »Vai minä tässä käisin syötteleämään kaikkia maailman roistoja ja kulkuria! Oho! En vaikka!» — Onko tuo akka sinun äitisi?, sanoin minä, koettaen hillitä nauruani kaikin voimineni. Sillä pukuimme nähden olimmekin aivan sen näköisiä,

joiksi tuo suulas muija meitä kunnioitti. Tuntui ikäänkuin olisin aavistanut että vielä tästä kaikesta hyvä heruu. Ja sen vuoksi, kuta enemmän tuo eukko ilventi, niin sitä paremmalle puhetuululle pääsimme.

Ruokaa hän kuitenkin ei olisi mistään hinnasta ruvennut laittamaan, vaan en minäkään ollut kiireissäni toisiin taloihin lähtemään, varsinkin kun näin, että tuo nuori isäntä oli minun puolellani. Kiertelinhän vaan riekaleitani tuvan orrelle kuivamaan ja koetin puhella muista asioista.

Onkohan tässä kylässä kymmenniekkaa ollenkaan?, sanoin vihdoin hyvin merkittävästi, sillä kokemuksesta tiesin miten venäläiset matkailijat siellä liikkuvat. — »On on! Tässä se on. Mie se uon kymmenniekka!», selitteli muuan nuorenläntä mies kuumeisella kiireellä ja varmaankin puolipeloissaan salaperäisestä kysymyksestäni. — Missäs se sinun merkkisi on, vai eikö sinulla sellaista olekaan?, kysyin taasen aivan yhtä viattomasti kuin äskenkin. Sääntönä näet on Venäjällä, että kymmenniekalla pitää aina olla merkki rintapielessä, ennenkuin hän saa »kohdata esivaltoja». — »On se miulla merkki. Seitsheas mie sen nouvan», ja hän yritti menemään sitä kotoaan hakemaan. — »Nie nada!», sanoin venäjän kielellä — ja se vaikutti kuin sähkönsä isku. — »Kukahan heän on? — Ken on musikka? — Mistä heän on? — Maltaa venäeksi!», kuulin saattajaltani udeltavan; sillä tupa oli ahtautunut aivan täyteen uteliasta rahvasta.

Nyt tunsin olevani voitolla. Tuo suulas emäntä vaiken ja vetäytyi toiseen huoneeseen tuvan vieressä. Oven hän kumminkin jätti auki — varmuuden vuoksi kai? — No tuleeko sitä ruokaa ollenkaan?, kysyin taasen venäeksi. — »Kyllä sitä tässä laitetaan!», soperteli isäntä hämillään. — Jaha! Ota sie laukku selkääsi! Ei tästä näy kuitenkaan sen valmiimpaa tulevan!, komensin kyytimiestäni, joka oitis totteli. — »Ei tarvitse! Elkäi mänkö! Saapi sitä syyvä! Seitsheas on ruoka valmista!, hätäili isäntä. — No kun tuossa lavitsalla istuu akkoja, anna heidän valmistaa ruoka? Eihän nyt yhen akan varassa olla tässä! Heti sanoi isäntä muutamalle kookkaalle naiselle: »A sie svoatto! Laitaha sie musikalle ruokaa!»

Käsketty ryhtyi heti toimeen ja pian se sitten olikin höyryävä sienisoppa valmiina. Sitä odottaissani lojoin heinillä tuvassa ja kun olin nukkuvani, niin pääsi tuon uteliaan joukon kielijänteet oikein valloilleen ja kysymyksiä sateli oppaalleni sadottain, niin

että hänellä oli täysi työ selitellessä kuka minä olin, mistä olin ja minne matka j. n. e. Kun ruoka oli valmis, niin isäntä tuli ja sanoi huonolla venäjän kielellä: »Herra, ruoka olisi valmis!» Siis olinkin voitolla. — Avossa suin he sitten katselivat syömistäni ja kun sen lopetin, niin sittenkös vasta ihmettelemään »miten vähän stutientat syövät». — Syötyä pyysin isännän toimittamaan saunan lämpiämään, jonka hän oitis tekikin ja sitä odotellessani läksimme hänen kerallansa »kylää katsomaan».

Tulimme takaisin vasta myöhällä, ja ihmeiden ihme! Emännällä oli lämmin »samovaara» meitä odottamassa. Ähääs, sie vanha kanalja, tuumin puoleksi miellissäni; sillä sellaisen ylöllisyystavaran, kuin teen, tarjoaminen on näillä seuduin pidettävä harvinaisuutena. Nyt oli vaan tuo pelonsekainen kunnioitus saatava muutetuksi ystävyudeksi ja avomielisyydeksi, että tarkoitukseni olisi tullut täydelleen saavutetuksi. Suuria konstia ei siihen tarvittukaan. Muutama lause vaan muijan omista perheellisistä seikoista, niin näin että olimme täydellisesti ystävysten kannalla. Kamariin minut vietiin yöksi ja aamulla taasen teetä heti ylösnoustua. Täytyy tosiaankin sanoani, että tuskin itseänsä läänin kuvernööriä olisi suuremmalla vierasvaraisuudella kohdeltu.

Nuori isäntä läksi oppaakseni *Koivuniemeen* ja *Saaren* kylään, jotka ovat Markkasenvaaran lähellä. Koivuniemi on suuri ja elävän näköinen kylä. Ainakin kolmenkymmenen talon paikoille on siinä. Saarenkylä sitävastoin on pieni, viheliäinen ja rapistuneen näköinen, mutta kumminkin luullakseni parhaalla paikalla näistä kolmesta kylästä, sileällä ja runsasmultaisella saarella.

Mutta viisi välittävät kyläläiset maanviljelyksestä tai muustakaan maallisesta. Heillä on kaikilla yksi ja sama suuriarvoinen ja tärkeä tehtävä — he »molivat» (rukoilevat) lakkaamatta. Tuskin se »vanhavieroisuus» (staroviera) lienee missään niin harras ja niin yleinen kuin Vianan läänin pohjois- ja keskiosissa. Kansa mainituilla seutuvilla kuuluu siihen lahkoon niin yleisesti, että on suuria kyläkuntia, vieläpä kirkkokuntiakin, joissa ei ole kuin jokui-nen, joka tunnustaa tätä nykyistä venäläistä valtiokirkon oppia (»pravoslavaa»).

Mainittujenkin kolmen kyläkunnan Markkasenvaaran, Koivuniemen ja Saarenkylän (ensimmäiset kylät Vianan puolella Rukavaarasta suoraan pohjoista kohden) asukkaat ovat kaikki »starovieroja» ja ennen kaikkia Saaren kyläläiset. Siihen on heillä

näennäisesti ulkonainen syykin, sillä Saaren kylässä on vielä pari vanhaa huonetta jätteinä kylässä ennen sijaitsevasta monasterista, joka lienee ollut kutakuinkin suuri, koskapa rahvas senaikuista Saaren kylää monastereineen kutsuu »Pyhän kaupungin» nimellä. Mainittu monasteri oli vanhauskoisten hallussa ja kun tuli käsky paikan hävittämisestä ja eläjien kääntämisestä valtiokirkon oppiin, niin asukkaat eivät ottaneet korviinsa tätä »pakanallista» käskyä. Kun sitten asia joutui niin kireälle, että väkiväkön tuli olla ratkaisijana, salpasivat asukkaat itsensä monasteeriinsa ja paloivat siellä jok'ikinen, ennenkuin taipuivat »uuteen uskoon.» En saanut selville oliko poittaminen hallituksen tahto, vai saiko se alkunsa jonkun yksityisen kädestä.

Kummako siis, jos nuo Saaren nykyiset asukkaat ovatkin ruvenneet lakkaamattomilla rukouksilla etsimään rauhaa sieluillensa näillä seuduin, jossa nuo puoleksi lahonneet, entisestä »Pyhästä kaupungista» jääneet huonerähjämät lakkaamatta muistuttavat heille mieleen niitä veljiä, jotka ennen antoivat yön kaikki nämä maaliset, kuin luopuivat sisimmästä vakaumuksestaan.

Markkasenvaarasta sain pari noista soutajikseni ja navakalla myötätuulella me tuokiossa olimme tuon aukean *Tungutjärven* yli *Lusmanvaaran* rannassa. Eipä puutu luonnon rikkautta ja seudun ihannutta tältäkkään kylältä. Muuten se nyt sattui niin autioksi, ettei ollut aikuisia ihmisiä lainkaan kotosalla. Toiset kuulivat olevan »jauhon soannassa» ja toiset lehtiä keräilemässä.

Jatkoimme edelleen matkaa maitse *Tungutjärven* eli *Tunkuin* kirkolle, joka on sekin harvinaisen kauniilla paikalla, melkein joka puolelta veden ympäröimänä. Pellot olivat kylässä jokseenkin suurenlaiset ja vuositulos niissä oli hyvänpuoleinen. Mutta eivätpä nämä seikat kyenneet hituistakaan auttamaan sikäläisiä siitä kamalasta nälkähädästä, jota kyläkunta parhaallaan kärsi. Menin sattumalta lähellä kirkkoa eräasen taloon, joka ei ollut päältä nähden kylän huonoimpia, ja näin vaimon valmistavan tahdasta, joka oli kerrassaan kamalaa nähdä. Kanerva ja olkijauhoja sekä jäkälistä keitettyä liistaria hän sotki sekaisin. Kansa rukka, ken sua muistaa, ken suree haudallasi silloin kuin ehkä sorrut sinne katkeran kärsimiskuormasi alle? Olin aivan sanatoin ja kamalan kolkoilta kuulivat korvissani tuon vaimon vaikeroimiset, jotka menivät seuraavaan suuntaan:

»A, tällaista meidän pitää teällä syödä, eikä se tsoarikaan enää meitä armaha! Vie sinä vello viesti sinne tsoariin, että rahvas teällä kai kuoloo nälkään. Ei se tsoari uo niin kova kun neä meidän herrat, vai lietkii sie ihan hänen itsesä luota tullu tänne näkemään miten gora teällä on rahvahalla?» — —

En voi ymmärtää mistä tuo vaimo lie tullut sellaisiin, niin hullumaisiin johtopäätöksiin. Koetin hänelle selittää, etten minä kaikessa vähäpätöisyydessäni ole tsoaria sen lähempänä kuin hänkään, vaan se näkyi olevan hänelle aivan mahdoton käsittää. »Siellähän ne ovat Helsingin linna ja Piitteri yhdessä. Mintää sie et siellä näkisi tsoaria, jos tahtoisit, vai lienet sinäkin samanlainen kuin neä meidänkin herrat? Lopettaisitte meijät kerralla, niin ei huolisi teällä tällaista goraa kärsiä», sanoi hän lopulti.

Samasessa kylässä sattui minulle pieni yhteensattuminen sikäläisten viranomaisten kanssa. Tapaus oli seuraava: Minä asetuin kortteeria sikäläiseen majataloon, jonka isäntä ei »tainnut lukea kirjoitusta», kun silmänsä olivat kipeät. Senvuoksi hän ei kyennytkään »pravlenjassa» (kunnan huone) tekemään tiliä siitä kuka minä olin ja millaiset »kirjat» olivat y. m. sellaisista seikoista, joita starshina ja »piissari» (kirjuri) häneltä kyselivät. Tästäpä seurasi se, että laitettiin minulle terveiset tuoda kirjani »pravlenjaan». Olin ennättänyt jo käydä levolle, kun nuo terveiset minulle tuotiin, jonka vuoksi sanoin terveisen tuojalle: Huomenna tulen. Ennätin jo riisuutua.

Mutta tämä tyly vastaukseni asetti minut huonoon huutoon noiden sikäläisten yhteiskunnan hyvän järjestyksen ylläpitäjien edessä. Oli uhattu kunnanhuoneella isännälleni laittaa kymmenniekat kimppuuni, »mokokalle, joka halveksuu meidän asetuksiamme». Mutta isäntä sanoi vakuuttaneensa että mies oli peräti väsyksissä ja näytti muutenkin rauhalliselta ja vaarattomalta. Se oli auttanut siksi että luvattiin odottaa huomen aamuun.

En ollut tilalta ylös päässyt, kun seurakunnan lukkari tuli minun kimppuuni. Hän kuului, kuten perästä sain kuulla, olevan oppinut mies, joka kykeni akanan jyvistä eroittamaan. Suoranaisesti hän ei passiani kysynyt, vaan koetti kumminkin johtaa puhetta siihen suuntaan, että olisin itsestäni huomannut sen vetää esille. Teinkin sen vihdoin — ja hän näki ne ja hyväksyi! — Tarvihteeko niitä vielä starshinalle näyttää? — »Ka eihän se pahaa tie, vaikka niitä näyttääkin». — Eiköhän se joutaisi tulemaan tänne

niitä tutkimaan? — »Joutaahan se. Ei hänellä ole mihin kiirettä». — Sanoisitteko hänelle terveiseni, että hän tulisi käymään luonani. Minä tarjoon teetä hänelle? — »Sanotaan!» Ja niin pääsin hänestä.

Minä odotan ja valmistelen pari kirjettä odotessani ja päätin ne jättää »provlaniaan», kun ei koko keski Karjalassa kulje mitään säännöllistä postia. Kirjeeni olivat valmiit, vaan starshinaa ei vielä kukaan kuulunut. Läksin sen vuoksi tuonne kokoushuoneelle. Siellä istuivatkin starshinat, kirjurit — ja siellä oli majatalon isäntäkin. — »A mistä musikka?», kysyi starshina heti kun tulin. — Suomesta. — »A kunne matka?» — Vienassa asti aion käydä. — »Onkos siulla kirjoja?» — Onhan niitäkin, vaan ne ovat yöpakkassani, sillä ihankuin kiusaksi ne unohdutin sinne pöydälle. — »Mintään et tuonut niitä kerallasi?» — En tiennyt teidän olevan täällä. Sitä paitsi minulla oli tänne vähän muuta asiaa. — »Mitä se olisi?» — Ostasin pari postimerkkiä ja jättäsin nää kirjeet kunnan postiin. — »Ei täällä ole 'markkoja' myötävänä.» — Eikö ole? No olisi minulla tässä omiani, vaan kelvannevatko ne täällä? — »Näytä!»

Otin esille puolen kymmentä »*Suomen venäläisiä*» postimerkkiä ja ojensin ne starshinalle. — »Oikeitahan nuo taitaa olla?» — ja varmemmaksi vakuudeksi hän ne ojensi kirjurille, joka näkyi olevan aivan ummikko ryssä. Tämä tutki ja käänteli niitä kotvasen, tavaili »sem kop.» sekä sanoi vihdoon: »Vierna!» (kelvollisia). — Mut ne eivät ole venäläisiä kumminkaan? huomautin. Taas katseltiin, käänneltiin ja tavailtiin niitä ja taasen sanottiin, että ne olivat »ihan oikeita!»

Minä otin taskustani käytetyn kirjekuoreen, jossa oli venäläinen merkki ja näytin sen heille sekä sanoin: katsokaa nyt, jos se on samanlainen!

Siinäkö alkoi analyseeraus sellainen, että olisi luullut hengen olevan kysymyksessä. Ja kun vihdoon kukin erikseen ja kaikki yhteisesti olivat sitä katselleet, sanoi taasen tuo kirjuri juhlallisesti: »aivan samoja molemmat!» Minä otin kynän pöydältä ja osoitin renkaisiin, jotka olivat Suomen venäläisissä merkissä, vaan joita puuttui tuosta käytetystä.

»Aa, vot, vot! Ei ne ole samoja. — Nää taitaa olla sen omia tekemiä, nää on krugloihen kera?», sanoi tuo kirjurin roikale. — Ei ole! Suomesta Venäjälle laitetaan kirjeitä näillä, Suomesta ulkomaille ja Suomessa itsessään taas laitetaan tämänlaisilla (näytin

pari Suomen postimerkkiä). Mutta miten se nyt lie?, kelvannevatko nämä merkit Venäjältä Suomeen laitettaissa?

Kauvan se kesti selitellä, ennenkuin kaikki sen tolkkusivat. Kirjuri meni kaapille, väänsi sieltä kalenterin — viimevuotisen, etsi siitä määräystä, vaan ei löytänyt. »Ei tässä puhuta mitään sellaisista merkeistä», sanoi hän ja heitti kirjan pöydälle että jysähti. — Niin se onkin viimevuotinen ja tämän vuotisessa vasta puhutaan näistä, jos puhutaan. Sillä asetus, jossa näitä on säädetty, on aivan uusi. — »Ahaa! — No kyl ne kelpaa! Ei meillä vielä ole tämän vuoden kalentaaria. Pane ne, kyl ne kelpaa. Lie vaan tsoari sellaisen asetuksen antanut?» — Varmasti on! — »No kelpaa ne sitte», ja sain kuin sainkin kirjeeni postiin.

Mutta heti nousi starshina seisaalleen ja sanoi: »Minä kernaasti katsoisin sinun kirjojasi, jos niistä meikälainen saanee selvää?» Otaksuin hänen »pistelevän», kuten sanotaan, ja sen vuoksi sanoin jokseenkin navakasti: »Olkaa hyvät ja lähtekää niitä katsomaan — ei ne Hebreaa ole». Hän läksi ja niin me mentiin majapaikalle, jossa ensin otin esille passin, jota hän alkoi tarkastella, vaan ihmeekseni hän katseli sitä saraketta, joka oli ruotsalainen.

Mitä, osaatteko ruotsia? — »E—en! Vaan oikiihan tuo on kirja». Vedin esille venäjänkielisen matkakirjani kenraalikuvernööriltä ja kun siinä olevat komeat kirjoitukset ovat vasemmassa ylälaudassa, niin käänsin sen ylösalaisin ja tarjosin sen sellaisena; siten tulivat nuo koukerot ja viivat oikeaan alalaitaan — siis oikean allekirjoituksen paikalle. Mutta ihme ja kumma! Aavistukseni olikin täyttä totta. Tuo mies, joka sellaista puuhaa kirjoistani piti, ei tiennyt että kirja hänen kädessään oli ylösalaisin. Rivi riviltä hän sitä oli tarkastavinaan ja antoi sen vihdoin minulle takaisin ja sanoi: »Jaa-ah! Kyl sil pumaakalla näkyy pääsevän hotj minne. Mut mikä sinua naurattaa?» — Ei mikään. Nauran vaan sitä kun käskin äskön samovaaran, vaan eipä sitä kuulukkaan. — »Onkos siulla ihellä tsoajut?» — Ei! — »No saat sitä sitten vuotella samovaaria — ei niillä ole tsoajua». — Eikös täältä sais keltä niitä ostaa? — »Ka, puitto ei saisi. Vaan onhan niitä meillä. Lähtäänpäs sinne».

Mielelläni läksinkin, ja pian olimme hänen kotonaan, s. o. vallesmannin — kuten kansa häntä nimittää — virkahuoneessa. Kuvittelin sitä mielessäni huonommaksikin. Laattia oli maalattu, seinät tapiseeratut ja vieläpä sanomalehdistä revittyjä kuviakin »Keisarilli-

sesta familjasta» oli seinillä. Pöytä »sarananiekka», puusohva ja neljä puoli siroa tuolia sekä sänky — siinä huoneen sisustus, joka sikäläisiin oloihin nähden oli jo koko muhkea. Kiittelin hänen kotiaan, vaan hän sanoi:

»Siivo on niin keho, kun rouva ei ole kotona». — Missäs rouva on? — »Heän onkin kotona Kevättämjärvellä ja minä olen täällä hyyrihuoneissa». — Jassoo! Sinä oletkin Kevättämjärvestä? — »Niin olen, vaan kun on noita asioita, niin täytyy olla täällä». — Paljonko sulla on palkkaa? — »Niinkö soalovanjaa?» — Niin justiin! — »Kaksisataa vuodessa ynnä kyydit ja ruoka virkamatoilla». — Onpas sitä siinäkin. — »Entäs siulla?» — Mitäs minun palkoistani! Kuljeksin vaan huvikseni. — »Ettäkö omilla rahoillasi?» — En aivan. — »Kasnako se maksaa siulle?» — Kasastahan ne tulevat rahat.

Sitten keikahti aivan odottamatta puheemme politiikin alalle, kun hän kysyä paukasi: »Uot sie ihan tätä mejän tsoarin alusta?» — Tietysti, kuinkas muuten. — »Ihan Oleksander Oleksandrovitsko on teijänki tsoari?» — Niin on! — »No terve sitte!» ja hän puristi kättäni kuin karhu. »Sie puit uot hänet nähnt itse-säkki?» — Kerran loittoa. — »Onko komea?» — Kyllä on! — »Suuri ja lihava?» — Niin on. — »Käykö heän siellä Helsingin linnassa hallitusta pitämässä?» — Joskus. — »Kukas siellä muullaisin pitää hallitusta?» — Hänen pomossikkausa. — »Kuka se on?» — Geiden. — »Ei, vaan kuimpa häntä nasivaan?» — Keneral-Kupernattari. — »Aa, sama kuin meillä Olonetskoissa ja Vienassa?» — Ehei! Ne on erikseen, vaan heän on niihen päämies. — »On hyvä mies?» — Hyvä taitaa olla. — »Etkö tunne häntä?» — Kerran näin kaukaa. — »Ylpeä on?» — En tiedä. Sanotaan häntä vähän kiivaaksi, kun sattuu. Äijältä on asioita. Suuri virka on se. Ei siihen joka mies kykene. — »Ja suuri soalovanja?» — En tiedä varmaan. Luulen olevan noin kolmenkymmenen tuhannen ruplan paikoille. — »Ettäkö on niin paljon?» Se ainakin on. — »Ai, ai, paljon on! Liika paljon on soalovanjaa sillä miehellä». —

Siten pakistessa joimme teetä ja tulimme huomaamattamme mitä parhaimmiksi ystäviksi. Hän lopulta otti pullon nurkasta ja tarjosi siitä minulle. Kiitos!, ei voi! — »Votkaa se on». — Ei se nyt sovi. Vatsa ei ole hyvässä kunnossa. — »On meillä muutakin!» ja samassa aukeni sängyn alta esiin vedetty lipas ja sieltä

vääntyi esille suuri pullo konjakkia. »Tämä ei miestä tapa». — No terve nyt sitten! ja pienet ryypyt täytyi ottaa aivan puoli väkisin. Sitten hän ehdoitteli, että läksisin käymään *Kevättäm-järvessä*, jonne kirkolta on pari kymmentä virstaa. Suostuin siihen tuumaan jo siitakin syystä, että tahdoin saada selkoa sikäläisestä vanhasta monasterista.

Mainittu kylä on samannimisen järven rannalla ja kauniilla paikalla. Pellot eivät ole läheskään tarpeeksi suuret, vaikka asukkaat ovat varakkaita, s. o. kutakuinkin toimeen tulevia. Mutta ei se ole maanviljelys ja karjanhoito, joka sen vaikuttaa, vaan kauppa ja kaikenlainen keinottelu. On varsin yleistä kylässä esim. se, että syksyisin menee rahvas Vienan rannoille, ostelee sieltä kaloja halvalla ja kuljettaa niitä kaupaksi aina Suomeen ja Pietariin asti. Samoin käyvät sikäläiset kauppa hylkeenrasvalla ja »petran lihoilla», linnuilla ja määhnällä.

5 Luku.

Tunkuilta—Suigujärvelle.

Ensimmäinen kylä, johon sitten saavuin, oli *Maasijärvi* («Moaisärvi»), joka on samannimisen järven rannalla kahden puolen lahdesta. Paikka on miellyttävä ja viljelykselle sopiva, vaan pienen pieneltä näyttivät peltotilkkuset talojen ympärillä. Niiltä paikoin jo paljon käykin rahvasta mereltä elatuksensa hankkimassa. Yöpai-kassani oli kolmattakymmentä henkeä, jotka olivat matkalla »me-reen heinän lyöntiin», s. o. he menevät meren rannalle siinä toi-vossa, että saisivat sieltä heinän niittoa, — jos sattui ilmoja ja tarvitsijoita. Mutta jos ei sattunut, niin mikäs muu, kuin laputa tyhjin kourin kotia. — Ja kumminkin Maasjärveltä on meren ran-nalle ainakin sadan virstan paikoille, — toisiin kyliin parikin sataa.

Maasjärveltä läksin parin pienen Vaarakylän kautta *Kesä-järvelle*. Matkalla eräässä talossa näin suurekkaan naisen, joka ei osoittanut käytöksessään tavallista nuoren tytön pirteyttä ja kum-minkin näytti vielä nuorelta. Mainitsin siitä oppaalleni taipaleella

ja sain häneltä selityksen, joka oli jokseenkin seuraava: »Heän oljo naimisissa kolmatta vuotta, voan isä otti hänet sitten takaisin.» — Mintään otti? — »Se musikka piti muita naisia.» — Hyi! — eikös siitä reähkä tullut? — »Kenpä hänen tiesi?» — No antaako se laki noin vaan erota? — »Mintään ei anna, kun silleen nai!» — No milleen sitten? — »Ilman ventsaa (vihintää).» — Onko täällä sellainen tapa? — »Kuka antaa, se ventsoijaan, ken ei anna, niin se nai ilman.» — Eikö niitä sakoiteta? — »Kuka sakoittaa?» ja sitten hän juurta jaksaa kertoi miten heillä »aviosääty aljetaan». Tyttöyden aikana vartioidaan tarkoin tytärten siveyttä, vaan kun tulee sulhaset, niin, tytär jos suostuu, annetaan heti ja vihkiminen on sivuasias.

Väliin ovat nuoret vuoden naimisissa, väliin pari, kolme, viisi j. n. e. ilman vihkimistä ja toiset eivät mene vihille ollenkaan, joten saavat erotakin jos haluttaa. Siveellisyysrikoksista, joita aviosäädystä olevat ihmiset harjoittavat, ei yleinen mielipide kovinkaan välitä, vaikka se pitää huolen siitä, etteivät naimattomat saa epäsiiveyttä harjoittaa. Muun muassa mainitsi oppaani, että tuolla Tunkuin starshinalla, josta edellä oli puhe, oli julkinen jalkavaimo, vaikka hänellä oli muija kotona. En osannut uskoa kuulemaani todeksi, vaan luulin oppaani omiaan panevan, mutta sittemmin sain usealta asiantuntijalta varmat tiedot siitä, että siveellisyys todellakin Vienan läänin tässä osassa on huonossa maineessa ja aivan meren rannalla ihan surkuteltavalla kannalla.

Tietysti oli ensimmäinen kysymykseni: Mitkä seikat sen ovat vaikuttaneet? Sillä Aunuksessa y. m. osissa Karjalaa olin oppinut kunnioittamaan kansan siveyttä aivan mallikelpoisena, samoin kuin Juveliuskin, joka muistelmissaan matkustuksestansa Pohjois-Karjalassa kehuu sikäläisen rahvaan siveyden tilaa erinomaiseksi. Katso J. W. Juvelius'en »Muistoja Pohjoisen Venäjän Karjalan Muinaisuudesta», siv. 10.

Tähän sain vastauksen »staaroviera ja meri!» Ja todellakin ovat mainitut seikat olleet yksinomaisina vaikuttimina siveydelliseen rappiotilaan siellä. Mainittu uskonto ei tosin sitä hyväksy enempää kuin valtiokirkon oppikaan ja ei siis suoranaisesti edistetä epäsiiveyttä, vaan se kumminkin sen tekee välillisesti. Staarovierat kaihtavat valtiokirkon pappeja, eivätkä anna heidän toimittaa itsellensä kirkollisia toimia, vaan antavat ennen n. s. »henkiisiensä» ristiä lapset, haudata kuolleet ja siunata pariskunnat sekä toimittaa

ehtoollisen y. m. sakramentit. Nyt on hallitus ankarasti kajonnut noihin »henkiisiin», niin että heidät voi ken tahansa sitoa ja toimittaa vankeuteen. Tästä on luonnollisesti seurannut se, että nuo »hengen miehet» ja naisetkin ovat vähenneet — tai paenneet satojen virstojen taa salojen syämiin, joissa piilevät maakuopissa. Täten ei rahvas enää saakaan heiltä apua kirkollisissa toimituksissa.

Mutta tuo itseperintäinen kansa toimittaa ennen itse nuo toimet — tai jättää ne toimittamatta, ennenkuin suvaitsee valtiokirkon pappien niitä toimittavan ja siitä tietysti seuraa, että käsitys tointen tärkeydestä heikkonee ja laimenee kansan silmissä. Ja kun tähän lisäksi tulee se, että miesväki yli vuoden viipyy merellä ja useinkin on epätietoista, josko mies tuollaiselta matkalta lainkaan palajaa, niin on aivan luonnollista, että silloin kotona »rakennetaan kullasta ja hopeasta jumalia» ja tehdään niiden kera huorin, — kuten Israelin kansa Horebin juurella Moseksen viipyessä vuoren kukkulalla.

Sitäpaitsi ei lankeemuksiin koskaan puutu tilaisuuksia. Kun ottaa huomioon sen suuren joukon rahvasta, joka majaillee seu-
duilla osittain kaupan, osittain kalan ja metsäriistan keruulla ja osittain tukkimiehinä ja monissa muissa toimissa, niin selviää se asia itsestään. Samasta syystä on siveys meren rannalla vielä enemmän rappiotilassa, kuin sisempänä maata. Kesäjärven rannalla on kuusikin pientä kyläkuntaa, jotka elävät melkein yksinomaan niistä muruista, joita kylien miesväki jaksaa meren rannalta kotia saada.

Kesäjärven pohjoispäässä näin ensi kertaa koko matkallani noita keskisen Karjalan kuulujen *kotipajojen jäännöksiä*. Rakennukset olivat aikaa sitten lahonneet ja hävinneet, vaan järven rannalle jäänyt musta sorapenger tiesi niistä kertoa paremmin kuin huonot rakennukset.

Raudan valmistus noissa kotoisissa tehtaissa kävi seuraavasti: Ensiksi otettiin suolta *ruostemaata* eli mutaa ja koottiin sitä kymmeniä hevoskuormia polttopaikalle. Sitten tehtiin paksuista hirsistä lava seuraavasti: Pantiin ensin kaksi ympyriäistä hirttä maata vastaan, noin 2 à 3 syltä toisistaan. Niiden päälle ladottiin kerros halotuita hirsii vieretysten poikittaisin, niin että siitä tuli tiivis silta. Samoin pantiin toinen hirsikerros vielä halotuita hirsistä siten, että hirret taas tulivat ristiin keskimäisten kanssa. Vieläpä pantiin neljäskin kerros — se niinkään ristisuuntaan edellisen kerroksen kanssa.

Päällimäisen kerroksen päälle lapioittiin koottu kuiva muta ja sytytettiin palamaan. Täten erosi muta tuhkaksi ja mudassa oleva rautamalmi valui yhteen kasaan, ristikon pohjalla olevaan syvennykseen.

Sitten vietiin mainittu malmi pajoihin, joissa oli suuret kaksipalkeiset ahjot, joissa hiiltä polttaen ja molemmilla palkeilla lietsoen saatiin »kova lämmin», niin että malmi suli ja juoksi ulos ahjosta siitä lähtevää torvea myöten. Jähtyneenä oli rauta vielä poltettavaa ja taottavaa kerran, kaksi ja kolmekin kertaa, sen mukaan miten puhdasta siitä tahdottiin. — Mainittuja rautatehtaita on entisaikana ollut melkein joka kylässä Vienan läänissä, Kesäjärvestä Vienan rannoille ja sieltä aina Porajärven seutuville Aunuksessa.

Kesäjärveltä sain oppaakseni vanhan vaimon, — miesväkeä ei ollut kotosalla, — ja sen kera me läksimme *Suigujärveä* kohden pyrkimään. Välillä tuli vastaan *Talviaisjärvi*, jonka leveys taisi tiemme kohdalta olla noin puolen virstan paikoilla. Järven toisella puolen oli kaksi taloa — ja niiden rannassa näkyi venhe.

Mitäs muuta kuin savun tekoon, että »tuotais venettä», vaan sitä ei tuotu. Käskin tekemään toisen savun ja kohta kolmannenkin, vaan seuraus oli sama. Noista savuista puhuessani en malta olla mainitsematta niiden suurta merkitystä tuollaisilla *ehätyspaikoilla*, jommoisia on useamman kylän luona syystä, että kylät ovat järvien rantamilla. Savu on luotettavampi »ehätykseen»kutsuja, kuin huutaminen, ja sehän sitä paitsi näkyy etemmä, kuin ääni kuuluu.

Jos tavallinen talonpoika, »musikka», on venettä odottamassa, niin hän tekee yhden savun ja odottaa siksi kun kylästä joku jouuu tulemaan »kaimaamaan» (saattamaan). Kahden savun »loatiminen» (tekeminen) on musikoilta sakon uhalla kielletty. Alhaisemmat virkamiehet, kuten starshinat, piissarit, verssalat ja urätneikat, saavat tehdä kaksi tulta ja »rahvas arvajaa siitä, että on herroja tulossa», ja kiiruhtaa aikakyytiä »kaimaamaan». Mutta jos on kulkemassa suurempia herroja ja »esvaltoja», niin saavat ne tehdä kolme savua — tai useampiakin — ja silloin rahvas suin päin rientää »suuria herroja» saattamaan. Mutta vaikka olimme koko rannan lyöneet tulia täyteen, niin eipä ollut niistä nyt apua. Otin revolverini esille ja laukasin, vaan yhtä huono seuraus oli sillekin.

Mitäs nyt taasen tehdä? Järvi oli pitkä ja tuo polku siksi keskellä järven sivuja, että olisimme saaneet astua kymmenkunta virstaa, ennenkuin olisimme saaneet sen kierretyksi, ja suo kuului olevan vielä järven päässä. Ehdottelin kumminkin pariinkin toviin oppaalleni tuota kiertomatkaa, vaan häntä ei lainkaan sellaiselle haluttanut, joten ei jäänyt muuta keinoa kuin painua odottamaan. Rannalla oli suuri kivi ja sille se oppaani kohta kallistuikin nukkumaan. Minä en malttanut loikoa, vaan kävelin rannalla edestakaisin. Mikä lumoavan kaunis seutu tässäkin!

Ensinnäkin tuo pitkän-soikea järvi, jossa vesi oli niin puhtaisen kirkas, että luuli sen kernaammin olevan maitoa kuin vettä, niin valkoista se oli. Rauhallisina lonkailivat laineet sen kirkaalla kalvolla ja tuolla etempänä uida notkutteli komea joutsenpari yhtä rauhallisena rantamia pitkin. Aivan lähellä siinä kuljetti naarastelkkä kaakottaen poikuettansa ja tuolla oikean käden puolella samaten kellui veden pinnalla pari mustia sorsia keveästi aallokolla. Lähellä kuului tuosta sakeasta petäjiköstä pyyn vihellys ja aivan takanani pilpatti koppelo poikasilleen.

Nuo ikihongat humisivat niin lohduttavan rauhallisina ja heidän huminaansa vastailivat rannan kuuset kohisten, todellinen laulujen kotipaikka! Viheriävarpu lennähti aivan likelläni kasvavan kuusen oksalle ja siitä hetkisen kurkisteli kallellapäin »outoa muukalaista», jota hän luultavasti ei ollut ennen nähnyt, ja tulleeeko toiste enää näkemään? Pari valkosiipistä kajavaa liiraili järven kohdalla tuossa vähän ylempänä-puiden latvoja ja tuolla huimavassa korkeudessa kierteli suuri metsähaukka loppumattomia kierroksiaan.

Järven takaa näkyi pari korkeaa vaaraa jyrkkine rinteineen ja tuossa lepikkö-aholla, aivan vastapäätä, telmi pari lehmänalkua samalla kuin vanhemmat lehmät huolettomina ahmivat täysin suin runsasta ruohoa aholta. Kainosti katseli kalaheinän kukka rantapengermäältä miten aleneva aurinko huolellisesti valoi kypsyyden tuoreutta mustikan ja heponkaisen (mesimarjan) raakoihin hedelmiin. Etäämpänä kaiutteli haukirastas ilmoille raikkaita ilta-virsiään. Sanalla sanoen, kesäinen luonto nautti rauhallisena siitä lyhyestä kukoistusajasta, jonka tuo saiturimainen Pohjolan hallitsija, kylmyys, oli heille suonut.

Tätä kaikkea katsellen ja ihaellen kului aika melkein huomaamattani ja vasta sitten heräsin unelmista, kun tuolta oikean-

puolisesta järven päästä ilmestyi venhe, jossa näkyi olevan kaksi henkeä. Soutajat eivät huomanneet meitä, ennenkuin olivat aivan kohdallamme, jolloin päästin ilmoille aika huudon herättääkseni sillä heidän huomionsa. Pian olimme venheessä ja tuokiossa järvenki poikki. Kylässä pyysivät yöksi, vaan en malttanut jäädä.

Mainittu kylä on nimeltä *Riihivaara* ja siitä kolmisen virstan päässä on *Kotavaara* vielä korkeammalla mäellä. Siellä vietin yösydäntä ja aamulla läksimme, Kesäjärveltä otetun oppaani kera, soutamaan halki aukean *Suigujärven*, kirkolle, joka on mainittu järven paremmin keskikohdalla ja eteläisellä rannalla.

Pitkin pituuttaan tarjoaa Suigujärvi, karjalaksi *Suigarvi*, katsojalle mitä vaihettelevimpia näköaloja. Laaksoja, vuoria, vaaroja, kukkuloita, särkkiä ja harjanteita, aina yhä uusia ja erimuotoisia, avautuu näköpiiriin sisällä konsa lahden, konsa niemen, saaren tai vaaran takaa. Suuri on mainittu järvi, vaan paljon siinä on saariakin. Kuulin erään sikäläisen kalastajan sanovan »yhtä monta kun on vuodessa päiviä, yhtä paljon on Suigarvessa saaria». Lieneekö niin, siitä en ole sen varmempi.

Pääsimme kylään, jota on ainakin neljän virstan pituudelta pitkin rantamia. Viivyin kylässä päivän lopun ja vasta illan suussa saavuin keskikylään, jossa kirkko on.

Menin eräasen pirttiin pyytämään yösijaa. Talo oli kunnan kirjurin (piissarin) ja koko talonväki oli ummikoita. Yösija sentään luvattiin ja minä jo aloin puuhata riisumista, kun ovi aukeni ja sikäläinen pappi, päällään pitkä harmaaruutuinen halaatti ja jalassaan valkeat liinahousut sekä varrettomat anturat, astui sisään ja Karjalan kielellä sanoi »terve tuloa» sekä pyysi minua luoksenssa vieraksi. »Minun luonani on» — sanoi hän — »ennenkin ollut Ruotsin studenttoja». Kernaasti noudatin hänen kutsuaan ja ei aikaakaan niin istuimme mitä hausimmalla tuulella hänen »gornitsassansa» ja edessämme pöydällä höyryi lämmin »samovaara».

Mainittu pappi oli ennen ollut Uhtueella muistaakseni toistakymmentä vuotta ja oli sieltä siirretty papin toimiin Suigarven kirkkokunnassa. Hän polveutui Karjalaisesta isästä — taisi sanoa isänsä olleen Uhtueella pappina — ja oli nykyään leskimies. Lapsia hänellä oli ollut useampia, vaan ne olivat mikä missäkin. Yksi tytär — Olga-niminen — oli kotosalla ja hyöri utterasti emännän sijalla taloustoimissa.

Erinomaisen paljon oli tuolla papilla — Kamkin on hänen nimensä — tarkkoja ja oikeita tietoja Suomesta ja sen oloista. Tuntui oikein virkistävältä, kun niin pitkän ajan päästä sai vaihtaa ajatusta asioista, joita ei kernaasti ota puheeksi niiden kanssa, joilla ei niistä ole vähääkään aavistusta. Taisipa hän lukea »Suomen kirjaakin» ja ututterasti hän käytti tilaisuutta hyväkseen lukemalla niitä kirjoja, joita oli mukanaani. Itselleen hänelle näkyi tulevan pari venäläistä viikkolehteä ja yksi kuvallinen aikakauskirja. Innokkaasti hän kyseli suomalaisesta kirjallisuudestakin yhtä ja toista. Tunsin nimet sellaiset kuin Lönnrot, Snellman, Ahlqvist, Castrén, Ervast, Aspelin ja Genetz, jonka nimen hän lausui »Hennes»! Kyseli sitten kuka näistä vielä elää — ja kun sai kuulla, että tuo »Hennes» vielä elää ja on meikäläisessä yliopistossa professorina, niin näin miten äijältä »silmät kirkastuivat».

»Vai niin, vai elää vielä ja on professorina! Heän oli hyvä mies. Oli meillä monet sutkat — vaimonikin eli silloin vielä — ja niin rahvahan mies — ei ollut ylpeä! — Kuulehan sie. Näet sie häntä?» — Luultavasti näen, vaan ei hän tunne minua. — »Kerro hänelle terveisiä! Sano, että vielä se vanha Kamkin elää ja on Suigarvessa nyt pappina: sanothan?» Täytyi myöntää se hänelle ja kun en Helsingissä käydessäni voinut suullisesti hänelle terveisiä toimittaa, niin rohkenen ne täten — vaikka näin myöhästyneenäkin lausua.

Pari päivää viivyin hänen luonsa ja mielihyvin nautin hänen vieraisvaraisuudestansa — ja ennen kaikkea siitä innosta, jolla hän meidän pyrintöjämme seuraa. Ennen lähtöäni hän sanoi, että häntä haluttaisi nähdä »Helsinginlinnaa», vaan kun palkka on niin kovin pieni — sadan ruplan paikoille vuodessa — niin ei rahat liikene matkustamiseen. Samalla pyysi hän, että toimittaisin hänelle prof. Genetz'in teokset Venäjän Karjalan kielestä, vaan en harmikseni muistanutkaan täyttää lupaustani tässäkin suhteessa. Toivon sen vastaisuudessa voivani tehdä.

6 Luku.

Suigarvesta Sorokkaan.

Tälle matkalle en tarvinnut erityistä saattajaa, sillä parhaallaan matkusti sisämaan kansaa meren rantaan »heinän lyöntiin» niin runsaasti, että heidän kerallansa kyllä kelpasi mennä. Soudimme ensin venheellä Suigarven yli. Sitten pistäytiin *Ehätysvaaran* kylässä ja sen perästä aloimme tallustella tuota lähes neljäkymmenvirstaista taivalta *Ehätysvaarasta Sorokkaan*. Neljä virstaa *Ehätysvaarasta* on tien syrjässä pieni kylä *Kurjuusvaara*, vaan en raskinut luopua seurasta sinne poiketakseni, varsinkaan kun toivoin sikäläisiä tapaavani takatulossa Suigarvesta »Iljan praasnikalla» (juhlalla).

Puolimatkan paikoilla salolla oli maja, jossa pidimme hiukkasen yösydäntä. Ja vaikka se oli vaan noin puolitoista sylvästä joka suunnalle ja noin puolen kolmatta kyynärän korkuinen, ja vaikka meitä oli parikymmenhenkinen joukko, niin kaikki me tuohon majaan ahtausimme.

Varhain aamusella läksimme edelleen painaltamaan tarinoiden ja sukkeluuksia lasketellen. Aamusen ajoissa olimme Sorokan tai, kuten sitä sanotaan yleisemmin, Vuigajoen rannalla, jota pitkin vielä oli astuttava virstaa kymmeninen *Saaren kylään* — ja siitä noin kahdeksan virstaa Sorokkaan. Söimme ensin vähän ja sitten läksimme taasen eteenpäin kautta noiden kauniiden joenranta-pengermien, joilla vihoitti rehevä nurmi. Kahdentoista seudussa pääsimme Saaren kylään, jossa hiukan levähdin, vaan läksin sitten katkaisemaan tuota viimeistä taivalta aivan yksinäni, sillä luotin siihen, että kyllä osaisin yksinkin tuon matkan varsinkin kun luulin teitä hyväiksi.

Mutta eksyinkin matkalla! Suotiet eivät sentään niin erinomaisia olleet, ettei niillä voinut outo eksyä. Ankara ukkosensade yllätti minut ja kun sateensuojani unehtui Tunkuille, niin ei auttanut muu kuin kastua aivan läpimäräksi. Kauheasti vuotivat vettä sakeasta povestaan nuo mustanharmaat pilvet ja vaikka miten ponnistelin, niin eipä se matka tahtonut ottaa loppuaksensa. Loppumatkalla hävisi vielä tiekin kokonaan, joten noin virstan verran sain kaalata ventopohjaisessa, savikkosekaisessa mudassa — ja ylä-

ruumista holvasivat sadevedet oikein kauheasti. Jo vihdoin alkoi koivujen takaa näkyä Sorokan kylä, ensin vaan yksityisiä rakennuksia, sitten vähitellen koko tuo suuri kylä tehtaineen ja laivoineen.

Täytyy tunnustaa, että tunsin pientä uteliaisuutta lähetessäni Sorokkaa. En niin itsensä paikan, kuin siinä olevan sahanhoitajan, repolaisen Ivan F. Törhösen vuoksi, tuon miehen, joka tiedetään ja tunnetaan kautta koko Karjalan. Jos vaikka kuinka pieneen kylään ja viheliäiseen mökkiin pistäyt matkallasi rajoilta Vianan rannoille, niin jokikisessä paikassa — kun puheeksi tulee Viena — mainitaan sinulle tuosta »Ivan Feodoritsista». Ei häntä yksinomaan mainita sen vuoksi, että hän on sikäläisen sahan hoitaja, vaan ennen kaikkea sen tunnollisuuden vuoksi, jota hän kaikille kuuluu osoittavan hoitaissansa tuon suuren sahan monipuolista liikettä. »Hän on kerrassaan hyvä mies», se on lause, jonka kuulet aina, kun karjalaisten kesken hänen nimeänsä mainitaan.

Kuvittelin mielessäni hänet sittenkin tuollaiseksi tavalliseksi karjalaiseksi, joka kentiesi utteruutensa, tarkkuutensa ja kukatiesi, matelevaisuutensa avulla — isäntien silmiä palvellen — oli hankkinut itsellensä mainitun aseman ja nyt suosittelee kansaa, tiesi vaikka millaista päämäärää varten.

Kuta lähemmäksi tuota tehdasta lähenin, sitä voimakkaamiksi kävivät mielikuvani. Ne olivat niin elävät jo, että olin näkevinäni hänet edessäni aivan tavallisena venäläisenä upravljääsinä, (ylihoitajana). Mutta, kun lähestyin noita siistiä ja punaiseksi maalatuista työmiesten asunnoita suurine ikkunoineen, niin jo alkoivat mielikuvani sotkeutua ristiriitaisuuksiin, ja kun vihdoin selveni eteeni pulskea kaksinkertainen, vaaleansiniseksi maalattu päärakennus, aivan sirotekoinen ja uudenaikuinen, jossa ei näkynyt merkkiä, ei vivahdustakaan, tuosta kaikille sikäläisille rakennuksille yhteisestä n. s. Nougorodilaisesta rakennustyyppistä, niin jouduin aivan ymmälle. Joko nämä laitokset eivät ole hänen tahdostansa laitetut, tai on hänellä täällä apumiehenä joku isännistä, joka on saanut sivistyksensä ja periaatteensa länsimaisen kulttuurin keskuudessa, tuumin. Minun oli vieläkin vallan mahdotoin uskoa, että tavallisesta karjalaisesta talonpojasta voisi, ilman koulunkäyntiä, tuolla kansan keskuudessa kehittymällä, kehkeytyä kaikkien näiden laatija ja järjestäjä.

Kun olin sateen kastelema ja kun parhaallaan vuosi vettä kuin koskesta, menin ensin erään työmiehen tupaan, jossa valutin enintä vettä vaateistani tuvan lattialle ja läksin sitten kursailematta itseään Ivan Feodoritsia tapaamaan: »paras nähdä mit' on nähtävää ja sitten vasta tehdä johtopäätelmiä», tuumin. Hän asui tuon päärakennuksen yläkerrassa, jonne kohosin. Soitin ovikelloa ja kohta ilmestyi etehiseen nainen, joka puvusta päättäen oli karjalaisia. — Hän kysyi venäjän kielellä mitä minulla oli asiaa, johon suomen kielellä vastasin:

Asuuko tehtaanhoitaja tässä? — »Kyllä hän asuu. Mitäs olisi asiaa?» — Voisinko saada häntä tavata? — »Odottakaa!» ja hän poistui. Täytyy tunnustaa, että siinä odotellessani tein johtopäätöksiä tuosta naisesta, jonka äsken näin, vaikka en vielä ollut edes siitä selvillä, ken hän oli, ja ne päätelmäni sopivat yhteen entisteni kanssa.

Noin kymmenisen minuuttia odottelin kunnes taasen avautui ovi ja eteeni astuu kookas, solakkavartaloineen, hienosti puettu ja ryhtikäs herra, ijältään noin neljännelläkymmentä ja ulkomuodosta päättäen hän paremmin muistutti jotain englantilaista salonkimiestä kuin tehtaan hoitajaa näillä sivistyksen takamailla. Eikä tuosta kuvittelemastani venäläis-karjalaisuudesta hänessä näkynyt pienintäkään vivahdusta. Hän tervehti minua herrasmiehen hienoudella, jossa kumminkin oli joku määrä arvokkaisuutta, jota ensi hetkessä luulin jäykkyydeksi. — Oletteko — saanen luvan kysyä — tehtaanhoitaja Törhönen? — »Niin, vaan ketäs minulla on kunnia puhutella?» — Olen matkustaja Suomesta. Ja pian oli molemmin puolin tarpeelliset selitykset vaihdettu. Mielikuvani saivat tehdä täydellisen kuperikeikan ja minä milt'en nauranut sitä, että olin häntä sellaiseksi kuvitellut. Aivan ensihetkestä hän näytti niin suoralta ja teeskentelemättömältä, että olin unohtaa pyytää häneltä anteeksi, että sellaisena täytyi tulla häneltä suojaa etsimään.

Suoja minä tarvitsinkin ja lämmintä ennen kaikkea. Sorokan kylä on aivan venäläinen, joten en kernaasti olisi muualta majapaikkaa pyytänyt, jos olisin hra Törhöseltä saanut kieltävän vastineen. Mutta se ei nyt tullut kysymyksenkään. Heti hän sanoi minua »tervetulleeksi» ja johdatti minut suureen ja komeaan saliin. Uuniin laitatti hän leimuavan valkean, jonka edessä pian määrät vaatteeni lämpenivät ja kuivivat.

En tahtonut oikein uskoa silmiäni — enkä edes tuntea itseäni — niin hullunkuriselta tuntui tavata itsensä taasen sivistyneiden ihmisten ilmoissa ja vieläpä täällä pohjan pimeillä perillä asti, jossa luulin tapaavani ihmisiä, joiden uskoin elävän ainakin puoleksi villissä tilassa sekä asuvan viheliäisissä hökkeleissä ja turvemajoissa. Kohta istuimme ajanmukaisesti sisustetussa ruokasalissa mitä maukkaimmasti järjestetyn illallispöydän ääressä kolmen kesken, herra Törhönen rouvineen, sillä hän se kumminkin oli tuo nainen, jonka ensin tapasin — ja minä.

Tarjona oli muun kaiken muassa: somгаа (lohta), lihalientä, meijerivoita, herkkusilliä, sardiineja, englantilaista vuohijuustoa, englantilaista hienoa laivakorppua, merikrapua ja monta muuta lajia. Eikä juomiakaan unohtanut tuo vierasvarainen isäntä. Hienoimmasta Moskovon viinasta Bayerin olueeseen ja Tokay'n viiniin asti oli pöydällä mitä lajia mieli vaan olisi halainnut.

Että sellaisen taipaleen ja sellaisen illallisen päälle uni maistoi, lienee sanomattakin selvä. Tahtoi vaan ensimmältä tuntua oudolta viruminen pehmeällä patjalla, kun oli tottunut kovien penkkien päällä lepäilemään. Kun aamulla heräsin, olivat vaatteeni lämpöiset ja kuivat sekä kenkäni, jotka eilen olivat likomärät, olivat nyt kuivat ja hyvässä hylkeenrasva-voiteessa. Pukeuduin ja aloin katsella ympäristöä, joka hyvästi näkyi yläkerran akkunoihin, vaan samassa tuli isäntä aamutervehdyksineen ja kysyi, haluttaisiko mennä saunaan, sillä »sauna on valmis!»

Sepä vasta riemastutti! Mielelläni suostuin ehtoitukseensa ja pian olin kuuman saunan puhtoisilla lauteilla. Kylvettyä läksimme katselemaan ympäristöjä. Ensin kävimme lähimmällä sahalaitoksella, joka oli v. 1877 palanut ja sittemmin uudestaan rakennettu. Ainoastaan koneet kuuluivat olevan vanhoista laitetut. Polttoaineina olivat yksinomaan sahajauhot.

Sittemmin kävimme laudoitettua tietä toisellakin sahalaitoksella, joka kuului olevan uudemman aikuinen, sekä vielä konehuoneessa, valuutehtaassa, sairashuoneella ja sivumennen vilkasimme koulurakennusta ynnä muutamia työmiesten asunnoitakin ja niin palasimme aamiaiselle. Teepöytä oli valmiina odottamassa ja sen ääressä istuimme kotvasen tarinoiden ja einehtien.

Viikon päivät vietin Sorokassa, jossa oli erinomaisen hyvää tilaisuus järjestellä muistoonpanojani. Ja kun väsyin kirjoittamiseen, niin tuo ystävällinen tehtaan hoitaja aina oli valmis tar-

joamaan vaihtelevaisuutta milloin keskusteluilla, milloin paikkoja näyttämällä ja niistä kertomalla. Paitsi sitä, että hän on alhaisesta konttorikirjurista kohonnut omalla tarmollansa itsenäiseksi tehtaanhoitajaksi, jommoisena hän on, kuten vakuutettiin, ikäänkuin uudesta luonut tuon suurekkaan ja monipuolisen laitoksen, on hän hankkinut itsellensä nykyaikaisen sivistyksen ja seuraa nytkin vielä mitä huolellisemmasti aikaansa, lukien sekä venäläisiä, että englantilaisia sanomalehtiä ja aikakauskirjoja. Itse lukien sanoi hän oppineensa englannin kielen.

Kirjastoonsa nähden olisi luullut häntä kernaammin joksikin tiedemieheksi tai lahjakkaaksi opettajaksi, kuin mieheksi, joka enimmänsä osan iästänsä on viettänyt kuivien konttoorikirjojen ääressä. Ja vaikka nykyään kalvaava, parantumaton ja vaarallinen nikamatauti hänen jäntevää terveyttään heikentää, niin kumminkin luulisit puhelevasi jonkun elonsa huolista vapaan viisikolmatta vuotisen ylioppilaan kera, kun joudut kuuntelemaan hänen pila-puheitaan.

Suomi ja suomalaisuus eivät olleet hänelle vieraita. Selvemmin kuin kukaan pietarilaisen yliopiston opettajista hän tajusi ne sukulaisuuden siteet, jotka yhdistävät karjalaiskansan Suomen kansan heimoon. Olisin kernaasti suonut näkeväni hänellä jonkun aikakauskirjan tai sanomalehden Suomestakin, vaan ettei hänellä sellaista ollut, on helposti ymmärrettävistä syistä anteeksi annettava. Hänkin tunsi meidän suuret miehemme nimeltään ja sitäpaitsi sanoi hän tuntevasa muutamia meikäläisiä, jotka ovat sielläpäin matkustelleet ja olipa hänellä Ervastin »Matkakertomukset Jäämeren rannoilta». Suomea hän sekä puhui, että kirjoittikin sujuvasti ja ilman murteellisuutta. Kävimme katsomassa Sorokan kylää, joka on tehtaalta virran yli. Mainittu kylä on päältä nähden elävän näköinen ja upeita asuinrakennuksia on tuhka tiheään. Samalla tiellä pistäysimme pikimältään vieraisilla paikkakunnan urätniekan luona, jossa söimme kypsää muniä ja ryyppäsimme »votkia» päälle. Tämä on tapa, josta poikkeaminen kuului olevan suurin loukkaus mitä talon vieraalle vieras voi osoittaa. Mainittu poliisipalvelija oli ainoa koko matkallani, joka ei tiedustanut oliko minulla passia. En voinut tätä muuten ymmärtää kuin siten, että hänellä oli tuohon kumppaniini Ivan Feodoritsiin niin suuri luottamus, ettei hän ota suojaansa luvattomia kuljeksijoita.

Urätniekalla tutustuin sikäläiseen tullipäällikköön, joka tahtoi myöskin »pitää meitä vierainaan» ja kivenkovaan kiilasi meitä tulemaan luoksensa. Mikäs siinä auttoi muu kuin meneminen ja katettu pöytä meitä sielläkin odotti. Täten pelmuten vietin ne vuorokaudet, jotka Sorokassa viivyin, ja sen ajan kuluessa tunsin itseni niin virkistyneeksi, että »maa alkoi poltella jalkojeni alla». Olin taasen täynnä intoa kestäämään pitkän jalkamatkan vaivoja paluumatkalla.

Mutta ennenkuin alan paluumatkastani tehdä selkoa, on minun vielä kunniakas velvollisuus pikimmältään puhua Sorokasta tai oikeammin tuosta tehtaanhoitaja Törhösestä ja vielä tarkemmin sanoen hänen rouvastansa — ja ennen kaikkea hänen merkillisistä somgapiiraistansa, joita en luule pystyväni kyllin kehumaan ja kiittelemään.

Rouva Törhönen on syntyjään Repolasta Tuulivaaran kylästä ja on sukua ennen mainitulle Miinin vainajalle. Hän näyttää olevan yhtä kelvollinen kuva todellisesta karjalaisnaisesta, kuin miehensä on oikean karjalaistyyppin jalostunut perikuva. Hiljaisena, vaan iloisena ja vaatimattomana hän näytti hyörivän taloustoimistansa ja kävi tavan takaa onkimassa Sorokan koskien kuohuista noita komeita ja hyvänmakuisia somgakaloja sekä harjuksia. Mestari hän näkyi olevan valmistamaan niistä ruokia sekä keittoina että silakkana, vaan aivan voittamaton hän oli somgapiiraiden valmistamisessa.

Joskus olen sattunut, varsinkin Pietarissa, syömään suolattua somgaa ja olen ihmeteltyt miksi ne ovat niin kallishintaisia. Pietarissa esim. parhaissa paikoissa saapi tuosta kalasta maksaa 3—5 markk. naulalta. Mutta kuin maistoin rouva Törhösen suolaamaa somgaa, niin selvisi minulle miksi tuo verraton kalalaji on niin kallishintaista. Tuntui kuin olisi se kielelle sulanut, kumminkin se oli vasta esimakua siihen nautintoon, joka oli rouvan valmistamista somgapiiraista.

Kuten jo mainitsin, ovat Sorokan asujamet kaikki venäläisiä ja elävät kalastuksella Vienan merestä. Tavallisimmat kalalajit ovat somga, turska ja silli. Saadaan myöskin jokunen määrä lohiakin y. m. Sillia ja somgaa pyydetään enin syksyllä, jolloin ensi rekikelillä Sorokkaan tulee tuhansia kalan ostajia kaikilta ilmansuunnilta ja silloin kuuluu somganaulakin kohoavan viiteenkymmeneenkin kopeekkaan. Kesällä se maksaa ainoastaan 12—20 kop. naula.

Turskia syödään keittokalana suuret määrät ja sen lihavista ja suurista kielistä valmistetaan hienoja herkkuruokia. Kuulin turskakalan syöntiä kehuttavan erittäin edulliseksi ensiksikin halvan hinnan vuoksi ja toiseksi kalan suuren ravitsevaisuuden tähden. Mainitun kalan liha kuuluu tuoreena olevan erittäin ravitsevaa. Sitä todistaa muun muassa sekin että, »kaikki jotka syövät turskaa tuoreena, saavat runsaasti lapsia!» Niinpä on useasti kuulenma sattunut, että moni pariskunta, jolla ei ollut yhtään lasta kotiseuduillaan, on, asetuttuaan Vienan meren rannalle ja ruvettuaan turskan syöntiin, saanut lapsia huoneen täyden. Ranskalaisille kai olisi mainittu keksintö arvokas, jos se vaan sitten tosi lienee. Totena sitä kumminkin minulle vakuutettiin.

Sorokassa ollessani tapahtui mainitun kylän oloissa suuri muutos, sellainen, jota ei vuosituhansissa satu. Sorokka näet sai sähkölinjan, joka pantiin käytäntöön juuri niinä aikoina, joina minä olin mainitussa kylässä. Linja kulki Sumasta Sorokan kautta Suijuun ja siitä Kemiin, joten nyt Vienanmeren länsirantamatkin ovat suuren maailman yhteydessä pikalennättimen kautta. Milloin koittanee se aika, jolloin rautatietä juokseva höyryhepo antaa kimakan vihellyksensä herättää sikäläisillä saloilla uinuvan kontion raskaasta talvi-unestaan?

---

7 Luku.

Sorokasta—Rukajärvelle.

Tuli viimein päivä, jolloin täytyi hankkia paluumatkalle. Ei muuta kuin tavarat pussiin ja laukkuun ja taasen taipaleelle. Ker-naasti olisin palkinnut hra Törhöselle edes vähemmänkin hänen auliista vierasvaraisuudestansa, vaan pahoiksi mielikseni hän jyrkästi kielsi kaiken maksun. »Se ei voi tulla kysymykseenkään. Jos laitate matkakertomuksenne, niin siitä olisin kiitollinen», oli hänen viimeinen vastauksensa kun erosimme.

Saattajakseni sain erään sepän, joka oli syntyisin meidän puolelta, Lieksan pitäjältä. Hän oli ensin ollut Petroskoilla ja sieltä

muuttanut Sorokkaan, jossa sanoi olleensa parinkymmenen vuoden paikoille. Kuulin olevan lapsiakin, joista muutaman oli kas-
 tanut Petroskoin suomal. pappi ja muutaman muistaakseni Vienan
 saksalainen pappi. Herran Ehtoollista ei sanonut saaneensa moneen
 aikaan, kun »Petroskihin» on niin kauhean pitkä matka.

Hän kertoi avomielin nykyisen tehtaanhoitajan hyvyydestä,
 kuinka tämä on laittanut »savotan» puolesta koulut, joissa oppilaat
 saavat ilmaiseksi kirjat y. m. koulutarpeet, sairashuoneet, »ja jos
 jonkinlaiset laitokset.» Vieläpä sanoi, että »kanttorssikka» osaa
 määrätä sairaille rohtojakin paremmin kuin moni lukenut tohtori —
 ja sanoipa tehtaan sairashuoneeseen, jossa lääkkeet, hoito ja kaikki
 annetaan ilmaiseksi, otettavan vastaan kyläläistenkin sairaita mikäli
 tilaa riittää. Itse sanoi olleensa hyvissä voimissa koko ajan »Luo-
 jan kiitos».

Näin keskustellessa tulimme ensimmäiseen kylään *Siisnään*
 joka on Sorokasta noin 3—4 virstaa eteläänpäin. Tuo Vuigo- eli
 oikeastaan Uikujoki Saarenkylän kohdalla haaraantuu kahteen osaan.
 Toisen eli eteläisemmän haaran varrella on mainittu Siisnä, joka
 on suuri ja varakkaan näköinen kylä kahden puolen jokea. Kirkko,
 jossa Suigarven Kamkinan veli on pappina, on joen etelärannalla.

Samaa kyytiä astuimme edelleen Siisnästä Saarenkylään, josta
 otin itselleni saattajan sekä soutajat, jotka kyyditsivät meitä Soro-
 kan jokea niin pitkältä kuin matkamme suunta kävi yhdessä joen
 uoman kanssa. Voimakas virta käy tässä joessa ja kuulin siinä
 olevan sellaisiakin putouksia, että murskaavat hienoiksi jyrkeviä
 tukkihonkia.

Sitten aloimme samoilla saloja siksi kunnes illan suussa saa-
 vuimme *Suijun* kylään. Siitä kaartelin kankahia, samoelin soita,
Ipatin-, *Ahven-*, *Pata-*, *Sepän-*, *Kallio-*, *Nuotta-* ja *Nälkävaara-*
 kylien kautta Suigarven rannalle. Mieli paloi päästä järven yli, vaan
 venheet kaikki oli viety Iljaan praasnikan tähden Suigarven kirkon
 puoleiselle rannalle. Jo olin tulla aivan neuvottomaksi, vaan sain
 kuin sainkin eräästä talosta pari naista saattajakseni. Venheen he
 noutivat kantaen ja maata myöten vetäen eräästä toisesta järvestä,
 joka oli Suigarvesta ainakin virstan päässä. Kykeneisivätköhän
 meikäläiset naiset moiseen leikkiin? Ja niin pääsin kun pääsinkin
 kirkonkylään praasnikalle.

Paljon oli kansaa kokoontunut juhlapaikalle, jossa nuori rah-
 vas »kisasi jarmankassa», tanssissa markkinapaikalla, ja jonka reu-

namilla vanhemmat »kisasivat», löivät korttia! Yleisenä pelinä näkyi olevan n. s. Venäen nakki eli stuukka, jota Karjalassa kaikkialla pelataan. Päihtyneitä oli kauhean paljon, varsinkin miesväen keskuudessa, ja näkyipä muutamia naituakin — naituja — vankassa hutikassa. Juoppoudenkin paheen sanoi muudan mies tulleen meren rannalta.

Miellyttävää oli katsella tuota hilpeän nuorison iloista karkeloa, jonka korkeimpana kaunistuksena olivat sikäläiset immet heleänpunaisissa kesäpuvuissaan ja leveähihaisissa valkeissa paidossaan. Ei olisi heitä nähden luullut, että tuo sama joukkio arkioloissaan taistelee elämän ja kuoleman taistelua leivästä. Ikävän muiston mieleeni jätti kumminkin tuo juhla siitä syystä, että siellä oli niin kauhean paljon humalikkaita — ystäväni pappikin oli ottanut viinakultaa vähän liijemmältä, joten hänestäkään ei ollut minulle seuraa juhla-aikana. On oikein ihme ja kumma, että tuo sikäläisen rahvaan uskonto, »stoaroviera», joka kieltää ankarasti tupakoinnan, kahvin ja yksin teenkin juonnin syntinä (»reähkänä»), suvaitsee viinan juontia.

Yöni vietin Suigarvessa ja aamulla siitä jatkoin matkaani *Säkärven* kylään maitse. Sieltä jo saman päivän iltana jatkoin matkaani *Kiprolaan*, jossa sanottiin asustavan vielä erään starovierain »henki-isistä». Tahdoin nähdä häntä, vaan sanottiin hänen ei olevan kotoisalla, vaan se maja, kylästä virstan verran, jossa hänen sanottiin yksinäisyydessänsä elävän, minulle näyttettiin. Kiprolasta käsin kävin *Ivanan-* eli *Niikkananvaarassa*, jossa satuin omin silmin näkemään miten siemenrukihiä mitattiin naulamitoin. Joku lainasi toiselta seitsemäntoista naulaa siemenrukiita!

Sitten sain oppaakseni erään miehen, joka oli Kontiovaarasta kotoisin. Hänen kerallansa astuin *Kangaskylän* ja *Luulamin* kahden kylän kautta *Kontiovaaraan*, joka kylä on samannimisen järven rannalla. Astuissamme ilmeni keskustelujemme johdosta eräs seikka, joka sattuvasti kuvanee sikäläistä siveellistä rappioutilaa. Panen koko pakinan tähän sellaisenaan.

A uot sie vello naisissa? — »Uon jo toistakin kertaa». — Kuoli entinen varmaankin? — »A ei! Mäni molimaan henkisen luo.» — Ja sie otit toisen? — »Ka otin, kun ei tullut takaisin.» — Joko kauan olit naituna entisen vaimosi keralla? — »Kaheksais vuosi oli mänemässä.» — Saitteko lapsia? — »Ei roinnut

yhtään.» — Miksi hän meni molimaan? — »Ka niinikkänään uidi» (meni). — Oliko hän hyvä vaimo? — »Ylen hyvä oli.» — Olitteko ventsatut? — »Olimme, vaan ei heän siitä välittänyt.» — Meni vaan? — »Niin uidi ja kesellä kiirettä ruonta-aikaa. Vei tavaraa ja kaks siivattaa (lehmää) mukanaan.» — Ja sie laskit ja annoit tavarat! — »En ollut kotona. Kun tulin, niin pois oli uidinut.» — Mitä sie duumaisit? — »A, mitä! Laitoin viestit että tule pois.» — A heän ei tullut? — »Ei tullut. Mie monta viestiä laitoin, ei tullut.» — A, sie nait toisen: — »Ka kuinpas! Kaksi siivattaa i karitsat olivat kuolla nälkään. Mie duumaisin da duumaisin midä tehä. I otin paikan (huivin) ja läksin kosiin toiseen kylään. Tyttö ei tullut — sanoi 'vuota syksyyn ni tulen'. A mie tulin kotiin i tarjoin paikkaa vellon piikatytölle i heän sanoi 'davai!' I sen mie sit otin.» — Ja heän on nyt siulla emäntänä? — »Ka kuinpas!» — Oletteko ventsaiut? — »Mitä hänestä! Kun ei tuo toinen pysynyt ventsan kera, niin joutaahan nyt koetella ilman, jos pysyisi paremmin.» — Entäs jos toinen tulee vielä takaisin? — »Kuin tulee? — Ei heän voi tulla kun minulla on toinen. Kuuluu itkevän ja himottais tulla, vaan miten tulet enään? On oikein salkka (säälä) häntä, niin oli hyvä!» — Onkos tämä toinen hyvä? — »Hyvä on teäkin — ja on jo kuormillisena.»

Niin pakisi tuo kantajani. Ja kumminkin olin vakuutettu siitä, ettei hän mikään renttumies paikkakunnan rahvaasen nähden ollut. Kontiovaarassa olin yötä ja söin ensikerran tänä kesänä lakkoja, muuramia, joita tuo saattajani nuorikko oli kerännyt suuren joukon.

Aamulla taasen eteenpäin. Entinen saattajani läksi oppaaksi tuolle pitkälle salolle Kontiovaarasta *Onihmavaaraan*. Aikaiseen aamusella läksimme ja iltamyöhällä pääsimme vasta perille. Välillä kumminkin pysähdyimme tuon tuostakin ahmimaan lakkoja, joita sikäläiset suuret suot olivat aivan täynnä, niin että paikoin ei voinut askelta ottaa niitä tallaamatta. Oli oikein hupaisa nähdä esim. useita virstoja pitkiä sammalsoita, jotka keltasena hohtivat auringon valon sattuessa noihin mehukkaisiin, täysikypsiin lakkoihin. Ja siellä ne saavat rauhassa kuivata ja mädätä ilman että kukaan niitä korjaa. Kyllä tosin kyläläiset niitä kokoovat suuret määrät talvenki varalle, vaan kun lakkasoita on yllin kyllin, niin kukapa rupeaisi niitä salojen sydänmailta keräilemään. Oppaani kertoi, että talveksi saadaan lakat säilymään, kun ne heti

poimittua pannaan astioihin ja upotetaan kylmävesisiin lähteisiin, joista ne talven tullen ylös otetaan.

Onihmavaarassa on vaan kaksi taloa. Toisessa ei ollut ketään kotona ja toisessa oli kolme pientä, »vakahaista» lasta, jotka meidät nähtyään pirittivät piiloon. Saimme vihdoin heidät käsiimme ja kun kova nälkä vaivasi meitä, niin mikäs se auttoi muu, kun pyytää lasten neuvomaan meille talon ruokavarat. Löysimme maitoa ja olkileivän puolikkaan, johon vanhin lapsista kielsi kajoamasta sanoen: »ei sitä saa ottaa! Moamo ja poapo toruvat meitä sitte!»

Kerallamme oli maukkaita sieniiä, joita poimimme tiepuolesta. Yhdessä me oppaani kera sitten laitoimme aterian s. o. valmistimme sienistä kerman kera oivan sopan. Omin luvuin siinä täytyi käydä leipää kasertamaan ja niin pääsimme kuin pääsimmekin tuosta huikasevasta nälästä.

Kohta tuli talonväkikin kotia ja me tunnustimme pahat työmme, jotka kumminkin saimme isäntäväen mielihyväksi täydellisesti aunteeksi — maksamalla. Yön vietin mainitussa talossa, josta aamulla varahin läksin *Kutsärveä* kohden painaltamaan. Kesti se sekin taival astua, kuului olevan yli kolmekymmentä virstaa. Matkalla sattui minulle pieni onnettomuus. Sorruin eräsen ojaan, ja siinä loukkasin itseäni paristakin kohdasta aivan »verille asti», vaan mitään ikävämpää haittaa ei tuo sattuma matkassaan tuonut. Ilta-päivällä olimme taasen kylässä, joka on kauniilla paikalla. Kylässä on eräs Suomesta, muistaakseni Ristiinasta, kotoisin oleva nainen. Hänet oli tuonut mukanaan sikäläinen laukkusaksa ja kuuluikin olleen tuo puoliso alkujaan oikein »esivaltoja». Nyt hän elää siellä Venäjän Karjalan sydämessä.

Kutsärvestä käännyin melkein takaisin, s. o. läksin samaamaan *Klimkkolaa* kohden. Taival ei ollut kuin 28 virstaa pitkä ja jo puolen päivän ajoissa olimme mainitussa kylässä, joka on hiekkakankaiden ja kahden järven välisellä kannaksella. Klimkkolassa sain »hillo kurnikkaa», piirasta, jossa oli olkisekainen kuori ja lakkoja sisällä »seämessä».

Edelleen menin Klimkkolasta *Viirun kylän*, *Siikavaaran* ja *Vennäsjärven* kautta *Kompakkoon*. Yötä olin Viirussa. Varsinkin Viirun ja Vennäsjärven kylät ovat kauniilla paikoilla, kalarikkaiden ja kirkasvesisten järvien laiteilla. Kompakko on iso kylä ja sekin erittäin kauniin Kompakkojärven lahdelman ympärillä.

Kylästä täytyi ottaa soutajat, kaksi henkeä, joten meitä tuli olemaan kaikkiaan kolme. Mutta tarpeen ne olivatkin. Sillä matkalla täytyi kuljettaa venhettä puolen virstaa maitse ja siinä työssä saimme jokainen reuhua aivan tarpeeksemme. Iltapäivällä tulimme *Hiisijärven kylään*, joka on kauniilla saarella. Tuossa suuressa kylässä ei ollut ketään aikaihmistä kotona, joten taasen olimme ruuasta pahemmassa kuin pulassa. Sieti se tuumia ja neuvoitella kotvan. Vihdoin yksi kyyditsijöistä sanoi: »tässä talossa on siskoni emäntänä ja tähän voimme nousta sisälle». Mutta kaikki ovet olivat lukossa. Jo jätin kaiken toivon ruuan saamisesta sillä kertaa, kun samassa edellä mainittu saattajani tuli luokseni ja sanoi: »jopas aukesi!» Ja todellakin hän oli neuvoitellut ovet auki. Mitäs muuta kuin sisälle ja einettä etsimään. Leipää, olkisekaa löysimme, maitoa löysimme ja uunissa oli paistumassa mustan sorsan rasvalihaisia poikasia.

Ei muuta kuin ruuat esille ja yks, kaks, olimme ravitut sekä joimme palan päälle teetä, jota talon samovaaralla valmistettiin lehdistä, joita olin ostanut meren rannalta. Sokeria oli alussa vähän niukan puoleisesti, vaan löysivät ne kyyditsijät vihdoin hiukan sitäkin — ja niin me hiljankin pääsimme kylläisiksi. Parhaallaan korjailimme »pirheitä» pöydältä, kun ovi aukeni ja talon emäntä astui sisään. Siinäkö ensi allystettiin molemmin puolin, vaan pian oltiin seikoista selvillä ja täydessä sovinnossa. Suoritettuani oppailteni kyytipalkat, läksivät he kukin kotiinsa samoamaan.

Talon emäntä sanoi tulleensa siksi vähän aikaisempaan, että oli saatava kaloja huomiseksi, jolloin oli sunnuntai. Hän laittoi minulle pöydän, jossa voin kirjoittaa — ilman istuinta, sillä »gor-nitsassa» ei sellaista ollut, ja niin hän läksi nuotalle. Käski kumminkin lukkoamaan (salpaamaan) ovet sisäpuolelta. Asetuin järjestelemään keräytyneitä hajanaisia muistoonpanojani ja siinä toimessa sujui loppupäivä iltaan aivan huomaamattani.

Kuulin ulkoa ääniä ja arvasin muun talon väen tulleen työstä sekä menin ovea avaamaan. Mutta kusikään sain oven auki, työtäsi isäntä, kirves kourassa, ylös rappuja ja kiljasi huonolla venäjänkielellä »ken olet?» Sanoin aivan rauhallisena: »ei hätää veli. Pane kirves pois. Olen rauhallinen matkustaja.» Mutta eipä tahtonut isäntä ensimmältä mitenkään ottaa uskoaksensa, että asianlaita todellakin oli niin. Kirves yhä kourassaan jatkoi hän kyselyjään ja piti minua tarkasti silmällä koko ajan. Vihdoin hän näytti kum-

minkin rauhoittuvan, kun minä kerroin, että emäntä se oli, joka minun käski sisälle jäämään ja vähitellen meistä tulikin parhaimmat ystävät. Yönseudun vietin heillä ja aamusella hän laittoi tyttärensä jonkun toisen tytön kera minua saattamaan Rukajärvelle.

Mainittu matka oli jokseenkin vaivaloinen, sillä meidän täytyi kolmen kesken hakea venhe erästä pienestä suolammesta, joka oli noin puolen virstan päässä *Koarnisjärvestä*, mainittuun järveen. Tarpeemme siinä saimme jokainen niin, että hiki virtana valui pitkin ruumista. Enkä edeltäpäin ottanut uskoakseni, että me kolmen saisimme työn suoritetuksi, sillä tuolla taipaleella oli vielä suo ja kaksi mäen nyppylää, joiden yli venhe oli kuletettava. Mutta verrattoman sitkeäpintaisesti kiskoivat ja »puskivat» nuo salomaan punaposkiset kaunottaret pulleroisilla käsivarsillaan ruuhta edelleen, niin että kanervat suhahtelivat sen alla.

Soudettiin siitä sitten Koarnisjärven yli ja *Koarnisjokea* myöten *Kontiojärveen*, siitä *Kontiojokea* myöten *Jousijärveen*, jonka yli soudettuamme aloimme laskea tuota pitkää ja mutkikasta *Suovinjokea* myöten. Kappaleen kesti matka ennenkuin tulimme suurille niittylakeuksille, joissa se vasta alkoi kierteleminen ja mutkittelu, sillä tuo pitkäkäs joki mutkittelee noiden suurten niittylakeuksien kohdalla ikäänkuin käärmä kuolontuskissaan. Mainittujen niittyjen kohdalla saapi Suovinjoki lisähaaroja ensin *Yngarvesta* tulevan *Yngarjoen*, kohta sen perästä *Sunnun Puklarvesta* ja *Ruan Rukajärvestä*. Jokien, noiden kolmen viimeksi mainitun, yhtymäpaikasta edelleen jatkaa joki kulkuaan »*Onnan*» nimellä *Ontojärveen*.

Vasta illansuussa pääsimme Rukajärven kirkolle, jota lähestyimme nyt idän puolelta, josta seutu on kuivaa multakangasta. Nyt pääsin yöksi kauppias Nasarille, joka on vilkas ja ystävällinen mies, josta kumminkin jo heti ensihetkestä huomattavasti pistää silmään venäläinen kauppias. Ystävällisesti minua kohdeltiin talossa ja pyydettiin »edelleenkin käymään», eikä otettu maksua yöspidosta.

Rukajärvelläkin sattui pienoinen praasnikka sen johdosta, että pappi toimitti jumalanpalveluksen kylän eteläpäässä olevassa tsas-sovnassa eli rukoushuoneessa. Kuuluu tapahtuvan aina kerta vuodessa. Paljon oli humalikkaita tässäkin juhlatilaisuudessa, vaikei niin paljon kuin Suigarvella.

8 Luku.

Rukajärveltä Paateneen.

Rukajärveltä lähtee Ontojärven kylään joltinenkin maantie pahainen, jota myöten voipi rattailla, »telegilläkin», kulkea. Senvuoksi otinkin kyytihevosen, joka sattui olemaan Ontojärveläisiä.

Illan suussa läksimme ajamaan tuota pitkää taivalta istuen lannanvetorattailla, ajaja eteen- ja minä taaksepäin. Omituista oli minusta se, ettei kyyditsijäni ajanut paremmin, vaikka vettä ehtimiseen heitteli taivasesta. En malttanut olla kysymättä tästä seikasta häneltä ja sain kysymykseeni seuraavan vastineen: »Mie uotan naittilaita!» Nyt oivalsin asian. Hän tahtoi, nähkääs, välttämättömästi kulkea hääjoukon kera. Tuo hääjoukko oli Ontojärveltä kotoisin. Aamusella he tulivat vihille Rukajärven kylään, vaan kun oli juhlapäivä, niin sikäläisellä papilla sattui olemaan »otran jyvää silmässä», joten hän ei kyennyt vihkimistä ajallansa toimittamaan. Morsiuspari odotti neuvottomana koko päivän ja kun ei vihintää sittenkään ruvennut kuulumaan, niin oli sulhanen jo »pannut itkuksi» ja kun ei sekään tepsinyt, niin turvautui hän vihdoin lain voimiin, haki »urätniekan», joka ajoi papin kirkkoon väen väkisin. Sanotaan sananlaskussa »jos koira metsään väkisten ajetaan, ei se sieltä kunnan oravaa hauku» ja niin se oli nyt sattunut papinkin kera. Hän kyllä yritti ja alotti, oikeinpa juhla-lisenakin, vaan vähän kerrassaan erkani toimitus pois luonnollisesta juoksustansa, kunnes se vihdoin meni aivan viistoon. Meni niin, että koko kirkon täysi uteliasta kansaa rähähti aivan täyteen nauruun, johon näkyivät lukkari ja kuorilaulajatkin yhdistyvän. Silloin muuttui vihintä haukkumiseksi ja terjumiseksi. Lupasipa tuo loukattu sananpalvelija sulkea kirkonkin, jos ei vaan rahvas asettuisi. Lopuksi näkyi hän vielä joutuvan sanasotaan lukkarinsa kanssa ja tiesi mitä siellä vielä olisi tapahtunutkin, jos vielä olisin kirkossa viipynyt, vaan olin jo nähnyt kyllikseni, ja niin jätin papin jatkaamaan ilveitään ja seurakunnan niille nauramaan.

Noin kuusi virstaa kylästä olimme ehtineet, kun helisevä kellon ääni ilmoitti »antilaan» (morsiammen) tulevan. Sitä riemua, joka täytti kyyditsijäni rinnan, kun hän kuuli kellon helinän! Ei tahtonut mies pysyä rattailla ja »valmeheksi» suki hän piiskalla

hevosensa pahanpäiväiseksi. Jo vihdoin saavutti hääjoukko meidät. Kolme tai neljä hevoskuormaa heitä näkyi olevan. »Pissalin» (revolverin) laukauksella he meille tulonsa ilmoittivat — ja sitten alkoi kulku, jota tuskin koskaan voinen unhottaa.

Lyöntiä lyönnin päälle sateli hevoisten selkiin, huuto, melu ja loilotus oli niin kauhea, että korviin koski ja sydän oli aivan pakahtumaisillaan varrotessa silmän räpäystä, jolloin nuo »telegät» olisivat — huonolla tiellä — kumoon lentäneet ja murskanneet meidät joka sorkan aivan pahanpäiväisiksi. Kun en lähes kolmen kuukauteen ollut ajanut kärrykyydillä, niin vähitellen rupesi sydänalaani tuo tärinä koskemaan kauheasti. Koetin puhua siitä ajajalle, vaan se oli turha vaiva. Hän näkyi joutuneen suunniltaan aivan auttamattomasti. Yhä huimemmin se vaan pieni karjalaispuni hyppäsi pitkin tietä, niin että rattaat kohona keikahatelivat. Olisin silloin voinut vaikka vanhoa, ettemme Ontojärvelle sillä kyydillä tulisi ilman vahinkoa, ja niin kävikin. Yksistä rattaista luiskahtivat pyörät ja mennä huristivat metsään! Se mahdoin olla kamala täräys ja sitä seurasi älinä sellainen, kuin jos joukko manalan henkiä olisi tullut sinne metsän sydämeen elämöimään sateisena ja pimeänä elokuun yönä.

Kyyditsijäni jätti ohjat minulle ja meni apuun, joten sain yksin ajaa mieliäni myöten. Samassa sade yltyi niin kauhean vankaksi ja rajuksi, että tuokiossa oli tie täynnä suuria vesilammikoita. Kastuin aivan läpimäräksi ja vilu pyrki jo ahdistelemaan. Mutta eipä mitään hätää. Minä rattailta alas ja sitten me punin kera rinnan juosta loiskittiin joku virstanen. Olisin juossut kauvemmin, vaan jo taasen tapasi hääjoukko minut. Kyyditsijäni tuli rattaille ja tuo huima ajoleikki jatkui taas edelleen entistä kiivaammin ja tulisemmin. Vallan selittämätöin on minulle vieläkin se, miten ne hevoset jaksoivat yhteen katkeamaan juosta niin hurjaa kyytiä. Kun olisi ollut edes lyhempi väli, vaan neljättä peninkulmaa oli ajettava — ja kumminkin aina ne hevoset ottivat sen kuin kavioista pääsi!

Paitsi ajotuulelle, sai tuo morsiusjoukko kyyditsijäni myöskin laulutuulelle. Hän oli »holosti», s. o. naimaton mies. Lakkaamatta hän lojusi ja loilotti, niin että suunsa oli korviin saakka leveänä. Enimmäkseen hän loilotteli ala-arvoisia venäläisiä, n. s. bajuja, huonolla venäjän murteellaan, vaan lauloipa hän muutamia suomalais-karjalaisiakin lauluja, jotka seudun nuorisolle ovat enimmäkseen

outoja. Panen tähän pari säejaksoa muutamasta kauniista laulusta, jonka hän lauloi ja joka kauttaaltaan huokuu vienon vienoa surumielistä kaipuuta — kuten on luonnollistakin kansan, joka asuu niin hajallaan ja erotettuna toisistaan:

»Kultaista on ikävä,
Kun asuu etähällä.
Eikä pääse luoksensa,
Kun tie on vetelällä.

Jospa oisi järven yli
Tehty pitkä silta,
Kulkisin ma kullan luokse
Joka pyhä ilta.

Tai jos voisi jalka viejä
Tuonne vaaran päälle,
Kukatiesi saisi sieltä
Kuulla kullan äänen — —

Kohta olimme lähellä kylää, jossa hevoset seisotettiin ja valittiin lähetit, joiden oli vietävä viesti kylään hääjoukon tulosta. Kiiltävin silmin kiljui kyyditsijäni »A mie meen, vellot, mie lähen teän musikan kera?» Ja eipä hän turhaan puoliaan pidellyt. Hän ja eräs toinen aivan jälkijoukosta saivat luvan lähteä viestin vientiin. Heti vinkui piiskan siima ilmassa tuon tuostakin nasahtaen vimmittua vauhtia kiitävien hevoisten lautasille. Eikä kestänyt kauvan, ennenkuin alkoivat viljavainiot häämöittää molemmin puolin tietä. Jopa lähenimme erästä taloakin, jonka kohdalla molemmat viestin viejät kirkasivat minkä suinkin saivat ulos keuhkoistaan: »Hääjoukko tulee! Naittilaat tulevat! Jo tulevat, hei hei!» Saman porakan ne päästivät joka talon kohdalla, kunnes tultiin häätaloon, jossa vielä valvoivat ja odottivat hääjoukkoa. Pian oli kylän katu täynnä rahvasta ja samassapa ilmaan ammuttu laukausta ilmoitti hääjoukon tulevan. Ammuttiin vielä pari, kolme laukausta molemmin puolin — ja niin olivat nuo viivästyneet vihittävät vihdoinkin kotikattonsa suojassa.

Minkäänlaisia juhlallisia häämenoja en heillä huomannut. Tupaan päästyään kätteli antilas kaikkia, riisuutui ja kävi ukkonsa, sulhasensa, viereen teen kera valmistettuun illallispöytään, jossa

ruuan alle näkyivät ottavan pienet ryypyt pöydällä olevasta pullost. Muuten eivät nuo naittilaat olleetkaan enää nuoria, vaan jo kolmenkymmenen vaiheilla — ja olivat »pitäneet yhtä jo monta vuotta», kuten kerrottiin yötalossani.

Ontojärven kylä on kauniilla paikalla Ontojärven pohjoisrannalla, viljavien ja laajojen peltujen keskellä. Kylä oli suurin, mitä olin nähnyt keski Karjalassa, ja varsinkin olivat muhkeat parin Pietarissa asuvan, mutta kylästä kotoisin olevan kauppiaan kotirakennukset.

Huomenna tunsin ruumiini niin vatkatuksi tuosta jumalattomasta kärrykyydistä, että olin kahdella päällä lähteäkö jalkasin vai hevosella edelleen. Jalkasin olisin sentään kipeämmälläkin ruumiilla astunut, vaan hevosella olisi taasen matka paremmin joutunut. Tätä aprikoidessani astui pirttiin mies, joka sanoi tulleensa tiedustamaan, josko lähtisin hänen kerallaan *Kuusiniemeen*. Niinpä päätinkin lähteä hänen rattaillaan edelleen ja pian olimme taipaleella. Kahdeksan virstan päässä Ontojärvestä on *Korpilahden kylä*, sekin Ontojärven rannalla. Siihen poikkesimme ja »haukkuitimme hepoista», jonka tehtyä taasen suoriusimme taipaleelle.

Vasta iltasella myöhään saavuimme Kuusiniemeen, joka on tuon merkillisen noin pari sataa syltä leveän ja 45 virstaa pitkän *Jolmajärven* etelärannalla. Siinä olin yötä ja kun aamusella aloin tuumia kylästä lähtöä, niin ajaa Rukajärven papin poika pihaan ja riisuu hevosensa syömään. Minne matka? — »Petruskoille kouluun». — Mihin asti omalla hevosella? — »Poventsaan». — Ettekö tekisi hyvin ja ottaisi minun matkalaukkuani maksua vastaan rattaillenne? — »Männööhän se!» Ja niin oli taasen kyytikeino valmis. Astuimme papin pojan kera ja väliin lepuutimme jalkoja rattailla. Siten kuljimme tuon lähes neljäkymmenvirstaisen taipaleen Kuusiniemestä *Mäntyniemeen*, johon jäin yöksi. Laukkuni pyysin papin pojan viemään Paateneen, jonne hän sen toimittikin.

Mäntyniemi on kuivakkaalla kangasmaalla *Särkjärven* rannalla, pieni ja ikävän näköinen kylä. Siitä huomisaamuna pistäysin *Hirviniemen kylässä* ja sitten astuin edelleen *Särkjärven kylään*. Kaikki kolme kylää ovat saman järven rannalla. Pistäysin pikimältään Särkjärven uudessa kirkossa ja sen perästä heti läksin jalkasin edelleen *Suontaan* eli *Suonteleen kylään* astumaan. Illalla saavuin mainittuun kylään, joka on tuon suuren ja aukean

Se'esjärven pohjoisrannalla olevassa saarella ja mitä kauniimmalla paikalla (kts. ohelle liitetty kuva).

Yövyin keskikylälle, n. s. Ontroppaisen taloon, jossa isäntäväki ei ollut kotona, vaan jossa pidettiin »musikkaa» erinomaisen vierasvaraisesti. Olin jo lähtemässä edelleen Paateneen jalkapattikassa, kun näin aivan oikeat suomalaiset linjaalirattaat talon kujassa, ensimmäiset koko Karjalan matkallani. Pyysin oitis kyyditsemään niillä itseäni ja niin sitä olin saman päivän aamuna noin kello 10 tienoilla vihdoin *Paateneen* suuressa kylässä, jossa pääsin majoilemaan sikäläisen nuoren ja varakkaan kauppiaan Ivan Timofeits Wolkoff'in luo.

Paateneessa on postitoimisto ja siitä hain ensimmäiset tiedot, kirjeen ja sähkösanoman Suomesta, prof. Aspelin'ilta. Nyt olisi minun pitänyt lähteä umpimähkään Petroskoille, vaan asiaa aprikoituani hylkäsin sen tuuman ja lähetin tiedon Petroskoin postipäällikölle, että hän minulle Helsingistä laitettut rahat ensi postissa lähettäisi Paateneen, sillä mukaani otetut matkarahani olivat melkein loppuun kuluneet. Kun posti tulee kerta viikossa Paateneen, niin täytyi minun siis viikkokauden ajan viipyä seudulla, saadakseni tuon lähetyksen.

Ensin järjestelin muistinpanojani ja sitten läksin matkalle *Prokkalan Tsiassalmelle*, jonne on Paateneesta noin seitsemän penikulman paikoille. Prokkala on kauniilla paikalla ison ja erittäin kirkasvesisen *Voijärven* rannalla, vaan kylä näyttää rappeutuneelta ja siivottomalta. Siitä menin venheellä *Voijärveä* 20 virstaa ja sitten alkoi pitkä jalkamarssi yösydännä. Harvoin tapaa kauniimpia seutuja kuin ne, mitkä sivuutin sillä taipaleella. Korkeita vaaroja, joiden juurilla näkee mitä mehevimpää viidakko-pensaikoita, joissa kasvoi ruohoa niin runsaasti, että niittää olisi voinut.

Tsiassalmen seudut ovat kolkot ja soiset, joita kumminkin keskustaa kaunis pieni Tsiasjärvi. Kylä on kaksiosainen — joku virsta välillä. Toista kylää nimitetään *Honkavaaraksi*. Nykyään on kylä ikävän näköinen, vaan ennen on se ollut niin voimakas, että oli siinä neljäkymmentä raudanvalmistuspajaakin, jotka kaikki Ruotsi hävitti, samoin kuin koko kylänkin. Tsiassalmesta astuimme oppaan kera korkeain vaarain poikki *Kuusivaaraan*, jossa on yksi talo. Siitä jatkoimme matkaa *Pölkkylään*, jossa olimme yötä.

Aamulla läksin siitä edelleen *Loasarin kylään* yksin ja eksyin matkalla, vaan lopulta kumminkin löysin kylän. Loasarilta läksin venhematkaa ensin *Loasjärven* poikki ja sitten taasen yksin samoelin nuo pienet *Petrisen-*, *Samsosen-* ja *Venkinkylät*, *Sotka-* ja *Parannuksen*-vaaroilla. Sitten taasen entisiä jälkiäni myöten menin toistamiseen *Hirviniemeen*, jossa olin yötä Kärhisellä, sieltä huomenneksella taas astuin Suontaan kylään Ontroppaiselle. Tuo uhkea isäntä oli nyt kotosalla ja valmisteli itseään praasnikkamatkalle *Selkiin kylään* tai *Selliin*, joksi sitä sanotaan aivan yleisesti.

Jo ensikatsannossa herätti tuo tuuheapartainen ja rauhallisen näköinen isäntä mitä vilpittömimmän myötätuntoisuuteni ja hän otti minut vastaan kuten vanhan tuttavan ainakin. Hän kuului olevan varakkaimpia miehiä ei ainoasti omassa kylässään, vaan melkeimpä yli koko keskisen Karjalan. Talokin hänellä on mitä suurimpia niillä seuduin. Paitsi kauppaa, jota hän kuuluu käyvän suurta, etenkin teuraselukoilla, harjoittaa hän jokseenkin laajaa maanviljelystä, — olipa suonraadekin, jonka vasta ensikertaa näin koko Karjalan matkallani.

Kylvettiin ja juotiin teetä ja lähdettiin sitten ajamaan Paateneen, josta tie kulki Selkiin kylään. Yöksi jäi Ontroppa Paateneen, appensa, kauppias Seppäsen luo. Illan kuluessa pistäysin minäkin Seppäsellä ja rehdistä sekä hyvinvoivalta mieheltä hänkin näytti. Kysyi syytä miksi en heille tullut asumaan ja sanoi moneen kertaan olleen Ruotsin stutienttoja heillä kortteerissa.

Selitin etten tiennyt ja että minua jo edeltäkäsini oli neuvottu Volkkovalle asettumaan. Varsinkin ukko Seppänen kiitteli yhtä stutienttaa — kuului olleen Impilahden papin poikia — sokoliksi ja prostoiksi mieheksi ja kysyi josko tunnen häntä.

Oliko hänen nimensä Genetz? — »Vot niin, niin Hennes heän oli! Elääkö heän vielä?» — Elää ja on Suomen yliopistossa professorina. — »Oho! Vai on professori! Ylen hyvä heän on mies ja ei ylpeä.» Sitten hän kertoi miten Hennes pagitsutti kaiken rahvahan ja kirjoitti bumaagalle kai bojut ja paginat. — Minulla on matkassani niitä kniigoja, joihin on painettu kai ne tarinat ja bojut. — »Niuseli?» — Varmasti on. Kun tulette käymään Volkkovalle, niin luvun teille niitä. — »Hah, hah, haa! Kai neät pannaan kniigoihin ja tutkitaan!» ja ukon silmät loistivat mielihyvästä. Hänkin pyysi minun kertomaan terveisiä »Hennekselle» häneltä, »että vielä se starikka Seppänen elää ja on riski». Seppäsellä oli

iltasella ja vasta myöhällä hän puoli väkisin lasi minut yöpaikkaani.

Volkoffkin oli kovissa praasnikka-hommissa. Hän oli »holostoi», joten se olikin aivan luonnollista, että hänen täytyi olla välttämättömästi mukana praasnikassa. Hän pyysi minun lähtemään mukaan. Lupasin ilomielin ja aamulla varhain oli rappujen edessä pari lihavaa karjalaishepoa »tarantassineen», joihin me, Volkoff ja eräs venäläinen nuori pappisseminarin opettaja Petroskoista, nousimme ja läksimme, maukuvan kellon moukari vempeleessä, ajaa jyräyttämään Selkiin kylään, jonne on Paateneesta alun kolmatta peninkulmaa.

Vierasvaraisesti meitä kestitettiin muutamassa Volkovan sukutalossa, jossa olimme koko praasnikka-ajan eli kaksi vuorokautta. Paljon oli rahvasta kokoontunut Selkiin viettämään Petrun juhlaa ja hilpeänä karkeloi nuoriso jarmankkapaikalla. Täällä oli paljon toisin kuin edellisissä praasnikoissa, joissa satuin olemaan, ja juopuneitakin oli tuntuvasti vähemmän kuin edellisissä, esim. Suigarvessa. Jos varallisuus-seikat ottaa huomioon, niin Sellissä olisi siihen nähden ollut syytä olla niitä paljoa enempi, sillä seutu on jo paljoa varakkaampaa kuin edelliset, vaan täällä olivat melkein kaikki vanhukset ja varsinkin nuori rahvas, aivan raittiita — ainakin päältänähdén. Koko praasnikkarahvas oli muutenkin käytöksessään siivoa.

Karkelokin oli nykyaikaisempaa ja aika puhtaasti tanssivat nuoret »katrillia» y. m. Innokkaasti ja utteraan ne näkyivät pyörivän, kauppias V:kin ja se seminarinopettaja, pari muuta stuentiaa ja eräs vääpeli, jotka — sivumennen sanoen — näkyivät edustavan paikkakunnan »ylimystöä». En tiedä varmaan saivatko he itselleen punaposkisista tanssitovereistaan »mielessä pidettäviä», vai ei. Vaan jos ei nyt liene sattunutkaan, niin saattaahan se toisten sattua. Ikävintä kuului olleen se seikka, että tyttöjen yli, Saaren Kyllikki, Paatenen papin kaunis tytär, joka kuului olevan mainittujen nuorten prihatsujen »silmätikkuna», ei ollutkaan koko juhlassa.

Parastani koetin minäkin tehdessäni tuttavuutta erihaaroilta Karjalaa juhlaan tulleiden musikkain ja ämmien kera. Tapasinpa joukossa muutamia ennen näkemiänikin ja he tervehtivät minua kuten »vanhaa tuttua» ainakin. Pyysivät jarmankkaankin, vaan

kun se ei kuulunut ohjelmaani, niin en siitä suuresti välittänyt, sanoin vaan etten »malta», niin jättivät minut rauhaan.

Ollessani Paateneessa, sattui sielläkin pieni n. s. kyläpraasnikka lahdentaus-kylässä. Soudimme Volkovan valkeaksi maalatulla venheellä sinne ja sieltäkäsinkin se vasta Paateneen kyläkunta ikäänkuin avasi aarteensa katsojan ihailtavaksi. Olisi siinä sijapaikkaa vaikka suurelle kaupungillekin ja kaunis paikka se olisikin. Idänpuolelta avautuu — tuon komeakaarteisen lahdelman suun kautta — Seesjärven aava pinta niin suurekkaana ja majesteettillisen laajana, että silmä voimattomana haipuu etsiessään maan rantamia järven taustalta.

Lahden ympäri on kyläkunta sijoittunut viiteen eri ryhmään. Järveltä tullessa oikealla on niemessä pieni kylä, siinä on kirkko ja pappila. Salmen toisella puolen olevassa niemekkeessä on kylä, jossa ovat kaksikerroksiset koulun ja lääkärin talot sairashuoneineen (»bolnitsa») aivan rannalla, ja rukoushuone (tsassovna) niiden vieressä. Samassa jaksossa, lahden perällä päin, on kauppias Seppäsen talot, joissa yhdessä asuu seudun metsävahtien päällikkö, »lesnoi». Keskikylässä on kookas kirkko, jossa jumalanpalveluksen käy »ylipuolen» pappi toimittamassa. Peremmällä lahtea on vielä pari pienempää kylää, joiden välillä on koski ja sen rannalla pari myllyrakennusta. Siis olisi kylä asemansa puolesta edullinen vaikka uljaaksi satamakaupungiksi. Tuonempana, lahden joka puolella, kohoilee useita vaaroja kallioineen ja metsärinteineen, joiden välisissä notkelmissa rehoittavat heinäniityt ja viljavainiot. Runoilija Mainov sanoo »Poaenta» Karjalan kauneimmaksi paikaksi — ja sen nimen se paikka ansaitseekin.

Kaiketi sillä on ollut entisaikaan, jolloin paikalla oli kuulu *Poaenlinna*, suuri ja tärkeä sijansa Karjalan asutushistoriassa. Eikä sen merkitys nytkään ole vähäksi arvattava, ensiksikin siitä syystä, että kylässä asuvat koko Pohjois-Karjalan korkeimmat viranomaiset ja esivallan käskyläiset, kuten äsken mainittu metsäherro, lääkäri, läänin pappi ja stanovoi (jotenkin sama kuin nimismies meillä).

Toiseksi on Paateneella suuri merkitys ja vaikutus sikäläisiin oloihin sen kaupan vuoksi, jota se välittää pohjois- ja keski-Karjalan kanssa. Kukapa ei tuolla suurella alalla, joka ulottuu Suomen rajalta Kiitehen- ja Kuitti- sekä Se'es- ja Äänisjärvien kautta Vienan mereen, tuntisi ja tietäisi jotakin mainita

Paateneen, Volkoveista, noista rikkaista ja kelvollisista kauppiaista, jotka hakevat jauhonsa aina Rijbinskistä saakka koko Karjalan tarpeeksi. Missä Karjalan suuret miehet, ikäänkuin tuon sorretun ja puolialastomaksi raastetun kansan ylpeys, tulevat puheeksi, niin kaikkialla aina tiedetään puhua Beljäjevan kantorssikasta, Ivan Feodoritsista, ja Paateneen Volkovista. Eikä se yksinomaan ole heidän rikkautensa, joka heille tämän maineen antaa, vaan se isällinen kanta, jolle he ovat asettuneet koko Karjalan suhteen. Toinen noista Volkoveista on jo ijkäs ja kokenut mies, vaan toinen vasta täyttää kahtakymmentä. Mutta eipä näy nuoruus häntä haittaavan, kun on kysymyksessä asioita, jossa miehuutta ja kuntoa tarvitaan. Täydellisellä kokeneen taitavuudella hän hoitaa laajoja kauppa-asioitaan ja hallitsee suurta taloan kahden kesken äitinsä kera.

Kumpikaan näistä V:sta eivät kuulu olevan — vanhempaa en saanut tavata syystä, että hän oli Rijbinskissä jauhossa haussa — noita n. s. venäläisiä nykyrikauppiaita ja rahan vaivaisia, joista ei maksaisi puhua viittä sanaa, vaan molemmat ovat ihmisrakkaita ja auliita — kuten oikeiden karjalaisten kauppiaiden tulee olla. Ja mitä tuohon nuorempaan V:n tulee, niin häntä luulisikin ulkoa nähden joksikin papinkokelaaksi tai koulunopettajaksi paremmin kuin liikemieheksi. Ja muuten hän on niitä harvoja karjalaisnuorukaisia, jotka harrastavat henkensäkin vaurastumista utteralla lukemisella. Hänellä oli kaunis kokoelma kirjoja aistikkaasti järjestettyinä »bibliotekissaan» ja tulipa hänelle muutamia venäläisiä sanomalehtiäkin ja aikakauskirjoja, joiden joukossa muotilehtikin — naimattomalle miehelle! Osasipa hän lukea Suomeakin ja tilasi kauttani muutamia kirjoja Suomesta itselleen, nuo ennen mainitut prof. Genetzin teokset, jotka koskevat kielellisiä seikkoja Venäjän Karjalassa, y. m.

Sitten jo kun yllä oleva oli kirjoitettu, sain mainitulta Volkovalta Paateneesta kirjeen, jossa hän ilmoittaa olevansa naimisissa. Siis taisikin tuolla edellä kerrotussa praasnikassa miehelle sydän syttyä ja »lempi herätä». Mutta lyhyt oli hänellä elämän aika, eikä sekään aivan ilman murheita. Syksyllä oli hän käynyt Pietarissa, jonne toi, ostoksia varten, suuremman summan rahaa, joka kaikki häneltä varastettiin majapaikassa. Tämä kolaus oli koskenut hänen tuntehikkaasen sydämmeensä niin kovin, että hän kotia palatessaan vaipui vuoteelle ja kuoli, jättäen jälkeensä surevan nuorikon ja van-

han äitin. En voi jättää mainitsematta paria sanaista hänen äitistänsäkään, joka vaatimattomana huolellisesti valvoi taloustoimia. Yhtä ystävällinen kuin poikansa oli hänkin minulle ja kahvin keittoon niin taitava, että en koko matkallani juonut niin maukasta kahvia, kuin hänen oli.

Paateneessa sain kunnian tavata seudun pristavaa, joka asusti kauppias Volkoff vanhemman talossa. Kirjojeni kera menin hänen luoksensa ja taisipa vähän pelkokin painaa mieltä, sillä olinhan koko kesäkauden ollut jo matkalla ilman että sikäläiset korkeamat viranomaiset olivat papereitani hyväksyneet. Sitäpaitsi olisi-han saattanut kirjoissani olla yhtä ja toista epätäydellistä, niinkuin olin kuullut monastikin sattuvan.

Mutta pelkoni olikin turha ja haihtui heti käden lyönnissä. Herra pristava olikin — ainakin minusta siltä näytti — oikein kansan mies. Kirjoistani ei hän suurtakaan koppua pitänyt, kyseli yhtä ja toista sekä matkastani että Suomesta, jotka kumpikin hän näytti tuntevan jotenkin saman verran, tarjosi tupakkia ja vieläpä lasin oluttakin. Suomesta tiesi hän m. m. sen, että siellä tehdyt tulitikut ovat parempia kuin Venäjällä. Tuli vihdoin postipäivä ja postikin, vaan se ei tuonut kerrallaan minulle mitään muuta kuin tiedot siitä, että käskykirjeeni oli saapunut Petroskoin postitoimistoon, — ja katkeran mielen.

Olin »allapäin, pahoilla mielin, kaiken kallella kypärin», vaan tuo nuori Ivan Volkoff aivan vapaaehtoisesti tarjoutui minut pulastani auttamaan. Mikäpä auttoi muu, kuin ottaa vastaan tuo jalomielisyys, vaikkakin tein sen vastenmielisesti. Olisin voinut tehdä sitenkin, että olisin vielä odottanut viikkokauden ja sillä ajalla käynyt kylissä Paateneen eteläpuolella, vaan pettyneet toiveeni ja koti-ikäväkin vaikuttivat sen, että kiitin kuin sain jättää odottamiseni tähän. Volkoff'ille jätin valtakirjan rahälähetyksen perimisestä, sitten kuin sen vihdoinkin venäläinen postilaitos sai perille.*

---

* Tammikuussa seur. v. sain V:lta kirjeen, jossa hän ilmoitti, ettei hän ollut vielääkään saanut sitä rahakirjettä, joka elokuussa oli Helsingistä laitettu. Kolmessa kuukaudessa ei se vielä ollut ehtinyt kulkea H:stä Paateneen! Mikäs auttoi muu kuin laittaa vielä toinen rahakirje samasta asiasta toivolla, että tuo saamaton sikäläinen postilaitos ennen maailman loppua jomman kumman niistä perille toimittaisi.

9 Luku.

Paateneesta Kuutamolahteen.

Tuo ystävällinen Ontroppa Suontaalta lupasi minulle hevonsensa kyytiin Paateneesta edelleen ja hänen »plemännikkansa» (sukulaisensa), joka jo Selkiin praasnikassa pyrki minua kyytiin, tulikin kuten puhuttu oli ja me läksimme ajamaan kohden koti-seutujani. Mielialani pyrki olemaan matkan alussa raskaan puoleinen, vaan pian saivat sikäläiset kauniit luonnon maisemataulut haikeuden siitä haihtumaan ja ei aikaakaan, niin olimme mitä parhaimmalla matka- ja puhetuulella minä ja

Kyytimieheni, jolle tahdon erityisesti uhrata tässä kertoelmasani jonkun sanasen. Ijältään hän oli alun kolmannelle kymmellä, syntynyt Suontaalla ennen mainitussa Ontroppan talossa. Jo pienenä hän joutui Paateneen svoattonsa Seppäsen kotiin, josta käsin hänet koulutettiin ensin Paateneessa ja sitten Petroskoilla jonkun aikaa jossain sikäläisessä ammattikoulussa. Sittemmin oli hän kaupan-käyttäjänä Seppäsellä, vaan oli nyt — joku vuosi sitten — palannut kotiinsa Suontaalle, josta talon nykyisen isännän vanhin poika laitettiin Seppäselle, jolla ei lainkaan ole perillisiä.

Kotonansa on hän utterasti ruvennut kirjallisuutta viljelemään lukemalla varsinkin helppotajuista venäläistä runoutta, historiaa ja aukakauskirjallisuutta.

En luule erehtyväni suuresti jos sanon hänen olevan keskisen Karjalan valistuneimman nuoren miehen. Hän kykeni keskustelemaan aivan ulkomaisistakin asioista, puhumattakaan siitä, että hän tunsu perin tarkoin Venäjän sekä sisäisen, että ulkonaisen kehkeytymisen ja edistyksen. Tietysti hänellä oli kaikissa asioissa n. s. »venäläinen» kanta ja käsitys — luonnollinen seuraus niistä lähteistä, joista hän tietonsa oli saanut. Mutta samalla hän oli tunkeutunut sellaisillekin aloille, joille ei venäläinen kirjallisuus — ei ainakaan kansan kirjallisuus — ole vielä lainkaan kajonnut. Lukemiansa mietiskellen ja omantakeisia päätelmiä niistä luoden, oli hän niistä anastanut yhtä ja toista oikeaa, vaan sen ohella väärääkin, joka on aivan luonnollista.

Varsinkin uskonnollisissa seikoissa oli hänen terävä silmänsä tunkeutunut vertaisistansa paljon edelle. Samoin venäläinen valtiójärjestys on ollut, kuten selvästi huomasiin, hänen vilkkaan mietiskelykykynsä esineenä ja hän ihmetellen — melkeinpä ahmien — kuunteli minun esitystäni meidän oloista ja yhteiskunnallisista seikoista — vieläpä kyseli yliopistostakin ja sen pyrintöperästä, melkein enemmänkin kuin kykenin hänelle niistä tiliä tekemään. Samoin meidän uskonnostamme, kirkkojärjestyksestämme ja kirkon suhteesta valtioon hän kyseli sellaisella tarkkuudella, että oikein minua ihmetytti ja olipa hänessä vielä enemmänkin. Hän oli pieni runoilija. Mielipahakseni täytyy tunnustaa, etten kyennyt hänen runotarensa antimia täydellisesti arvostelevaan siitä syystä, että ne olivat venäjänkielisiä, jolla kielellä hän niitä useita minulle ulkoimistista lasketteli.

Mikähän se tuon kansanlapsen on koroittanut sellaiselle kehityksen kannalle? Eiköhän vaan se vanha Väinön kuolematoin aarre — Suomen kansan ominainen lahja — runollisuus ja taipumus mietiskelyyn ollut heikon heikkoja säteitään jättänyt eläyttämään ja innostamaan tuotakin nuorukaista seuduilla, kussa ei häntä kentiesi oikein ymmärretä ja kussa kansan hengenvoimat riutuen saavat surkastua sen muukalaisen taakan alla, joka niitä on niin kauvan painanut? Hänkään ei tuntenut selvästi sitä, mikä merkitys Karjalan kansalla on ollut entisaikoina ja melkeinpä miesparka moitti sitä, ettei Karjalan kansa paremminkaan ole vielä ehtinyt venäläistyä! Mitä on sanottava kansasta, joka jo on niin nääntynyt, ettei se tunne omaa itseään? —

Tulimme siitä Selkiin kylään, jossa haukkuutimme hevoista talossa, jossa praasnikkakestissä olin. Tarjosin praasnikka-kestityksestä maksua — ja se otettiin myöskin.

Nyt, kun ei kyliä ole, Selkiistä rajalle, muita kuin ne, mitkä ovat maantien vierellä, niin saimme ajaa edelleen ja ajoimmekin sinä iltana vielä 35-virstaisen taipaleen *Jänkäjärven kylään*, jossa yövyimme. Pistäysin pikimältään iltasella tervehtimässä sikäläistä pappia ja hän, sivumennen sanoen, oli ainoa miellyttävän näköinen pappi niistä kaikista, joita matkallani näin. Hän näytti jo päältä-nähdn siistiltä ja raittiilta, joita ominaisuuksia venäläisillä papeilla harvoin näkee.

Aamulla kävin katselemassa ja mittailmassa sikäläisten linnostusten rappiolle raikattuja vallituksia ja samalla näin, että kylä

on mitä kauniimmalla paikalla. Syvälle Jänkjärveen pistäen muodostaa tuo »Kyläniemi» tasaisine ja viljavine peltoineen niin miellyttävän näköalan, että sitä katsellessa aivan unohtaa olevansa kylmässä ja köyhässä Karjalassa.

Että paikalla on ollut ennen suurikin asutus, sitä todistaa laaja-alainen sakeanurminen musta maa lahden molemmin puolin sekä ne vuorimaisen korkeat harjanteet poltettua *raudankuonaa*, joita siellä runsaasti on, sekä ennen kaikkea tuo suuremmin *linnoituksen sija*, n. s. *Linnueenniemellä*.

Jänkjärvestä tulimme edelleen maantietä myöten *Soutajärveen*, jossa myöskin olivat maatuneet patterin sijat, jolla patterilla oli aikoinaan »Venäjän väki ollut Ruotsia vastassa». Sanottiinpa kylässä erään kummun alla lepäävän ikuista untansa muutaman venäläisen joukon »natsalnikankin» (päällikön). Kylässä on kauhian suuret jäännöskasat raudankuonaa. Kun ne ovat jo niin maatuneet, että nurmi niitä peittää, niin luulisi niitä äkkiä etäältä katsoen joksikin muuriksi tai vallituksiksi.

Samana päivänä ajoimme vielä *Porarven kylään*, jonne oli hyvänen taival ajettavana. Tämän kylän lähellä on venäläinen raudan (sukunan) valmistustehdas (savotta). Aioin ensin jäädä yöksi Porarvelle, vaan kun kuulin, että joku liikkuva tuntematon vatsatauti (kolerako?) oli kaatanut kylästä muutaman viikon sisällä kolmattakymmentä henkeä, niin läksimme vielä edelleen ajamaan *Kuutamolahteen* tuota lähes kolmipeninkulmaista taivalta, vaikka yö jo alkoi pimetä. Noin puoliyön aikaan saavuimme Kuutamolahteen, jossa yövyimme sikäläiseen majataloon. Kuutamolahti on viimeinen kylä Venäjän puolella rajaa Paateneesta tullessa ja sen vuoksipa tuntui erinomaisen hupaiselta ajatus, että huomenna saan astua rajan yli ja nähdä taasen »suloisen Suomen», josta koko kesäkauden olin poissa ollut. Eipä tahtonut tätä tuumiessa unilla silmiin, vaikka väsymys kylläkin painoi ruumista.

Aamulla maksoin Ontropalle, joka toi minua koko taipaleen Paateneesta lähtien, kyydistä ja olin valmis alkamaan jalkamatkaa Kuutamolahdesta *Mekriin*, joka on ensimmäinen kylä meidän puolella. Ennen Kuutamolahdesta lähtöäni kävin pikimältään katsastamassa niitä *vallituspaikkoja*, jotka löytyvät mainitun kylän läheisyydessä.

10 Luku.

Kuutamolahdesta kotiin.

Tarvitsipa sitä vielä kotvasen samoella soita ja kankahia pitkin, ennen kuin olimme *Mekrinjärven* rannalla. Vihdoin sinne saavuimme kumminkin ja silloin olivat näkyvissä »oman maan rannat!» Ei muuta kuin hattu pois päästä ja huikea »hurraa» sai kolminkertaisena kajahdella noiden metsäseutujen keskellä.

Raja kulkee Mekrinjärven keskitse, joten toiset rannat ovat Venäjän, toiset Suomen puolella. Mekrissä on kaksi kyläkuntaa jonkun virstan päässä toisistaan. Oli oikein runollista, kun meitä Mekrinjärven yli tuli hakemaan venosellaan nuori punaposkinen tyttö. Tuntui aivan siltä kuin itse Suometar olisi yhden monista neitosistaan lähettänyt tuomaan meille ensi terveiset kotimaasta.

Mekrissä söin meidän puolen ruokaa ja oikeinpa kahvikin maistui ihan kuin olisi ollut kotiliedellä keitettyä. Saattajaa en saanut talosta aivan sillä kertaa, joten täytyi jäädä sitä odottamaan. Noin kolmituntisen odotuksen perästä tuli kalasta joku mies, joka läksi minua opastamaan *Liuvukseen*, jonne ehdin yöksi.

Aamulla läksin siitä »selkä»hevosella tuolle nelikymmenvirstaiselle taipaleelle *Siiikavaaraan*, josta sain venhekyysin kaunista *Koitaajokea* myöten aina *Möhkön* tehtaalle saakka. Olin yötä tehtaanhoitajan luona, jossa sain lukea ensi kerran koko matkallani suomalaisia sanomalehtiä, joista m. m. näin kamalan haaksirikkokertomuksen Ajax'in ja Runeberg'in yhteentörmäyksestä. Huomen aamuna antoi tehtaanhoitaja, hra Berner, minulle kyytihevoson Ilo-mantsin kirkolle, josta samana päivänä toivoin pääseväni edelleen, vaan se toiveeni ei toteutunutkaan.

Kirkolla oli läänin hra kuvernöri ollut pitämässä sinä päivänä tarkastusta ja majatalon hevoset olivat häntä Enoon saattamassa. Täytyi odottaa aamuun, jolloin vihdoinkin pääsin matkalle ja kuljin maitse *Kiihtelyksen* kautta *Joensuuhun*, jossa meni joku vuorokausi järjestäissäni saamiani esineitä, jotka postissa Joensuuhun lähetin. Yksi lähetys ei ollut saapunut perille, vaan siellä ollesani sekini tuli, niin että sain kaikki järjestää ja sulloa laatikkoon,

jonka kera läksin laivalla *Savonlinnan* kautta *Puumalaan*, sieltä *Mikkeliin*, sieltä vihdoin rautateitse kotiseutuvilleni, jonne saavuin Syyskuun alussa

Mieli täynnä muistelmia,
Armaita — ei katkeria.

B. Maantieteellisiä havaintoja.*

Mitä kulkemani alan luonnonihanuuteen tulee, niin on se kauneudessa kauttaaltaan meidän luonnon vertainen ja monin paikoin kauniimpikin. Ken on liikkunut tuon aavan Laatokkajärven luonnonihanuuksista ja vaihtelevista näköaloista rikkaille pohjois- ja itärantamilla, niin hän on silloin ollut tilaisuudessa näkemään seutuja aivan samanlaisia kuin on kauttaaltaan keski- ja eteläosissa Venäjän Karjalaa. Siellä ei puutu aavoja järviä, joista toiset ovat täynnä saaria, ei pieniä, rauhallisia metsälampia, ei pauhaavia putouksia ja runsasvetisiä koskia, ei pieniä metsäpuroja, ei Hämeen multakankahia, ei jylyitä vuoria, ei komeita ja korkeita vaaroja, eikä meheviä lehtomaita; sen myöntäneen jokainen sielläpäin liikkunut. Sanalla sanoen on eteläinen Keski-Karjala täydellinen jatko tuolle alalle, joka ulottuu Auran rannoilta Maanselän harjanteelle saakka. Enkä ole meidän puolella esim. nähnyt niin laajaa vesiyhäntä, jossa kaikki järvet, purot ja lähteet olisivat kauttaaltaan niin kirkasvetisiä, kuin on se yläntö, jonka rajoittaa etelässä *Se'esjärvi*, lännessä *Voijärvi*, pohjoisessa *Valkeajärvi* ja idässä *Ontojärvi*. Sillä alalla, joka tekee ainakin 30 peninkulmaa ympäriinsä, ei ole edes pienoisissa metsälammissakaan ruskeankeltaista vettä, vaan on se niin hohtavan kirkasta kuin kastepisaroiissa kauniina kesäamuna — ja niin kauniilta hohtavia lähteitä, kuin näin esim. Loasarin kylän lähellä kaksikin, en eläissäni ole nähnyt.

Jos nykyään on Karjalassa paljon vetisiä soita ja hallaisia korpia, niin eipä siihen tarvittaisi muuta kuin joku »Koski-Jaakko», joka ottaisi perataksensa muutamat kiviset kosket sikäläisissä joissa, niin pian saataisiin nähdä, että siellä osaisivat suomaat kuivaa ja

* Vertaa aluksi Juveliusen tarkkaa ja asiallista johdantoa vastamainitussa teoksessaan, siv. 6--10, Suomen Muinaismuisto-Yhdistyksen Aikakauskirjassa X.

corpimaat kasvaa viljan, niin täyteläisen ja runsaan kuin konsanaan meillä.

Mitä luonnon raakoihin antimiin tulee, niin Karjala siinäkin suhteessa kestää meidän maan rinnalla. Melkein kaikissa soissa on runsaasti rautamutaa, joskus vaskensekaistakin, ja monissa sen vaaroissa on tinaa, lyijyä, vaskea ja hopeaakin. Kuulinpa mainittavan Vienanmeren rannalla eräästä vuorelmasta, josta on saatu puoliarvokkaita jalokiviäkin ja Etelä-Karjalan järvissä löytyy helmsimpukoita, joista saatuja helmiä näin neljäkymmenen kappaleen paikoille Suontaan kylässä eräällä miehellä. Hän oli ne aivan äskettäin jostain järvestä saanut.

Kulkemaani alaa rajoittavat vesistöt ovat:

Lännessä: *Polvi-, Ruunan-, Tuuli- ja Lieksajärvet.*

Pohjoisessa: *Roukkulan-, Kiimas-, Tsolman-, Lietman-, Nuokka-, Jysky-, Kevättäm-, Luva- ja Voijärvet* sekä keskiosaltaan *Kemijokikin.*

Idässä: *Vienanmeri;* sekä

Etelässä: *Uikujoki, Uiku-, Kuts-, Onto-, Jolma-, Se'es-, Sellin-, Poro-, Kuutam- ja Mekrinjärvet* sekä *Koitajoki.*

Ne laskevat vetensä:

Länsipuoliset Pielisjoen kautta meidän puolelle.

Pohjois- ja itäpuoliset Kemijoen kautta ja

Eteläpuoliset Suijun- ja Uikujokien kautta Vienanmereen sekä Sems- ja Sunnunjokien kautta Äänisjärveen.

Valtavesinä ovat:

Järvistä: *Tuuli-, Lieks-, Tungut-, Suigu-, Uiku-, Onto- ja Se'esjärvet;* sekä

Joista: *Lieksan-, Kemi-, Suigu- ja Uikujoen.* Aukeimmat järvet ovat *Se'es, Onto-, Uiku-, Tungut-, Lieksan- ja Suigujärvet.*

Läntisen haaran alkulähteinä ovat: *Roukkulanjärvi,* johon tulee pohjoisesta *Juodenginjärven* vedet ja kaakosta *Lusinginjärven* vedet, joiden alkulähteenä on *Suopajärvi,* joka laskee Lusinginlammen, joen ja järven kautta Roukkulan järveen. *Lusingin joki* saapi sekä oikealta että vasemmalta lisävesiä pienistä metsälammista. Roukkulan järvi laskee kahta jokea, *Ärkön- ja Torasjokea* myöten, *Torasjärveen.* Koskia on Ärkönjoessa *Lusman-, Koivu-, Veätin-, Jyrkön-, Hösön- ja Mellitsakosket.* Torasjokeen tulee itäpuolelta pieni Toraksenjoki kaitaisesta Toraksen järvestä, johon taasen tulee pari kolme pientä jokea soista ja metsälammista

Maaselän ylänneiltä. Torasjärvi laskee n. s. *Virranjoen* ja Mellitsakosken kautta suureen *Lieksjärveen*, johon tulee lukemattomia pieniä jokia kaikilta suunnilta. Huomattavimmat niistä ovat: *Heinä-*, *Seämä-*, *Keyrin-*, *Mellitsa-* (joita on kaksikin), *Kutais-*, *Kontsi-*, *Peltoorahais-*, *Paukkusen-*, *Pisama-* ja *Vuorijoet* samannimisistä lammista. Suurin joki, Mellitsa, tulee *Tsuomusjärvestä*, johon *Kolovasjoki* laskee *Kolovasjärvestä*; tähän taasen laskee *Pösönjoki* *Pösönjärvestä*, ynnä *Kasalinjoki* *Kasalinjärvestä*. Kolovasjärveen tulee *Osmojärvi* samannimisen salmen kautta.

Lieksjärvi purkaa vetensä *Sunnaansalmen* kautta *Sunnaanjärveen*, josta se laskee *Tsuulan* ja *Lentieran* kautta *Lentierajärveen* ja siitä edelleen *Lieksjokea* myöten *Ruunan-*, *Polvi-* ja *Pankajärvien* kautta *Pieliseen*. Ruunanjärveen tulee *Tuulijoki* *Tuulijärvestä*, johon tulee monta pienempää jokea sekä järvistä, että lammista. Tärkeimmät Tuulijärveen juoksevista joista ovat:

1. *Kätkiäinen*, joka alkaa samannimisestä lammista ja juoksee sitten *Heinälammin*, *Särkilammin*, *Joukinlammin* ja *Kallivjärven* kautta Tuulijärveen.
2. *Suopohja*, joka tulee samannimiseen lahteen *Suolammista*.
3. *Särkijoki* *Särkilammista*.
4. *Koropinjoki* *Koropinjärvestä*, johon tulee kaakosta *Särkijoki* *Särkijärvestä*.
5. Suuri *Ruuhkajoki*, joka saa alkunsa *Laatasjärvestä* ja juoksee sitten kolmen *Perttijärven* kautta Tuulijärveen.
6. *Venhejoki*.
7. *Tsiikkosjärvi*, joka on Tuulijärven yhteydessä *Tsiikkosen salmen* kautta. Tsiikkoseen tulee itäpuolelta *Huuhtijoki*, *Hatelojoki* ja etelästä *Aittojoki* — kukin saman nimisestä järvestä.
8. *Murtojoki* *Murtojärvestä*.

Tuulijoki juoksee useampien pienempien lampien läpi sekä saa vasemmalta lisäjoen *Tuusijärvestä*, johon taasen *Haukijärvi* laskee. Kumpikin saavat vielä lisää vettä lukuisista metsälammista molemmin puolin ja purkautuvat vihdoin *Polvijärveen*.

Pohjoisen valtavesistön alkulähteitä on kolmekin, joista ensimmäinen

a) saapi alkunsa *Suuresta Hietajärvestä*, johon tulee pohjoisesta, Maanselän vaaroilta, joki *Pienestä Hietajärvestä* ja idästä, samoin ikään Maanselän ylängöltä, joki *Marijärvestä*. Hietajärvi laskee vetensä *Muujärveen*, johon tulee pohjoisesta vielä muutamia

pieniä puroja läheisistä metsälammista sekä etelästä *Joutsenoja Joutsenlammista*. Muujärven vedet laskevat sitten *Saraalammin* kautta *Saraajärveen*, saaden oikealta *Kurenjoen Kurenjärvestä*.

b) Toinen tuon vesistön haaroista] alkaa suuresta *Nasarin-suosta*, josta se laskee *Kemelinlampeen*. Siitä edelleen laskevat vedet *Sappilammin*, *Suuren* ja *Pienen Sulkajärven* kautta *Kokkojärveen*, johon idästä laskee *Suo-oja Suolammista*. *Kokkojärvestä* viepi *Kokkojoki* vedet *Saraajokeen*, joka saa vetensä *Saraajärvestä* ja siihen edellä luetelluista lisävesistä. *Saraajoki* laskee *Mamsjärveen*, johon yhtyy kolmas tämän vesijakson alkulähteistä, eli

c) *Ännähäisen joki*. Se saa alkunsa *Pistojärvestä* sekä laskee sitten *Simanan-* ja *Syräjärvien* kautta tuohon suureen ja aukeaan *Ännähäiseen* (eli Tiiksjärveen I). Siitä viepi *Ännähäisjoki*, joka vasemmalta saa lisäjoen *Unnusjärvestä*, vedet *Kalmojärveen*. Tämän vedet laskevat *Mamsjoen* kautta *Mamsjärveen* ja siitä edelleen *Tsougajärven* (Tiiksjärvi II), *Tsirkkemin*, *Tarkkajärven* ja *Jyskyjärven* kautta *Kemiin*. Pitkin matkaa saavat nämä valtaväylät runsaita lisävesiä pienistä järvistä ja metsälammista molemmilta puolin.

Itäiseen vesijaksoon kuuluu tärkeimpänä ja suurimpana *Vieunanmeri*, johon laskee, tutkimaltani alalta, useampia jokia seudun soista, lammista ja järvistä rikkaalta rantamalalta. Tärkeimmät niistä ovat: *Kemin-*, *Suijun-*, *Vuiga-*, *Ketmuksen-*, *Virman-*, *Suman-* ja *Kuolismanjoet*. Suurin ja tärkein joki tällä alalla on *Vuigajoki*, joka tulee *Vuigajärvestä* ja on yksi Pohjoismaiden suurimpia jokia. Paitsi noista äärettömistä *Vuiga-*, *Onto-* ja *Se'esjärvistä* lappautuvaa veden paljoutta, saa tuo monien koskien kautta kuohuva virta runsaita vesivaroja myöskin niistä lukuisista sivuhaaroista, joita siihen yhtyy pitkin pituuttaan sekä oikealta että vasemmalta. Suurimmat *Vuigajoen* pohjoisista lisähaaroista ovat *Kesä-*, *Tungut-* ja *Onnan-* (*Onto-*) *joet*.

Kesäjoki alkaa kirkasvesisestä *Kesäjärvestä*, johon tulee sekä pohjois- että etelä- ja länsipuolelta muutamia pieniä jokia vaaralänteiltä mainitun järven ympäristöllä. Vasemmalta liittyy *Kesäjokeen* *Talviisjoki* *Talviisjärvestä*, joka taasen saapi lisäksi vettä useista pienistä lammista, ja niin laskevat sitte kirkkaan vetensä *Vuigajokeen*, johon myöskin tulee samalta puolen muutamia pienoisia jokia, m. m. *Onihmajoki* saman nimisistä järvistä, joita on kaksi.

Tungutjoki alkaa kahdesta haarasta, joista edellinen tulee *Kevättämjärvestä* — siihen laskee vielä muutamia pienempiä järviä ja lampia vetensä — ja laskee vihdoin *Kohtamoisjärveen*, jonka rannalla on Tunguin kirkonkylä.

Luoteesta tulee *Lusmanjoen* kautta Kohtamoiseen suuren *Tungutjärven* vedet. Tungutjärveen taasen purkaa monta pientä jokea vetensä. Tärkein näistä joista on *Pajasmjoki*, oikeastaan salmi, *Kompakkojärvestä*, johon laskee *Viurunjärvi*. Tämä saa lisää vettä *Vennäsjärvestä* ja se taasen saa lisäksi *Kuivanjärven* vedet. Näiden kaikkien yhtymäjärvenä on edellämainittu Kohtamoinen. Siitä alkaa Tungutjoki, johon vasemmalta yhtyy sekä kaivetun kanavan että joen kautta *Maasjärvi* lisävesineen. Kauvan kierrettyään ja mutkiteltuaan sekä saaden vielä lisähaaran vasemmalta *Klimkkalan järvistä*, laskee mainittu joki Vuigajokeen.

Ontojokia on kaksikin: a) *Ontojärven* ja Vuigajoen välistä jokea kuulin sanottavan Ontajoeksi ja b) *Onnaksi* taasen kutsutaan sitä jokea, joka tuopi pohjoisesta tulevat vedet Ontojärveen. Tällä vesijaksolla on kaksi isoa alkuhaaraa. Toinen alkaa *Rukajärvestä* ja juoksee siitä *Onnaan* kahtakin jokea myöten: a) suoraan *Rukaa* tai »*Ruvaa*» myöten ja b) ensin *Tervajärveen*, siitä Tervajoen kautta Unkajärveen, siitä *Koskijokea* myöten *Pukljärveen* (*Puklarveen*) ja siitä *Sunnunjokea* *Onnaan*. Tervajärvestä juoksee pieni *Papinjoki* Kemiin, lähellä *Merun* kylää. Ruva- ja Sunnunjoki yhtyvät samalla kertaa *Jousijärvestä* tulevaan *Suovinjokeen*. Tästä kolmen joen yhtymäpaikasta lähtien on Ontojärveen laskevalla joella nimenä *Onta*. Toisen haaran alkuna ovat lukuisat lammet lähellä *Vepsän*- ja *Kypäränvaaroja*, jolta ylängöltä se kokoa vetensä kahdellakin alkuhaaralla, jotka yhtyvät *Hiisijärvestä* II. Hiisijärvi laskee *Kesäjärven*, *Kaarniisjärven* ja *Kontiojärven* kautta *Jousijärveen*. Siitä alkaa Suvinjoki, jota myöten vedet virtaavat Onnaan ja siitä Ontojärven kautta Ontajokea myöten. *Parantavon* kylän lähellä ne yhtyvät *Vuigajokeen*, joka tulee *Vuigajärvestä*. Se on suuri kiilan muotoinen järvi, jonka keskellä kumminkin on suuri saari, niin että ainoastaan järven eteläpää on aukea.

Siihen tulee useita jokia ympäristöltä. Suurin on *Sekehen joki* *Se'esjärvestä*, joka lienee Äänisjärven (Onegan) perästä venäjänpuolisen Etelä-Karjalan aukein järvi. Sekin saa ympäristöltään lukuisan joukon lisävesiä. Huomattavimmat niistä ovat *Pieninköjoki*, joka kulettaa vesiä Se'esjärveen aina *Tsiassalmesta* asti ja

Melnitsajoki — lähellä Paatenetta — joka tulee *Lappajärvestä* asti ja kerää vedet *Se'esjärven*, *Voi-* ja *Sellinjärvien* väliseltä ylängöltä.

Lämmempänä etelässä laskevat *Sellin-*, *Sems-*, *Jönkä-*, *Souta-*, *Poro-* sekä *Vonkerin-*, *Himalan-*, *Kuutam-* ja *Mekrinjärvet*, *Sems-* ja *Sunnunjokien* kautta *Äänisjärveen*. *Koitaajoki* taas kulettaa vedet *Lentieran* ja *Vonkerijärven* välisiltä seuduilta *Koita-järveen* (Suomen puolelle) ja siitä *Möhkön koskien* kautta *Nuora-järveen* j. n. e.

C. Kansatieteellisistä ja taloudellisista oloista.*

Kansallisuudeltaan ovat Venäjän Karjalan asujamet kolmeakin alkujuurta.

a) Itäisiä karjalaisia, jotka lienevät tuon ennen kuulun ja mahtavan Perman kansan jälkeläisiä Viananmeren tuolta puolen.

b) Eteläisiä karjalaisia, sinne siirtyneitä entisinä aikoina etupäässä Äänisen, vaan myöskin Laatokan rannoilta. Varsinkin kuulin *Sortavalasta*, *Uukuniemeltä*, *Korpiseliltä*, *Suojärveltä* ja *Suistamolta* siirtyneen sinne aikoinaan paljon rahvasta.

c) Venäläisiä, joita on siirtynyt seuduille alhaisemmiksi ruunupalvelijoiksi ja metsävahdeiksi ja vihdoin jäänyt sinne elämään.

Ruumiinrakenteensa puolesta vastaavat sikäläiset täydelleen n. s. »karjalaisen tyypin» ominaisuuksia.

Ulkomuodoltaankin he varsin vähän, jos lainkaan, eroavat n. s. »Suomen Karjalaisista» ja mitä varsinkin naiseen tulee, niin luulen heidän vievän kauneudessa voiton varsinkin Itä-Hämeen ja Karjalan naisista. Sillä alalla, jolla liikui, olivat naiset kauttaaltaan punaposkisia ja kuulakkaihoisia — vähemmän kumminkin *Repolan* puolella, kuin keski- ja varsinkin itäpuolella Venäjän Karja-

* Vrt. Juvelius, Pohjoisen Venäjän Karjalan Muinaisuudesta, s. 11—28.

laa; ja kuta lähemmäksi tullaan Vienenmeren rantoja, sitä enemmän näkee kauniita naisia. Poikkeuksena tästä ovat pidettävät ne lukuisat jäsen-, varsinkin silmävaivaiset ja rokonarpiset, joita Karjalassa tapaa niin runsaasti kaikkialla. Tämä tulee siitä, ettei lapsiin istuteta lainkaan n. s. panentarokkoa ja muutenkin turvautuu rahvas enemmän omiin taikatemppuihinsa, kuin niihin ala-arvoisiin haavureihin (verssaloihin, johtuu sanasta фельдшеръ), joita semstvihallinnon toimenpiteistä on asetettu yksi joka kirkkokuntaan. Lääkäreitä ei kulkemallani alalla ole muualla kuin Paateneessa.

Tämä kansan välinpitämättömyys terveytensä ylläpitämisessä kai johtunee noiden haavurien taitamattomuudestakin suureksi osaksi, sillä varsin useassa paikassa kuulin kansan arvostelevan heitä: »Mitäs ne tietävät sellaiset! Pahentavat vaan taudin. Kun ois oikein itse 'slaunoi' (venäl. sana славный), niin mikäs sen oisi paratessa» j. n. e. Niistä pienistä lääkevarastoistani, joita keralleni otin, sain jakaa tuon tuostakin milloin hammastautisille, milloin silmä- ja jäsen- y. m. tautia sairastaville. »Ruskea- tai keltaihaisia naisia» en nähnyt edes sielläkään, missä tämän vuotinen nälkä oli rahvaan kuihduttanut.

Kansa on *luonteeltaan* vilkasta, ystävällistä ja avomielistä, vaan samalla myöskin hyvin valmista epäluuloon, jos vaan vähänkään sitä heissä herättää. Meren rannalla on kansa luonteeltaan jörömpää ja jäykempää.

Mitä *sitkeyteen* tulee, niin ovat Venäjän Karjalaiset siinä suhteessa edellä monesta muusta kansasta. Lakkaamattomassa taistelussa elämisestä, osaksi karua maaperää, osaksi hallaa, kylmyyttä, metsänpetoja ja ennen kaikkea sitä muukalaista sorrantaa vastaan, joka jäytää sen sekä ruumiillisen työn hedelmiä että hengenvoimia, on tuon kansan tarmo terästynyt aivan ihmeteltäväksi. Joka hetki seisoo kuolon enkeli ovella, vaan tämä uljas kansa ei sitä hämmästy; se nauraa sille vaan ja elää hilpeänä sittenkin. Jos tätä kansaa joskus syytetään turhasta yrittelyisyydestä ja johdonmukaisuuden puutteesta, niin muistettakoon silloin sen asema ja se toivotoin tila, mihin tuo asema sen on vienyt. Ei se ole ihme lainkaan, jos kuolemaan tuomitun käsi pyrkii värähtelemään ja jalka joskus ottaa harha-asteleenkin, kun hän tuntee nuoran pohjukan kaulassaan tai näkee päänsä yli kohotetun kiven, joka hänen päivänsä päättää?

Kansan *tavat* ovat venäläistyneet paljoa enemmän, kuin kansan luonne, kaikkialla ja varsinkin eteläosissa Karjalaa. Niinpä ovat esim. tuo taukoamaton kylänkäynti, »kestinpito» ja nuo loppumattomat praasnikat juurtuneet kansaan niin syväälle, että se jo pitää niitä melkein elinehtoinaan ja »päiväjärjestykseen» kuuluvina.

Kieli, jota Venäjän Karjalassa puhutaan, on likeistä sukua meidän kielelle, vaan sen käytännöstä huomasin, että se yhä on rapistumassa ja kuihtumassa — tietysti tarpeellisen viljelyksen puutteesta — ja yhä enemmän hiipivät venäläiset sanat ja puheparret rahvaan puheessa käytäntöön. Sitä musikkaa (miestä) pidetään rahvaan kesken taitavana, joka osaa »pagista» (puhua) venäjää, — ja ken sitä vähänkin taitaa, hän on valmis muillekin osoittamaan taitoansa. Tähän vaikuttanee arvatenkin se halveksuminen, jota venäjänkieltä taitamattomat Karjalaiset saavat kokea sekä meren rannikkolaisilta, että sikäläisiltä virkamiehiltä, jotka melkein poikkeuksetta ovat Venäläisiä. Varsin omituisessa asemassa on sikäläinen nuoriso tähän seikkaan katsoen. Kouluissa ovat opettajat ummikko Venäläisiä, joten opetus käy yksinomaan venäjänkielellä, jota lapset eivät lainkaan ymmärrä. Siten sulaa heidän koulussa saadut fietonsa aivan mitättömän vähäisiksi. Jonkun sanan ja lauseen he oppivat siellä sentään venäjäksi solkkaamaan. Kun he nyt tällä taidollansa alkavat ruveta laulamaan venäläisiä rekilauluja ja loilotuksia, niin on se varsin hassunkurista jo kuullakin, eikä paraskaan kielten tutkia voisi laulujen sanoista selville päästä. Laulajille se on vieläkin hassumpaa, sillä itsellään heillä ei ole aavistustakaan niistä sanoista, joita kieli laulaessa (pajattaessa) laskettelee.

Mitä *rakennustapaan* tulee, on Juvelius siitä useinmainitussa teoksessaan antanut siksi tarkan ja asiallisen selityksen, ettei minun sitä tässä tarvinne ottaa laajemmalti puheeksi. Parissa kolmessa kohdin huomasin vanhempien asuinrakennusten — muun muassa Rukajärven kirkolla toista sataa vuotisen pirtin — eroavan näennäisesti sekä siitä päämuodosta, joka Pohjois-Karjalassa — Juveliuksen mukaan — näyttää olevan aivan yleinen, kuin myöskin tuosta puhtaasta »novgorodilaisesta» päämuodosta, johon kuuluu kaksi tai kolmikerroksinen asuinhuoneusto, yhtenä rakennuksena karja- ja ulkokuoneiden kanssa, ja joka on eteläisessä Venäjän Karjalassa aivan yleinen (Vertaa toht. A. O. Heikel'in väitöskirjaa suomalaisten heimojen rakennuksista).

Edellä mainitut pirtit olivat mataloita, yksikerroksisia — kaksi pientä, neliruutuista ikkunaa (toisissa vaan yksi) sivuseinillä ja kaksi tai kolme samanlaista peräseinällä. Nurkat niissä olivat pitkiksi tai, kuten niitä rahvas sanoo, »koiran kaulalle hakatut». Läävärakenne-ryhmä oli mainituissa taloissa vastapäätä etehisen ulosvievää ovea. Tunkuilla-eräässä sellaisessa talossa ja tuon »vanhan pertin» vastapäätä oli laitettu uusi — tavallista mallia — ja siinä talonväki asuikin, joten vanha oli vaan kaikellaisen rojun säilytyspaikkana.

Mainitut vanhat pirtit ulkoa nähden muistuttavat hyvin paljon samanlaisia varsinkin Savossa. Pääasiallinen ero onkin siinä, että karjalaispirtit ovat aina »ulos lämpiäviä», eikä — kuten Savossa — savupirttiä. Etelä-Karjalassa ovat rakennukset jo pohjoisvenäläisiä ja moni niistä on tilava, monihuoneinen ja kaksi- tai joskus kolmikerroksinenkin. Olin sentään näissäkin huomaavinani pienen oman takeisuuden, sen, että nuo venäläisten talonpoikaisrakennusten *ikkunaluukut* puuttuivat eteläkarjalaisten talojen ikkunoista. Samoin olivat nuo räystäskoristukset (arabeskit) sirompitekoisia, eivätkä olleet koskaan niin soinnuttomasti ja epäonnistuneesti maalatut kuin tavallisesti venäläisten omista, joilla ruohonpäinen, keltainen, ruskea ja viheriäinen väritys useinkin pilaa uhkealtakin rakennukselta sen kokonaisvaikutuksen, minkä huolella ja paremmalla kaunoaistilla laitetut rakennelmat jättävät katsojan mieleen. Aivan samaa voipi sanoa ovi-, ikkuna- ja nurkkamaalauksistakin, jotka kaikki näyttivät, muutamia poikkeuksia mainitsematta, olevan aistikkaampia ja sopusointuisempia Karjalaisilla, kuin Venäläisillä.

Kylät ovat melkein aina yhdessä ryhmässä ja molemmin puolin tietä (dorogaa). En voi olla mainitsematta sitä, että melkein jokikinen karjalainen kylä kokonaisuudessaan jätti mieleeni ikävän ja omituisen raskaan vaikutuksen, joka arvattavasti tuli siitä, että melkein kaikissa kylissä talot jo olivat ikäloppuja. Missä ei ollut etehistä, mistä puuttui kattoa, mistä ikkunoita, vieläpä joskus siltaakin, ja mistä mitään. Sellaisena ne ovat seisoneet jo vuosisatoja — ja luultavasti sellaisiksi jäävätkin, ilman että niitä edes yritetäänkään uudistaa ajanmukaisiksi. Poikkeuksena tästä olivat Sorokan, Siisnän, Suontaan ja Paateneen kylät, joissa vanhojen talojen ohella oli useita uusiakin, vaan niissäkin kaikissa pisti silmään heti tuo kaikissa Venäläisten ja Venäjän Karjalaisten raken-

nuksissa yhteinen vika, s. o. ne olivat järjestään kaikki hiukan vinoja. Olen matkoillani joskus nähnyt uljaitakin venäläis-karjalaisia ja puhtaasti venäläisiä rakennuksia, vaan en kertaakaan sellaista, jossa edes rakennuksen ääriviivat, saati sitten yksityiset osat, olisivat säännöllisen suorakulmaiset ja sopusuhteiset. Kun kerran muutamalle asiantuntijalle tästä mainitsin, sanoi hän: »Venäen puolen mies ei ole syntynyt rakennusmestariksi». — Samallaisen vastenmielisen vaikutuksen saa usein sikäläisistä kirkoistakin ja tsassovnistista. Niissä on yksi nurkka yhtäänne, toinen toisaalle kallellaan, seinät lahot ja sisästä täytetyt noilla muodottomilla, likaisilla ja usein aivan inhoittavilla »pyhimysten» kuvilla ja ikkunat aivan tavallisen saunan ikkunoiden kokoiset, niin että ne viheliäisyydellään muistuttavat paremmin saunoja, kuin hartaushuoneita. Kun ne sitten vielä usein ovat sisältä likaiset ja hiiliä, vaaterättiä, linnunmunia ja sulkia täyteen ahdattut, niin on todella tällainen huone paremmin »ryäväriltä asunnon», kuin Herran huoneen muotoinen.

Maanviljelystä harjoitetaan kautta koko Karjalan vähänpuoleisesti. Yleisin viljelystapa Venäjän Karjalassa on kaskiviljelys — kuten Suomen puolella Savossa. Se on Vienan läänissä nykyjään kielletty, vaan Aunuksen puolella taasen nimenomaan käsketty!

Kasket kaadetaan jo maaliskuussa lumien päältä. Tämä tulee siitä, että kesäisin ei väki jouda kaskitöihin syystä, että sen aika kesällä menee lehtien, ruohojen ja sammalien kokoamiseen raavaskarjalle talveksi. Tämä taas tulee siitä, että kesä-, samoin kuin talvityötkin, ovat toimitettavat »omin joukoin», kun ei ole varoja millä palkata työvoimia, ja myöskin siitä, että Venäjän Karjalassa ei paljon tiedetä raivatuista niityistä, vaan tarvittava karjan rehu kerätään mistä milloinkin sattuu. Kun sitten vielä kesäaikana on useinkin leivästä niin kova puute, että miesten täytyy olla kesäkaudet leipää ansaitsemassa, niin ei ole ihme, että kasket näin ajoissa kaadetaan. Sitäpaitsi on kasken hakkuukin perin hidasta ja kanhelaa siitä syystä, että metsät ovat täynnä noita jykeitä ikihonkia, joiden kaatamiseen tarvitaan runsaasti aikaa ja vaivoja. Senvuoksi jättääkin Karjalainen kaskeensa (huhtaansa) kernaasti ja usein niin paljon paksuja petäjiä ja kuusia, että etäältä katsoen ei paikalla kaskea luulisi olevankaan. Kumminkin hän aina ympäröinsä koloo kuoren kaikista niistä puista, jotka seisomaan jättää huhdassaan.

Vielä toinen omituisuus pistää silmiin heti, kun näkee sikäläisiä huhtamaita, — nuo pitkät kannot, joilta outo luulisi puun kaadetuksi tikapuiden avulla. Vaan kun muistaa sen, että sikäläiset kasket kaadetaan useinkin pari kyynärää korkeiden lumi-nietosten päältä, niin ei ole outoakaan, jos kannot jäävät niin luonnottomiksi. Tästä menettelystä voi olla joskus se etu, että varsinkin paksutyviset petäjät ja hongat ovat jo kyynärän ja parin korkeudella tuntuvasti hienompia, vaan on siitä taasen se haittakin, että poltettaissa ja raadettaissa ovat nuo pitkät ja paksut kannot tiellä.

Peltoviljelystä tosin harjoitetaan joka kylässä — vaan kovin vähälti. Ja mikä on ikävintä, ei yksityisen edistys tässä suhteessa voi tulla kysymyksenkään, niin kauan kuin maat ovat koko kyläkunnan yhteisiä. Sillä kukapa rupeaisi laatimaan uutta peltoa, kun tietää, että »kylän miehet» voivat, jos tahtovat, sen ilman mitään korvausta riistää häneltä. Samoin kuin maanviljelys, on karjanhoitokin kaikin puolin rappiolla. Miten pitää karjaa, kun ei ole heinämaita, ei ainakaan viljeltyjä, ja luonnon niitytkin ovat usein koko kesäkauden tulvavesien vallassa, niin että niiden yli monin paikoin saattaa venheellä soutaa. Mutta kunhan valtio auttaisi seudun asujamia siksikään, että ottaisi laskeaksensa edes muutamia sikäläisiä koskia, niin kyllä olisi Karjalaisilla yllin kyllin aukeita luonnonniittyjä — ellei raivatuitakaan. — Meren rantakylissä on joku määrä *peurojakin* kotieläiminä.

Muita elinkeinoja on Karjalaisilla: *kulkukauppa*. Tämä onkin karjalaisen talonpojan — kentiesi luonteen mukaisin ja tuottavin elinkeino, jonka se on perinyt esi-isiltään ikuisista ajoista asti. Kulkukauppaa harjoittavat melkein kaikki sikäläiset talonpojat ja sitä on seuraavat lajit:

1) Laukku- eli »konttikauppa», jonka harjoittajat kulkevat aina Venäjän sydänmailla ja Suomessa asti, kaupiten kaikellaista vaate- (sitsi-) ja rihkamataravaa.

2) Varsinainen konttikauppa, jota harjoittavat köyhät ja vasta-alkajat kotiseuduillaan kierrelleen, tavarat tuohikontissa, jota kaupustelija kuljettaa joko selässään tai kelkassa perässään vetäen.

3) Rekikauppa, jonka harjoittajat kuljettavat, hevosella ajaen, reessään lintuja, kaloja, tervaa ja kalanmäähnää y. m. sellaista. He ostavat ja myövät kulkiessaan. Mistä saavat huokealla, sieltä ostavat ja myövät sen taasen siellä missä saavat vähäsen voittoa.

Varsinkin on suuri merkitys kalojen, lintujen ja mäännän kaupalla. Ken esim. Joensuun ja Kuopion markkinoilla on nähnyt karjalaisia kala- ja lintukuormia, joiden lukumäärä voi vaihdella 100—500:n välillä, ja ken on nähnyt Pietarista Laatokkaan menevällä talvitiellä ne katkeamattomat jonot pieniä karjalaishevosiä suurten lintu- ja kalakuormien edessä, hän tietää miten monet tuhannet ruplat sillä kaupalla joka vuosi kiertyy sikäläisiin käsiin. Mutta mitenhän käynee vastaisuudessa? Kykeneekö tuo ahdistettu ja köyhä kansa suorittamaan tuota äskensäädettyä metsästysveroa, vai onkohan se yhdentekevää jos he kykenevät tahi ei? Eiköhän valtioviisaus olisi voinut keksiä menoja vastapainoksi toisia keinoja, kuin sen, että on ruvennut riistämään osan itsellensä tuon köyhän kansan melkein ainoista einepaloista?

Suurena elatuskeinona on myös sikäläisellä kansalla se palvelus, jota se saa toimittaa noiden parempiosaisten Venäläisten kalastajien luona Vianmerellä ja sen rantamilla. Puhumattakaan siitä, että he saavat toimittaa varsinkin kaikki kesätyöt noiden kalastajien kodeissa, saavat he soutajina y. m. apumiehenä runsasta työapua sikäläisten kalastuspursien ja kalapaikkojen omistajilta. Sisävesien kalastus on jo melkein ollutta ja mennyttä, varsinkin niissä seuduissa, joissa vaan pienet järvet ja metsälammet ovat kalastuspaikkoina. Suurempien järvien seuduilla se vielä maksaa vaivaa ja voinee tuottaa ansiotakin.

Kalalajit ovat samat kuin meidän järvien, paitsi lohta, harjusta ja »karpiista» — kala, joka on ruotokala, vaan on aivan siian ja muikun näköinen sekä salakkaa ruumiikkaampi. Sitä saadaan, kuten minulle kerrottiin, runsaasti muutamista järvistä ja sitä sanottiin aivan yleiseksi Venäjän Karjalassa aina Muujärvestä Vian rannoille asti.

Pyyntineuvot ovat samat kuin meilläkin, paitsi että uistin-, onki- ja koukkupyntiä harjoitetaan vähän — paikoin ei nimeksikään.

Metsästys, joka ennen oli Karjalassa hyvinkin tuottava, on sekin, paljon pyynnin tähden, niukennut, riista on vähennyt metsästä. Sitäpaitsi on tuo pyynti vielä jokseenkin alkuperäisellä kannalla ja saaliin saanti olisi luultavasti paljoa runsaampi jos pyyntineuvot olisivat nykyaikaisemmat.

Pyssyissäkin on se vika, että ne poikkeukset ovat noita ijänikuisia piilukkoisia, jotka »usein pettävät», eivät »ota tulta», vaan nasahtavat, että otus säikähtää ja pakenee. Sitäpaitsi ne lin-

nun amunnassa ovat hankaloita siitä syystä, että niiden käyttämi- seen pitää olla tottunut metsämies osataksensa esim. sadalta aske- leelta pienempiin metsä- ja vesilintuihin, joita viimeksimainittuja siellä onkin vielä runsaasti. Ei ole myöskään tottuneita lintu- koiria. Tavallaan ne ovat tottuneita sikäläisetkin pystykorvaiset lappalaiskoirat, vaan toista se olisi, jos siellä olisi varsinaisia lintu- koiria — ja niiden kera miehellä aseena nykyaikainen haulipyssy. Silloin, ainakin linnun amunnassa, ottaisi mies siellä hyvät päivä- palkat. Melkein enemmän kuin pyssyllä, on näihin asti pyydetty- kin lintuja ansoilla, mutta nyt on siellä metsästyslaissa ansapyynti kovasti kielletty.

Paljoa suurempana syynä metsäriistan vähenemiseen, kuin met- sästys, on järjetön tapa kansalla raiskata lintujen pesoudet pie- ninä poikasina — ja varsinkin munina, joita ryöstetään linturau- koilta tuhatmäärin ja syödään herkkupaloina. Näädätkin, joiden paljoutta kuulin melkein kaikkialla valitettavan, hävittävät paljon lintuja ja oravia.

Muista otuksista ja pyyntiseikoista ei ansaitse puhua. Peuroja ja hirviä tosin on ennen ammuttu runsaasti, vaan nykyään ni- denkin pyyntiä on rajoitettu ja osaksi kiellettykin. Löytyy sentään eräs otus, joka ei näy vähenevän sikäläisiltä suurilta saloilta — ja se on karhu. Tänäkin kesänä esim. Paateneen ympäristöllä raateli- vat nuo »mesikämmenet», kuten sanottiin, kolmattakymmentä leh- mää. Moni roteva Karjalan poika on saanut taistella kuumia otte- luja niiden kanssa. Tapasin miehen, joka sanoi »piilukkoisellansa» kaataneensa 29 karhua eläessään ja sanoipa hän monasti joutuneensa käsirympynkin »kontioiden kera». Kummallista varsin on se seikka, että valtio, joka niin tarkasti valvoo muuta metsästystä, ei kopee- kallakaan palkitse noiden »karjan kaatajien» tappovaivoja.

Teollisuus on myöskin, ainakin mitä naisväen teollisuuteen tulee, rappiolla. Ei minkäänlaisia yleisiä teollisuuslaitoksia ole koko Venäjän Karjalassa. Kaikki ne teollisuuslaitokset, jotka Au- nuksen ja Vienan läänissä löytyvät, ovat melkein poikkeuksetta ulkopuolella Karjalaisten asuma-alaa ja Venäläisten omia. Miesväki sentään kuta kuinkin itse valmistaa tarvittavat työ- ja ajokalunsa, vaan naisväki ei kunnolla kykene omine neuvoinensa saamaan vaatteita yllensä.

Mitä *vaatteukseen* tulee, niin miesväellä se on sentään enim- mältä osalta kotona valmistettua. Paidat kauhean paksusta liina-

kankaasta. Liivit ja alushousut — jolla niitä on — ovat jotain ostettua »sitsiä». Päälyshousut, nuttu ja päällystakki ovat tuota »yli maiden» tunnettua Aunuksen valkeaa sarkaa »rihmaloimista villakutein» valmistettua. Jo päältä nähden on se kuivan ja köyhän näköistä, miten kansa itsekin. Kirkonkylissä ja meren ranta-
milla käyttää miesväki parhaastaan ulkona valmistettuja vaatteuksia.

Naisilla on kaikki vaatteus »sitsikauppialta» ostettua ja heleän väristä. Salokylissä saattaa sattua, että näkee naisilla -- vanhemmilla etenkin — kotikutoista vaatetta. Jalkineita on oikeastaan neljääkin lajia:

a) Juhlakengät, jotka poikkeuksetta ostetaan kauppiailta.

b) Työkengät, jotka ovat jostain nahkapahaisesta kauhean kömpelösti kyhättyt ja niillä onkin tarkoitus olla vettä läpäiseviä, joten niissä soilla kastuneet jalat kuivavat pikemmin kuin kuivalla maalla.

c) Tuohivirsut, jotka ovat aivan yleiset salokylissä. Niilläkin on se hyvä etu, että ne laskevat vettä hyvästi sisään ja ulos.

d) »Huopatassut», jotka talvisin ovat aivan yleiset.

Ravintoaineet Venäjän Karjalan keski- ja eteläosissa ovat kala, liha (lintujen-, peuran- sekä lehmänliha), leipä, maito, sienet ja nauriit sekä kesällä marjat ja surveaineet. Varsinkin kesäiseen aikaan eletään suurimmaksi osaksi kalalla, jota syödään keittona (»rokkana»), joka on jonkinlaista kalanlientä, nauriita tai perunoita seassa, paistina ja »kurvikkora», s. o. kukkona tai piiraana. Suolakala on seuduilla jotenkin harvinainen. Liharuoka valmistetaan melkein yksinomaan uunissa hautomalla. Sianliha on aivan tuntematon.

Leipä on --- silloinkin kun se on selvää — tuota mautointa ja paksua venäläistä möykkyleipää (limppua). Vaan enimmiten siihen onkin pantu survetta — petäjänkuori-, olki-, vehka- tai kanervajauhoja sekaan, joten se on sekä mautointa että voimatointa. Varakaimmissa taloissa laitetaan usein peruna- ja hirssipiiraita eli »kallittoa» sekä »sultsinoita», jotka ovat tavattoman ohkaisia taikina-kakkuja, joiden keskeen eli »seämeen» pannaan jotain ryyni-imelöistä ja sitte syödään.

Yleensä ovat karjalaiset talonpojat säästämättömiä ruoka-aineissaan ja syövät kernaasti viimeiseen palaan saakka mitä heillä vaan on vähänkin parempaa ja turvautuvat sitten vasta surveleipään, kun kotoiset varat ovat loppuun syödyt. Vaikka esim. syk-

syllä »perheen mies» näkeekin, ettei vuositulos riitä yli vuoden, niin ei hän kertaakaan kehoita kotiväkeään säästäväisyyteen, vaan syö huoletonna viimepalaan asti mitä on syötävää ja sitte kärsii nurkumatta puutettaan, »näkee goraa».

Juoma-aineita, kahvia ja teetä, ei Keski-Karjalassa käytetä kuin nimeksi. Sen estää usko, »viera», joka siellä poikkeuksetta on vielä n. s. »vanha viera» ja jonka mukaan kahvissa ja teessä on »tschortan verta» (pirun), joten sen nauttijalle tulee synti, »paneksen riähkä». Viinaa, »votkaa», juodaan kaikkialla, jopa paikoin liiaksikin. Etelä-Karjalassa, jossa olot ovat jo tuntuvasti paremmat ja varallisuuskin paljoa parempi, kuin Karjalan keski- ja pohjoisosissa, ja jossa on noita »starovieroja» vähemmän, on kahvi- ja varsinkin tee aivan yleinen juontiaine. Vertaa Juveliusen main. teos, siv. 19—20.

Ajanvietto sikäläisellä rahvaalla joutoaikoina on aivan poikkeuksetta kylänkäynti. Harvoin sentään, ainoastaan praasnikkoina, mennään omaa kylää loitommalle. Miesväki viettää mieluusti joutohetkensä keilaa ja »poapkaa» lyöden sekä korttia pelaten eli »kisaten». Naisväki — vanhat naiset — keräytyvät yksin pertteihin ja heidän mieluisin ajanviettonsa on saada jotain nauttia oikein joukon kesken. Paremmat ravintoaineet puutteessa menevät »nauriskeitikkäät» ja »naurispiiraat» aivan täydestä. Muuten karjalaisien kesken onkin nauris vielä aivan yleinen ravintoaine. Joka talolla sitä on kasvamassa, eikä syyttä, sillä sehän kasvaa huonommaksikin ruokotussa maassa, eikä hyinen halla koskaan estä sen kasvua. Sietäisipä tuota kasvia Suomessakin enemmän viljellä, sillä varsinkin Suomen pohjoisissa osissa olisi se kovina aikoina paljoa maukkaampi ravintoaine, kuin tuo pihkainen pettuleipä. Myöskin käytetään paljon n. s. metsätsaijua rahvaan kesken. Tätä saadaan siten, että kerätään kesällä muuanta metsäkasvia, jota kuivataan ja josta sitten valmistetaan tee. Maistoin kerran tätä herkkua, vaan kauhean karvaalta se minusta maistoi.

Varsin omituisen vaikutuksen tekee syrjästä katsojaan nuo naisväen yhteiset kekkerit. Vaikka olisi pirtti ihan täynnä naisia, niin kaikki puhuvat — tai oikeastaan pauhaavat — yhtäaikaa minkä keuhkoistaan kerkeävät, niin että ei luulisi kenenkään tajuavan toistaan tuossa kauheassa pauhinassa. Yleensä ovat Karjalaiset kieleviä, vaan heidän naisensa ovat siinä suhteessa aivan voittamattomat. Muutamilla naisilla on mukana tällaisissa »päivän istu-

jaisissa» jotain käsityötä. Toisilla sukan kude, toisilla ompelus ja toisilla värttinä, jolla he valmistavat varsinkin kalastusneuvoissa tarvittavia rihmoja. Joskus ottavat naiset osaa miesten korttikisoihin.

Nuoren rahvaan ainoa ajanvietto on karkelo, jota näkee joka kylässä juhla- ja pyhäiltoina. Paljepeli soi. Sitä puuttuen pajattavat naiset — ja sen mukaan sitte nuoriso kisailee ja teper-tää aivan kyllästymättä ja taukoamatta. Ainoat tanssit, jotka näin koko Karjalassa, olivat n. s. »lansee» ja »katrilli». Tietysti niihin lisäivät »brihat» kaikellaisia ilveitä ja jalkahyppyjä, jotka tekevät tanssin »soriakkaaksi». Usein »vanha rahvas» katsoo väsymättä nuorison kisailemista.

Laulut ovat melkein poikkeuksetta ala-arvoista venäläistä alkujuurta tai, paremmin sanoen, ne eivät ole mitään, sillä sekä sanat, että sisältö ovat niin vääristettyjä, ettei niitä ymmärrä laulajatkaan. Mutta siitä huolimatta he kimakan kimeällä äänellä laulavat ja lojuavat niitä niin, että oikein korvia särkee sitä kuullessa. Ihan ihmeekseen sentään kuulee supisuomalaisenkin laulun joskus, kuten esim. Rukajärvellä sen, jonka kyyditsijäni lauloi (vert. sivu 79). Vanhoja Karjalaisia runonlaulajiakin tapasin Lentierassa ja Merussa y. m. Niinpä Lentierassa laulatin erästä sokeaa vanhusta, joka hartaudella lauloi noita vanhoja meille tuttuja ja rakkaita Kalevalan ja Kantelettaren runolauluja. Lauloipa pari, joita luulen vielä ennen julkaisemattomaksi ja panen ne tähän sellaisenaan:

Karhun kutsuntalaulu.

Otsoseni, lintuseni,
 Karvakämmen kaimaseni!
 Miss' on otso synnytetty,
 Karvajalka kasvatettu?
 Pienaisen petäjän alla,
 Viien villavaipan alla,
 Kuuven kultalehvän alla,
 Siell' on otso synnytetty,
 Karvajalka kasvatettu,
 Pienaisen petäjän alla,
 Viien villavaipan alla,
 Kuuven kultalehvän alla.

Kun on kuulet karjan kellon
 Tahi paimenen pakinan,
 Pane kämmen korvan päälle,
 Laske pääsi mättähälle,
 Että ehtisi ohitse
 Karja käydä kalkutella,
 Lehmälauma lerhutella
 Kera paimenen pahaisen
 Karjakullan kaitsiaisen.

---

ei sanonut enää keskeltä muistavansa. Loppu kuului:

Polta Hiisi hiiliäsi,
 Saatana kypeniäsi
 Alla karhun kämmenien,
 Karvajalkaisen katalan,
 Että saisi astuntahan,
 Ampumiesten ajantahan,
 Erämiesten etsintähän,
 Pyssyn suuren suon etehen,
 Lyijyn ruuvaksi rupeisi.

Petran laulu.

Yli tunturin lulegi
 Poikki pohjolan joesta
 Luisuotsa, haarasarvi,
 Pilmakylki, loimaotsa,
 Yli pyytäjän yheksän,
 Pellolta perättömältä,
 Niitulta nimettömältä,
 Ahoilta asuttomilta,
 Soilta sammalettomilta.
 Saata näille saareksille,
 Näille kummuille kuleta.
 Nosta päätä päitsilöihin,

Ylennä ylentimihin,
Vieritä vivun tasalle,
Nosta päälle polviloiden,
Saata surman suun etehen,
Pyssyn kuulan kantimille!

Katehen kirosanat.

Oi ukko ylijumala
Tahi taatto taivahinen,
Ite pilvien pitäjä,
Hattaroiden hallitsia!
Tule tänne tarvittaissa,
Astu tänne anottaissa
Miehen ainoan avuksi,
Yksinäisen ympärille!
Jos ei oo minussa miestä,
Urosta ukon pojassa
Katehia katkomahan,
Ristittyjä rikkomahan,
Niin on miestä veljessäni,
Vaimoa väkehisessä,
Joka pilviä pitävi,
Hattaroita hallitsevi.
Tuo mulle tulinen miekka,
Säilähinen säikähytä
Yli taivahan yheksän,
Kerroksesta kymmenestä,
Jolla lemmit leikkoaisin,
Pahat joukot pois panisin.
Aijan raudasta rakennan,
Teräksestä teen uitokset,
Rautapaitoihin paneu'un,
Teräsvöihin vyötteleiksen,
Jottei tartu noijan nõolet,
Velhon vitsehet tavoita,

Noidan nuolet nuijapäiset,
 Ampujat pahat osumat.
 Antaos Katti apua,
 Vuori voimia liseä,
 Väeksesi voimaksesi,
 Avukseni, armokseni,
 Elä vasten itseäni,
 Eikä vasten voimiani,
 Vasten vastuksen väkeä,
 Pahan työtä painamahan,
 Kristittyä rikkomahan,
 Katehia katkomahan.

Tarinoita eli »skaskuja» laskettelevat sekä vanhat että nuoret yllin kyllin, vaan niistä en osannut ruveta montakaan kopioimaan seuraavista syistä.

Ensiksikin ne ovat kaikki n. s. karjalankielisiä, joten niiden oikein kirjoittamiseen tarvitseisi enemmän kielitieteellistä taitoa, sillä se elävyys, huumori ja tuores pehmyys, joka noissa »paginoissa» useastikin ilmaantuu, kärsii suuresti, jos niitä ei voi täydellisesti sellaisinaan kopioida.

Toiseksi on suurin osa noista tarinoista joko ennen julaistu venäjänkielisinä tai vielä useammin venäläisiltä suorastaan lainattu ja yksityisten satuniekkein sepustuksia tai sikäläisen runsaan mytologian luomia. Niinpä on tuon tunnetun venäläisen satukirjailian Krylovin — muita mainitsematta — teoksista monikin lainattu. Ja samoin olen lukenut monta prof. Genetz'in karjalaisissa kieliopissa löytyvää satua — kuten esim. »Papin kasakka», »Pappi ja diekka», »Tuhkimus tsoarin vävy» ja monta muuta — vanhoissa venäläisissä satukirjoissa. Että sikäläinen rahvas harvoin kykenee sitä seikkaa ilmaisemaan, tulee siitä, ettei se kykene niitä venäläisistäkään kirjoista suorastaan lukemaan, vaan on ne kuullut muilta ja sellaisena ne sitten kertoo. Vertaa Genetz'in tutkimuksia Karjalan ja Aunuksen kielimurteista.

Kolmanneksi ovat nuo tarinat sisällöltään usein niin ruokottomia, että niiden kirjoittamiseen ei siitäkään syystä aivan ker-

naasti ryhdy. Kirjoitin muistivihkoihini puolen kymmentä noista tarinoista, vaan en luule niiden tässä kaikkien olevan paikallaan ja sen vuoksi panen lyhimmän niistä tähän:

Starikka i Iivana:

(Sellistä.)

Oli enne vanhasen kaks vellestä. Vanhemp velles otti itsellesä kai imenjan i kai tavaran ku jäi heilä starikan jälgeh, joga kuoli i käski jagama kai tasan velleste keskeh. Se nuoremp, sokoli kudama oli, jäi ihan köyhäks. Hän mänöv i mänöv matkva min ossov i roiksi siit yöks talo kuss' eläv starikka yksin.

»A mistä musikka», sanov se starikka. — »Mie — sanov — uon köyhä briha ja etsin eigö ni mistä sais palveluspaikkoa. A sie kui tahtonet, ni tulen?» — »A ei miulla pie, ei ole itsellä midä roataa, ni ei ole siullai.» — »A otaha sie» — sanov se briha, kudam olj Ivana — »mie — sanov — roan siun keralla!» I otti se starikka sen brihan itselleh roadajaks.

Elettih aigoa, mi lie elettygäh, ni sanov se briha sillä stari-kalla: »Emmägö myö loaji lauhkoa i käy torguitsemah?», sanov. »A millä myö torguitsemah käyväh — ei ole ni midäh meilä.» — »A kui laitamma lauhkan, ni soamma myö sihi ylen äijäldi hyvyttä, i mitä soamma, sen i joamma!» I käivät siitä roandahan i roasivat lauhkan da Ivana käi prikassikaks sillä stari-kalla.

Heän kokoil laukkah kai mitä heän sattui nägemäh. Kerräi luuvat, stoarat kniigat i vaattehet — i möi niitä, da ni elo heil roidi ylen tobia. A sihi linnah roikse suuret gostit. Se linnan korolin neitsy kuol i koroili loati rahvahal viestit, da tulgai pokkoiniekkoa nägemäh! I kai rahvas uidi siitä korolilla siihi linnah.

»A lähemmäkö myögi korolilla gostih nägemäh sitä korolin neitsyttä kudam on pokkoiniekkä» — sanov se Ivana sillä stari-kalla. »A midäh viemmä korolilla gostinitsoiks — ei uo ni midäh meilä?» — »Viemmä — sanov se brihatsu — korolilla kiviä metsästä. Niitä meilä kyllä puuttuu; muuda ni midä ei piä.»

I hyö uudit siih madah i jo linna ylen tobia rodij heilä vastah i doroga on täynnä rahvahii, kudama uudit sihi linnah. Hyö vuottaa kotvan aigoa, vuottaa sutkia nellä, ei peäs korolilla, nii on äijäldi rahvasta. Nelläntenä päivänä hyö peäs korolin etehe i ku-

marteleitse i gostinitsat tarjoi Ivana — ne kivet, kudama oltii heilä madassa. Korol otti kivet heiltä i sanov »spassiiba» teilä, ku toitta miula gostinitsoja! Sitte käsköv se korolj heitä, »menkäi — sanov — yöllä molimaan kirikkön pokkoiniekan keral.» I hyö uidit linal rahvaha seämeh. Siel paginov rahvas: »nydy: ei hyvä rodi! korolin neitsy se poikkoinieka syö kai rahvahan suuhusa — kudam uidiv hänen keral molindah.» A se starikka estäv äijäldi sitä Ivanaa. »Elä mäne — sanov — heän syö siut da söi heän siun i deädäh viimeneksen yönäh ku heän olj häne keral molimassa.»

»Mie käy — en varoja!», sanov se briha i lähtöv upreäma kirikköh. A se starikka neuvov häntä: »Kui meät — sanov — ni ota tervoa kerahullesi, moli sihi peäten kunih häen nousev ja rodih siun pellih. Anna hänellä sitä tervoa. Sano: 'syöhäi ensin tätä keittä da ku syöt, ni syö sitte kohaste minut', i loaji sillä tervalla risti kirstun kanteh. Heän alkav syömäh i kun kukko ehdiv laulamah da heän koaduv kirstule.»

Mänöv se Ivana kirikköh i rodih siitä molindah. Nousev se neitsyne i tahtov tulla häne pelihes. »Syö», — sanov se Ivana — »enstä teä keitti, da sitte syönet milmai.» Käi sihi tervoa nuolemoa laudaselta se korolin neitsyine, i lippo, lippo tervoa. Da se Ivana loadi ristin sihi kirstun kanteh i kukko lauloi. Sihi se kirpoi kiristuh se neitsyine da soldatat tuldih viemäh luita pois sen brihatsun. Ka heän elj, ei ollutkai kuollut. Hyö juoksivat korolilla viestin viendäh »ei se brihatsu ollutkai kuollut», sanoivat. Opeät heän käi toisena yönä molimah kirikköi i syötti laudaselta tervoa sille neitsyillä da ristin loadi toisen kirstun kanteh da peäs tervehenä jälelläh.

A se starikka sanov hänellä, sille Ivanalle: »nydy gu mänet, da loaji kolmais risti sihi kiristun kanteh i moli i opasta sidäi neitsyistä molimah da heän siit rodih ristikansaks.» Heän upreäma mänöv i teköv ni kui se starikka opasti. I yhessä hyö käi molimah sen neitsyisen keral — i kui kukko lauloi, ni moli se neitsy hänen keralla »hospodi pomilui» — i se reähkä uidi häneldä i heän ristikansaks roihe. Korolille viesti soatettih »a se brihatsu loadi tyttärestäis ristikansan».

Siitä se korolj antoi tyttärensä — sen neitsyisen — naiseks sil Ivanalla i pani seitsemän karablin täyttä kaikkea tavaraa hänellä pridanaks keralla. Hyö uidih hyvissä mielissä kodiah i ne korablit avattii sen kuptsun, sen Ivanan deädjan, kudam se neitsy

olj syönyt siellä kirikössä. Mändih siit soareh, kudam on meressä. A se starikka alkav pagista: »A myö sovimma — sanov — mitä soamma ni sen joamma», sanov. — »Niin», sanov se Ivana, »no joamma kohastee kai!» — Siitä hyö kai jakoivat. Sanov se starikka: »A neitsyen myö keralla saimma, i sen joamma.» — »Ota, sanov Ivana sillä starikalla, kai ota pridana, mutso jätä miula.» — »En — sanov starikka, — ku olj puhe, ni tegö», i otti sen neitsehe i halkoi kaheks. A se Ivana käi heittämäi merehe itses i sanov »tapa milmai!» — »En, sanov starikka, en tapa silma. Täss on neitsyhine siula i täss' on kai tavara i hyvyys!» i heän yhisti sen neitsehisen jällelläh i antoi kaiken heilä, itselle ei ni midäh ottanut. I muuda ei ni midäh!

Sisältöönsä nähden lienee tämäkin tarina venäläistä alkuperää, vaikken sitä ole sattunut tapaamaan sikäläisissä satukokoelmissa.

Kannel, tuo ikivanha Suomalaisten ystävä, on jo aikoja säveleensä loppuun kaiuttanut Venäjän Karjalan keskiosissa. Yhdessä ainoassa paikassa, Repolassa Virranniemen kylässä, näin tuon vanhan viisikielisen soittokalun. Olisin sen ostanutkin, vaan siitä pyysivät paria ruplaa, joten sen jätin ostamatta, vaan pyysin sitä kumminkin vastaisen varalta säilössä pitämään.

Karjalaisten *juhlamenoista* ja naima- ynnä häätavoista kertovat sekä Juvelius usein mainitussa teoksessaan, että varsinkin prof. J. A. Friis teoksessaan »En sommar i Finnmarken, Ryska Lappland och Nordkarelen, öfvers., ss. 336—351», yhtä ja toista, vaan mitään sellaisia menoja en huomannut rahvaalla keski- ja etelä-Karjalassa. Sen olen osaksi todistanutkin. Katso s. 80.

Kerrottiin Suigujärvellä, että löytyy vielä rahvaan kesken sellaisia miehiä, jotka pilaavat joko sulhasen tai morsion, niin että heillä yhdessä-olostaan ei ole mitään etua, »eivät saa lapsia» j. n. e. Mutta en tavannut näitä konstiniekkoja kotosalta, joten en saanut noista tempuista kuulla sen enempää, kuin mitä eräs oppaani tiesi kertoa, että karhun sappea ja kärmeen sappea siihen tarvitaan. Muuten kuulin monessa paikassa eräästä omituisesta tavasta sikäläisten kesken. Kun esim. joku briha tarjoaa jollekin neitsyelle joko rahaa, »rahaa hänet», tai huivin, »paikan», ja tyttö suostuu häneen, »lupautuu hänelle morsiameksi», ja jos vanhemmat syystä

tai toisesta »ovat vastaan», niin sopivat nuoret keskenänsä yöstä, jolloin tyttö karkaa kotoansa ja tulee sulhasensa kotiin. Monasti kuuluu sattuvan siten, että tuollainen karkulainen ei saa kotoa lähtiessään edes siksi verhoja yllensä, että hän voisi taloustoimiin ryhtyä uudessa kodissaan, jonka vuoksi tavallisesti sulhanen tai hänen sukulaisensa varustavat jo edeltäkin nuorikolle tarpeelliset myötäjäiset. Usein taas morsio jo edeltäkin, vähin erin, laittaa tavaransa sulhonsa luo ja sitten kun hän on saanut tarpeeksi asti tavaroitaan laittaneeksi, pakenee hän isänsä kodista sanomatta edes jäähyväisiä kasvattajallensa.

Jos sitten vihintä, »ventsä», tulee kysymykseen, niin menään oitis pakoyönä vihille, joka voi tapahtua ilman todistajiakin, ja sieltä tultua juodaan joku kuppi tsoajua sulhasen läheisimmän heimon kera, lauastaan muutama kerta piilukkoisesta »pissalista» ja niin on asia päätetty.

Jos vihintää ei tule kysymykseen — joko ensivuotina tai ei lainkaan — niin ei myöskään kutsu sulhanen heimolaisiansa »tulokestiin», vaan briha »laskee itsensä heti paikalla, ilman gostittia», naimisiin. Joskus kuuluu sattuvan niinkin, että tytön isä vielä vuoden, parin ja kolmenkin päästä kutsuu tyttärensä takaisin miehelästä. Vasta naimisiin joutunutta naista sanotaan morsioiksi aina siksi kunnes hän on parin kolmen lapsen äiti.

Kansansivistys on kauttaaltaan koko Venäjän Karjalassa kovin alhainen, kuten koko Venäjälläkin. Harva osaa lukea kirjaa, kirjoitusta vielä harvemmat. Ja kun koulujen oppiennätys — tuon haitallisen kieliseikan takia — supistuu niin kovin pieneksi, että nuoriso useinkin puolen kymmenen vuoden päästä unhottaa sen mitä on koulussa mahdollisesti saatu siihen juurtumaan, niin on aivan luonnollista, ettei rahvas osaa lukea venäläisiäkään kirjoja — suomalaisista puhumattakaan. Kun sitäpaitsi kouluja onkin vaan suurimmissa kirkonkylissä, niin ei niistä sydänmaiden lapsille ole vähintäkään hyötyä.

Tapasin sentään muutamia — aivan varsinaisen kansan seassa — jotka osasivat lukea suomeakin. Niinpä esim. tuo kirkon starosta Törhönen Repolassa ja kylän starosta Rukajärvellä olivat siksi Suomen kirjallisuuden harrastajia, että heille tuli Suomalaisia sanomalehtiä, Törhöselle »Karjalatar» ja Rukajärven starostalle »Suomalainen» Jyväskylältä. Venäläisiä sanomalehtiä näin varsinkin Etelä-Karjalassa useampia.

Taikausko ja ennakkoluulot ovat vielä täydellisesti valloillaan sikäläisen kansan kesken ja kuinkapa muuten olisikaan maassa, jossa tuo hämärä ja puoleksi salaperäinen uskontokin tavallaan edistää kansan taika-uskoa.

D. Yhteiskunnallisista ja kirkollisista oloista.

Ne kihlakunnat eli »ujesdat», joissa rajan tuolla puolen kuljin, olivat siis *Poventsa* (Povänets) ja *Kemi* sekä niihin kuuluvat seuraavat kunnat (volostit).

Poventsan kihlakunnassa:

1. *Repola* (Rebolskaja volost), johon kuuluu kaksi kyläkuntaa (общества): *Repola* ja *Kiimavaara* (*Lentiera*). Kiimavaaran kyläkuntaan luetaan seuraavat kylät: *Lentiera*, *Kippo*, *Aimolahti*, *Tsuloansaari*, *Luvontsaari*, *Kiimaanvaara*, *Tuusenjärvi* ja *Tsolkka*; Repolan kyläkuntaan taasen: *Mokki*, *Roukkula*, *Saarenpää*, *Omelji*, *Pläkkäjä*, *Virta*, *Vuosiniemi*, *Haukkasaari*, *Stuunoa*, *Kolovasjärvi*, *Karappi*, *Tuulivaara* ja *Lusma*.
2. *Rukajärvi* (Rukosero), johon kuuluu *Rukajärvi* ja *Kiimasjärvi*.
3. *Paatene* (Padanskaja volost), johon kuuluu *Paateneen*, *Korpi-lahden* ja *Ontarven* kyläkunnat.
4. *Mäntyselkä* (Miantoserskaja volost), johon kuuluvat *Sellin*, *Soutärven* ja *Jänkärven* kylät.
5. *Porojärvi* (Poroserskaja volost), johon luetaan *Porojärven* ja *Kuutamolahden* kylät.

Kemin kihlakunnassa:

1. *Tungutjärvi* (Tungoserskaja volost), joka on yhtenä kyläkuntana.
2. *Suigarvi* (Suigoserskaja volost), sekin yhtenä kyläkuntana.
3. *Sorokka* (Sorotskaja volost), samoin yhtenä kyläkuntana.

Mitä tulee noihin venäläisiin kunnallishallinnollisiin nimityksiin, niin niitä ei voi sovittaa meillä käytettyihin nimityksiin, että täydelleen tulisivat ymmärrettäviin. Niinpä on esim. Juvelius — puhumatta monista muista — suomentanut venäläisen »volosti»-sanana kihlakunnaksi, »semstvo»-sanana pitäjäksi, »staarosta-piirin» kyläksi (общество) j. n. e. Ettei näin noita nimityksiä kuitenkaan voida suomentaa, näkynee seuraavasta:

Läänin päämies, kuten meilläkin, on Venäjällä kuvernööri (gubernator). Hänen alaisiansa ovat välittömästi 4—12 *ispravnikkaa* — yksi kutakin ujesdaa (piirikuntaa) kohden. Jokaisen ispravnikan alustaan kuuluu taas välittömästi neljä *pristavan* aluskuntaa ja jokaisen pristavan alle neljä *volostia* eli *pravlenjan* piiriä *starshinoineen* ja piissarineen. Volostien alle kuuluu neljä *obshestvaa staarostojen* esimiehyydellä ja yhden staarostan alle voi kuulua 1—10 kylää (деревня), jotka siten kokonaisuudessaan muodostavat staarostapiirin eli kyläkunnan (общества). Sellainen on perusteiltaan venäläinen yhteiskuntajärjestys. Siis voi staarosta olla yhden ainoan kylän vanhin — ja voi olla useammankin, kun niin sattuu.

Toisin paikoin — esim. Vienan läänissä — ei ole staarostoja lainkaan. Obshestvojen asioita siellä hoitaa starshina yhden apumiehensä (pomossikkansa) kera. Obshestva on siis sama kuin kyläkunta meillä, vaan ei »kylä».

Jos taas suomentaa volostin pitäjäksi, niin silloin olisi syytä luulla, että tuossa »volostissa» ei ole muuta kuin yksi kirkkokunta. Vaan asia on kumminkin se, että yhdessä ainoassa volostissa voi olla kirkkoja pappineen miten monta tahansa. Meillä ymmärretään pitäjällä etupäässä sellaista yhdyskuntaa, johon kuuluu yksi pääkirkko sekä joskus yksi tai useampi kappeli. Venäläisessä volostissa voi olla yksi pääkirkko, vaan voi olla useampiakin, ja rukoushuoneita voi yhteen volostiin kuulua vaikka viisikymmentä. Siis ei volosti ole sama kuin meikäläiset pitäjät.

Mutta jos suomentaa volostin kunnaksi ja sen esimiehen, starshinan, kunnan esimieheksi (vanhimmaksi, joka hän onkin), niin silloin saadaan meikäläistä kuntaa vastaava nimitys. Missä meillä on kunta, siinä on esimieskin ja missä Venäjällä on kunnan (volostin) oikeushuone (pravlenia), siinä on aina *yksi kunnan vanhin*. Kihlakunnaksi ei volosti sovi lainkaan, sillä meikäläinen kihlakunta sisältää yhden tuomiokunnan ja veronkantopiirin. Venä-

jällä ne ovat eri asioita, enemmän kuin meillä, ja veropiiriä voi olla siellä yhdessä kärjäkunnassa hyvinkin useita. Venäjällä on veroitus pääasia ja oikeuden käynti sivuseikka — siinä ero. Suomessa on n. s. »virallisissa käännöksissä» suomennettu venäläinen »prihod»-sana pitäjäksi. Sekään ei vastaa meikäläistä »pitäjää», kirkko- ja kunnallishallintopiirineen, sillä venäläisiä »prikasia» saattaa olla yhdessä kuntapiirissä useitakin.

Ujesda taas sopii kihlakunnaksi varsin hyvin kaikin puolin. Sen edustajina ovat:

1. *Ispravnikka*, joka toimii poliisi-, veroitus- ja kaikenlaisissa juoksevissa asioissa, joten hän on jokseenkin sama kuin ruunuvouti meillä.
2. *Oikeushallinto* (semstvo), johon kuuluu 4 varsinaista ja 4 varajäsentä jonkun juriidisesti sivistyneen, tai myöskin aatelisen päällikön (jolta ei vaadita lainopillisia tietoja) alaisina. Usein sattuu niinkin, että ispravnikka on samalla semstvon predsedateli (esimies). Semstvo siis vastaa kihlakunnan tuomioistuinta meillä.

Tarkka ero on tehtävä ujesda-semstvon ja läänin-semstvon välillä. Läänin semstvossakin on 4 + 4 jäsentä, joiden esimiehenä on kuvernööri ja tällä oikeustolla on jo paljoa laajempi toimivalta kuin ujesdan semstvoilla.

Muutamissa seuduissa on Venäjällä vielä olemassa nuo n. s. mirovoi suudat (kihlakunnan rauha-tuomioistuimet) ja volostnoi suudat (kunnan tuomioistuimet), vaan kaikkialla niitä ei ole.

Aunuksessa ja Vienassa ovat edelliset olleet näihin asti, vaan nyt ne kuulutaan hävitettävän ja sijaan asetetaan n. s. maapäälliköt (»semski natsalnikat») kuhunkin ujesdaan. Muualla Venäjällä ne ovat jo olleet toimessa v:sta 1891. Mitä tulee eroon, joka on semstvo-oikeudella ja volostnoi-, mirovoi-, okrushnoi- y. m. suudoilla, niin ovat jälkimäiset n. s. siviiliasioita varten ja edelliset valvovat yksinomaan esivallan oikeuksia, joiden valvominen Venäjällä on ennen kaikkea tärkein ja joita vastaan rahvas rikkookin, esim. virkakuntia haukkumalla, jättämällä veroja maksamatta, maista riitelemällä j. n. e. — paljoa enemmän kuin meillä.

Venäläinen *pristava* eli *stanovoi* on aivan sama kuin meillä nimismies. Hänellä vaan on siinä helpompi, ettei hänen itse tarvitse ryöstää eikä koota veroja. Ne kokoaa kunnan omat luotta-

musmiehet, staarostat ja starshinat (Vert. vastakohtaksi Juve-liusen Muistoja Pohjoisen Venäjän Karjalan Muinaisuudesta, siv. 5 ja 25).

Ylipäänsä ovat yhteiskunnalliset olot Venäjän Karjalassa siksi monimutkaiset ja oudot meikäläisille, että niiden selittämiseen tarvittaisi aivan erityinen teos, vaan kun ne ovat poikkeuksetta samalla kannalla siellä kuin Venäjällä muuallakin, niin luulen, ettei niistä perinpohjainen selvänteko tarvinne tulla kysymykseen tässä kyhäel-mässä. En kumminkaan malta olla ottamatta puheeksi muutamia seikkoja, joista meillä on joko vaillinaiset tiedot tai ei niitä lainkaan. Vertaa tässä suhteessa esim. Juvelius'en main. teosta, siv. 24—25.

Mitä maan omistusoikeuteen tulee, niin maa on Aunuksen läänissä jaettu kyläkunnille, määrätty palsta kutakin kylää kohden, yhteiseksi omaisuudeksi, josta maksu valtiolle kannetaan muun veron, »veon», kera kansalta. Vienan läänin puolella maat vielä ovat jakamatta.

Jos nyt jokunen talollinen ei syystä tai toisesta jaksaisi suorittaa »vetojansa» valtiolle, niin ne kannetaan koko siltä kyläkunnalta, jossa tuo vähävarainen asuu. Kyläkunnalla on sitten oikeus viljellä hänen viljaimaan palkkioksi ylimääräisestä veroituksesta. Tai jos kyläkunta ei kajoa hänen peltojansa viljelemään, niin on sillä oikeus vuositulosta ottaa se summa, jonka se verona on hänen edestään suorittanut. Sama ou laita silloinkin, kun jotain yksityistä sakoitetaan joko metsävarkaudesta, metsän poltosta t. m. sellaisista seikoista. Kyläkunta saapi sakan maksaa ellei asianomainen siihen itse kykene.

Keskuudessaan on kullakin kyläkunnalla ylimalkaan hyvin paljon tekemistä kylässänsä tapahtuvissa yksityisissäkin asioissa. Niinpä esim. koko kyläkunnan yksimielisesti päättäessä, on jonkun yksityisen kylästä pois siirtyminen. Vieläpä saapi kyläkunta määrätä paikankin, johon karkoitettuna on siirryttävä. Eri suodat (oi-keudet) vahvistavat sitten kyläkunnan päätöksen.

Sama on laita otettaissa kylään joko toisen pitäjän, kihlakunnan, tai läänin asukas. Kyläkunta saapi päättää annetaanko tulleele maata, vai ei, vaikka hän omilla varoillansa tahtoisikin ostaa maan ja asettua kylään elämään. Jos joku on ilman perillistä ja tahtoo ottaa itsellensä jostain toisesta kylästä »ottolap-sen», niin kyläkunta päättää siitäkin, annetaanko lupa, vai ei,

ja jos ei anneta, lankeaa tuon lapsettoman omaisuus sukulaisille, tai niiden puutteessa kyläkunnan hyödyksi. Mennäänpä tässä seikassa niinkin pitkälle, että jos esim. joku mies lapsettomana kuolee ja jättää lesken jälkeensä, niin on kyläläisten asiana sallia, tai kieltää lesken, uudestaan miehelään menemästä. Ja jos leski on siinä ijässä, että on syytä luulla hänen uusissa naimisissa saavan lapsia, niin melkein poikkeuksetta häneltä naimisiin meno kielletään. Sama on laita, jos vanhakin leski tahtoisi ottaa nuoren miehen, sitäkään ei sallita — saattaisihan näet sattua, että tuo ikäloppu kuolisi ennen ja mies ottaisi nuoren, joka saisi lapsia ja siten jäisi kyläkunta osattomaksi kuolinpesän jakamisesta.

Venäjän Karjalaisten *uskonto* on kreikkalaiskatolinen. Liikkumallani alalla tunnustivat valtiokirkon oppia Repolan, Rukajärven ja Paateneen kyläläiset, sekä asukkaat siitä rajalle, ja vanhauskoisia olivat kauttaaltaan kaikki muilla paikoin.*

Juveliusen ja Friisin antamien tietojen lisäksi mainitsen tuon uskoiset *monasterit*, yhden Tungutjärven saarella Koivuniemen edustalla ja toisen Kevättämjärven saarella, jotka kumpikin ovat nykyään tyyten hävitetyt. Kevättämjärven monasterista kertoi rahvas, että sieltä hävitetty monasteri muutettiin ensin Sorokkaan ja sitten Solotskoihin (Solovetskoi). Jos tarinassa olisi jotain perää, niin olisi luostari mainitulla saarella siten ollut olemassa ennen starovierojen uskonlahkon eroamista valtiokirkosta. Ehkä tarkoittaa tarina vaan luostarien yhdistämistä. Tungutjärven monasteri on kai aikoinaan ollut suuri ja kukoistava, koska kansa vieläkin puhuu sikäläisestä »Pyhästä kaupungista».

Kansan tarinoihin nähden on mainittujen luostarien vaiheista ja ajasta vaikea tehdä sen varmempia päätelmiä. Kaivokset mainituilla paikoilla ja kentiesi vanhat käsikirjoitukset, sellaisilta ajoilta säilyneet, ehkä voisivat asiaa valaista, vaan etten mihinkään kaiveluihin ryhtynyt, on luonnollisista syistä aivan selvä ja noista vanhoista käsikirjoituksistakaan en saanut yhtään nähdäkseeni. Kuulin kumminkin, että niitä pitäisi olla jossain »Kievan» luostarissa, jonne ne olisi viety »varmaan säilöön». Mainittiin myöskin, että näistä

---

* Starovierain uskonlahkon synnystä ja vaiheista vertaa Juveliusen main. teos, siv. 25—27, ja prof. Friis, *En sommar i Finnmarken, Ryska Lappland och Nordkarelen*, ss. 336—351.

seikoista kertoisi muudan venäläinen historiallinen sanakirja (Русское слововисто), vaan en ole saanut käsiini mitään sellaista.

Uskonsa hartaudessa ovat Karjalaisheimolaisemme veljiensä Suomalaisten vertaisia. Ja vaikkakin heidän silmiänsä verhoaa tuon puoleksi hämärän ja vieraan uskonnon siteet, niin he siellä salojensa rauhaisuudessa paastoovat ja rukoilevat verrattomasti enemmän kuin »oikeat slavonit», jotka heihin ovat tuon opin istuttaneet.

Ja vaikka nuo n. s. starovierat tuntevat itsensä, yksin uskoonsakin nähden, vieraksi ja muukalaisiksi siinä yhteiskunnassa, jossa he elävät, niin se ei suinkaan laimenna, vaan päinvastoin kiihoittaa heidän uskonnollista hartauttaan, joka ennen kaikkea ilmaantuu lakkaamattomassa rukoilemisessa, »molinnassa», ja katkeamattomissa paastoissa. Niinpä kuulin useista vanhoista, jotka paastosivat yli vuosien, etsien siten uskonnollista tyydytystä hengellensä ja rauhaa kuolemattomalle sielullensa, pysyen lujasti siinä opissa, johon he ovat kasvaneet — ja sitä hän huoneen haltialta vaaditaankin »että hän uskolliseksi löydettäisiin».

E. Muinaismuistoja.

Historian ensi aikain koitteessa, jolloin lämpimämmät ja viljavat sekä luonnon antimista rikkaat eteläiset seudut saivat ensimmäisen asutuksensa, oli nykyinen Venäjän Karjalan aukea ala vielä suurten luonnonmullistusten alaisena — ehkäpä suurelta osalta aukeana merenä, josta mahdollisesti nykyiset korkeat vaarojen harjanteet pilkistivät pieninä saarelmina vesirajan yläpuolella.

Ja vieläpä senkin ajan jälkeen, jolloin avaran ihmiskunnan asukkaita otti elääksensä mainituillakin seutuvin, ovat ne olleet jonkunlaisten muodonvaihdosten alaisina. Sitä todistanevat ennen kaikkea ne kivisten työ- ja tarvekalujen löydöt, joita siellä on, sikäläisistä järivistä ja joista, muutamia sattunut talteen. Sillä on syytä luulla, että esim. ne viisi kivikauden työkalua, jotka ovat löydetty Pankajärvestä, muita järvilöytöjä mainitsematta, muutaman luodon rintamasta, vastapäätä Akonlahtea, 1—2 sylen syvyydestä, eivät ole satunnaisesti sinne joutuneet, eivätkä myöskään ole ainoat

siellä lepäävistä muinaisasutuksen todistuskappaleista. Meillä on täysi syy noiden löytöjen nojalla otaksua, että nuo veden salaperäisistä kätköistä, malmin nostajien rautakauhoissa ilmoille saadut esineet ovat vaan vähäinen osa niistä aarteista, jotka siellä veden pohjalla säilyvät.

Edellä mainituille seikoille antavat myöskin tukea ne tarinat, joita on siellä täällä säilynyt ja joissa nimitetään mainittua alaa milloin »saariksi», milloin »saarekkeeksi» ja väliin niemekkeeksi, sitä kun vaan kaitainen taival mantereeseen yhdistää. Vielä luulen edellä olevalle arvelmalle todistukseksi senkin, ettei koko Venäjän Karjalan alalla ole n. s. »aikaisemman kivikauden» esineitä löydetty sanottavasti. Tosin luulen löytäneeni muutamia kiinteitä muinaisjäännöksiä, jotka kentiesi ovat olleet asutut ennen sitä aikaa, jolta enimmäkseen sikäläiset kivikauden esineet ovat, vaan kun ne sijaitsevat korkeilla asumattomien vaarojen huipuilla ja ylimalkaan sellaisissa paikoissa, joista nykyinen viljelys ei niiden kätköjä ole kyennyt esille perkaamaan, niin ei niissä mahdollisesti löytyvistä kappaleista voi vielä mitään sanoa. Pääasiallisimmat löytöni pitävät yhtä sen ryhmän kera, jota prof. J. R. Aspelin kutsuu »Länsisuomalaiseksi ryhmäksi».* Koska kumminkin on syytä luulla, että vertaileva muinaistiede on tämän edellämainitun ryhmän jakava useampiin alaryhmiin, niin siinä tapauksessa luulen Suomen ja varsinkin Venäjän Karjalan saavan oman muotoryhmänsä — omine nimityksineen?

Tuon sikäläisen kivikauden todistajina ovat seuraavat löydöt:

I. Kivikaudelta.

a. Kivikauden aikaisia aseita ja esineitä sain ostetuksi:

1. Pankajärveltä.

1. *Kaksoistaltta*, jossa toinen terä on tasainen, toinen kouru. Pituus 142, leveys 49 ja paksuus 29 millimetriä; sinisen harmaasta piikivistä ja erittäin sirotekoinen. Löytäneet malmin nostajat Pankajärvestä vastapäätä Kalliolahtea. Mestari Forsnäs oli sen heiltä

Vertaa J. R. Aspelin, *Suomalais-Ugrilaisen Muinaistutkimuksen Alkeita*, siv. 17—54.

ostanut ja lahjoitti sen minulle museoon viedäkseen (Historiall. Museo, n:o 2849:1). Mainitusta paikasta on varmuudella löydetty, paitsi mainittua, viisi muuta kivikauden työkalua.

1. Kehdonanturanmuotoisen kivikuokan puolisko. Aunus. $\frac{1}{4}$.

2. Kalliolahdelta.

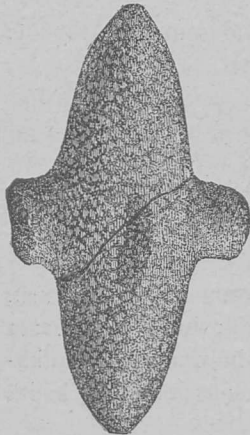
2. *Tasatalta*. Pituus 107, lev. 50 ja pks. 16 mm. Samanlaisesta kivistä kuin edellinen ja samasta paikasta löytäneet malmin nostajat (H. M. 2849:2).

3. Lusma.

3. *Kivikuokka* tai taltta, törkytekoinen, hienojyväisestä madekivistä. Pit. 121, lev. 40 ja pks. 37 mm. Keskeltä katkennut perästäpäin. Löydetty *Lapin aholta* lähellä Tuulijärveä (H. M. 2849:3).

4. Lentiera.

4. *Kehdonanturanmuotoinen kuokka* (vrt. kuv. 1), mustasta kivistä. Pit. 194, lev. 50, pks. 55 mm. Löydetty Lentieran järven rannalta. (H. M. 2849:4).

2. Kivikuokka: Ven. Karjala, Teliatnikov. $\frac{1}{4}$.

5. Tuusenji.

5. *Kivikuokka*, molemmista päistään teroitettu, reikäniekka, reikä keskeltä soukempi ja nähtävästi hakkaamalla tehty, sillä läpileikkaus on pitempi esineen päitä kuin sivuja kohden ja siis reikä soikea (vrt. kuv. 2). Pit. 118, lev. 57, pks. 30 mm, hienorakeisesta harmaasta kivistä. Löydetty Tuusjärvestä sen ollessa kuivana (H. M. 2849:5).

6. *Verkonpainokivi*, luultavasti (vrt. kuv. 3), reikä keskellä. Pit. 132, lev. 130, pks. 22 mm. Reikä ympyräinen, reunoilta laajempi kuin keskeltä — arvatenkin kiertä-

mällä tehty. Kivi on kovaa ja mustaa dioriittia. Löydetty sekin Tuusjärven rannalta vedestä (H. M. 2849 : 6).

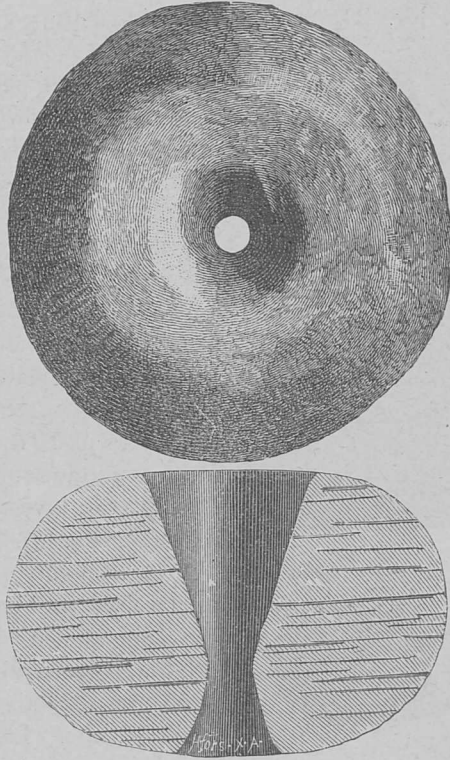
7. *Tasataltta*, säretty. Pit. 126, lev. 78, pks. 40 mm. Löydetty samasta paikasta kuin edelliset. Kiviaine mustaa dioriittia (H. M. 2849 : 7).

6. Kiimaanvaaralta.

8. *Kärkiosa jostain kiviaseiden teroituskalusta*. Pit. 101, lev. 84 ja paksuus 82. Punaisenruskeata sierakiveä. Löydetty huuhtaa raivatessa vaaralta (H. M. 2849 : 8).

9. *Samanlainen kuin edellinen*. Pit. 79, lev. 35, pks. 21 mm. Samanlaisesta kivistä sekä löydetty samasta paikasta kuin edellinen (H. M. 2849 : 9).

10. *Lyhyt tappi*, katkenut, arvattavasti jonkun kivisen teräseen päähän, pituus 44 ja läpimitta (diametri) 22 mm. Löydetty edellisten löytöpaikan läheltä, vähän rannempaa puun alta; harmaata savikiveä (H. M. 2849 : 10).

3. Painokivi. Honkojoki, Honka. $\frac{1}{4}$.

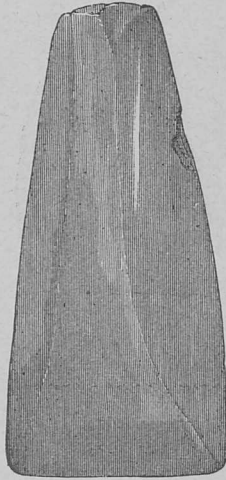
7. Vuosiniemeltä.

11. *Kaksiteräinen taltta*, kapeampi terä, tasainen ja leveämpi kouru. Pit. 121, lev. 35, pks. 20 — kynsi 38 mm. Läpileikkaus lähes puoliympyrä $\ominus$. Harmaata kiveä. Löydetty peltoa raivatessa (H. M. 2849 : 12).

8. Repolasta.

12. *Pieni tasataltta*, hiottu enemmän toiselta puolen. Pit. 72, lev. 30, pks. 24 mm. Harmaasta kivistä. Löydetty »peltoa roaettaissa» (H. M. 2849 : 11).

13. *Puukonpään* kaltainen kalu, mustanharmaata kiveä. Pit. 90, lev. 23, pks. 16 mm. Löydetty pellolta (H. M. 2849 : 13).

14. *Oikokirveen terän keskiosa*, särety. Pit. 68, lev. 49, pks. 12 mm. (H. M. 2849 : 14).

15. *Tasataltta*, »Karjalan mallia», mustaa kiveä (vrt. kuv. 4). Poikkileikkaus säännöllinen kolmio $\triangle$. Pit. 89, lev. 33, pks. 25, palko 40 mm. Löydetty Lieksjärven rannalta (H. M. 2849 : 15).

16. *Yläpää tasataltasta tai pienemmästä oikokirveestä*. Pit. 63, lev. 31—20, pks. 24 mm. Mustasta kivistä. Löydetty Lieksjärven rannalta (H. M. 2849 : 33, vrt. 64).

17. *Tasataltan kärkipuoli*. Pit. 58, lev. 31, pks. 8 mm, lähellä kapeampaa päätä omituinen pyöreä erivärinen pilkku. Ruskottavaa kiveä. Löydetty suon laitamalta (H. M. 2849 : 17).

4. *Tasataltta*. Aunus. $\frac{1}{4}$.

5. *Värttinäkivi*. Kurkijoki, Linnavuori.

18. *Värttinäkivi* (vrt. kuv. 5). Reijän laidat tasaiset ja kiertämällä kaivetut. Laidassa toinen puolitiehen kaivettu reikä. Valkoista savikiveä. Diametrin pituus 60, toiseen suuntaan 55 mm, sekä kiven vahvuus 20 mm. Reijän lävistäjä 15 mm. Löydetty pellolta Lieksjärven rannalta ja arvatenkin myöhemmän aikuinen tarvekalu (H. M. 2849 : 18).

9. Tsolikka.

19. *Tasataltta*, »Karjalan muotoa», ruskeata sierakiveä. Pit. 64, lev. 32, pks. 15 mm. Löydetty järvestä (H. M. 2849 : 32).

10. **Virranniemi.**

20. *Tasataltan terä*, mustaa dioriittikiveä, sirotekoinen, vaan perästäpäin raikattu. Pit. 86 katkelman kohdalta, lev. 43, pks. 25 $\frac{1}{2}$ mm. Löydetty Virranniemen rannalta (H. M. 2849:19).

11. **Omelji.**

21. *Reikäkivi*, harmaata kiveä, pit. 100, lev. 80, pks. 48. Reijän läpimitta 22—24 mm. Löydetty huuhdalta Taraasvirran rannalla (H. M. 2849:20).

22. *Tasataltta*, »Karjalan muotoa», valkeanharmaata savi-kiveä. Pit. 90, lev. 38, pks. 13 mm, palko 44 mm. Löydetty pelolta läheltä rantaa (H. M. 2849:21).

23. *Oikokirveen terä*. Pit. 80, lev. 52, pks. 13 mm. Mustasta liuskakivistä. Löydetty Toraasjoen rannalta (H. M. 2849:22).

12. **Äännähäiseltä** (eli Tiiksjärveltä I).

24. *Palanen hiontakiveä*. Pit. 60, lev. 30, pks. 18 mm. Mustaa kiveä. Löydetty rannalta (H. M. 2849:23).

25. *Pieni taltan* (tasaisen) *teräpuoli*. Pit. 68, lev. 30, pks. 25 mm. Mustaa kiveä, rannalta löydetty (H. M. 2849:24).

13. **Mariavaaralta.**

26. *Tasataltta*, mustaa kiveä. Pit. 75, lev. 42, pks. 20 mm. Sivut vahvenevat ilman palkoa. Löydetty Bairinjärven rannalta (H. M. 2849:25).

14. **Rukajärveltä.**

27. *Tasataltta*, »Karjalan muotoa». Pit. 135, lev. 40, pks. 30 mm. Löydetty rannalta (H. M. 2849:27).

28. *Kaksiteräinen taltta*. Leveämpi terä kouru, kapeampi tasainen. Harmaata kiveä. Pit. 196, lev. 40, pks. 27 mm. Kapeampi teräpuoli mykevä ja soukka. Kourupuoli raikattu (H. M. 2849:28).

15. **Jekosta.**

29. *Keskiosa kaksiteräisestä taltasta.* Pit. 125, lev. 25, pks. 20 mm. Mustaa kiveä. Löydetty Jekon niemestä (H. M. 2849 : 42).

30. *Oikokirveen terä.* Pit. 95, lev. 54, pks. 13 mm. Mustanharmaata savikiveä. Löydetty Jekon niemestä (H. M. 2849 : 29).

16. **Kellovaaralta.**

31. *Keskiosa »Karjalan muotoisesta» tasataltasta.* Pit. 40, lev. 32, pks. 18 mm. Mustaa kiveä. Löydetty Kemin rannalta. (H. M. 2849 : 30.)

17. **Lietmasta.**

32. *Keskiosa jostain kaksiteräisestä työkalusta.* Pit. 57, lev. 30, pks. 8 mm. Ruskeata (?) kiveä. Lietmajärven rannalta (H. M. 2849 : 31).

33. *Kaksiteräisen taltankappale.* Kourupuoli raikattu. (H. M. 2849 : 32.)

N:ot 32 ja 33 kuuluvat arvatenkin samaan esineeseen ja niiden pituus, yhteen liitettynä, on 150, lev. 45, pks. 32 mm. Kivi on mustaa ja kovaa liuskamaa. Löydetty Lietmajärven rannalta. Kappaleet ostin kummankin eri henkilöltä — vieläpä eri kyläryhmästä.

18. **Tsolmasta.**

34. *Oikokirveen terä.* Molemmat puolet saman verran hiotut. Ruskeata dioriittikiveä. Löydetty Tsolmajärven rannalta. Pit. 130, lev. 56, pks. 28 mm. (H. M. 2849 : 34).

19. **Tsirkkemiltä.**

35. *Kirveen teräpuoli,* mustaa liuskamakiveä. Löydetty maasta pirtin sijalta. Pit. 82, lev. 40, pks. 28 mm. (H. M. 2849 : 35).

36. *Kehdonanturanmuot. esine,* mustaa liuskamakiveä. Saatu nuotassa Kemijoesta. Pit. 306, lev. 43, pks. 34 mm. (H. M. 2849 : 39).

20. **Hiisjärveltä I.**

37. *Kirveen terä*, mustaa kiveä. Suosta löydetty. Pit. 64, lev. 42, pks. 13 mm. (H. M. 2849 : 36).

38. *Tasataltta*, »Karjalan muotoa» ja hyvin säilynyt. Mustaa dioriittikiveä. Löydetty Kemijoen rannalta. Pit. 152, lev. 45, pks. 29 mm. (H. M. 2849 : 37).

21. **Markkasenvaaralta.**

39. *Tuntematon kiviesine mustasta kivistä*. Löydetty Tungutjärven rannalta. Pit. 133, lev. 58, pks. 31 mm.

40. *Pieni tasataltta*, »Karjalan muotoa». Harmaata kiveä. Löydetty pellolta Tungutjärven rannalta. Pit. 45, lev. 25, pks. 5 mm. (H. M. 2849 : 38).

41. *Kaksiteräisen työaseen terä*, harmaata kiveä. Löydetty pellolta Tungutjärven rannalta. Pit. 90, lev. 42, pks. 30 mm. (H. M. 2849 : 26).

22. **Koivuniemeltä.**

42. *Tuntematon kiviesine*, harmaansinervää kiveä, jossa on läpeensä juovat. Löydetty Tungutjärven rannalta. Pit. 193, lev. 60, pks. 42 mm. (H. M. 2849 : 40).

42. *Tasataltta*, »Karjalan muotoa». Sinisenharmaata kiveä. Löydetty Tungutjärven rannalta (H. M. 2849 : 41).

23. **Tungutjärveltä (Tunkui).**

44. *Kaksiteräinen taltta*, sinisenharmaasta kivistä. Löydetty Tungutjärven rannalta. Pit. 124, lev. 36, pks. 25 mm. (H. M. 2849 : 42).

24. **Suigarvelta.**

45. *Kehdonanturan muotoinen kuokka* mustaa kiveä. Löydetty vaaralta järven rannalta. Pit. 176, lev. 53, pks. 39 mm. (H. M. 2849 : 43).

25. **Saarenkylästä.**

46. *Talтта*, »Karjalan muotoa». Ruskeasta dioriittikivistä. Löydetty Vuigajoesta. Pit. 165, lev. 40, pks. 30 mm. (H. M. 2849 : 44.).

47. *Oikokirveen terä* ruskeata dioriittikiveä. Löydetty Sorokan joesta. Pit. 140, lev. 43, pks. 30 mm. (H. M. 2849:45).

48. *Oikokirves*, hiottu molemmilta puolilta. Mustaa dioriittikiveä. Löydetty Sorokan jokirannalta. Pit. 191, lev. 56, pks. 25 mm. (H. M. 2849:46).

26. Siisnästä.

49. *Katkennut tasataltan keskusta*. Mustanharmaata kiveä. Löydetty edellämaitnilta joenrannalta. Pit. 145, lev. 45, pks. 26 mm. (H. M. 2849:47).

27. Ipatinvaaralta.

50. *Veitsen tai oikokirveen terän keskusta*, mustasta kivistä. Löydetty maitnilta vaaralta. Pit. 105, lev. 37, pks. 25 mm. (H. M. 2849:48).

28. Kangaskylästä.

52. *Tasataltta*, »Karjalan muotoa». Harmaata kiveä. Löydetty huuhdalta, »ukon särkemän puun alta». Pit. 109, lev. 37, pks. 25 mm. (H. M. 2849:49).

29. Kutsjärveltä.

53. *Oikokirveen kärkiosa*. Harmaansinisestä dioriittikivistä. Löydetty suo-ojasta. Pit. 53, lev. 50, pks. 20 mm. (H. M. 2849:50).

30. Kompakasta.

54. *Talтта*, »Karjalan muotoa». Mustanruskeata kiveä. Löydetty »vanhasta rauniosta». Pit. 100, lev. 40, pks. 15 mm. (H. M. 2849:51).

31. Hiisjärveltä II.

55. *Oikokirveen terä*, hiottu molemmin puolin, omituiset rihlat sivuilla. Mustanruskeata kiveä. Löydetty saarelta. Pit. 93, lev. 35, pks. 18 mm. (H. M. 2849:52).

32. **Ontojärveltä.**

56. *Kirveen terä*, varsireijällä varustettu. Harmaanruskeata kiveä. Löydetty rannalta. Pit. 125, lev. 38, pks. 27 mm. (H. M. 2849 : 53).

33. **Kuusiniemeltä.**

57. *Kehdonanturakuokan puolisko*. Mustanruskeata liuska-kiveä. Löydetty »ukkosen särkemän puun alta». Pit. 95, lev. 43, pks. 34 mm. (H. M. 2849 : 54).

58. *Oikokirveen terän keskiosa*. Mustaa kiveä. Pit. 138, lev. 55, pks. 18 mm. Pahoin raiskattu (H.M. 2849 : 66).

34. **Korpilahdelta.**

59. *Kourutaltan keskiosa*, reijällä varustettu. Mustanruskeata kiveä. Löyd. Ontojärven rannalta. Pit. 50, lev. 35, pks. 15 mm. (H. M. 2849 : 55).

35. **Suontaalta.**

60. *Kehdonantura-kuokka*. Harmaata kiveä. Löyd. Seesjärven rannalta, korkealta vaaralta. Pit. 228, lev. 56, pks. 45 mm. (H. M. 2849 : 56).

36. **Paateneesta.**

61. *Tuuranterä* (rikottu) ruskoittavaa madekiveä. Löydetty järveä kuivattaessa. Pit. 112, lev. 45, pks. 36 mm. (H. M. 2849 : 57).

37. **Prokkalasta.**

62. *Käsitahko* (katkennut). Vaaleanruskeata madekiveä Hautaa kaivettaissa. Pit. 132, lev. 48, pks. 21 mm. (H. M. 2849 : 67).

38. Pölkylästä.

63. *Nuolenkärki* (Vrt. kuv. 6). Piikiveä. Vaaralta, lähellä Pölkylän järveä. Pit. 84, lev. 20, pks. 4 mm. (H. M. 2849 : 58).

39. Tsiassalmelta.

64. *Nuolenkärki*. Mustaa dioriittia, luonnon muodostama. Löyd. Tsiasjärven rannalta, vaaralta. Pit. 74, lev. 20, pks. 8 mm. (H. M. 2849 : 68).

40. Loosarin kylästä.

65. *Nuolenkärki* (Vrt. kuv. 7). Mustaa dioriittia. Löyd. sekin vaaralta Loosarin järven rannalta. Pit. 65, lev. 28, pks. 7 mm. (H. M. 2849 : 59).

41. Hirviniemestä.

66. *Verkonpaino* vaaleansinistä kiveä. Särki-järvystä (H. M. 2849 : 60).

6. Nuolenkärki.
Viatka. Tihia gori.

42. Selkiin kylästä.

67. *Oikokirves*, hiottu molemmin puolin ja rihla kummallakin sivulla. Ruskeata dioriittia. Löytöä ei muistettu varmaan. Pit. 195, lev. 58, pks. 30 mm. (H. M. 2849 : 61).

43. Jänkäjärveltä.

68. *Värttinänketrä*. Mustaa kiveä. Löytöpaikka tuntematon. Ristiinsä 35, vahvuus 12, reikä 4 mm. (H. M. 2849 : 62).

69. *Tuuran varsi*, katkennut. Mustaa kiveä. »Linnueen niemeltä». Pit. 145, lev. 48, pks. 39 mm.

7. Nuolenkärki.
Aunus, Shuisk. (H. M. 2849 : 63).

$\frac{1}{3}$.

b. Tietooni sain sitäpaitsi koko joukon kiviaseita:

Lieksan kirkolla, kansakoulun opettaja E. Ikosella, on puolen kymmentä Lieksasta kerättyä kivikautista esinettä, joista näin muis-

taakseni: 1) varsireijällä varustetun *lyömäaseen* harmaata kiveä, molemmat päät teroitettut, ja 2) *3 talttaa* tai oikokirveen terää. Samoin on hänellä joukko vaski- ja paperirahoja, eräs rasia, messauskirves ja Eskil Petræus'en toimittama suomalainen raamattu y. m. kokoelmassaan, jotka hän sanoi, konsa joutuu, toimittavansa muinaistieteelliseen museoon.*

Pankajärveltä.

Samasta malmin nostopaikasta, josta edellä on mainittu, kertoivat sikäläiset »ennen saadun» kolme kivistä »ukon talttaa», jotka sai erähtä venäläinen »studentta» haltuunsa ja Kalliolahden isäntä kertoi samasta paikasta löydetyn, samana syksynä kuin sekin jonka mestari Forsnäs lahjoitti, kaksi paljon pitempää, toisesta päästä kourua ja toisista päistään tasaiseksi teroitettua, vaan katkennutta »ukon talttaa», joiden nykyistä olinpaikkaa ei kumminkaan tiennyt. Kuvasin ne hänen kertomisensa mukaan (Vrt. kuv. 8).

8. Etelä Pohjamaa. $\frac{1}{3}$.

Tuulivaaralta.

Oikokirves, leveäteräinen, hiottu molemmilta puolilta, mustaa kovaa kiveä. Pituus 168, lev. 85 ja pks. 27 mm. Omistaja ei luopunut kappaleesta sen taikavoimaisuuden vuoksi — ei edes antanut rauhassa sitä kuvatakaan (Vrt. kuv. 9).

Puolisko kehdonanturan muotoisesta, varsireijällä varustetusta kuokasta. Oli ennen ollut Tsernillä Tuulivaarassa, vaan oli sittemmin »häveytynyt». Kerrottiin olleen »noin viittä verskaa» pitkän ja reijän kohdalta katkenneen, sileän ja mustasta kivistä. Sen pit. 150, lev. 65 ja pks. 70 mm. »Reikään sopi hyvästikkii miehen peikalo» (Vrt. kuv. 1).

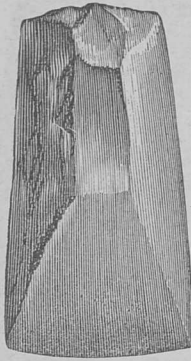
Tasataltta, »Karjalan muotoa». Muutamalla Tsernin sukulaisella se oli ollut, vaan sen oli en-

9. Kirves. Aunus, Savnosero. $\frac{1}{3}$.

* Pyysin häneltä kahdestikin kirjeessä luetteloa noista kokoilemistaan, vaan sain vastauksen, ettei hän »nyt voi joutaa niistä luetteloa antamaan, töiltä, joita ei voi väistää tuonemmaksi, eikä jättää tekemättä» j. n. e.

nen jo »Ruotsin studentta» ottanut. Lieneekö sitten joutunut Histor. Museoon, en tiedä. Muistelivat ostajan nimen olleen »Waris» tai »Varjus» (Varonen?). Taltan sanoivat olleen mustansinervää kiveä ja mitan sille määräsivät seuraavan: pit. 115, lev. 60, pks. 35 mm. (Vrt. kuva 10).

10. Tasatalta. Sakkola, Kiviniemi. $\frac{2}{3}$.

Veitsen- tai pistoaseen terä, kapeammalla ruoto-osalla varustettu päähän kiinnittämistä varten. Keskiosa vahvempi. Mustanruskeata kiveä. Löydetty peltoa muokattaessa. Ostaneet venäläiset keräilijät. Pit. 165, lev. 60, pks. ruodon ja terässä olevan harjanteen yhtymiskohdalta 20 mm. (Vrt. kuva 11).

Karopista.

Tuntematoin kivikalu. Molemmista päistään paksumpi ja keskeltä kaidempi. Luultavasti käytetty kiviaseita teroittaissa. Mustaa kiveä. Löydetty Karopinjärven rannalta. Pit. 240, lev. 80 ja pks. päistä 40, keskeltä 25 à 30 mm. Viety Venäjälle. Vrt. Histor. Arkisto II, kuva 8.

11. Pistoase. Pohjanmaa, Alavut. $\frac{1}{2}$.

Lentierasta.

Kylässä kerrottiin useimmistakin kiviesineistä, jotka ennen oli löydetty harjulta Lentierasta Kippoön. Mutta niiden löytäjät olivat kuolleet ja esineet hävinneet, niin etten niistä utelemallakaan saanut sen tarkempia tietoja. Kolmesta kummin-kin sain siksi tietooni, että kaksi näistä — kouruja tasataltat sekä yksi kahdeksi kappaleeksi särkyneyt kirveenterä — olivat joutuneet Venäjälle sikäläisten keräilijöiden haltuun. Ei ole varmaa sekään, ovatko ne tulleet Petroskoihin, vai Vienan, vaiko Pietarin museoihin. Niiden omistajat, Markkiset, sanovat niiden ostajien olleen »Pitlerin linnasta», vaan samoin he sanovat kaikista »venäläisistä studentoista». *Talttojen* muodosta en saanut varmaa selvyyttä, vaan kirveenterän muodosta

sain jotakuinkin tarkat suhteet. Pituus (yhteen liitettynä) 105, lev. 52 ja pks. 30 mm. Kivi mustaa.

Kiipossa, lähellä Lentieraa, eräällä »Maksima Naukka» nimisellä musikalla, joka kuului »asuvan riihessä», kertoi oppaani olevan kaksi »tasaista» ja kolmannen »kuveron» ukon talttoja. Erähtää sanoi hän »voaksan» pituiseksi ja kolmea verskaa leveäksi. Kuveron sanoi olleen keskeltä »paksun kuin miehen käsivarsi». Kolmatta sanoi »pieneksi ja teräväksi». En saanut käsiini enemmän miestä kuin hänen aseitansakaan.

Tsolkasta.

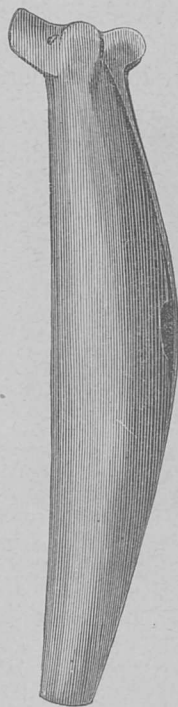
Kehuivat »Piitterin studenttojen» saaneen useitakin kiviaseita ja erähtä »Ruotsin studentta» oli — niin kerrottiin — saanut kaksi esinettä joista toinen oli »kirveenterän» muotoinen ja toinen »krugloi», ympyräisen tapin muotoinen ja *elukan pään kuva* toisessa päässä, toinen pää katkennut. Luultavasti samoja, joista prof. J. R. Aspelin mainitsee teoksessaan Suom. Ugr. Muinaistutkinnon Alkeita siv. 29, vrt. kuva 12.

Kolvasjärveltä.

Tasataltta. Mustasta kivistä. Ostettu Venäjälle. Toiselta puolelta teroitettu; vaaksan pituinen.

Tuntematoin kiviesine. Valkeanharmaasta kivistä. Molemmista päistään suipponeva. Pit. 105, lev. 30 ja pks. 35 mm. Tämän näinkin Antti Romanaisella, vaan en

12. Kivikuokka. Venäjän Karjala. $\frac{1}{2}$.

Repolassa.

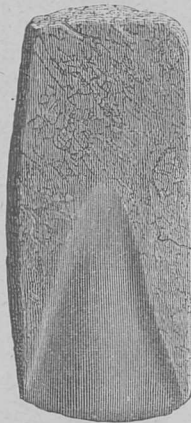
Kirkon starosta Törhösen isävainajalla oli ollut kaksi »ukon talttaa», joista toinen oli »reikäniekka, paksu, eikä kovin pitkä», molemmista päistään teroitettu ja »käsnet kupeilla». Toinen taas toisesta päistään »kirveen terän» muotoinen. Muuten »pit-

kempi ja vähän väärä». Ei tiedetty minne joutuivat. Vert. J. R. Aspelin, Alkeita, siv. 31, kuva 31.

Muuan Hilippäinen sanoi itsellensä olleen taltan, vaan ei tiennyt oliko se hukkunut, vai jo annettu muille. Pituuden sanoi olleen »toista voaksaa» ja leveyden »nellä verskaa hyvästi». Luultavasti *oikokirveen terä*. Mustanruskeata kiveä.

Omelji ja Virranniemi.

Taltta (kouru) Hilippäisellä Virranniemessä — ei löytänyt. Määritteli seuraavaksi: Kivi ruskottavaa. Löydetty virran rannalta. Pit. 160, lev. 65, pks. 15 mm. Vrt. kuva 13 ja J. R. Aspelin, Alkeita, s. 24, kuv. 19.

13. Kourutaltta.
Kuurinmaa. $\frac{1}{3}$.

Kaksi tuntematointa kiviesinettä, joista luulin toista veitiseksi, toista hionta-aseeksi. Mustanharmaata kiveä. Molempien pituus oli lähes sama, nim. 140 mm, lev. 30 à 32, pks. 20 mm. Ovat säilössä Ontrei Pönttösellä, joka sanoi ne maasta löytäneensä. Hatulaisen talossa kerrottiin olevan kaksi »ukon talttaa», vaan kun isäntä ei ollut kotosalla, niin en saanut niitä käsiini. Toista sanoivat tasapäiseksi ja teräväksi kuin »kirveen terä», toisen muodosta en täyttä selvää saanut.

Muhujärveltä.

Kaksi talttaa tai oikokirveen terää, joista toinen oli ennen myöty, vaan toinen isompi kuului olevan vielä kotosalla, vaikkei sitäkään löydetty.

Marianvaaralta.

Sakari Jaakkonen sanoi oletelleen itsellään »taltan», vaikk'ei sitä löytynyt. Sanoi olleen »latuskaisen» ja toisella sivulla »palko kuin höylän terässä». Mustaa kiveä ja noin »voaksan pituinen».

Tiisijärveltä II.

Taltoa ja astalon katkelma Juho Ontrosella. Toinen pieni ja latuskainen, toinen suuri ja siinä reijän sija, jonka kohdalta katkennut. Pää siinä oli terävä ja »viisto kuin veneen perä». Pit. 90, lev. 55, pks. 50 mm. Mustanruskeata kiveä. Joutunut Venäjälle. Vert. J. R. Aspelin, *Alkeita*, siv. 33, kuv. 37.

Samassa kylässä Markkiisella kuului »oletelleen» tasapäinen »ukon talta», joka oli »kuin ois puukon pää ollut katkennut», vaan en saanut sitä käsiini.

Rukajärveltä.

Kehdonanturakuokan puolisko, mustasta kivistä, vaan hävinnyt. Issakaisen talossa. Pit. 115, lev. 75, pks. 80 mm. (Vrt. kuv. 14).

Oikokirveen terä, katkennut. Mustasta kivistä. Pit. 125, lev. 32, pks. 25 mm. Luultavasti samaa muotoa kuin kuva 10.

Koivuniemi ja Markkasenvaara.

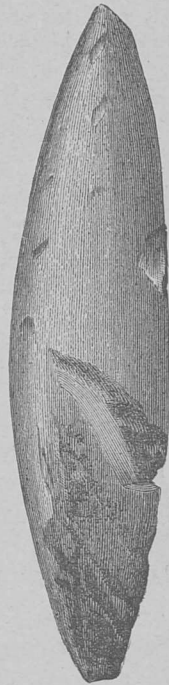
Palanen tasataltasta Markk:v. Mikhei Hirssoffilla, »ruskottavaa kiveä, kolmena kappaleena». Myöty Venäjälle. Pit. 100, lev. 25, pks. 28 mm.

Kiviastalon kärkiosa, vähän köyrä (vrt. esim. J. R. Aspelin, *Alkeita*, siv. 29, kuv. 28). Mustanharmaata kiveä. Löytänyt Tungutjärven rannalta Mitrov Vassilei. Esineen pit. 86, lev. 35, pks. 22 mm. Joutunut Venäjälle.

Kourutaltoa sinervästä kivistä, »kahen sormen pituinen» ja kolmisärmäinen. Viety sekini Venäjälle.

Tasataltan tai oikokirveen teräpuoli Marfa Familjilla. Pit. 100, lev. 30, pks. 19 mm. Ei luopunut millään ehdolla. »Milläs ne pistokset parannetaan», sanoi eukko jäykästi. Ei tiennyt löytöpaikkaa.

Kourutaltoa Petri Semenoffilla. Mustaa kiveä. Pit. 190, lev. 42 ja pks. 25 mm. (vrt. kuva 8). Ennen ostettu. Sanoi olevan

14. Kehdonanturakuokka. Aunus. 14.

itsellään toisen melkein samanlaisen, vähän isomman, vaan ei edes näyttänytkään sitä millään ehdolla.

Kaksiteräisen kiviaseen (kirveen?) *kappale* Maksimalla. Ruskeata kiveä. Pit. 170, lev. 60, pks. 50 mm. Oli sen myönyt Venäjälle. Tungutjärven lietteestä löydetty.

Tsirkkakemiltä.

Ison kourutaltan keskiosa. Ruskeata kiveä. Poikkileikkaus pitkänsoikea. Löydetty Kemijärvestä. Omistaa Vassilei Kaliikin. Pit. 112, lev. 68, pks. 32 mm. Ei luopunut esineestä (Vrt. Aspelin, Kokoilemia, kuv. 5).

Tunkui.

Tasataltta omituista muotoa. Poikkileikkaus kolmikulma. Pit. 150, lev. ja pks. 42 mm. Mustasta kivistä. Jaakko Jakovlits myönyt Venäjälle (Vrt. kuv. 15).

Saarenkylä.

Viime kesänä kerrottiin kylästä viedyksi Venäjälle 5 eri talttaa, joista kolmesta sain seuraavat tiedot:

1) *Tasataltta*, toisella puolen palko ja yläpää kapeampi, läpileikkaus kolmion $\triangle$ muotoinen.

2) *Puukonpään* näköinen, sormen pituinen pyöreä tappi, mustaa kiveä.

3) *Reikäkivi*, »vähän paksumpi miehen kullakkaa» ja toista »vuaksaa» pitkä. Sitäpaitsi näin kylässä — paitsi saamiani —

4) *Alasimen*, mustaa kiveä, 93 mm pitkn, 56 lev. ja 42 mm pks., reunoiltaan lohonneen, sekä

5) *Kehdonanturakuokan* kärjen mustaa kiveä; pit. 62, lev. 46, pks. 42 mm. Kummastakaan ei luovuttu alle ruplan, jonka vuoksi ne jätin ostamatta. Kaikki esineet löydetty Sorokkajoen varsilta. Toisen omistaa Marfa Ignatta ja toisen Ivan Makaroff.

15. *Tasataltta*.
Tver, Staritsk. $\frac{1}{2}$

Sorokka.

Nuolen kärki sikäläisellä tulliherralla, kellertävän harmaata piikivi-liuskamaa. Ei luopunut. Sanoi ostaneensa kalastajilta. Esi-
neen pituus 100, lev. 32, pks. 3 mm. (Vrt. kuv. 6).

Säkjärvi (Säkärvi).

Kehdonanturanmuotoinen kuokka mustasta kivistä. Pit. 194,
lev. 42, pks. 54 mm, toisesta päästään katkennut. Pyysi 2 ruplaa,
jonka vuoksi jätin sen ostamatta. Vert. kuv. 14.

Kutsjärvi.

Kappale jostain isommasta kiviaseesta. Vähän soikea. Mus-
taa kiveä. Pit. 59, pks. 86 + 69 mm. Myöty Venäjälle. Vert. J.
R. Aspelin, Alkeita, siv. 21, kuv. 9.

Kourutalilta, jonka toinen pää oli hiottu neljältä kantilta.
Harmaanruskeata kiveä. Pit. 179, lev. 48, pks. 30 mm. Viety Venäjälle.

Klimkkala.

Tasatalilta. Pit. 70, lev. 32, pks. 24 mm. Timo Kolmilla.
Ei löytynyt.

Siikavaara.

Tasatalilta Abram Petroffilla Liimosenvaaran lähellä, löydetty
metsästä. Pit. 96, lev. 23, pks. 14 mm. Ei löytynyt.

Hiisjärveltä II.

Tasainen talilta tai ehkä oikokirveen terä. Löytynyt Kiiskinie-
men pellostä M. Kondrattainen *yhdessä rautaisen keihään kera.* Pit.
95, lev. 50 ja pks. 45 mm. Ei löytynyt. Keihään ostin ja se on neli-
sulkainen, läpileikkaus melkein »ruutu-ässä» □ muotoinen.

Ontojärveltä.

Veitsi, Vassilei Klimosella ollut. Ruskeata kiveä. Pit. 142,
lev. 46, pks. 12 mm. Myöty Venäjälle.

Korpilahdelta.

Tasataltta Jelefei Rokkosella, 122 mm pitkä, 35 lev., 32 mm paksu. Ruskeata kiveä. Kadonnut, ei löydetty.

Kourutalтта, jonka toinen pää oli hiottu, Tiittasella. Sinistä kiveä. Pit. 134, lev. 43, pks. 29 mm. Tahtoi siitä 3 ruplaa!

Tasataltta »Karjalan mallia», sinisestä kivistä, Maksim Jehkimöisellä. Sekä esine että sen poikkileikkaus kolmion muotoinen. Pit. 125, lev. 36, pks. 19 mm. Ei löytynyt. Vrt. J. R. Aspelin, Alkeita, siv. 23, ja Suomen asukkaat pakanuuden aikana, kuva 36.

Tasataltta Usti Loukalla. Pit. 142, lev. 43, pks. 32 mm. Mustasta kivistä. Hiottu toiselta puolen. Myönyt ennen jo.

Työnalaista pitkittäin sahattua mustaa kiveä, veitsen pään näköinen kappale. Pit. 100, pks. 41 mm, vähän soikea. Myönyt ennen.

Kourutalтта Ossippa Titoffin vaimolla. Yläpäästään suippe-neva. Mustaa kiveä. Pit. 190, lev. 53, pks. 46 mm. Hinta 2 ruplaa; siksi en ostanut.

Kuusiniemeltä.

Jonkun suuremman kiviaseen keskus, mustaa kiveä, täynnä lovia. Pit. 164, lev. 76, pks. »harjan kohdalta» 12 mm. Myöty ennen.

Kuusiniemen lossari sanoi olevan itsellensä »ukon taltan», niinkuin kirveen terä. Luultavasti oikokirveen terä? Mustaa kiveä. En tavannut käydessäni kotoa, joten jäin saamatta.

Hirviniemeltä.

a) *Kourutalтта* valkeasta kivistä. Pit. 132, lev. 39, pks. 21 mm. Kauppias Kärhillä.

b) *Kourutalтта* harmaasta kivistä, yltäänsä kouru. Pit. 108, lev. 42, pks. 23 mm. Sekin Kärhillä.

c) *Kourutalтта* (keskiosa) Artemi Anatejefilla. Valkeata kiveä. Pit. 150, lev. 48, pks. 27 mm.

d) *Kaksipäinen tasataltta* Jeysein Mikkoffilla. Molemmat päät hiotut tasaisiksi. Valkeasta kivistä. Pit. 184, lev. 56, pks. 45 mm.

Veitsen terä (?) samalla miehellä. Mustaa kiveä. Pit. 136, lev. 35, kapeammasta päästä 13, ja pks. 5 mm. Vertaa J. R. Aspelin, *Alkeita*, siv. 25, kuv. 21.

e) *Kaksiteräinen kourutaltta*. Molemmat päät kourut. Valkeata kiveä. Pit. 150, lev. 38, pks. 27 mm. (Vrt. kuva 16).

f) *Tasataltta* ruskokivistä. Pit. 200, lev. 68, pks. 49 mm.

Kauppias Kärhi sanoi itse tuovansa edelliset Pietarin Tiedekatemian Museoon ja sen vuoksi ei niitä antanut minulle, enemmän omiaan kuin toistenkaan.

Omituista oli varsinkin noissa valkokivisissä aseissa se, että ne näyttivät vasta äsken tehdyiltä eikä lainkaan pidetyiltä. Eivätkö vaan liene varta vasten tehtyjä? Tämän arveluni vahvisti todeksi prof. Aspelin perästäpäin Helsingissä käydessäni.*

Särkijärvellä.

Oikokirves (pieni) mustasta kivistä, pit. 94, lev. 46, pks. 32 mm., Petri Bogdanoffilla, joka ei muistanut oliko tallella vai ei.

Kehdonanturakuokka Savel Antipoffilla. Mustansinistä kiveä. Pit. 240, lev. 52, pks. 62 mm.

16. Kourutaltta.
Mustio, Fallsby.
 $\frac{2}{3}$.

Prokkolasta.

Kirveen terä harmaata kiveä. Löytänyt Vassilei Grigorei Honkavaarasta. Pit. 132, lev. 68, pks. 42 mm. Ei löytynyt.

Alasin, suuri, harmahtavaa kiveä omituisilla rautasuonilla, päältäpäin sileä, toinen pää soukkeneva. Löytänyt Vassilei Petroff. Pit. 230, lev. 90, pks. 69 mm. Vrt. kuva 17. Painavuuden tähden jäi ottamatta mukaan.

Kehdonanturakuokka. Harmaata kiveä. Pit. 230, lev. 80, pks. 45 mm. Löytänyt Miki Agentjeff Suoparven rannalta. Ennen myöty.

Laasarista.

Nuolen kärki »ruskeasta tulikivistä», piikivistä. Pit. 85, lev. 20, pks. 12 mm. Oli annettu Venäjälle (Vertaa kuva 6).

* Pietarin Tiedekatemiolla kuuluu olevan noin 70 oudonnäköistä kivi-asetta, jotka ovat tehtyjä kivihiomoissa Äänisjärven seuduilla.

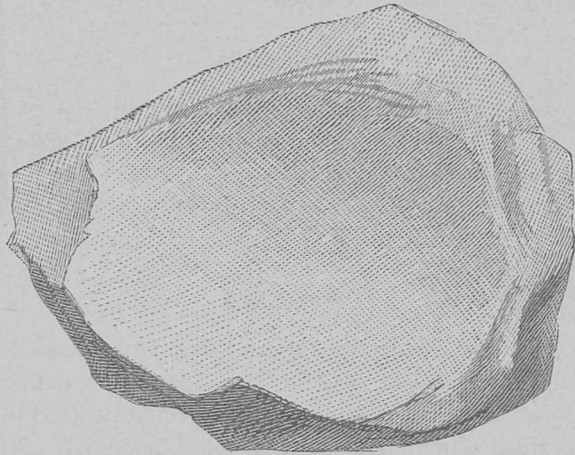
Suontaalta.

Kaksiteräinen taltta, toinen terä kouru ja toinen tasainen, »puoltoista voaksaa» pitkä. Löytynyt pellolta Se'esjärven rannalta. En saanut käsiini.

Kehdonanturakuokka mustasta kivistä. »Hyvästi kahta voaksaa» pitkä. Löytöpaikka sama.

Jänkärvestä.

Osippa Fominilla kaksi »*ukon talttaa*», joita ei kumminkaan löytynyt. Kolmannen löysi ja sen ostin. Sanoi löytäneensä ne kaksi Miestamasen vaarasta. Arveli niiden hävinneen tulipalossa.

17. Alasin. Rovaniemi, Muurola. $\frac{1}{7}$.

Kourutaltta Mitri Simonaisella. Mustaa kiveä. Pit. 58, lev. 30, pks. 26 mm. Hinnan kalleuden vuoksi jätiin ostamatta.

Poutasen leskellä hyvin kulunut *kiviaseen keskusta*. »Pistoksia on niin äijä painettu», sanoi muija. Esineen pit. 52, lev. 39, pks. 8 mm. Jäi lunastamatta.

Kuutamolahdesta.

Pitempi palanen jotain kiviassetta (keihään terä?), sileä muutoin, vaan kupeilla muutamia lovia. Mustaa kiveä. Pit. 215,

lev. 54, pks. 30 mm. Vertaa J. R. Aspelin, Alkeita, siv. 25, kuva 18.

Paateneessa kuulin myöskin kauppias Volkov (vanhemmalla) olevan kiviaseen, »jossa on reikä ja itse ase on kirveen näköinen», vaan lapset olivat kadottaneet sen, etten saanut sitä käsiini. Samoin toi kauppias Volkov (nuoremman) äiti minulle ainakin 350, tai 400 mm. pitkän sälon mustaa kiveä, joka lienee ollut aikoinaan myöskin jokin työkalu, vaan kun se oli lohottu ja raiskattu pahanpäiväiseksi, käytetty sieranakin, niin en sitä osannut ostaa.

Lumpusinvaaran kylässä lähellä Poventsaa on eräällä Mikitkin nimisellä miehellä *kehdonantura-kuokka* mustasta kivistä. Löytöpaikka tuntematoin.

Siis 98 esinettä sain varmuudella tietooni — mainitsematta niitä monia, joista sain hämäriä osviittoja vaan. Mutta kun kuvattessani ja kysellessäni niitä — sen kyllä huomasin — näytin heille metrimittaa ja mukanani olevia kuvia muinaistieteellisistä teoksista, niin he monasti ihmeteltävän tarkasti ojensivat ja neuvoivat — vieläpä joskus ottivat lyijykynällä, »karantassilla», piirtämiseenkin osaa, jonka vuoksi rohkenen toivoa kokoilemissani onnistuneeni siksi, että tottunut tutkija voipi osapuolin saada selon mitä lajia itse esineet ovat olleet.

Mitä noiden »ukon talttojen» säilyttämiseen ja etsimiseen tulee, niin sikäläinen rahvas siinä on hyvinkin huolellinen. Mutta siinä se tekee auttamattoman pahasti, että se raiskaa, murentelee ja lohkoo niiden luullun taikavoimaisuuden vuoksi. Pistokset ja hammassäryt ne tosin paranevat, »kun taltalla hankaa ja painelee», vaan kun on kysymyksessä kaikellaisten »reähkän» poisajaminen ja kun tyttärille ei »lempi herää» ajallansa», niin silloin joutuvat nuo arvokkaat ihmissuvun muinaisuuden todistuskappaleet armottoman kohtelun alaiseksi. Niitä murennellaan, pilstotaan ja jauhetaan jos jollakin tavoin — ja sitä tietä saapi monikin arvokas kivi-esine joutua vihdoin arvottomaksi ja aivan tuntemattomaksikin — kansan hullunkurisen taika-uskoisuuden uhrina ja tutkivan tieteen korvaamattomaksi vahingoksi.

Ennenkuin kansa niitä rupeaa keräilijöille ilmaisemaankaan, saapi siinä kysellä ja kierrellä kaikki mahdolliset mutkat ja vaikka naapuri tietäisi naapurillaan niitä löytyvän montakin, niin ei hän koskaan niitä ilmaise. Vieläpä usein sattuu niinkin, että mies ei ilmaise, jos vaimollansa tai vanhuksillansa on säilössä sellainen.

Eikä siinä auta selittelyt eikä vakuutukset. Turha vaiva on edes yrittääkään totuuden kannalta niiden merkitystä ja arvoa selittelemään. Paras on aina keksiä joku viatoin sukkeluus ja pilajuoni — ja siten useinkin onnistuu paremmin.

Ken taas niistä luopuukin, niin on hän valmis kiskomaan niillä mitä luonnottomimpia hintoja. Kymmenen ruplaa — kerran Vienan rannalla satakin — niistä useinkin pyydetään ensikäteän kappaleelta! Tähän ikävään seikkaan vaikuttanee suureksi osaksi myöskin se julistus, joka on luettu joka »pravleniessä», ettei niitä saa kansa hävittää, vaan ne ovat tuotavat ruununpalvelijoille, jotka niistä antavat maksun j. n. e. »Koska kerran ruunu niitä tarvitsee, niin tottapa ne silloin satoja maksavat», arvelevat he ja ovat valmiit niillä nylkemään mitä hintoja vaan suinkin voivat irti saada.

c. Museojen talteen saatuja keräelmiä:

1.) Suomen Muinaismuisto-Yhdistyksen stipendiaatin *J. W. Juvelius'en* muinaistieteellisellä matkalla v. 1886 Venäjän Karjalan pohjoisosista kerätyt Helsingin historiallisessa museossa säilytetyt kiviaseet, 63 kappaletta*, joista:

Tasatalttoja	30 kappaletta.
Onsitalttoja	6 »
Oikokirveitä	13 »
Kehdonantura-kuokkia	8 »
Veitsi	1 »
Nuolen kärki	1 »
Tuuran kärki	1 »
Varsireijällä varustettu osa	1 »
Muita kiviaseita	2 »
	Summa 63 kappaletta.

2.) Suomen Muinaismuisto-Yhdistyksen stipendiaattien lehtori *A. O. Forsströmin* ja *J. A. Lylyn* sekä maisteri *Hj. Baselierin* tutkimusmatkalla *Aunuksessa* kesällä 1889 keräytyneet kiviaseet.**

* *S. Muinaismuisto-Yhd:n Aikakausk. X, s. 29–36.*

** Museon luettelon mukaan.

Vitele.

1. *Kaksoistaltta*, 114 mm pitkä, 39 mm lev. ja 24 mm paksu; terä kumpaisessakin päässä; poik. leik. 4-kulm.; löyd. Rajakonnun kylästä.

Mägi.

2. *Taltta*, $111\frac{1}{2}$ mm pitkä, $42\frac{1}{2}$ —22 mm leveä ja $16\frac{1}{2}$ mm paksu; poikkileik. pitkänsiokea; löyd. Mukan kylästä.

3. *Kirveen teräkatkelma*, nyk. 46 mm pitk., 48 mm lev.; poikkileik. 4-kulm.; löyd. Pogostan kylästä.

Vieljärvi.

4. *Taltta*, $94\frac{1}{2}$ mm pitk., 34—30 mm lev. ja $19\frac{1}{2}$ mm paksu; terän laskupuolelle soukkeneva poikkileikkaus; löyd. Korpieniemen kylästä.

5. *Taltta*, 77 mm pitk., 22 mm lev. ja 8 mm paksu; poikkileik. 4-kulm.; löyd. Korpieniemen kylästä.

6. *Taltta*, $79\frac{1}{2}$ mm pitk., 40—29 mm lev. ja $13\frac{1}{2}$ mm paksu; syrjät pyöristetyt, löyd. Kukkoilun kylästä.

7. *Poikkikirveen teräkatkelma*, nyk. $101\frac{1}{2}$ mm pitk., leveimmästä paikasta 7 mm lev. ja $21\frac{1}{2}$ mm paksu; syrjät epätasaiset; löyd. Kukkoilun kylästä.

8. *Kirves*, 192 mm pitk., $61\frac{1}{2}$ mm lev. ja $40\frac{1}{2}$ mm paksu; syrjillä näkyy sahanjälkiä; löyd. Kukkoilun kylästä.

9. *Kirveen teräkatkelma*, 96 mm pitk., 38—34 mm lev. ja $26\frac{1}{2}$ mm paksu; syrjät pyöristetyt; löyd. Ruisniemen kylästä.

10. *Taltta*, $85\frac{1}{2}$ mm pitk., $40\frac{1}{2}$ —25 mm lev. ja $19\frac{3}{4}$ mm paksu; löyd. Ruisniemen kylästä.

11. *Kirveen l. kuokan teräkatkelma*, haljennut myöskin pitkittäin, nyk. 77 mm pitk., katkaisupaikasta 48 mm lev. ja $26\frac{3}{4}$ mm paksu; löyd. Mellitsehän kylästä.

Tulomjärvi.

12. *Taltta*, $102\frac{1}{2}$ mm pitk., 54—33 mm lev. ja $17\frac{1}{2}$ mm paksu; syrjät pyöristetyt; löyd. Pallahden kylästä.

13. *Taltta*, $88\frac{1}{2}$ mm pitk., $41\frac{1}{2}$ —21 mm lev. ja 18 mm paksu; terän laskupuolelle kapeneva poikkileikkaus; löyd. Pallahden kylästä.

14. *Taltta*, $56\frac{1}{2}$ mm pitk., 19 mm lev. ja $9\frac{1}{2}$ mm paksu; poikkileik. 4-kulm.; löyd. Hiirssilän kylästä.

Salminnishka.

15. *Kehdonanturakuokka*, 219 mm pitk., 36 mm lev. ja keskeltä 50 mm paksu l. korkea; löyd. Kiviniemen kylästä.

16. *Kehdonanturakuokka*, $208\frac{1}{2}$ mm pitk., 49 mm lev. ja $58\frac{1}{2}$ mm paksu l. korkea korkeimmasta paikasta; löyd. Kiviniemen kylästä.

17. *Talтта*, 158 $\frac{1}{2}$ mm pitkä, 41 $\frac{1}{2}$ mm lev. ja 31 $\frac{1}{2}$ mm paksu; poikkileik. lähenee kolmiota; löyd. Kiviniemen kylästä.
18. *Talтта*, 137 $\frac{1}{2}$ mm pitkä, 6 sm lev. terästä, josta se kapenee, ja 3 sm paksu varresta; löyd. Kiviniemen kylästä.
19. *Kirves*, 11 sm pitkä, 42—26 mm lev. ja 24 mm. paksu varsipäästä; poikkileik. 4 kulm.; kulmat terävät; löyd. Kiviniemen kylästä.
20. *Kirves*, lieriön muotoisella varrella varustettu, ainoastaan terä, joka nyt on särkynyt, on ollut hiottu; löyd. Kiviniemen kylästä.
21. *Kuokka*, raakatekoinen, 142 mm pitk., 32 mm lev. ja 32 mm korkea keskestä; löyd. Kiviniemen kylästä.
22. *Kirves*, 150 $\frac{1}{2}$ sm pitk., 62 $\frac{3}{4}$ mm lev. teräpuolelta ja 32 mm paksu; löyd. Kiviniemen kylästä.
23. *Pitkin*-tapaisen esineen katkelma, 112 $\frac{1}{2}$ mm pitk., katkaisupaikasta 44 mm lev. ja 26 mm paksu; poikkileik. 4-kulm.; löyd. Kiviniemen kylästä.
24. *Kirveen teräkatkelma*, terästä tylsäksi leikattu; nyk. 107 mm. pitk.; 63 mm lev. katkaisupaikasta ja 41 $\frac{1}{2}$ mm paksu; poikkileik. pitkänsiokea; löyd. Kiviniemen kylästä.
25. *Kirveen teräkatkelma*, 75 $\frac{1}{2}$ mm pitk., 46 $\frac{3}{4}$ mm lev. ja 28 mm. paksu, syrjät pyöristetyt; löyd. Kiviniemen kylästä.
26. *Talтта*, 93 mm pitk., 35—28 mm lev. ja 17 mm. paksu; löyd. Kiviniemen kylästä.
27. *Talтта*, 59 mm pitkä, 25 mm lev. terästä, josta vähän kapenee, ja 13 mm paksu; terä kumpaisessakin päässä; löyd. Kiviniemen kylästä.
28. Tuntemattoman *kiviaseen katkelma* 57 mm pitk., 31 $\frac{1}{2}$ mm lev. ja 24 mm paksu paksuimmasta paikasta; löyd. Kiviniemen kylästä.
29. *Varsikatkelma*, kahdessa yhteenliimatussa osassa, 72 mm pitk., 47 mm lev. leveimmästä päästä ja 22 mm paksu, syrjät kaltevat sisällepäin; löyd. Kiviniemen kylästä.
30. *Onsitaltta*, 118 $\frac{1}{2}$ mm pitk., 4 sm lev. ja 27 mm paksu; poikkileik. pitkänsiokea; löyd. Kiviniemen kylästä.
31. *Varsikatkelma*, 94 $\frac{3}{4}$ mm pitk., 39 $\frac{3}{4}$ mm lev. ja 37 $\frac{1}{2}$ mm paksu; poikkileik. sianharjanmuotoinen; löyd. Kiviniemen kylästä.

Seämjärvi.

32. *Kehdonanturakuokan puolikas*, 149 $\frac{3}{4}$ mm pitk., 37 mm lev. ja 54 $\frac{1}{2}$ mm korkea paksusta päästä; löyd. Laksin kylästä.
33. Leveäteräisen *kehdonanturakuokan teräkatkelma*, 171 $\frac{3}{4}$ mm pitk., 61 mm lev. ja keskeltä 52 mm korkea; löyd. Laksin kylästä.
34. *Kuokan teräkatkelma*, poikkileik. 3-kulm.; 84 mm pitk., 45 mm lev. ja katkaisupaikasta 47 mm korkea; löyd. Laksin kylästä.
35. Leveäteräisen *kuokan teräkatkelma*, 6 sm pitk., 25 mm lev. ja 24 mm korkea; löyd. Laksin kylästä.
36. *Kuokan teräkatkelma*, poikkileik. 4-kulm.; 44 $\frac{1}{2}$ mm pitk., 37 mm lev. ja 34 mm korkea; löyd. Laksin kylästä.

37. *Kirves*, varresta rikki, 127 mm pitk., 68 mm lev. terästä, josta hoikenee, ja $29\frac{1}{2}$ mm paksu; poikkileik. pitkänsoikea; löyd. Laksin kylästä.
38. *Taltta*, $136\frac{1}{4}$ mm pitkä, $57\frac{1}{2}$ mm lev. keskeltä ja $27\frac{1}{2}$ mm paksu; raakatekoinen; löyd. Laksin kylästä.
39. *Taltta*, 74 mm pitk., $42\frac{1}{2}$ mm lev. terästä ja 24 mm paksu varsi-päästä, joka on epäsäännöllinen; löyd. Laksin kylästä.
40. *Kirves*, 137 mm pitk., 5 sm lev. keskeltä ja siitä myös $32\frac{1}{2}$ mm paksu, poikkileik. pitkänsoikea; löyd. Laksin kylästä.
41. *Kirveen teräkatkelma*, $81\frac{1}{2}$ mm pitk., 6 sm lev. terästä ja $28\frac{3}{4}$ mm paksu katkaisupaikasta; toisessa syrjässä sahanjälkiä; löyd. Laksin kylästä.
42. Puoleksi *kirveen-*, puoleksi *kiilantapainen esine*, $207\frac{1}{2}$ mm pitk., pitkin molempia sivuja sahanjälkiä; löyd. Laksin kylästä.
43. *Poikkikirves*, 134 mm pitk., 67 mm terästä, josta vähän kapenee, ja 31 mm paksu; löyd. Laksin kylästä.
44. *Poikkikirves*, $146\frac{3}{4}$ mm pitk., $58\frac{1}{2}$ mm lev. keskeltä ja myös siitä $23\frac{1}{4}$ mm paksu; poikkileik. 4-kulm.; löyd. Laksin kylästä.
45. *Taltta*, $127\frac{3}{4}$ mm pitk., $47\frac{1}{4}$ mm lev. terästä, josta kapenee, ja $22\frac{1}{2}$ mm paksu keskeltä; löyd. Laksin kylästä.
46. *Taltta*, 83 mm pitk., 43 mm lev. terästä, josta kapenee, ja $12\frac{1}{2}$ mm paksu; löyd. Laksin kylästä.
47. *Taltta*, 113 mm pitk., keskeltä 43 mm lev. ja 2 sm paksu; löyd. Laksin kylästä.
48. *Taltta*, $82\frac{1}{4}$ mm. pitk., $62\frac{1}{2}$ mm lev. terästä, josta kapenee, ja $19\frac{1}{2}$ mm paksu; löyd. Laksin kylästä.
49. *Taltta*, $104\frac{1}{3}$ mm pitk., $50\frac{1}{2}$ mm lev. terästä, josta se kapenee aivan suippopäiseksi, ja 21 mm paksu; löyd. Laksin kylästä.
50. *Taltta*, 111 mm pitk., 45 mm lev. keskeltä ja myös siitä 28 mm paksu; löyd. Laksin kylästä.
51. *Taltta*, valkoinen, 76 mm pitk., 29 mm lev. keskeltä ja myös siitä $18\frac{2}{3}$ mm paksu; selvä varsimurros; löyd. Laksin kylästä.
52. *Taltta* eli *poikkikirves*, toisessa päässä onsitaltan terä, joka on vähän rikki; $128\frac{1}{2}$ mm pitk., 5 sm lev. taltan terästä, josta pikkusen kapenee; löyd. Laksin kylästä.

Unohtjärvi.

53. *Taltta* l. *kuokka* kehdonanturan muotoa, $125\frac{1}{2}$ mm pitk., $40\frac{1}{2}$ mm lev. ja $35\frac{1}{4}$ mm korkea; löyd. Venjyrän kylästä.
54. *Taltta*, 85 mm pitk., $40\frac{3}{4}$ mm lev. terästä, josta kapenee teräntapaiseksi toisestakin päästä, ja $20\frac{1}{2}$ mm paksu keskeltä; löyd. Venjyrän kylästä.

Lindjärvi.

55. *Kirves*, 263 mm pitk., $81\frac{1}{2}$ mm lev. terästä ja korkeintaan $51\frac{3}{4}$ mm paksu; raakatekoinen; löyd. Hamanniemen kylästä.

56. *Taltta*, $98\frac{1}{2}$ mm pitk., 4 sm lev. terästä, josta kapenee ja keskeltä 26 mm paksu; poikkileik. kolmionmuotoinen; löyd. Alakylästä.
57. *Taltan terätkatkelma*, 65 mm pitk., 41 mm lev. katkaisupaikasta ja siitä myös $25\frac{1}{2}$ mm. paksu; sivut ikäänkuin sahatut; löyd. Alakylästä.
58. *Taltta*, 115 mm pitk., $55\frac{3}{4}$ mm lev. terästä, josta kapenee hyvin suippopäiseksi, ja 21 mm paksu; poikkileik. pitkänsokea; löyd. Alakylästä.
59. *Taltta*, $117\frac{3}{4}$ mm pitk., 57 mm lev. terästä, josta kapenee, ja 29 mm paksu varsipäästä; epäsiännöllinen; löyd. Alakylästä.
60. *Kehdonanturakuukan puolikas*, $130\frac{3}{4}$ mm pitk., $34\frac{1}{2}$ mm lev. ja 38 mm paksu katkaisupaikasta; löyd. Pälvärvin kylästä.

Preäsä.

61. *Kehdonanturakuukan puolikas*, $179\frac{1}{4}$ mm pitk., $32\frac{1}{2}$ mm lev. ja $74\frac{1}{4}$ mm korkea katkaisupaikasta; löyd. Salmin kylästä.
62. *Kirves*, 16 sm pitk., 77 mm lev. ja 39 mm paksu, niinikään keski-kohdalta; löyd. Salmin kylästä.
63. *Kehdonanturakuokka*, leveäteräinen, 228 mm pitk., 65 mm lev. ja 59 mm korkea niinikään keskeltä; löyd. Salmin kylästä.
64. *Kiilantapainen esine*, 192 mm pitk., toinen syrjä on enemmän kuin puoleksi sahattu halki; löyd. Salmin kylästä.
65. *Taltta*, 10 sm pitk., $39\frac{1}{2}$ mm lev. terästä, josta vähän kapenee, ja 23 mm paksu; poikkileik. melkein 4-kulm.; löyd. Salmin kylästä.
66. *Poikkikirves*, vinoon katkennut varresta; 18 sm pitk., $70\frac{1}{2}$ mm lev. ja keskeltä $30\frac{1}{2}$ mm paksu, poikkileik. 4-kulm.; löyd. Salmin kylästä.

Uahadjärven saari.

67. *Keihäänkärki*, 198 mm pitk.; poikkileikaus puolisuunnikainen. Löyd. Salmin kylästä.
68. *Taltta*, $134\frac{1}{3}$ mm pitk., $49\frac{1}{4}$ — $37\frac{1}{2}$ mm lev. ja 31 mm paksu keskeltä; poikkileik. lähenee kolmiota; löyd. Salmin kylästä.
69. *Taltta*, 89 mm pitk., $44\frac{3}{4}$ mm lev. terästä, josta kapenee ja 17 mm paksu keskeltä; löyd. Salmin kylästä.
70. *Onsitaltta*, terästä ja varresta rikki, $115\frac{1}{2}$ mm pitk., 39 mm lev. keskestä ja 37 mm paksu; löyd. Salmin kylästä.
71. *Taltan (?) varsikatkelma*, 97 mm pitk., $26\frac{1}{3}$ mm lev. keskeltä ja samalta kohdalta 19 mm paksu; poikkileik. puoliympyrä; löyd. Salmin kylästä.
72. *Taltan terätkatkelma*, 46 mm pitk., $38\frac{1}{2}$ mm lev. ja 16 mm paksu; löyd. Salmin kylästä.

Kendjärvi.

73. *Kehdonanturakuokka*, vähän vahingoittunut toisesta päästä, muuten hyvin säännöllinen, 313 mm pitk., keskeltä $36\frac{1}{3}$ mm lev. ja $63\frac{2}{3}$ mm paksu l. korkea. Kendjärvi mainittu löytöpaikkana.

74. *Kehdonanturakuokan puolikas*, $146\frac{1}{2}$ mm pitk., katkaisupaikasta 7 sm lev. ja 56 mm. paksu; löyd. kuin edellinen.

75. *Kehdonanturakuokka*. vahingoittunut kumpaisestakin päästä, 213 mm pitk., paksuimmasta paikasta $42\frac{1}{2}$ mm lev. ja 49 mm paksu l. korkea; löyd. kuin edell.

76. Leveäteräinen *kehdonanturakuokan puolikas*, $128\frac{1}{2}$ mm pitk., katkaisupaikasta 56 mm lev. ja $53\frac{1}{3}$ mm paksu l. korkea; löyd. kuin edell.

77. *Kirves*, 221 mm pitk., korkeintaan 78 mm lev. ja $40\frac{1}{2}$ mm paksu; löyd. kuin edell.

78. *Poikkikirves*, $172\frac{2}{3}$ mm pitk., 68 mm lev. teräpäästä, josta vähän kapenee, ja 37 mm paksu keskeltä; löyd. kuin edell.

79. *Taltta*, 85 mm pitk., keskeltä 5 sm lev. ja 29 mm paksu; löyd. kuin edell.

80. *Onsitaltta*, 239 mm pitk., keskeltä 37 mm lev. ja 30 mm paksu; poikkileik. 4-kulm., sahanjalkiä näkyy pitkin kumpastakin sivua; löyd. kuin edell.

Niinsaari.

81. *Kehdonanturakuokan puolikas*, $146\frac{1}{3}$ mm pitk., katkaisupaikasta $42\frac{2}{3}$ mm lev. ja 54 mm paksu l. korkea; löyd. Saadalanjärvestä & Suopohjasta (kylä?)

82. *Kehdonanturakuokan teräkatkelma*, 9 sm pitk., 39 mm lev. ja yhtä paksu katkaisukohtasta. Löyd. kuin edell.

83. *Kirves*, $136\frac{1}{2}$ mm pitk., keskeltä 5 sm lev. ja $30\frac{1}{2}$ mm paksu; löyd. kuin edell.

84. *Taltta*, 112 mm pitk., keskeltä 26 mm lev. ja 27 mm paksu; poikkileik. 4-kulm., vaikka vähän epäsäännöllinen; löyd. kuin edell.

Vieljärvi.

85. *Poikkikirves*, terä kumpaisessakin päässä, $154\frac{1}{2}$ mm pitk., 61 mm lev. leveämmästä terästä, josta kapenee, ja $22\frac{1}{2}$ mm paksu keskeltä; löyd. Kukkoilun kylästä.

Lindjärvi.

86. *Kuokka*. leveäteräinen, sianharjalla varustettu, 176 mm pitk., keskeltä 44 mm lev. ja 4 sm paksu l. korkea; löyd. Pälvärvin kylästä.

88. *Taltan teräkatkelma(?)*, $64\frac{3}{4}$ mm pitk., katkaisupaikasta 43 mm lev. ja 26 mm paksu; löytöpaik. tuntematon, poikkileik. 4-kulm.

89. *Taltta*, terästä vahingoittunut, $76\frac{2}{3}$ mm pitk., varsipäästä 22 mm lev. ja $21\frac{1}{2}$ mm paksu; toinen puoli suorakulmainen.

90. *Kehdonanturakuokan puolikas*, $125\frac{2}{3}$ mm pitk., $38\frac{3}{4}$ mm korkea l. paksu paksuimmasta paikasta, ja 27 mm lev., löytöpaik. tuntematon.

91. *Taltan teräkatkelma* (2 yhteenliimattua kappaletta), 48 mm. pitk., 34 mm. lev. ja 27 mm paksu; löytöpaik. tuntematon.

92. *Suippopäinen kiviesine*, $122\frac{2}{3}$ mm pitk., 44 mm lev. leveimmästä päästä, josta kapenee, ja 26 mm. paksu; löytöpaik. tuntematon.

93. *Neliskulmainen varsikatkelma*, 76 mm pitk., $35-31\frac{1}{2}$ mm paksu ja eveä paksummasta päästä, josta vähän kapenee; löytöpaik. tuntematon.

3.) Pietarin Tiedeakatemiian Kansat. Museossa säilytetään kenraali Butenev'in Aunuksesta keräämät kiviaseet, joista professori J. R. Aspelin 1874 teki seuraavan luettelon:*

1. *Otanuija*, suuri, pahkasilla varustettu kummallakin puolen varsireikää. Luult. se, joka tavallisesti kuvataan. Pitkulainen varsireikä on siinä, samoin kuin n:ssa 7, niin pieni, että ainoastaan metallivarsi on siinä kestänyt. Harjaselkäinen kuten sekini.

4. Rihvelinmuotoinen *nuolenkärki*, löydetty malmia nostettaessa Sundoseron pohjasta kesäkuussa 1861.

5. *Nuolenkärki* norjalaista mallia. Suojun kirkonkylästä Petroskoin piiriä (Kuva 84).

6. *Veistä* tai *keihästä* tavoittava, limsiöstä pirstottu leveäteräinen ase Äänisjärven piiristä Vienan lääninä.

7. *Otanuija*, jossa varsireijän kummallakin puolen on ollut pahka varren kiinnittämistä varten sitomalla, vaikka toinen pahku on katkennut. Vuorilajista pilhottu. Vanhan talonpojan D. Lahden löytämä.

8. *Otanuija*, valmiiksi pilhottu. Varsireikää hakattaessa on kivi haljennut, mutta on koossa rautalankasiteessä (Kuva 67).

9. Toisessa osapuolella pilhottuissa reijättömässä *otanuijassa* on poikkeileikkaus vielä melkein neliskulmainen.

10. *Nuija* (liekö Butenjevin kokoelmaa ollenkaan), molemmista päistä suipennettu. Keskellä oleva suuri reikä on nähtävästi myöhään aikaan ollut työnlaisena, kuten aseon melkein koko pintakin. On ehkä ollut nykyaikaisen kivenhiojan käsissä (Vrt. s. 139).

11. *Otanuija*, pahkaselkiset kummallakin puolen varsireikä (Kuva 80).

12. Astalo, varsireijällä varustettu ja hirven päällä koristettu (Padoseron kylästä). Kuva 18.

* Löytöpaikat oli kenraali B. kirjoittanut lipuille, jotka olivat kiviaseihin liimatut, mutta eräs Tiedeakatemiian Museon hoitaja kirjoitti 1860-luvulla lippujen mukaan kokoelmasta erityisen luettelon, repi samalla entiset liput pois ja liimasi numerolippuja sijaan. Kirjoitettu luettelo oli jo 1874 hävinnyt. Sen vuoksi ei ole löytöpaikoista parempia tietoja, kuin tässä luettelossa, jota tehdessä muutamat numerot puuttuivat, kuten numerosarjasta näkyy. Sulkumerkkien väliset kuvanumerot viittavat J. R. A:n teettämiin lyijypiiirroksiin S. Muinaismuisto-Yhd:n kokoelmissa. Hra B:n oma kertomus kokoelmasta on kirjassa *Beiträge zur Kenntniss des russ. Reiches, VIII, 2:e Folge*, ja A. Schiefner'in jaksossa *Bull. de l'Acad. de Sc. de S. P. 1863, V: 537*.

13. *Nuijakivi* alabasterin tapaista kiveä, soikeanmuotoinen, hakattu reikä keskeltä kapeneva (Въ Пачезерскомъ приходѣ Рудосин piirikuntaa?).

14. *Kirves*, suurehko, paksunlainen, melkein puikoksi suippeneva, vrt. n:o 70. Helsingin museossa lieene siitä kipsijäljennös(?) Salminiskan vol:sta Petroskoin piirikuntaa (близъ дер. Корбиновока Вохтоз. общ.).

15. *Kirveen*, leveän, katkelma. Salminiskan vol:sta (Изъ окрестн. дер. Руги).

16. *Kirves*, melkein puikoksi kapeneva. Siitä lieene Helsingin museossa kipsijäljennös(?). Petroskoin piirikunnasta, likeltä Suojun kirkonkylää. Kuv. 19.

17. *Kirves*, samanlainen kuin n:o 170, mutta suurempi.

18. *Kirves*, suurehko, jotenkin suorateräinen. Löytty Äänisjärven piirikunnassa 1849 (близъ дер. Чонжой Кеккердо).

19. *Kirves*, Lapualta tunnettua mallia (vert. Alkeita, kuv. 10), terä vähemmän kaareva kuin n:ssa 85. (Изъ Чавнозера). Kuv. 20.

20. *Kirves*, kapea, suomalaisella terämuodolla varustettu. (Подъ домамъ Федотова въ дер. Лахты Salminiskan vol:sta Vrt. n. 170).

21. *Kirves*, kapea, pitkänlainen, onituista paksua mallia. Hyvä kappale (Kuva 90).

22. *Kirves*, särmäinen, kuuteloiskamaa (Kuv. 95).

23. *Kirves*, jonka hiukan suippeneva varsi on karkeasti hakattu ja hiomaton. Yläreunassa pitkiä hionnan uurteita. Löytty pellostä likellä kirkonkylää Suojun volostista Petroskoin piiriä.

24. *Kirves*, pitkä ja kaunis kuin 25, mutta pienempi.

25. *Kirves*, pitkä, kaunis (Kuva 91).

26. *Kirves*, kaunis, kapea, Suojun kyläkunnasta.

27. *Kirves*, samanlainen kuin n:o 22.

28. *Poikkikirves*, korkeaselkäinen, terä vahingoittunut. Suojun kyläkunnasta.

29. *Tasataltan terä*, hyvin pieni, ohut, katkennut kuuteloiskamaa (Судак. губ. рудникъ).

30. *Kirves*. Salminiskan volostista.

31. *Kirves*, kapeneva, huononlainen.

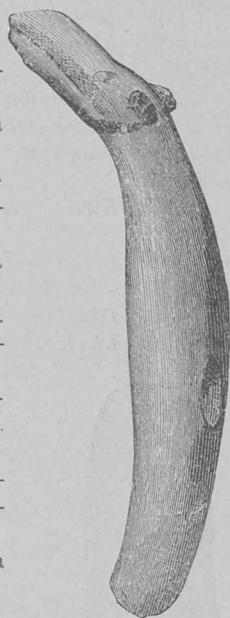
32. Paksunlainen, melkein tasalevyinen *kirves*, jonka terä on senlainen kuin n:ssa 25. Pälljärven kylästä.

33. *Kirves*, suurenlainen, ohut, karkeasti hiottu.

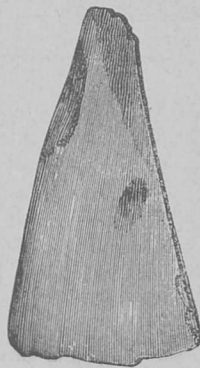
34. *Poikkikirves*, edestä korkeaselkäinen.

35. *Poikkikirves*, edestä korkeaselkäinen.

36. *Kehdonanturanmuotoinen kuokka*, jonka toinen pää on hiottu suomalaiselle terälle.

18. Astalo. Aunus, Pado-sero. $\frac{1}{4}$.

19. Kirves. Aunus, Suoju. $\frac{1}{3}$.

37. *Kirves*, Rovaniemen mallia, kuuteloluiskamaa. Niiniselän kylästä.
 38. *Työnalainen kappale* dioriittia.
 39. *Kirves*, nelitahkoinen kuin n:o 111, hyviä sahaamisen jälkiä kulmassa.
 40. *Kirves*, dioriittia, hiotusta leveästä terästä suippeneva. Varsi vaan pilhottu. Omituinen.
 41. *Työnalainen dioriittikappale*, pitkä, terätön.
 42. *Kapea kirves*, pitkänlainen, omituista paksua mallia. Löytty metsästä 1842 pari virstaa kylästä. Lindjärven kyläkunnasta Suojun volostia (Дер. Фоминь-наволока).
 43. *Kirves*, dioriittia, leveäteräinen. Varsiosa pilhottu varteen sovitettavaksi.
 44. *Oikokirves*, tasalevyinen, löytty 1851 pellolta Lindjärven kyläkunnasta (Близь дер. Фоминь-наволока).
 45. *Poikkikirves*, Suojun kirkonkylän luota.
 46. *Kirveen*, suurenlaisen, varsiosa. Poventsan piiristä (близь дер. Семьгоры) Suilu(?)joen rannalta.

20. *Kirves*. Aunus, Savnosero. $\frac{1}{3}$.

47. *Kirves*, paksu kapeanlainen. Hyvä.
 48. *Kirves*, jonka toinen puoli on tasainen, toinen pyöristetty (vrt. n:o 120). Terän hionta vähemmin rajoitettu.
 49. *Kirves*, hyvä, kapeneva, kuin n:o 80. Yläpäätä katkennut (Из Чавнозера).
 50. *Kirves*, edestä pyöreäselkäinen, vrt. n:o 35.
 51. *Kirves*, sievä (Kuv. 89).
 52. *Kirveen terä*, jokseenkin samaa muotoa kuin n:o 22 (Из дер. Викти . . .).
 53. *Kirveen*, suurenlaisen, terä.
 54. *Kirveen terä*, samanlainen kuin n:ssa 22.
 55. *Kirveen terä*, samanlainen kuin n:ssa 22.
 56. *Kirves*, pienenlainen, kuuteloluiskamaa. Terä särkynyt.
 57. *Kirves*, hyvänmuotoinen. Nostettu, kuten pinnasta näky, malmin ruosteen keralla (Из Чавнозера 1881). Kuva 20.
 58. *Kirveen terä*.
 59. *Kirves*, paksunlainen, hiukan kapeneva, selkäpuoli pyöristetty.
 60. *Kirves*, paksunlainen, Sortavalan seuduilta Suomessa.
 61. *Kirves*, tasalevyinen kuin n:o 51 (Из Вахрозера).
 62. *Kirves*, kapeneva, pitkiä hioman jälkiä näkyvissä. Särkynyt.
 63. *Kirves*, edestä korkeaselkäinen, vrt. n:o 35 (Kuv. 93).
 64. *Tasatallta*, pitkänlainen, kapeneva.
 65. *Kirves*, samanlainen kuin n:o 22.
 66. *Kirves*, paksu, Isojoelta tunnettua mallia, mutta pyöristetty enemmän kuin se. Yläpäätä katkennut.
 67. *Kirves*, terä särkynyt.
 68. *Kirves*, pitkä, paksu; terä tavallista mallia.
 69. *Kirves*, pilhottu, hiomaton, dioriittia. Terä hiukan pyöristetty.

70. *Kirves*, kapea, kuuteloliuskamaa. Terä pyörästetty. Helsingissä kipsin jäljennös. Kuv. 21.

71. *Kirveenterä*, leveä, Rovaniemen mallia. Järven pohjasta (Въ Челомозерѣ).

72. *Kirves*, samaa mallia kuin n:o 42 ja 90.

73. *Kirveenterä*, Rovaniemen mallia.

74. *Poikkikirves*, edestä korkeaselkäinen.

75. *Kirves*, dioriittia, pienehkö, huono. Suojusta.

76. *Kirveen* harjaselkäinen varsiosa.

77. *Taltan* tai kapean kirveen yläosa.

78. *Teränpää*, leveämpää Rovaniemen mallia, ilman-syömää kuuteloliuskamaa.

79. *Poikkikirves*, etupuoli korkeaksi pyörästetty, toinen puoli tasainen. Löytty kauvan sitten lähellä Kossalmen kylää.

80. *Kirves*. Löytöpaikan nimen peittää numerolippu.

81. *Kirves*, hyvin suuri kehdonanturanmuotoinen; varustettu jokseenkin pyörästetyllä kirveenterällä (Изъ окрестн. Пряженскаго порога).

82. *Kirves*, suuri, leveästä terästä suippeneva. Miellyttävää muotoa. Koko yläpinta pilhottu yhtä terävästi kuin otanuija.

83. *Kirves*, kuuteloliuskamaa, Rovaniemen mallia, iso. Petroskoin piiristä (близъ дер. Усеулы Петропавл. вол. 1854).

84. *Kirves*, samanlainen kuin n:o 40; pitkiä hionnan jälkiä. Petroskoin piirikunnasta (близъ дер. Гомельга).

85. *Kirves*, suuri, Lapualta tunnettua mallia, kts. n:o 19. Kuva 22.

86. *Kirves*, vähän Lapuan mallia, vaan tasaisiksi hiotuilla sivuilla varustettu.

87. *Kirves*, Lapuan mallia (vrt. Alkeita, kuv. 10).

88. *Kehdonanturakuokan* tai ehkä *kirveen* ehyt terä.

89. *Kirves*, dioriittia. Hiottu terä leveämpää Rovaniemen mallia (vrt. Alkeita, kuv. 11).

90. *Kirves*, samaa mallia kuin n:o 42. Löytty Kossalmen kylän tienoilta.

91. *Työnalainen* pilstottu kappale kuuteloliuskamaa Ussulan kylästä Petroskoin piiristä.

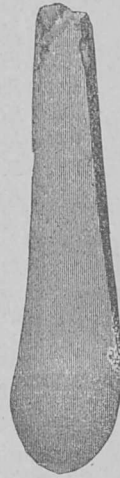
92. *Kirves*, pilhottu, hiomaton, dioriittia. Terä hiukan pyörästetty.

93. *Kirves*, dioriittia, pyöreäteräinen, kapea. Huomattava on että dioriittistä tehdyissä tavallisesti on kapeat ja pyörästetyt terät.

94. *Kirves*, pitkänlainen, tasalevyinen. Löytty metsässä Salmiiniskan vol:ssa (близъ дер. Порозера.)

95. *Kirves*, hiottu, kaunis, kapea, suuri. Tavaton muoto. Helsingissä kipsijäljennös. Kuv. 23. Löytty ukonilmassa (близъ дер. Кузминной Великогуч. Мирск. общ.) Kiskoin vol.

96. *Kirves*, paksuntainen, löytty Pälljärven rannalta.

21. *Kirves*.
Aunus. $\frac{1}{3}$.

22. *Kirves*.
Aunus. $\frac{1}{3}$.

97. *Kirves*, edestä korkeaselkäinen, kuin n:o 35 y. m., vaan matalampi. Pohjoispuolelta Koikarkin kylää Poventsan piiriä.

98. *Kirveen*, pienenlaisen katkelma, dioriittia.

99. Suurehkon *kirveen* alaosa, jossa pitkiä hioman jälkiä näkyvissä.

100. *Kirves*, kuuteloliuskamaa, huono.

101. *Talтта*, kaunis, leveä. Suojun kyläkunnasta, Petroskoin piiristä.

102. *Kirves*, suurenlainen.

103. *Kirves*, paksu, kuuteloliuskamaa (vrt. Alkeita, k. 7).

104. *Kirves*, dioriittia, samannäköinen kuin n:o 22.

105. *Poikkikirveen* varsiosa, jossa on kolmisärmäinen selkä.

106. *Kirves*, Lapualta tunnettua mallia, mutta terä vähemmän kaareva ja varsiosa ohkasempi. Salmíniskan volsta (Изъ дер. Ляхты).

107. *Hiottu kivi*, luult. luonnon tekemä.

108. *Kirves*, pieni, suippeneva. Samanlainen kuin n:o 166 (III . . . kylän tienoilta, Numerolippu peittää nimen).

109. *Kirves*, kapea, tai ehkä *tasataltta*, edestä korkeaselkäinen kuin eräs kuvattu kirves. Löytty pellolta Suojun kyläkunnassa Petroskoin piiriä.

110. *Kirveen*, pyöreäteräisen, suuren, alaosa. Lapuan mallia.

111. *Kirveentapainen* nelitahkoinen teräase, jonka kulmissa on mainioita hionnan l. sahan jälkiä. Kuuteloliuskamaa. Löytty peltoa tehdessä Poventsan piirissä läheltä Lindjärven kylää (Селенкой волости).

112. *Työnalainen* kappale kuuteloliuskamaa.

113. *Työnalainen* kappale kuuteloliuskamaa.

114. *Kirves*, hyvin pyöristetyllä terällä varustettu. Varsi suippeneva ja pyöristetty.

115. *Kirveen* katkelma, Rovaniemen mallia, kuuteloliuskamaa.

23. *Kirves*.

Aunus. $\frac{3}{4}$.

116. *Kirves*, pahasti raikattu, kuuteloliuskamaa.

117. *Kirves*, edellisen muotoinen, vaan paksumpi. Löytty v. 1853 Suojun kyläkunnassa.

118. *Kirves*, kuuteloliuskamaa, pyöreäteräinen kuin n:o 70. Poventsan piiristä, läheltä Pyhäniemen kylää.

119. *Talтта* tai *oikokirves*. (Въ Чавнозерскомъ рудникѣ 1853).

120. *Kirves* alapuolelta tasainen, yläpuolelta pyöristetty. Suojun kyläkunnasta Petroskoin piiriä (около Гудк.)

121. *Työnalainen* kivikappale kivikaudelta.

122. *Kirves*, pieni, varsiosa pyöristetty.

123. *Kirves*, pieni, leveäteräinen, kapeneva. Suojusta.

124. *Kirves*, kapea ja hiukan suippeneva. Suojusta.

125. *Tasataltta*, pitkänlainen, samanlainen kuin n:o 150; Petroskoin piiristä, Suojun volostista.

126. *Kirves*, ehkä viheriätä kuuteloliuskamaa (Изъ дер. Пылозера).

127. *Kirves*, pienenlainen, mutta kaunis Suojun kyläkunnasta.

128. *Oikokirves*, suippeneva. (Въ Нпмоер . . . . . цѣ).

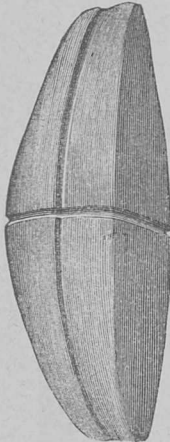
129. *Kirves*, jonka laidoista on lohottu kappaleita, joten vaan keskus on jälellä.
130. *Kirves*, dioriittia, pienenlainen.
131. *Kirves*, kapeneva.
132. *Kourutaltoa*, terä pilattu. Petroskoin piiristä (близъ дер. Нелгомозера).
133. *Taltoa*, paksu, lyhyt, hyvä (Kuva 94).
134. *Kourutaltoa*, hyvän, katkenneen teräpäätä.
135. *Taltoa*, paksun- ja pitkänlainen. Terä vahingoittunut.
136. *Kourutaltoa*, hyvää muotoa, ilmansyövä. Salminiskan volostista (Въ дер. Трифимонаволокъ Вох. общ. 1851.)
137. *Kourutaltoa*, kapeneva. Helsingissä luult. kips. jäljennös (Kuva 96).
138. *Kaksoistaltoa*, toinen pää kourutaltoa, toinen kirves. Poikkileikkaus suorakaiteinen. Pälljärven kylän luota (Kuva 88).
139. *Kourutaltoa*, jonka terä luult. on vahingoittunut ja sitten hiottu poikkittain tasaiseksi uudistamista varten. Vanha kouru on jälellä. Suojusta.
140. *Taltoa*, kaunis, edestä pyörästetty. Kourutaltoa hionnasta näkyvä alkua. Rautamalmin peittämä.
141. *Kourutaltoa*, leveä, suippeneva, pitkäkourunen. Suojun kyläkunnasta 1853.
142. *Kourutaltoa*, syväteräinen, kuuteloliuskamaa. Helsingissä kipsinen jäljennös.
143. *Kourutaltoa*, leveä. Toisessa päässä kirveenterä.
144. *Reikätaltoa*, Suomen mallia, hyvä. Kipsijäljennös.
145. *Tasataltoa* terä, hyvin pieni, ohut, katkennut.
147. *Taltoa*, pieni, kapeneva.
148. *Tasataltoa*, hyvin pieni, huono; toinen laita kaareva, toinen tasainen (sarvikiveä).
149. *Taltoa*, pieni, paperikäyryssä (numerolipun ohella näkyvissä: Съмозеро . . . . поле).
150. *Tasataltoa*, pieni, viheriätä kuuteloliuskamaa (Kuv. 107).
151. *Tasataltoa*, pieni (Kuv. 106).
152. *Kirves*, pieni, hyvin suippeneva (Влизъ дер. Нелгомозера).
153. *Tasataltoa*, pieni. Suojusta (дер. Краповекая).
154. *Taltoa*, melkoisesti suippeneva ja yläpuoli särmäinen kuin n:o 151.
- Löytty pellostä Suojun kirkonkylän seuduilta.
155. *Taltoa*, pieni, edellisen muotoinen, vaan ohuempi. Suojusta saatu.
156. Pieni, kaunis *tasataltoa* (numerolippu peittää löytöpaikan nimen).
157. *Taltoa*. Suojusta.
158. *Kirves*, pieni, suippeneva, Petroskoin piirikunnasta (близъ дер Чавлозера).
159. *Kirveentapainen* pieni ase.
160. *Tasataltoa*, pieni, takapuolelta pyörästetty, edestä tasaisempi. Hyvä kappale.
161. *Kirves*. Suojusta.
162. *Kirves*, pieni, sievä.
163. *Kirves*, pieni, suippeneva. Salminiskan vol (близъ дер. Мечет . . .).

164. *Kirves*, pieni. Varsi pyöreäksi pilhottu, tapintapainen. (Вар. обществ. Корбиनावол.)
165. *Tasataltta*, jossa näkyy pitkiä hionnan jälkiä. Löytty Rusajoelta Salminiskan volostista.
166. *Kirves*, pieni, suippeneva, pitkä hionnanjälki näkyvissä (Изъ дер. Сулажгорво).
167. *Tasataltta*, samanlainen kuin n:o 150, vaan kolmatta osaa suurempi.
168. *Oikokirves*, hyvin pieni.
169. *Kirves*, pieni, suippeneva. Pellostä Suojun kyläkunnasta.
170. *Kirves*, pieni, kuuteliuskamaa. (Ляхов. 1858 подъ домамъ Федотова).
171. *Kirves*, pieni, ohut, kapeneva.
172. *Tasataltta*, suippovartinen («Намосва»).
173. *Kirves*, pienenlainen, jokseenkin tasalaitainen ja soukka; poikki-leikkaus miltei suunnikkainen. Suojun kylästä.
174. *Poikkikirves*, pieni, suippeneva.
175. *Kivikappale*, joka on ollut työnalaisena.
176. *Kirves*, pienehkö, karkeasti hiottu.
177. *Tasataltta*, huono.
178. *Talтта*, kaunis, luult. sarvikiveä. Varsi hyvin pyörästetty. Numero-lipulla peitetyistä löytöpaikan nimestä näkyvissä ainoastaan pääte —ki.
179. *Kirveen*, pienenlaisen, katkelma, dioriittä.
180. *Kirves*, pieni, kapea.
181. *Kiviaseen*, luult. taltan kapea varsi.
182. *Työnalainen* kappale kuuteliuskamaa Petroskoin piiristä (близъ дер. Гомсельги . . . Унозерек. общ.)
183. *Kehdonanturanmuotoinen kuokka*, pieni, toinen pää myöhemmin suipennettu pyöreäksi tuuranteräksi (vrt. Alkeita, kuv. 12), toinen, jotenkin töpöpäinen.
185. *Taltan tapainen*, luonnonmuodostama esine, Poventsan piirikunnasta, Lentajärven kirkonkylän seuduilta.
186. *Kehdonanturakuokka*, ei aivan korttelin pituinen. Selkä ei ole kuten muissa suurissa kehđ. ant. kuokissa aivan tasan pyörästetty (Близъ дер. Уесуны).
187. *Pitkän taltan* kaunis yläosa, kiiltoliuskamaa.
188. *Kivipalkki*, suuri, nelitahkoinen, ilmansyömä. Läpileikkauksen sivut hiukan kaarevat. Päistä katkennut, Petroskoin piiristä. Wolkonskyn lahjoittama.
189. *Kehdonanturakuokan puolisko*, pieni.
190. *Nelitahkoinen* ase kuuteliuskamaa, pitkä; selkätahko laskee laske-mistaan terää kohti. Helsingissä kipsijäljennös (Kuv. 103).
191. *Kirveen* katkelma, korkeaselkäistä muotoa.
192. *Kiviaseen* varsipää tai mahdollisesti astalon kärki.
193. *Kappale* kuuteliuskamaa, jotenkuten hiottu.
194. *Pitkulainen hiottu kivi*, luult. luonnon tekemä. Reikää on yritetty lävistää toiseen päähän.
195. *Kiviaseen* osittain hiottu varsiosa, kuuteliuskamaa.
196. *Työnalainen* pitkänlainen kappale kuuteliuskamaa.
198. *Kivi*, hiottu.
199. *Kivi*, jotenkuten hiottu.

200. *Kehdonanturakuukan puolisko*, matala.
201. *Pitkäläntä kärki*, katkennut, luult. reijällä varustetusta astalosta.
- Löydetty Suojun seuduilta.
202. *Työnalainen*, pitkä kappale kuuteloliuskamaa.
203. *Kehdonanturakuokka*, vähän toista korttelia pitkä.
204. *Kiviaseen* neliskulmainen varsiosa.
205. *Astalo*, harvinaisen pitkä, reijän kohdalta katkennut. Kuv. 24.
206. *Kirves*, kapea, korkeaselkäinen.
207. *Kehdonanturakuukan terä*, pieni.
208. *Kehdonanturakuukan terä*, suurempi.
209. *Kehdonanturakuukan puolisko*, samanlainen kuin n:o 212.
210. *Nelitahkoisen* asean teräpäätä. Selkä suhteellisesti paljon korkeampi leveyteen nähden kuin n:ssa 190!
211. *Kehdonanturakuukan puolisko*, suuri. Miltei kaikki kehdonanturanmuotoiset kuokat ovat, kuten tämäkin, kuuteloliuskamaa.
212. *Kehdonanturakuukan*, korkeaselkäisen, mutta kapean, kärki.
213. *Kehdonanturakuukan kärki*, samanlainen kuin n:o 208.
214. *Kehdonanturakuukan terän* ja Rovaniemeltä tunnetun tuura-aseen välimuoto.
215. *Kiviase(?)*, suurenlainen, törkeä.
216. *Kehdonanturakuukan kärki*, suurenlainen. Löytty maasta 1813 l. 1815 Kiskoin vol. (близъ дер. Берукенъ).
217. *Kehdonanturakuokka*, melkein 1½ korttelia pitkä. Kärjet vahingoittuneet.
218. *Kehdonanturakuukan kärki*, samanl. kuin n:o 212.
219. *Kehdonanturakuukan kärki*, suurenlainen. Samanl. kuin n:o 208.
220. *Kehdonanturakuukan kärki*, matalaselkäinen.
221. *Tuurantapainen ase*, Rovaniemen mallia, kuutelo-
liuskamaa. Varsiosa pyörästetty. Löytöpaikasta näkyvissä: — puolisko. Aunus.
— — selän kyläkunta. 1/4
222. *Kehdonanturakuokka*, pienenlainen, jotenkin hyvin säilynyt. (При Сундозера. Kuv. 104).
223. *Kiviaseen* varsiosasta hiotu pala, kuuteloliuskamaa.
224. *Tuurantapaisen* asean alaosa Rovaniemen mallia.
225. *Tuuranterä*, pyöreä, kapea, Rovaniemen mallia. Varsiosa paksu, katkennut.
226. *Kehdonanturakuokka*, suurenlainen, toinen pää hyvin raikattu.
227. *Kehdonanturakuokka*, melkein kokonainen, mutta pilhotun pinnan hionta hyvin vaillinainen.
228. *Kehdonanturakuokka*, suuri; tasainen alasiivu hyvin raikattu. Petroskoin piiristä Lisman kyläk. (близъ дер. Чоболокши).
229. *Kehdonanturakuokka*, iso (Kuv. 100).

230. *Kehlonanturanmuotoinen kuokka*, 380 mm pitkä. Kuvattavaksi tuskin sopiva kun on lättäselkäinen ja pinta jotenkin epätasainen. Toinen pää hiukan vahingoittunut.

26. Kivikaluu.
Aunus. $\frac{1}{3}$.

231. *Kivikaluu*, soikea, ohuenlainen, pituus- ja poikkijuovalla varustettu. Kuuteloliuskamaa.

232. *Kivikaluu*, soikea, pituus- ja poikkijuovilla varustettu. Alapuoli tasainen.

233. *Kivikaluu*, soikea, pieni, 4 tuuman pituinen, pituus- ja poikkijuovilla varustettu. P. Lerch'in kuvaama. Kts. kuv. 26.

234. *Kiviase*. Samaa. kuin 238 (Kuv. 92).

235. *Nelitähkoisen* asean teräpää (vrt. n:t 190 ja 210), jota kohti kaksi vastakkaista laitaa laskee yhtä jyrkästi (изъ дер. Ляхты).

236. *Kivi*, luonnon hioma.

237. *Kivi*, eriskummallinen, ilman syömiä.

238. *Työnalainen kappale kuuteloliuskamaa*.

239. *Poikkikirves*, edestä korkeaselkäinen. Terä katkennut.

4.) Kenraalitar Rajevskejän kokoelma kiviaseita Aunukselta, prof. J. R. Aspelinin luettelema Pietarissa 1874. *

1. 173. *Kourutaltta*, kaunis, alta pyörästetty, hiukan suippeneva varsiosa. Löyty Kavash-puron rannasta kanavaa kaivettaessa likellä tilanomistajan rouva E. N. Orlovan puutarhaa (дер. Усть-Руднаа).

2. 174. *Kourutaltta*, kaunis, alapuoli pyörästetty, varsiosa suippeneva. Petroskoin l. Poentsan piirik.

3. 175. *Kourutaltta*, alapuoli pyörästetty, yläpuoli hiomaton. Gorkan kirkonkylästä Petroskoin p.

4. 176. *Kourutaltta*, ohut, pitkä. Petroskoin l. Poentsan p.

5. 177. *Kourutaltta*, jonka särkynyt terä on jälleen melkein tasoitettu poikkittain hiomalla. Varsiosa pyöreä. Petroskoin l. Poentsan piirik.

6. 178. *Tasataltta*, poikkileikkaus neliskulmainen. Terä tasainen alapuolelta, yläpuolelta jyrkkä. Woronovan kylästä, 6 v. Kwatshin putouksesta.

7. 179. *Kirves*, molemmat laidat pilstotut.

8. 180. *Poikkikirves*, kaunis, vahingoittunut. Petroskoin l. Poentsan piirikunnasta.

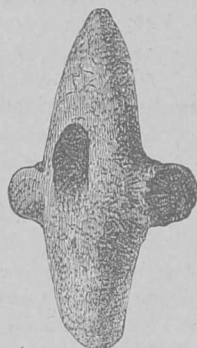
9. 181. *Tasataltta*, Petroskoin l. Poentsan piiristä.

10. 182. *Poikkikirveen* l. paksullaisen tasataltan katkennut teräpuoli. Petroskoin piir. (Изъ дер. Караша).

* Kursiivinumeroit olivat esineissä.

11. 183. *Tasatalta*, paksu. Petroskoin piir. (из дер. Кондопоги).
12. 184. *Kirves*, soukkeneva varsipää katkennut. Poventsan piir. (село Лобское).
13. 185. *Tasatalta*, leveälläinen. Petroskoin l. Poventsan piirik.
14. 186. *Kirves*, ihan pieni, limsiöntäpaista kiveä. Petroskoin l. Poventsan piirik.
15. 187. *Talita*, kapeälläinen. Petroskoin l. Poventsan p.
16. 188. *Kirves*, (suuren) teräosa. Petroskoin l. Poventsan piir.
17. 189. *Kirves*, kapea, kulmassa sahanjalkiä. Petroskoin piir. (из села Тшениць въ Заонежьи).
18. 190. *Kirves*, Rovaniemen ja Lapuan mallien välimuoto, näköisempi jälkimäistä. Kuuteloliuskamaa. Petroskoin piir. (из селения Чуны).
19. 191. *Kirveen* suipennettu pitkä varsiosa, jonka kolmelle laidalle on piirretty ikäänkuin riippuvia helykoristuksia. Petroskoin piir. (из Суиссары въ Заонежьи).
20. 194. *Kehdonanturakuokka*, matala, vahingoittunut. Alapuoli vähän pyöristetty.
 ——— *Kirves*, huono. Numeroimaton.
21. 195. *Kehdonanturan* puolisko isompi osa. Poventsan piir. (Дер. Кышесельга).
22. 196. *Kehdonanturakuokan* puolisko. Poventsan piir. (из селения Голмужьи).
23. 197. *Kehdonanturakuokan* puolisko. Petroskoin piirikunnasta (из селения Великая губа).
24. 198. *Kehdonanturakuokan* puolisko, kuuteloliuskamaa. Maaselän kirkonkylästä Poventsan piirikuntaa.
25. 199. *Kehdonanturakuokan* puolisko. Lismajärven kylästä Petroskoin piirikuntaa.
26. 200. *Kehdonanturakuokan* kärki. Petroskoin l. Poventsan piirikunnasta.
27. 201. *Vasarakirves*, veneenmuotoinen. Katkennut kun on molemmista päistä, ei voi sanoa ovatko vasarapää ja terä olleet tavallisia, vaikka varsireijän ympäritse kohoava reuna. vieläpä valinreunus selässä näyttävät sitä todistavan. Petroskoin p. (Из сел. Суиссары въ Заонежьи).
28. 202. *Otanuija*, pahkasilla varustettu kummallakin puolen varsireikä. Pieni, 124 mm pitkä. Petroskoin piirikunnasta, Lisman kylästä. Kuv. 25.
29. 203. *Soikea kivikalu*, pituus- ja poikkiviivoilla varust. Petroskoin p.
30. 204. *Kiviaseen* pyöreäksi hiottu yläpää. Petroskoin p. (из сел. Кесюзеро въ Заонежьи).
31. 205. *Limsiöveitsi*, samallinen kuin eräs hra P. Lerchin omistama. Poventsan p. (из села Пяльма).
32. 207. *Limsiötalita*, erään Kaukasiasta tunnetun talitan näköinen.
33. 224. *Kirves*, suuren, pitkän, katkennut varsipuoli.
34. 225. *Kirves*, kaunis. Löytty $\frac{5}{6}$ 1869 Niglinkajoelta Petroskoin piirik.
25. 226. *Kiviase* Rovaniemen mallia, pilhottu varsi.

25. Otanuija. Aunus, Lisma. $\frac{1}{4}$.

36. 227. *Kirves*, kapea, edestä korkeaselkäinen, pyöristetty.
37. 228. *Kirves*, kaunis, vähän pyöristetty.
38. 228. (sic) *Kourutalilta*, kaunis, pitkä, alapuoli pyöristetty.
39. 230. *Tasatalilta*, suurellainen, kaunis.
40. 231. *Tasatalilta*, pieni.
41. 233. *Kourutalilta*, hyvin lyhyt, alhalta syvään pyöristetty.
42. 234. *Kehdonanturakuokka*, hyvin kapea, toinen kärki katkennut.
43. 235. *Kehdonanturakuokka*, hyvin käyrä (Kuv. 3).
44. 239. *Otanuija*, pahasilla varustettu, suurellainen. Eräiltävä. On hiukan kulunut, mutta pinnalla näkyy viilan jälkiä. Sekä tylsempi pää että pahkasen(!) ovat kirveen terälle hiotut. Lismajärven kylästä Petroskoin piir.
45. 241. *Kiviase*, kehdonanturakuokan näköinen, mutta tasalaitainen. Santalejärven saaresta ((Лычно-островъ)).
46. 242. *Kiviase*, kehdonanturakuokan näköinen, mutta toinen laita tasainen, toinen pyöristetty. Semssijärveltä.
47. 243. *Talilta*, omituisesti hiottu.
48. 244. *Kourutalilta*, pieni.
49. 245. *Poikkikirves*, jonka varsiosa on muodostettu kapeaksi karaksi varteen pistettäväksi.
50. 248. *Soikea kivi*, suurellainen, pituus- ja poikkijuovalla varustettu. Petroskoin p. (дер. Коткостровъ).
51. 250. *Kourutalilta*, leveä. Ussunan kylästä.
52. 251. *Kourutalilta*, alapuolelta syvästi pyöristettyä mallia, varsipäästä suippeneva. Hyvä kpl. Soutojärveltä
53. 252. *Kehdonanturakuokan* puolisko. (Дер. ужный Конецъ.) — 252. *Kourutalilta*, kaunis, alalapa pyöristetty, pituudeltaan miltei tasalevyinen. Varsipäästä vähän katkennut. Petroskoin piir. (Сунь).
54. 253. *Kourutalilta*, hyvää mutta kulmikasta mallia (изъ Бълой горы).
55. 254. *Kourutalilta*, varsiosa pilhottu vaan (Дер. Янгозеро).
56. 255. *Kourutalilta*, pitkälläinen, kapea. Petroskoin p. (Дер. Заозерья.)
56. 256. *Kivikalvi*, soikea, pituusjuovalla vaan varust. Kuuteloliuskamaa.
57. 257. *Kehdonanturakuokka*, ehyt, mutta ryhmyinen. (Дер. ужный Конецъ).
58. 258. *Kehdonanturakuokan* puolisko. Tolvojasta Petroskoin piirik.
59. 259. *Kehdonanturakuokan* puolisko (Дер. Ужный конецъ).
60. 260. *Kehdonanturakuokan* puolisko. Petroskoin p. (Дер. Чупа).
61. 261. *Kehdonanturakuokan* puolisko. Petroskoin p. Tolvojasta.
62. 262. *Kirves*, suuri, leveätä Rovaniemen mallia. Paloselän kylästä Petroskoin p.
63. 263. *Kiviase*, omituinen, keihäänterää muistuttava (Дер. Янгозеро).
64. 264. *Suuren kirveen* kapeneva terä. Petroskoin p. (Дер. Коткостровъ).
65. 265. *Kirveen* terä, korkea- ja pyöreäselkäinen, leveämpi kuin kehdonanturakuokka. Woronovan kylästä, 6 v. Kivatshin putouksesta.
66. 266. *Kirveen* terä, etulapa pyöristetty. Petroskoin p. (Сунь).
67. 267. *Kiviaseen* pitkälläinen melkein pyöreäksi hiottu ja taltan tapaan suippeneva yläpää(?). Woronovan kylästä, 6 virstaa Kivatshin putouksesta.

68. 268. *Kirves* l. *talтта*, korkea- ja pyöreäselkäinen. Pyhäniemeltä Petroskoin piirik.
69. 269. *Kirves*, kapea, korkeaselkäistä mallia. Tolvojasta Petroskoin p.
70. 270. *Tasataltta* l. poikkikirves, tasalevyinen (дер. Юоззеро).
71. 271. *Tasataltta*, kaunis, ehkä väärätekoinen. Petroskoin p. (Сопоха).
72. 272. *Kirves*, pieni, luult. nykyaikainen, hyvästä kovasimesta tehty. Petroskoin p. (Дер. Бѣлої горы).
73. 273. *Kirves*, kapea, kuuteloliuskamaa. Jangoseron kylästä.
74. 274. *Kirves*, törkeätekoinen, kulmissa sahannan jälkiä. Sjungan kylästä Poventsan p.
75. 275. *Kirves*, kaunis, vähän kapeneva. Woronovan kylästä.
76. 276. *Vino kirves*, kapea. Petroskoin p. (дер. Заозерья).
77. 277. *Poikkikirves*, suurellainen, kapea, edestä pyöristetty. Sjungan kylästä Petroskoin p.
78. 278. *Tasataltta*, pieni, kaunis, varsiosalta hiukan kapeneva. Woronovan kylästä, 6 v. Kivatshin koskelta.
79. 279. *Tasataltta*, pieni, kaunis, varsiosalta hiukan kapeneva (Карповосельга).
80. 280. *Kirveenterä*, varsiosa kehno, ilmansyömä. Lismajärven pienimmältä saarelta löyty.
81. 282. *Tasataltta*, hyvin kaunis, pitkäläntä, ohkanen (дер. Койкара).
82. 283. *Kirves*, suurellainen, ripeästi kapeneva. Pälljärven Pyhäniemeltä.
83. 284. *Kirves*, törkeälläinen (Кортошевосельга).
84. 285. *Oikokirves*, terä vinoksi kulunut. Suojusta. Petroskoin piir.
- 31. *Kirves*, reikäniekka, pieni (vrt. Aspelin, Muinaisjäännöksiä S S. A., kuv. 81).
85. 291. *Astalo*, hakatulla reijällä varustettu, korkeaselkäinen melkein kuin kehdonanturakuokka, tasavartinen, suippo molemmista päistä.
86. 292. *Astalo*, samallinen kuin 291, mutta toinen kärki poikki.
87. 293. *Kourutalтта*, pieni.
88. 295. *Tasataltta*, kaunis, samallinen kuin Kuortaneelta saatu malminruosteinen.
89. 296. *Tasataltta*, leveä.
90. 297. *Välikirves*, pitkä, kapeneva, varsiosa hiomatta.
91. 298. *Soikea kivise*.
- *Kehdonanturakuokka*, iso, tasainen puoli lohottu.
92. 301. *Kirveen* teräpuoli, varsireijän kohdalta katkennut.
93. 302. *Kaksoistalтта*, toisessa päässä kourutalтта, toisessa kirves; alapuoli pyöristetty.
94. 303. *Kourutalтта*, pitkä, alapuoli pyöristetty.
95. 304. *Kourutalтта*, samaa muotoa kuin edellinen mutta ohkasempi ja hiukan kapeneva.
96. 305. *Kourutalтта*, hyvä, pienellinen, Alavuelta tunnettua mallia (vrt. Aspelin, Kokoelmia, k. 12—3).
97. 306. *Kirves*, kapea, pitkä, etupuoli korkeaselkäinen, pyöristetty.
98. 307. *Kirves*, kaunis, pienellinen, etupuoli korkea.

99. 308. *Kirves*, iso, varsiosa pyörästetty.
 100. 309. *Kehdonanturakuukan* pitkälläinen kärki.
 101. 310. *Kehdonanturakuukan* pitkälläinen kärki.
 102. 311. *Kehdonanturakuokka*, toinen pää poikki.
 103. 312. *Kehdonanturakuokka*, iso, vahingoittunut.
 104. 313. *Kehdonanturakuukan* puolisko, matala.
 ——— 114. *Kirves*, varsireijällä varustettu ja yläpää karhunpääksi muodostettu, jokseenkin törkeätekoinen. Pasalltia. Tulguban kirkonkylästä, 22 v. Petroskoilta (Kuv. 1).

105. 315. *Kirves*, kaunis pyörästetty, kapeneva, suomalaista muotoa.
 106. 316. *Kirves*, suuri, pitkä, pilhottu, kapeneva varsiosa. Viistoksi kulunut terä. Toinen lapa tasainen.
 107. 317. *Kirves*, pitkä, terä pyörästetty. Muistuttaa Lapualta saatua tuuraa.

108. 318. *Kirves*, kapea, korkeaselkäinen, pyöreä varsiosa.
 109. 319. *Kirves*, kapea, poikkileikkaus neliskulmainen, yläpää suippo.
 110. 320. *Kirves*, kapeampi Lapuan mallia, vahingoittunut.
 111. 321. *Kiviase*, kehdonanturakuukan näköinen, mutta laidat tasaisiksi hiottuja.
 112. 322. *Kehdonanturakuukan* tapainen ase, mutta kapea.
 113. 323. *Kehdonanturakuukan* puolisko, pienellinen.
 114. 413. *Kiviakuukan* tapainen astalo, varustettu pahkalla kummallakin puolen soikeata varsireikää.

5.) Moskovan Rumäntsovin museossa säilytetään joukko kenraali Butenevin Petroskoin piirikunnasta Aunuksessa kokoamia ja sinne lahjoittamia kiviaseita.

26. Kehdonanturakuokka.	Oikokirveitä ja niiden osia tavallista muotoa	9
Aunus, Widana.	Tasalttoja ja niiden osia, taltoista kolme rihlojen kera	10
^{1/3*}		
Onsitaltoja		3
Kehdonanturakuokkia		5
Kuokkia tai lyömäaseita		4
Monikulmainen, keskeltä hoikan ja päistään paksumman kiviaseen keskiosa		1*
Kolmion muotoinen pala, säretty jostain piikivisestä tarvekalusta		1

* Vrt. *Hj. Appellgren*, Luettelo Muinaisjäännöksistä Kemin kihlakunnassa, s. 11, kuva 16.

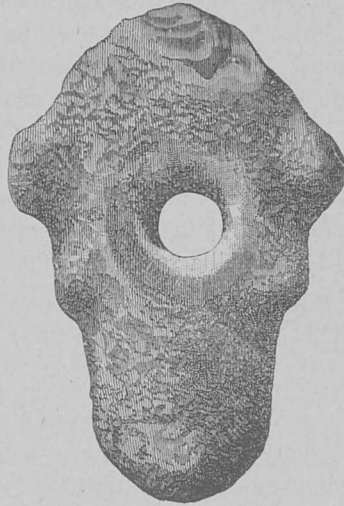
Lampaanpään muotoinen kiviesine, reikä keskellä (kuv. 27), arvatenkin joku koru- tai taikaesine	1
Kaksi keskentekeoista, tuntematointa kiviesinettä	2

Yhteensä 36

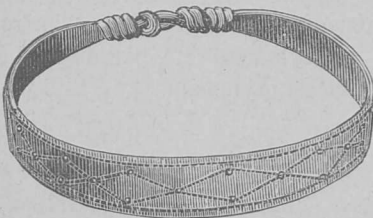
Sitäpaitsi on mainitussa museossa yksi, kenraalitar A. M. Rajevs-kin lahjoittama ja Aunuksesta saatu »sukkulanmuotoinen kivi-esine, jonka ympäri kiertää kuurna». Kts. G. Filimonovin julkaisema museon luettelo v:lta 1873.

Vihdoin on Rumäntsovin museossa pari kenraalitar Rajevskin lahjoittamaa hopeaesinettä, jotka löytyi hävinneessä raha-aarteessa Oserin kylän luona Latinanpellon piirikunnassa, pilkkuriveillä koristettu ja solmulla suljettu rannerengas sekä pienillä yksipilkkuisilla kolmiosirateilla ja pahkasilla koristettu risti, joka korvakkeesta riippuu spiralisolmulla suljetussa renkaassa (kuv. 28 ja 29).*

6). Petroskoin yksityisessä paikallismuseossa on niinkään Venäjän Karjalasta keräiltyjä kivi-kauden esineitä vähän vaille 100 n:oa, museon hoitajan hra Ginter'in ilmoituksen mukaan, vaan kun puuttuu luetteloa(!),

27. Astalo. Aunus, Petroskoi. 1/2.

28. Rannerengas. Latinanpelto, Oser.

29. Ristikoristus. Latinanpelto, Oser.

Aspelin, Alkeita, s. 314--5, kuvat 261 ja 262.

niin en ole niistä voinut sen tarkempia tietoja saada.* Metallikausilta ei viime mainitussa museossa ole ainoatakaan esinettä tallella.

7). Vienan museossa kuului samoin olevan kokoelma sekä Aunuksen että varsinkin Vienan lääneistä koottuja esineitä kivi-kaudelta, vaan siitäkään kokoelmasta en ole saanut sen tarkempia tietoja, kuin että »museo on suuri ja paljon siellä on kivisiä esineitä», kuten minulle vakuutti eräs venäläinen sähkölennätinvirkamies, joka sanoi asuvansa mainitussa kaupungissa.**

Rohkenin pyytää — palkkiota vastaan — sikäläiseltä museonhoitajalta tietoja edellämaituista esineistä, vaan valitettavasti en ole niitä häneltä saanut. Kukatiesi on luettelon käynyt siellä samoin kuin Petroskoin ja Keisarillisen Tiedekatemiankin museoissa, sillä Venäjällä sen luontoiset sattumat eivät ole niinkään harvinaisia.

Johtopäätöksiä:

Venäjän Karjalasta ja etenkin Vuitegran ja Petroskoin piireistä löydettyjen kivi-kauden esineiden ja työkalujen luku on, kuten edellisestä selvästi näkyy, suuri; kentiesi suurempi kuin monen muun samankokoisen alan koko Euroopassa? Tämä seikka todistaa osaltaan sikäläisten seutujen rikasta entisasutusta, vaan myöskin sitä, ettei kivi-kauden käytäntö siellä ole läheskään niin aikainen kuin Europan eteläisemmissä osissa. Viimemainittu seikka selviää esineiden muotoja ja tarvekalujen laatua tarkastellessa.

Tuon n. s. »hiomattoman kiven» eli mammutin ja »peuran» aikakausilta ei Venäjän Karjalasta tunneta tietääkseni ainoatakaan kivi-asetta, joten koko sieltä saatu runsas kivi-kauden kalusto kuuluu kivi-kauden myöhempään eli n. s. »hiotun kiven aikakauteen».

Uudempi tutkimus on viimemainitun aikakauden Itämeren itäpuolella ryhmittänyt kolmeen eri ryhmään eli baltoliittu-alueeseen, länsisuomalaiseen ja itäsuomalaiseen ryhmään.***

---

* D. E. D. Europæus'en sieltä tuoman valokuvan mukaan on eräs Aunuksessa löyty kivistä veistetty jumalankuva julkaistu Aspelinin kirjassa *Suomen Asukkaat pakanuuden aikana*, s. 24.

** Samoin kuulin olevan Vuitegralla ja Kargopolilla omat paikallismuseonsa, joissa säilytetyistä esineistä en ole saanut lähempiä tietoja.

*** Vertaa esim. J. R. Aspelinin *Alkeita*, sivu 6.

Tuon n. s. baltoliettualaisen ryhmän aseet ja esinemuodot ovat, kuten luonnollista on, oudot ja tuntemattomat Venäjän Karjalassa. Enimmät sieltä saadut esineet kuuluvat länsisuomalaiseen ryhmään, jonka *päämuotoja ovat* lukuisat taltat, tasaiset ja kourut, »kehdonanturakuokat», oikokirveet ja kuokat; sekä *yleisin raaka-aines* n. s. *liuskamakivi*. Itäsuomalaisenkin ryhmän aseita tunnetaan aniharvoja Äänisjärveltä pohjoiseen ja niitäkin ainoastansa otaksumalla itäsuomalaiseen ryhmään kuuluviksi kaikki limsiöstä muovaellut aseet ja tarvekalut. Sellaisia on sieltä löydetty muutamia kirveitä, nuolenkärkiä, veitsiä ja pistinaseen kärkiä y. m.

Mitä puheena olevien esineiden löytöalaa tulee, niin uudet löydöt vaan näkyvät vahvistavan sitä professori J. R. Aspelinin määritelmää, jonka mukaan itäsuomalaisen ryhmän äärimmäisenä rajana on lännessä Äänisjärvi ja pohjoisessa Vienanmeri, sillä pohjoisempana Äänisjärveä ei viimeksimainitun ryhmän esineitä ole löytynyt sanottavasti muita, kuin muutamia limsiöstä tehtyjä nuolenkärkiä ja joku puukonterä ja muudan limsiökirves, jonka poikkeileikkaus on pyöreänsoikea, eikä neliskulmainen, kuten edellisen ryhmän oikokirveissä on tavallista. Äänisen rantamilla kumpikin ryhmä lähenevät toisiaan sekä muotoihin että aineeseen nähden.

Yleisimmät raaka-aineina käytetyt kivilajit ovat siis koko Venäjän Karjalan kivilauden esineissä liuskama-, limsiö-, dioriittikivet, joskus harmaa madekivikin, ja tavallisimmat työkalut kivilaudelta ovat kirveet, taltat, kuokat, nuijat, keihäät, veitset ja nuolenkärret, kuten otaksua sopiikin rauhalliselta ja metsästyksestä sekä kalastamisesta elävältä kansalta.

Sitäpaitsi tunnetaan sieltä joukko outomuotoisia esineitä, joiden käyttötarkoitusta on vaikea arvata. Näiden joukkoon kuuluu m. m. eräs miekaksi luulemani kookas kiviesine, jonka löysin matkallani.

II. Myöhemmän aikuisia.

Lusman kylässä näytettiin minulle Tanilan talossa *rautalapion* terä, joka oli löydetty noin metrin syvyydestä saven sisästä ja oli seuraavaa muotoa: pituus 27 dm, leveys 20, terän leveys 7, reunuksen leveys 5 ja sidekiskon leveys 3 dm. Esine oli törkytekoinen ja omituinen siitä, ettei varsikuurnaa ollut lainkaan, vaan terä oli ollut tuon mainitun »sidekiskon» avulla varteen kiinnitetty.

Samassa kylässä oli vanhat ja hyvin törkytekoiset piilukkoinen kiväärin raudat.

Tuulivaaralla oli, kylän lähellä olevista vanhoista *raunioista*, löydetty *keihään kärki*, joka näytti ruosteen syömältä. Sen pituus oli 40 dm ja leveys n. s. »sakarain» nenästä lukien 16 dm.

Lentierasta, Olkiniemen taistelupaikalta, rautainen *keihään kärki*, 7 tuuman pituinen — ruoto 2 tuumainen siihen luettuna — ja leveys $1\frac{2}{3}$ tuumaa. Samasta paikasta oli löydetty vanhoja vaskirahoja ja yksi nappi, jonka kanta on hopeinen ja päässä helmi (Höttösellä).

Kiimanvaarasta rahoja, rautainen pistoolin tukki ja vanhanaikuiset korvarenkaat. Muuan mies oli eräästä maakuopasta hiljattain löytänyt *vaskisia kattiloita ja aatran saaroja*, vaan sanoi ne hukanneensa.

Vuosiniemeltä naisten päähine, »vanhanaikuinen» omituisine hopealankakoristeineen.

Tsolkasta, puinen neulojen säilytin vanhaa kuosia.

Kolvasjärvellä sain nähdä erään hopeisen pikarin, »tsarkan», jota hinnan kalleuden vuoksi en kumminkaan voinut lunastaa. Pikari oli kannetoin, pohjalla kolme kruunua ja vuosiluku »1697» sekä »2 M». Sisäpinnalla sanat: »*Carolus XI Rex Sveciae*».

Repolan kirkolta rahoja ja kiväärin luodin sekä kaksi vaskista revolveria, jotka hinnan kalleuden takia jätiin lunastamatta.

Rukajärveltä muutamia vanhoja lukkoja.

Koivuniemestä keihäänkärki, löydetty maasta — muodolleen melkein samallinen kuin Olkiniemestä löydetty. Samoista paikoin rahoja.

Maasjärveltä miehen päähine, »ijänaikuinen», kulunut naisten päähine sekä jousipyssyn kappaleita.

Suigarvesta rahoja ja jousipyssyn kappaleita. Rahojen joukossa pari arapialaista(?).

Sorokasta rahoja, yksi tuntematon. Samassa kylässä, tehtaasta hoitaja J. Törhösellä kokoelma kaikkien kansojen kulta-, hopea- ja vaski- sekä paperirahoja. Joukossa oli m. m. kultaraha, jota arvelin syyrialaiseksi. Se on melkein pyöreä 15 mm laajuinen ja lähes 2 mm vahvuinen. Toisella sivulla kuluneita kirjaimia, joista kokoilin sanat »— n-t-i-o-xi?» — ja kirjainten yläpuolella hevosen pää, takasivulla laakeriseppeleen kehäämä miehen pää ilman kirjoitusta. Samoin on hänellä siperialainen kahden kopeekan vaskiraha, lyöty varmaankin Siperian valloituksen muistoksi. Sen keskellä sanat: »dve kop.», reunamilla kaksi takajaloillaan seisovaa sopulia tai kettua ja niiden alla vuosiluku 1768. Toisella sivulla oli sepeleen ympäröimänä kruunu ja sen alla E. II.

Sama tehtaanhoitaja kertoi Kemissä, tullipäällikkö Mironoffilla, olevan yhden kappaleen Pietari Suuren aikuisia vaskisia »partaverorahoja». Se kuului olevan 22 mm laaja, 2 mm vahvuinen. Toisella sivulla on vuosiluku »kirkkoslavoonin» kielellä loppupuolelta 17:sta satalukua tai niiltä vaiheihin, sen alla »ДЕНГИ ВЗЯТИ» ja toisella puolen on kuvattu miehen nenä, suu, viikset ja parta sekä Venäjän vaakuna erityisessä pienessä pyörylässä edellisten yläpuolella.

Hiisijärveltä keihäs, josta edellä on kerrottu.

Rahoja sain kaikkiaan alun seitsemättäkymmentä, enimmäkseen vähäarvoisia.

Tsijassalmessa kertoi oppaani jonkun miehen saaresta — muistaakseni — löytäneen jostain haudasta *rautaisia riehtilöitä**, vaan ne olivat hävinneet, etten niitä saanut käsiini.

Tsolkan kylästä ostin muutamalta mieheltä venäläisten ristien kiviset valimet ja *Jokon* kylästä muutamaman kiväärin kuulan, »jaatran», joka oli löydetty rannalla olevista raunioista.

---

* Tavallisia pakanuuden aikuisissa haudoissa Vepsäläisten aloilla. Vert. *Aspelin, Alkeita*, s. 310 seur.

Liexassa oli opettaja E. Ikosen hallussa, muistaakseni Veensuun kylän läheltä, jostain vaarasta löydetty kirves, omituinen pitkästä kaulastansa, ohkaisesta ja taapäin antavasta terästänsä. Sanoi kansan tietävän sen »mestauskirveeksi» Se jäi mittaamatta.

III. Kiinteitä muinaisjäännöksiä ja tarinoita niistä.

Tässä alempana luettelemieni kiinteiden muinaisjäännösten perinpohjaiseen tutkimiseen en kajonnut lainkaan. Ensinnäkin en tahtonut kokemattomuuteni tähden ruveta turhan päiten hukkaamaan aikaa ja varoja, jotka kummatkin menivät tuiki tarkkaan siihenkin, että sain kulkeneeksi koko sen alan, joka kuului matka-ohjelmaani.

Tyydyn kernaasti siihen, jos tässä seuraava luetteloni sikäläisistä merkkipaikoista olisi edes kelvollinen opas niille »taitavimmille» takojille, jotka toivottavasti vastaisuudessa tulevat tyystin tarkastelemaan Karjalankin takamailla piileviä muinaisuuden kätköpaikkoja. Minulle oli matkoillani opas aina tarpeen ja kun sellainen oli missä kunnollinen, niin pian aina etsimäni löysin, ehkäpä tässä seuraava luetteloni — kelvollisemman puutteessa — on edes siksi tarkka ja asiallinen, että sitä voidaan tarpeen tullen oppaana käyttää.

a) Lappalaisasutuksen jätteitä:

Liexasta:

1. *Pauhajärven Kalmaluodolla* on maassa 5 à 6 pientä hautaa, joita kuulin sanottavan *lapinhaudoiksi*. Kooltaan ne ovat $\frac{1}{2}$ — $1\frac{1}{2}$ m pitkiä, $\frac{1}{2}$ —1 m leveitä ja $\frac{1}{10}$ — $\frac{1}{2}$ m syvyisiä — onpa muudan aivan maan tasalla niin, ettei sitä eroita muusta kuin siitä, että maa näyttää sen kohdalta liikutetulta. Kaiveluni tulokseksi en saanut mitään huomiota ansaitsevaa. Jos saaren haudat

ovat Lappalaisten asumia, niin lienee paikalla ollut Lapin kalmisto, vaan ei asuntoja, sillä sellaiseksi on saari kovin pieni.

Tulee kumminkin muistaa, että mainitun luodon läheltä on Pankajärvestä niin monen monta kivikauden työkalua saatu. Ehkäpä saari on ennen ollut isompi ja sitten vajonnut, vaiko olisi asutus ollut joko saaren länsipuolella Mustassa rannassa tai itäpuolella Kalliolahdessa ja tuolla luodolla vaan siinä tapauksessa ollut kalmisto?

2. Saman järven itärannalla on *Hilipänniemi* ja siinä *Hilipän rauniot*. Paikalla tosin ei ole kuin yksi raunio, vaan kansa kutsuu, siitä huolimatta, rauniota monikkoo käyttäen. Mainittu raunio on pienistä mukulakivistä koottu, vähän soikea, $\frac{2}{3}$ m korkuinen ja $1\frac{3}{4}$ m ristiinsä.

Hilipän niemessä asui ennen Kalalappi *Hilippä* ja eli metsästyksestä ja kalan pyynnistä. Hänellä oli kolminurkkainen pirtti, joka oli niin pieni että, kun Hilippä kävi maata siihen, niin oli hänen päänsä peräsopessa ja jalat olivat ovisopessa. Sitten tuli Ruotsi voinoa pitämään ja osui Hilipän majalle, jonne hän käi yöksi. »Tul sissään vaa vello! Käy tänne pertti. On Hilipällä vällii,» sanoi Lappi, vaikkei muita Hilipän perttiin mahtunutkaan.

3. *Kalliolahdesta* — saman järven rannalla — kilometrin verran on Hirsikankaan laidassa vähän isompi *raunio*, kun edellä mainittu ja kivetkin siinä ovat kookkaampia. Se on lähes metrin korkuinen ja 2 m ristiinsä. Muodolleen on se neliskulmainen ja edessä liesikivellä varustettu patteri. Noin sata syltä edellä mainitusta rauniosta on toinen samallinen ja saman kokoinen *raunio* niityn laitamassa.

4. Eräs suutari, Risto Räsänen *Nurmijärveltä*, kertoi sielläpäin löytyvän *Lapin raunioita ja hautoja*:

a) Nurmijärven Valtalan kylän lähellä 2, jotka ovat samaa rakennetta ja saman muotoisia kun rauniot Hirsikankaalla.

b) Nurmijärven kylän lähellä *petrohautoja* 5 kappaletta.

c) Saunajärven Hatanniemessä raunioita ja hautoja.

d) Karsikkajärven rannalla samoin.

e) Puurun ja Naapurijärven välillä hautoja.

f) Puurun ja Hymmönjärven välillä samoin.

g) Hymmön ja Ylijärven välillä samoin.

h) Ylisen ja Vääräjärven välillä samoin.

i) Hongikkosaarella — Puurujärvessä — samoin.

j) Akonkannoksella samoin.

8. *Naaravirran* ja Ruunaan kylien välillä kaksi suurta *rauniota*, $1\frac{1}{2}$ m korkuista ja $2\frac{1}{2}$ m ristiinsä, isoista pyöreistä kivistä, joista muutamit ovat miehen nostannaisia. Mainitut rauniot sijaitsevat kuivuneen joen ja sen vieressä olevan kankaan välisellä pengermällä.

9. *Polvijärven* rannalla on, Ruunaan kylän lähellä, kaksi soikeanpyöreätä *hautaa*, 1 m syvyisiä ja 2 metrin paikoille laajat.

Repolasta:

10. *Hissakaisen niemellä* Tuulijärven rannalla aivan lähellä Luoman kylää, on 8 à 9 *rauniota*, joista 4 à 5 niemen Tuulijoen puolisella rannalla ja 4 niemen keskellä. Nuo virran rannalla olevat rauniot ovat paremmin säilyneet kuin rauniot niemen keskellä, vaan kivet ovat edellisissä pienempiä kuin jälkimäisissä. Edelliset ovat arvatenkin olleet uunina, vaan jälkimäisiä luulen jätteiksi tulen alustoista, jotka ovat olleet huoneiden, perttien tai kotien keskellä? Kivet näissä viime mainituissa ovat paremmin särmikäitä ja rauniojätteiden muoto on miltei ympyräinen sekä korkeus ei päälle puolen metrin, kun edellisten korkeus — vaikka rauniot ovat uponneet rantahetteeseen — on lähes metri ja suunnikaan aseman sivut lähes 2 m. Keskellä nientä olevien raunioiden ympärillä olevia kiviä voipi pitää kodan nurkkakivinä, mutta niiden asemaa seuraten tulee siihen johtopäätökseen, etteivät asumukset niiden päällä ole olleet nelisnurkkaisia.*

Mainitulla *Hissakaisen niemellä* asui *Hissakka-* tai *Issakka-*niminen Lappi, joka pyysi äijäleli kalaa ja lintuja. Hän oli niin tarkka jousella ampumaan, että hän ampui aina lintunsa silmien kohdalta. Hänellä oli naapurina Römönen, joka asui Römön niemessä joen toisella puolen. Hän oli ylen tarkka petroja ampumaan, Kerran löivät Hissakka ja Römönen kihlat (vetoa) toistensa kera siitä, kumpi olisi tarkempi ampuja. Hissakka lupasi ampua sadalta

---

* Vertaa Hj. Appelgren, *Muinaismuistoja ja tarinoita Kemän kihlakunnasta*, siv. 44—45.

askelelta silmät puhki kalalokalta, joka istui liekopuulla Tuulijoen niskassa ja Römönen sanoi ampuvansa ilmaan ja kun kurkka (nuoli) sieltä putoaa ja kuhun se käypi kiini, niin samaan paikkaan hän vielä ampuu samalla tavalla kaksi nuolta.

Käytiin koettamaan. Hissakka laukasi ja kalalokki putosi liekopuulta veteen ja kun mentiin sitä katsomaan, niin siltä olivat molemmat silmät läpi ammuttuna. Tuli sitte Römösen vuoro ja hän ampui kolmasti ilmaan. Mentiin etsimään kunne kurkat tipahitivat. Etsittiin, etsittiin, vaan eipä niitä löydettykään. »Sinä», sanoi Römönen Issakalle, »lienet silmännyt kurkat. Ei siitä sulle hyvää rodieh!» — »En silmännyt», sanoi Issakka, »minne lienet ampua hotiloinut. Mie sinulta kihlat voitin».

Römönen läksi metsästämaan ja samana päivänä hän toi Issakalle kymmenen urospetran kieltä, jotka häneltä oli kihloina (vetona). Sillä aikaa oli Issakan vaimo ollut metsässä ja sattui sieltä liukkujen (ontelot puut, joihin vesilintuja varten laitetaan pesät, jotta niistä helpommin saataisi munat raiskatuksi) koentaan. Sielläpä olikin erähän katkenneen liukkupuun (ontelopuun) sisässä emäkoskeloa päähän pudonneina Römösen kadonneet nuolet. Akka otti koskelon, vaan nuolet hän viskasi jokeen ettei Römönen olisi saanut asiaa tietoonsa.

Kun hän pääsi kotiin (kotaan), niin oli siellä Römönen kihloineen. »Etkö», sanoi Römönen akalle, »löytänyt nuoliani?» — »En löytänyt», sanoi akka. »Lienet pilviin ampunut.» — »Kustapa sulla koskelo kontissasi?», kysyi Römönen. »Liukku lintu koskeloinen», sanoi akka. — »Kunnekas panit, kielastelija, nuoleni, jotka sen päässä olivat?» — »Lempo sinun nuolijasi, Vintiö vasamiasi tietäköön», tiuskasi akka. Tähän sanoi Römönen:

»Pahoin teit, pahoin pagisit,
Pahan saanet palkakseski!»

ja näin sanoen lippoi hän tiehensä.

Akka keitti koskelon, vaan sitä syödessä juuttuivat sen luut sekä Issakaisen että hänen akkansa kurkkuihin ja siitä ne kuolivat.

Lusman kylässä asuvan kauppiaan, Riion Petrin, pellon ylänurkassa on pieni mäentöyräs, jota kutsuttiin *Lapinaikaiseksi kalmistoksi* ja johon nykyään kuuluivat hautailevan minkä mitäkin. Kaivelin sitä monesta kohden, vaan en saanut työstäni min-

käänlaisia tuloksia. — Töyryn, kylän puoleisella, rinteellä luulen olevan pari vanhaa, $\frac{1}{2}$ m korkuista ja 2 ä 3 m laajuista *rauniota*, vaikkei kylän rahvas niistä mitään maininnut.

11. *Lähellä* samasen Tuulijoen suuta, vastaisella puolen Hissakaisen nientä, on *Römön* tai *Römösen* aho, kangas ja huuhta. Kankaalla — ei kaukana rannasta — on hauta melkein pyöreä, $2\frac{1}{2}$ m syvyinen ja suukehän lävistäjä 4 ä 5 m.

12. Muutamalla »*Särkällä*», 2 v. Lusman kylästä, on kahden suon välissä 4 *raunioa* jokseenkin samallaisia ja saman kokoisista kivistä kuin rauniot Hissakaisen niemellä Tuulijoen ranta-äyräällä (s. 168).

13. *Lapin ahoilla*, kolme, neljä virstaa Lusman kylästä, on mäen rinteellä isoja huuhtia puolen kymmentä. Kaikkia näitä kutsuu rahvas yhteisellä nimellä: »Lapin ahoiksi». Muutaman ahon Tuulijärven puoleisella rinteellä on, 5—15 sylen välimatkalla, kuusikin eri »*raunion* sijaa». Kolme isointa tuntuu vielä varsin hyvästi. Ne ovat muodolleen soikeanpyöreitä tai ehkä nelisnurkkaisia ja pienoisista mukulakivistä ladottuja, noin $\frac{3}{4}$ m korkeita ja $1\frac{1}{2}$ m pituisia. Pienemmät ovat siksi maatuneita, että niiden alkuperäisestä muodosta lienee ilman perinpohjaisitta kaiveluitta vaikea sanoa sitä tai tätä. Luulen niiden kumminkin olleen sellaisia tulisijoja, joiden päällä on roviota tai nuotiota poltettu ja samaa arvelen noistakin suuremmista raunioista, sillä kivet niiden päällyskerroksissa olivat enemmän palaneita kuin sisemmällä. Pienoiset kuoppapaterot olivat kunkin vieressä. Mittasin nuokin pienemmät ja niiden korkeus oli $\frac{1}{4}$ m ja leveys $\frac{1}{2}$ m. Täydellä syyllä voi näitä pitää saman aikuisina kuin rauniot Hissakaisen niemelläkin. Kaiveluistani ei sanottavia tullut ilmi, sillä nuo ahot ovat jo useita kertoja olleet huuhtana ja siis ovat raunioiden seutuille mahdollisesti jääneet asutusjätteet, yksi erällään, joutuneet hävityksen alaisiksi.

Lapin ahoilla, Tuulijärven rannalla, elivät mahtavat Tullilappalaiset. He olivat suuria tietonekkoja ja heidän luonansa »kääjä rahvasta» parannuksilla y. m. apua hakemassa. Kun he tahotoivat jotain tehdä, niin sukeusivat he nuotioon, ja kun he siellä aikansa olivat, niin tulivat he entistänsä nuorempina sieltä takaisin.

Kerran sukeusi Lapin mies — toista parantaakseen — nuotioon ja viipyi siellä vähilleen kahdet sutkat (vuorokaudet). Kun häntä ei alkanut kuulua, sanoi Ukko Lappi toisille: »Käykääpäs

peukomassa pätsiä! Ties minne mies on joutunut?» — Mentiin siitä pätsille, josta kerran vaan tuhka pölähti ja silloin kadonnut astui esille tuhkan seasta. »Oli niin äijä roaetta, kun täytyi kulkea yheksän tunturin ylitse ja perillä olivat huoneet (pertit) salvassa, jotta savuräppänestä suit-suit pääsin sisälle», sanoi Lappi, joka nuotiopaikalta kohosi.

Tuli sitten tätä ristikansaa Tuulijärvestä kalastamaan. He vetivät nuottaa ja se sokea Ukko Lappi istui rannalla Lapin ahojen rinteellä. »Antanette», sanoi hän nuotan vetäjille, »suurimman säynehen miula, niin ajan säynehiä apajan täyteen.» Toiset lupasivat antaa ja kun he vetivät nuotan, niin oli se aivan täysi säynehiä, joiden joukossa yksi kauhean suuri ja sarviniekka. Akka peitti sen hameellaan ja sanoi sitten Lapille: »tule nyt valitsemaan paras joukosta». — »En tarvitse parasta, en pahinta», sanoi Lappi; »kun et antanut sitä mitä odotin, niin eivät ne säynehet enään tästä lähtien nuottaasi halkase». Sen koomin ei ole Tuulijärvestä säynehiä saatu.

14. *Ellosen saaret* ovat Tuulijärvässä, jossa niitä on muistaakseni neljäkin kappaletta. Yhdellä niistä — aivan lähellä »Lapin ahojen» alla olevaa *Lapin lahtea* — on, noin 15 s. rannasta, viettävällä rinteellä vieretysten kaksi soikeaa *hautaa*, 5 à 6 sylen pituista, 3 s. levyistä ja noin 3 m syvyistä. Toisen edessä on rantaanpäin viettävällä rinteellä pienempi hauta ja sen, ynnä isomman haudan välillä on *kivilatomusta* miehen nostannaisista kivistä — tulisijanko jätteenä? Mitään muuta ei tietty paikasta mainita kuin se, että »Ellonen» on asunut niissä saarissa ja sen vuoksi niitä hänen nimellään kutsutaankin. Mainitut haudat ovat epäilemättä ihmiskäsin tehdyt ja kun niitä, niiden kokoon nähden, ei voi pitää työpaikkoina, hiili- tai terva-hautoina, niin lienevät ne todellakin *asumuksina* olleet. Kaiveltuani toista hautaa ja sen lähintä ympäristöä löysin palaneen kamarekerroksen alta hiukan hiiltä ja tuhkaa, vaan en mitään muuta.

15. Edellämainitun Tuulijärven ja Haukijärven välisellä kanakaalla on noin 50 askeleen välimatkalla kaksi suurempaa *hautaa*, kuin edellä mainitut olivat. Arvelin näitä viimemainittuja luonnon muodostamiksi — ja sellaisia ne lienevätkin, vaan oppaani, Riion Petri, sanoi: »Ei ikä päivänä ne ole ilman ihmiskäsiä siihen tulleet! Ne on oikein niitä Hiisien raatamia ja niissä on oltu voinoja paassa.» Toinen haudoista on suurempi toista ja soikea, pienempi

on melkein säännöllisesti pyöreä. Isomman ympäryys on arviolta 25 syltä, syvyys noin 2 syltä. Pienemmän halkasia on taasen saman pituinen, kuin suuremman haudan poikkimitta, ja molemmat saman syvyiset. Kaivelimme suurempaa hautaa, vaan mitään tulisijan jäännöstä ei tullut näkyviin. Hiukan tuhkaa ja hiiltynyttä petäjä- tai kuusipuuta kohosi noin parin korttelin syvyydestä esille.

16. *Kirelahdessa*, noin $1\frac{1}{2}$ km edellisestä paikasta, on maassa vielä selvän selvästi näkösällä 12 pyöreätä hautaa ristin muotoisessa kuviossa. Ne kuuluivat olevan *petrahautoja*. Suurimmat niistä ovat 1 m syvyiset ja $2\frac{1}{2}$ m suusta läpimitattuna sekä soukkenevat pohjalta. Pienemmät olivat $\frac{1}{4}$ m syvyiset ja 1 m avarat suusta, olipa pari aivan maan tasalle liettynttäkin. Kaivelimme pariakin niistä ja toisen pohjalta, $\frac{1}{2}$ m syvyydestä, kohosi, 3 tuumaisen hiilikerroksen keskeltä, $1\frac{1}{2}$ dm pituinen ja vahvemasta päästään 35 mm vahvuinen tervassätkö, vaan ei mitään muuta. Paitsi että nuo haudat tettiin petrahaudoiksi, kerrottiin tyystin se tapa, jolla erämiehet, »Lappi», näiden hautojen avulla petroja pyydysteli. Kertomus on aivan yhtäpitävä sen menetelmän kanssa, josta maisteri Hj. Appelgren on tehnyt selvää edellämaintuissa »Muinaismuistossaan», sivu 85. Tuosta »haukaasta», jota hän mainitsee, — ei tosin tietty, vaan edellä kerrottu paikka oli hauta-pyyntille siksi edullinen, ettei siinä kangasta tai aitaa tarvittukaan.

Mainitun Kirelahden asema on seuraava. Molemmilla lahden sivuilla on ensinnäkin jyrkät multaharjanteet, jotka ikäänkuin liittyvät toisiinsa tasaisella kunnaalla, jossa mainitut haudat ovat, lahden poukamassa; sen vastapäätä taasen on Paloislampi, jonka molemmin puolin suuret helteiset suot levenevät virstamääriä.

Olihan aivan luonnollista että väyksiin ajetut peurat tahtoivat huoahtaa tuolla kunnaalla — ja saivatkin siinä surmansa niistä »teräväpäisistä tervassäikeleistä», joita oli asetettu noiden havuilla katettujen hautojen pohjalle.

17. *Saman lahden* pohjoista vierustaa kulkevalla jyrkällä multasärkällä on maassa muutamia vierineitä hautojen jäännöksiä, joiden joukossa huomasiin kaksi vielä kutakuinkin säilynyttä hautaa, 1 m syvyistä ja $2\frac{1}{2}$ m läpimitaten, sekä pienoisen kummunkin toisen haudan laiteessa.

Olivatko nämäkin »petran» pyyntiin kuuluvia, vaiko susihautoja tai ihmisasumusten sijoja, en voi varmuudella päättää. Vielä huomasiin saman lahden päivänpuoleisella rinteellä runsaasti

mukulakiviä, joista puolet miehen nostannaisia, olevan karholla jyrkän rantapalteen kupeella. Saattanee olla mahdollista sekin, että ne on aikoinaan ihmiskäsin siihen kasattu, vaan saattavathan ne siinä levätä Luojankin siihen latomina. Mahtaisikohan olla liian uskallettua se otaksuma, että nuo kivet lahden päivänpuolella ja nuo haudat lahden pohjoispuolisella harjanteella olivat noiden peuranpyydystäjien asuntopaikkojen jäännöksiä? Paitsi näitä lueteltuja on Tuulijärven seutuvilla kertomusten mukaan kiinteitä muinaisjäännöksiä seuraavissa paikoin:

a) *Tsiikkosen riihen* luona kolme *petrahaudaksi* sanottua.

b) *Paloniemessä* yksi *hauta*, jota toiset sanoivat »Lapin», toiset »voinojen» aikuiseksi.

c) *Oudien* vaaran rinteellä *hauta*, joka sanottiin olevan 5 à 6 syltä ympärimitattuna.

d) *Nuottilammin* kankaalla, 3 à 4 virstaa Tuulivaarasta, on *hauta*, jonka syvyys on 3 à 4 m ja suukehän halkaisia 5 metriä.

e) *Tervakankaalla*, Tuulijärven ja Karajoen välillä, on *hauta*, 2 m syvyinen, 5 m laajuinen, pohjasta kapeampi ja sisässä ympäröity latomus jääreäkköistä kivistä.

f) *Tuulivaarasta* 4 v. luoteesen on muutaman lammen rannalla maassa neliskulmainen *kuoppa*, ristiinsä 8 syltä, 3 à 4 m syvyinen ja pohjapuoli vähän kapeampi suupuolta. Haudan sisällä, reunamien keskikohdalla, kiertää ympäri haudan kiveys, joka on ladottu miehen kannannaisista kivistä ja noin 1 m korkuinen.

g) Edellämainittujen »Lapin ahojen» Haukijärven puolisella rinteellä kuului myöskin löytyvän »Tulilapin» asumusten jätteinä 4 à 5 *rauniota*, jotka ovat muodolleen ja rakenteelleen samallaiset, kuin rauniot »Lapin ahojen» Tuulijärven puolisella vierteellä.

18. *Koropin kylän* rannassa, n. s. »*Jekkimäisen niemellä*», on suuri joukko *rauniota*, ainakin parikymmentä, joista enin osa kumminkin lienee myöhemmän aikuisia, vaan ainakin 6 à 8 kappaletta on muotonsa, kokonsa ja rakenteensa puolesta samanlaisia kuin rauniot esim. »*Hissakaisen*» niemellä ja »*Lapin-ahoilla*». Ne ovat mukulakivistä rakennettuja (ladottuja) ja kelpaavat paremmin tulen alustoiksi (tulisijoiiksi), kuin kiukaiden jätteiksi. Niiden korkeudesta on kumminkin vaikea saada ilman kaiveluita täyttä selkoa, mutta niiden laajuuden mitta vaihetteli 1—2 m. Saman niemen käressä, länsipuolella, huomasiin maassa sammalten peittä-

mää *kivilatomusta* noin 5 sylen pituudelta ja 1 m laajuista. Mitä sanottuun ladelmaan tulee, niin en mene sen tarkoituksesta sen varmempia johtopäätöksiä tekemään. Saattaahan esim. olettaa, että tuo latomus on syntynyt niinä aikoina, jolloin useimmat edellä kerrotuista raunioistakin syntyivät ja jolloin jo peltoviljelystäkin lienee harjoitettu. Siinä tapauksessa olisi ladelma syntynyt siten, että entiset eläjät »Pervoï Petrin» aikana, jolloin Koropissa oli ollut suuri kylä, olisivat nuo kivet pelloiltaan siihen keränneet. Tätä arvelen sen vuoksi kun luulen ettei tuo matala ja tasainen niemeke liene koskaan ollut minkäänlaisena sotaisena varustuspaikkana. Sellaisia luonnon muodostamia on kyllä seudulla kelvollisempiakin.

19. *Saman kylän* rannassa on toinen n. s. Pokeenniemi, Koropinlahden ja Koropinjoen välillä. Sillä niemellä oli myöskin muutamia maatuneita *raunioita*, joista ainakin viisi luulen saman-aikuisiksi kuin nuo vanhemmat rauniot edellisellä niemikkeellä. Koolleen ja muodolleen ne olivat samanlaisia ja saman kokoisista kivistä laitettuja. — Kaikkia niitä kylän asukkaat sanoivat »*Lapin rahvahan eläntäsijoiksi*».

20. *Surmalammen* rannalla, kolme virstaa Koropista, on 6 *rauniota*, joita myöskin »*Lapin eläntäsijoiksi*» sanotaan. Niiden korkeus vaihtelee $\frac{1}{2}$ — $1\frac{1}{2}$ metriin ja pituus sekä laajuus $1\frac{1}{2}$ — $2\frac{1}{2}$ metriin. En niistäkään saanut täyttä selkoa siitä, ovatko ne olleet uunina, vai alustoina. Suuremmissa ainakin oli päällimmäistä kerrosta seuraava kiverros miltei enemmän palanut kuin edellinen. Paikka on nykyään raivattu pelloksi, joten kaiveluni eivät onnistuneet sen paremmin kuin että yhden isomman raunion vierustalta sain esille puolen metrin syvyydestä hiiltä ja pari mädännyttä puupalaista sekä pienen luupalasen. Peltoa raivattaissa oli paikalta löydetty »*terä-ase*», 450 mm pituinen ja 30 mm levyinen, jota oli arveltu sapeliksi.

Koropissa kerrottiin »*Suopohjassa*», ei kaukana Tuulijärveltä, löytyvän *haudan*, joka on pyöreä, $1\frac{1}{2}$ m syvyinen ja suukehä läpimitattuna 2 metriä.

21. »*Aittoniemessä*», Tsiikkosesta ja Aittojärvestä Tuulijärveen juoksevan joen polvekkeessa, on noin 8 syltä vesirajasta *raunio*, ei aivan pienistä kivimukuloista laitettu. Sen korkeus on 1 m ja läpimitta $1\frac{2}{3}$ m ja sen edessä on maassa pieni patero.

22. *Kontioniemessä*, lähellä Kipon kylää, on noin 15 m korkean kangasvierun päällä maassa pyöreä *haut*, $1\frac{1}{2}$ m syvyinen

ja suusta $2\frac{1}{2}$ m laajuinen. — Kipon lähellä kerrottiin löytyvän *raunioita* ja *hautoja* seuraavissa paikoin:

a) *Nivun* ojalla hauta.

b) *Kokkojärvestä* tulevan Heinäjoen varrella niinkään yksi tai pari hautaa.

c) *Kurjanlampien* lähellä 3 à 4 raunioita.

23. *Leävärin* niemessä, sata syltä rannasta, on *raunio*, $\frac{1}{3}$ m korkuinen ja $1\frac{1}{2}$ m laajuinen, ladottu pienistä mukulakivistä sekä vieressä pieni patero maassa.

24. *Kirinkö*(kirikko?)-saaren niemessä on, lähellä Lentieraa, 8 *raunioita*, joista toiset $1\frac{1}{2}$ m korkuisia ja toiset aivan matalia. Laajuudelleen ne vaihtelevat 1— $2\frac{1}{2}$ metriin ja vastaavat hyvän latomuksensa ja kiviensä koon puolesta Koropin rannassa löytyviä raunioita. Muodolleen ovat ne nelisnurkkaisia.

25. *Rautakankaalla*, 2 km Lentierasta, on pyöreähkö *hauta* kuivalla kankaalla. Haudan syvyys on 2 m ja suukehän halkaisia $5\frac{1}{2}$ metriä.

26. *Aimojärven* vanhan kylän lähellä, 8 virstaa Lentierasta, Kuivassaniemessä, on 4 *raunioita*, joita rahvas kutsuu *Ukon majoiksi*. Koolleen ja muodolleen sekä rakenteelleen ne ovat samanlaisia kuin nuo edellämainitut »Lapin ahojen» rauniot.

Lentierassa kertoivat vielä löytyvän *hautoja ja raunioita* seuraavissa paikoissa:

a) *Diekankankaalla* hauta, neliön muotoinen.

b) *Herlansaaressa* hauta, $1\frac{1}{2}$ sylen syvyinen ja $2\frac{1}{2}$ syltä joka kantti.

c) *Kurjan* pelloilla kaksi hautaa, pyöreitä.

d) *Lapinniemiessä*, 8 virstaa Lentierasta, on »Lapinhauta», jota turhaan etsin.

Siinä — Lentierassa — asui Lappi, Triifonen, joka pyysi kalaa, lintuja ja oravia. Hän tuli jo itse vanhaksi ja antoi poikansa metsästä. Tämä kantoikin ylen äijä lintuja ja oravia kotiin isälleen. Mutta isä-ukkopa ei ollut oikeen mielissään siitä että poika ampui oravat ja linnut keski ruumiista läpi. »Et sie», sanoi hän pojalleen, »vielä vaan olekaan oppinut ampujaksi. Sie säret mäsäksi kai saalihin. Mie kun ennen nuorempana ammuin otuksen, niin päästänsä ja silmästänsä se paraiten keikahti». — »Ammuit ennen, niin ampunet vieläi», sanoi poika isälle.

Mentiin siitä metsään. Isä ampui oravan petäjästä ja kun katsottiin sitä, niin oli kurkka vaan vähän oravan turpaa leikannut mennessään. Toista oravaa ampuessa ei ensi nuoli osunut, meni vähän syrjään. Isä ampui uuden kerran, nuoli sattui taasen turpaan ja orava putosi. Kun sitten kolkko- tai kurkkomies meni kurkkien perään, niin löysi hän ne vierittäin samaan petäjän oksaan pudonneina. Vot se oli moinen ampuja — da sihi puuttu!

e) *Kliimosen* särkällä on hauta, josta on seuraava tarina:

Lentierassa asui Kliimosen särkällä Lappi, joka pyysi petroja ansoilla, jotka hän asetti edellä kerrotulle »petra-aidan» keskustalle. Ansapaikalle asetti hän kaksi hirttä, joista alimmainen oli kynnyshirsi ja päällimmäinen kattohirsi eli orsi. Niiden välillä olivat ansat. Kun nyt petralauma tuli aitaa kohden ja koetti ansapaikalta pujoittauda aidan aukosta, jossa ansat olivat, niin kävivät ne ansoihin. Toisinaan sattui, että peurat hyppäsivät kattohirren ylitse. Silloin pyytäjä ylensi kattohirttä ja alensi kynnyshirttä. Jos taasen peurat pyrkivät pujoittautumaan kynnyshirren alatse, niin alensi pyytäjä sitä.

Kliimonen ajatti petrojaan Metsähisellä ja kulki Lentierajärven yli kivellä, ennenmainitulla »Kliimosen kivellä», joka kulki ilman soutamatta niin että vesi kuohui edessä. Kerran pyrki erähtä musikka, tätä ristikansaa, Kliimosen toveritsaksi ansojen koentaan. Saat lähteä, vaan jos nauranet, niin et elävänä sieltä pääse.

Mentiin siitä ansapaikalle. Kliimonen jätti musikan hongan juurelle ja uudisti hänelle varoituksensa naurannasta. Ja siitä alkoi päivä sarastaa ja silloin tuleekin petralauma ja sen perästä Metsähinen, jolla sauvoinaan olivat pitkät korpikuuset, joilla hän petroja ajeli. Musikka älysi sen ja vähän nauraa myhähti. »Vai naurat siinä vielä?», sanoi Metsähinen. »Ei päivän terä vielä ole ylhäällä ja mie oon jo noita kokenut Koitereelta ja vaaninut Variskiveltä!» Sitten otti hän sen musikan, tappoi sen ja söi suuhunsa.

f) *Voituma-* ja *Pyörykkäjärven* välillä kankaalla on järeän petäjikön keskessä, »seämessä», 250 sylen pituinen aaltomainen linja samoin järeätä hyötymetsää, jota rahvas tiesi kutsua »*Kliimosen petra-aidaksi*».

g) *Hautalammin* niityllä, lähellä Ojanpohjaa, on *hauta* 1½ m syvyinen ja sivut 2 syltä. Mainitusta haudasta löysin *vaskinapin*, jonka päällystä on viivakuvioiden kaunistama ja jonka toin löytämieni kera Helsingin muinaistieteelliseen museoon. Arvatenkin on

aikoinaan pidetty tulta haudassa, sillä pohjalla oli kolme palanutta kiveä, jotka opas nosti haudan reunalle, ja pohjalla oli mustaksi palanutta maata. Mitään muuta ei haudasta löytynyt.

h) »*Klimosen kivi*» sanottiin olevan järnessä, Olkiniemen kupeella, Lentierasta virsta. Kävin sitä katselemassa, vaan en löytänyt. Opas kertoi sen näkyvän »vähän veden aikana ruoikon rinnassa».

i) *Kivijärven* päässä, kahden kankaan välissä, kuului olevan »*petra-aidan*» sija, sekin hyötymetsäinen, aaltomainen linja hongikon keskellä.

j) Muudan sokea vanhus Lentierasta, sama jolta edellä julaisetut runot sain (s. 107), sanoi tietävänsä »oikein lapinaikuiset asunnot ja rahakätköt», vaan vaati niiden ilmaisemisesta viittä ruplaa, jolla palkalla hän olisi minun sinne opaстанut. Kun en osannut aivan urkkokaupassa sitä summaa hänelle luvata, niin sanoi hän: »Vielä se tulov toine da andov!» — ja siihen se asia jäi.

Kiimaanvaaran lähistöllä löytyy:

27. *Niskakankaalla*, 9 virstaa mainitusta kylästä, *hauta* neli-sivuinen, 1 sylen syvyinen ja sivujen pituus 2 sylvä.

28. *Haapakankaalla*, samanimisen järven rannalla, *hauta*, joka oli edellisen kanssa samaa muotoa ja kokoa.

29. *Säkisalolla*, 10 virstaa Kiimaanvaarasta, on 4 à 5 rauniota ja *kaksi hautaa*. Edelliset ovat neliön muotoisia, pienoisista kivistä koottuja, $\frac{1}{2}$ à 1 m korkuisia, ja 2 m laajuisia, jälkimäiset suunnikkaan muotoa, 2 m syvät sekä pitemmille sivuilensa $4\frac{1}{2}$ metriä.

30. *Tatkun* tai *Tutkun* ojan lähellä sanoi Kuosmo Sakkunen, mainitusta kylästä, löytyvän useita *raunioita* ja ruoppahia.

31. *Vuotsaaren* ojalla suunnikkaan muotoinen *kuoppa*, sivut 3 sylen pituiset ja syvyys 2 metriä. Mainitussa kuopassa näkyi vielä langenneita jätteitä katosta, joka oli aikoinaan kattanut sen maanpinnan korkeudella — liekö susihauta tai pakolaisten asunto?

32. *Kaijalla lammilla*, — sekin salolla noin pari peninkulmaa Kiimaanvaarasta, — sanottiin löytyvän kankaalla, sanotun lammin rannalla, *kolme rauniota* järeistä kivistä tehtyjä.

33. *Mäntysaarella*, Tuusenjesta 2 km, on ympyriäinen *kuoppa*, $1\frac{1}{2}$ sylen syvyinen ja suukehän halkaisia 3 sylvä.

34. *Lusingin niemellä*, 12 km Tolkasta, Lusingin järven rannalla, on tasaisella niemekkeellä 4 *rauniota* noin 1 m korkuisia

ja $1\frac{1}{2}$ — $2\frac{1}{2}$ m levyisiä sekä muodolleen soikeanpyöreitä ja pienoisista mukulakivistä tehdyt. Näitä sanottiin »Lapin rahvahan eläntäsijoiksi», vaan puolestani luulen niitä myöhemmiksi, sillä raunioiden lähellä näytti maa aikoinaan muokatulta, joten arvelin paikan olleen peltona.

35. *Kivisalmessa*, lähellä Tsolkkaa, pienellä niemellä, aivan rannalla, on *kaksi hautaa*, muodolleen vähän soikeita, pituus $2\frac{1}{2}$ syltä ja leveys 2 syltä sekä syvyys $1\frac{1}{2}$ m.

36. *Haukisaareessa 3 ä 4 rauniota* rannalla, $\frac{3}{4}$ ä 1 m korkuisia ja $1\frac{1}{2}$ —2 m ristiinsä, — siis saman muotoiset kuin rauniot »Lapin ahoilla».

37. *Korpilammen* kankaalla soikeahko *hauta* $2\frac{1}{2}$ sylen pituinen ja 2 metrin syvyinen. Mitään kertomusta ei paikasta tietty.

skants(?)

38. *Kantsin niemellä*, samannimisen lammin rannalla 6 km Repolan kirkolta, on pyöreä *hauta*, suukehän halkasia $2\frac{1}{2}$ syltä ja syvyys 2 m, sisässä kiveys.

39. *Juurikkavaarassa*, Lieksjärven rannalla suunnikkaanmuotoinen *hauta*, jonka sivut ovat $2\frac{1}{2}$ m ja syvyys lähes 2 m. Lähellä oli maassa kaksi pientä *hautaa*. Lienevätkö olleet saman aikuisia.

40. *Virralla* — lähellä Repolan kirkkoa — on maassa suuri *hauta*, n. s. *Ignattan kuoppa*, ja sen lähellä 3 *rauniota* $\frac{1}{3}$ — $\frac{3}{4}$ m korkeita ja $1\frac{1}{2}$ m ristiinsä. Ne olivat ladotut pienistä kivimukuloista ja päältä enemmän palaneet kuin sisältä. Tarinaa paikan asutuksesta kuulustelin, vaan en saanut siitä sen parempaa selvää kuin sen, että »vanha rahvas kyllä tietäis siitä pagista».

41. *Repolan kirkon kylässä*:

a) *Kirkon* starostan Törhösen talon rannassa kaksi rantapenger-mään vajonnutta, $\frac{3}{4}$ m korkuista ja $1\frac{1}{2}$ m pitkää, suunnikkaan muotoista *rauniota*, ei aivan pienistä kivistä. Niiden asutuksesta ei paikalla tietty mitään mainita.

b) *Mauraanniemiä* vastapäätä olevalla niemen karellä kivikko-peräisellä maalla on muutamia *raunioita*, joista kolmea, $\frac{1}{2}$ m korkuista ja $1\frac{1}{2}$ laajuista, luulen asutuksi, sillä kivet niissä näyttävät palaneelta. Saman niemen päivänpuoleisella kupeella on aivan rannalla 4 vähän kookkaampaa ja suuremmista kivistä tehtyä *rauniota*, ristiinsä $1\frac{1}{2}$ m ja $\frac{3}{4}$ ä 1 m korkuisia. Kummatkaan

näistä mainitsemaistani eivät luullakseni ole olleet uunina, vaan alustoina, joiden päällä on tulta pidetty. Paikalla sanoivat *Kalalapin asuneen* ennen vanhaan — ja tiedettiinpä niemeltä löydetyn kaksi »*ukontaltoaakin*», joita en kumpaakaan saanut käsiini syystä että »olivat hävinneet».

c) Repolan kirkolta »*Murtoniemen patterille*» mentäessä on oikeanpuolisella rantamalla kaksi kauhean suurta *hautaa*, joista tiedettiin sanoa että rahvas olisi niissä »voinojen aikana asunut». Minusta ne näyttivät kumminkin — varsinkin suuruuteensa nähden — aivan luonnon muodostamilta, joten en kajonnut niihin sen enempää.

42. *Rupisen entisen talon* rannassa, Repolasta Kolovasjärvelle mentäessä, on *neljä raunioa*, $\frac{1}{2}$ —1 m korkeita, $1\frac{1}{2}$ — $2\frac{1}{3}$ m ristiinsä mitattuna. Vähän ylempänä samoilla pelloilla on yksi samanlainen — ehkä vähän matalampi *raunio* ja sen vieressä *kivipanosta* 8 m pituudelta. Kivipanos, joka on sekä mukula- että särmikkäistä kivistä, on aivan kokonaan vajonnut maan pinnan alle. Voisi otaksua sen olleen jonkun asunnon kiveyksenä ja siinä tapauksessa eivät yllä kerrotut rauniotkaan olisi »keskiaikaa» vanhempia. Samasta talosta vähän matkaa on Pajasuon kankaalla kaksi sylen syvyistä, pyöreähköä *hautaa*, joiden suukehän lävistäjä on $2\frac{1}{2}$ —3 syltä ja vähän matkaa näistä taasen *raunioita* kolme, neljä kappaletta, samanlaisia kuin edellämainitutkin.

43. *Harlosen kankaalla*, Struunoan tai Sruunoan lammin rannalla, on *pari rauniota* ja niiden lähellä *3 à 4 kuoppaa*, suunnikkaan muotoisia ja melkein samankokoisia eli asemaltaan $2\frac{1}{2}$ m ristiinsä, korkeusmitta $1\frac{1}{2}$ m.

44. *Mokin talon* rannassa — sekin edellä mainitun matkan varrella — on kauniilla rantapengerellä neljä maatonutta, $\frac{1}{3}$ m korkuista ja 3—5 m laajuista *rauniota* kohtulaisen isoista kivistä.

45. »*Romanaisen* paikalla» Kolvasjärvellä on kaksi pyöreää *rauniota*, läpimitattuina 2 syltä ja korkeus 1 m, kookkaista kivistä ladotut.

46. *Petri Mustosen talon* rannassa, samassa kylässä, oli *Lappi aikoinaan asunut* ja mainitulla asuinsijalla oli »näihin asti ollut maassa *pätsin sija*» sekä *patsas* (kodan nurkkavaajako?) joka vasta viime aikoina oli siitä lahoneena poisotettu, »tassittu». Mainittu Lappi oli kironnut siat Kolvasjärvestä sen vuoksi, että muuan sokea Lapin akka oli juuttunut siikaa syödessään sen ruotiin.

47. *Palarven* rannalla, 1 km Repolan kirkolta, satakunta sylvä rannasta on neljä neliskulmaista *hautaa*, jotka ovat sivuultaan 5 m ja syvyydeltään $1\frac{1}{2}$ m.

48. *Omeljen* kylässä, saaren puolella -- on pelloilla virran rannalla neljä $\frac{1}{2}$ à 1 m korkuista ja ristiin mitattuna $1\frac{1}{2}$ — $2\frac{1}{2}$ m laajaa *raunioa* mukulakivistä laitetut. Mainitulla paikalla piti »Lappi asuntoa» ennen.

Taraasvirran niemessä asui Lappi, joka kuoli ruttoon niin tarkkaan, ettei jäänyt eloon muita kun vanha sokea akka. Hän sai ylen paljon mujehia Taraaksjärvestä ja niitä saivat muutkin silloin.

Hän pagaji risti rahvahalle: Pyytäkeä, sanoi, nyt mujetta, niin kauvon kuin minussa henk' on. Da kun kuolen, ni ei tästä mujetta enää puutu!» A sitte hän kuoli ja sihi mujehet loppuivat järvestä, eikä niitä ole sen koomin saatu.

49. Muujärven *Hietajärveltä* »Saarenpään» niemessä on solakan petäjikön keskellä 8 à 10 *raunioita*, joiden muutamien vieressä on pienoiset *kuopat*, vaan useimmat ovat ilman niitä. Rauniot, joiden korkeus vaihtelee $\frac{1}{4}$ —1 m ja asema 1— $2\frac{1}{2}$ m ristiin mitattuna, ovat mukulakivistä ladotut ja kaikki kuohusammalen peitossa. Suurimpien niistä arvelin olleen kiukaita, sillä kivet niissä olivat savunsiömiä ja sisältä enemmän palaneita kuin päältä, vaan pienempiä luulen tulialustoiksi laitetun.

Siinä oli *Lapin kylä*, jossa eli äijäldä Lapin rahvahan, kertoo tarina. Tuli sitten Ruotsi voinoa pitämään ja ui salmen yli härkänä sekä leikkasi sihi kaiken Lapin rahvahan, jota oli m. m. neljäkymmentä joutsen kantavaa miestä.

3. Rukajärveltä.

Lusman niemessä Ännähäisellä (Tiiksärvi I) on kaksi $\frac{3}{4}$ m korkuista ja 2 m laajuista *raunioa*, joiden sanottiin olevan »Kalalapin pätsin sijoja».

51. *Tsiipakan niemessä*, saman järven rannalla, on kaksi, saman korkuista, vaan asemalleen vähän pienempää *raunioita*. Kaikkia näitä sanottiin »Lapin eläntäsijoiksi».

53. *Joutsenniemen* raunioiden läheltä oli löydetty *ukontaltta*, vaan se oli myöty »Venäen studentalle». Mainitussa nie-

messä asui kalalappi, joka pyysi kalaa ja kulki järvellä suuren kiven päällä.

54. Saman järven *Hautalahdessa* kuului löytyvän muutamia *hautoja*, joita oppaan kera turhaan etsin.

55. *Lapinaholla*, ei kaukana kylästä, mainittiin Lapin eläneen, vaan pätsin sijoista siellä ei tietty.

58. *Unusjärven* rannalla, Ännähäiseltä Mariavaaraan menettäessä, on kaksi neliönmuotoista *kuoppaa*, 2 m syvyistä ja sivut 2¹/₂ syltä ja saman matkan varrella — lähellä Kalmarvea — on n. s. Miihhailusärkki ja sillä on suuria pyöreitä *hautoja*, jotka näyttivät luonnon muodostamilta, vaan joissa saattajani sanoi »rahvahan asuneen».

57. Muutamassa *saaressa Mausjärvellä* sanottiin »Lapin eläneen», vaan en saanut sellaista opasta, joka tuon »eläntäsijan» olisi tiennyt tarkoin.

58. Saman järven »*Kiuvasniemessä*» on kaksi *raunioa* pienen lahdelman kainalossa lähellä niemen kärkeä. Rauniot ovat mukulakivistä ja ¹/₂ m korkuisia sekä 2 m ristiinsä. Mainitulla paikalla olisi ennen Lappi asunut ja siihen liittyikin seuraava tarina.

Muutamana päivänä, hänen metsää käydessän, tuli Vetehinen hänen kotoansa ja alkoi vietellä sitä Lapin naista. Kun se ei häneen taipunut, niin ryösti Vetehinen sen naisen ja vei keralleen. Hän asetti sen naisen istumaan Kiuvasniemellä olevan »Lapinpetäjän» haarukalle sekä itse kallistui hänen syliinsä ja käski sen naisen siivoamaan päätänsä. Nainen totteli ja alkoi siivotessansa laulaa jotain.

»Mitä laulat sie?», kysyi Vetehinen. »Tuota laulan», sanoi nainen, »kun kotiin jäi vakahainen lapsi, joka siellä kuolee nälkään». Mutta nainen lauloikin miehelleen, joka tuli metsästä lahden toiselta puolen. Hän neuvoi miestänsä ampumaan Vetehistä vasemman kainalon alle, jotta myrkkypäinen nuoli toisi surman sille.

Mies ottikin jousensa ja ampui yli lahden. Nuoli sattuikin neuvottuun paikkaan ja Vetehinen sortui laineisiin puun oksalta. Vedestä huusi hän Lapille: »Ammuit sie tarkoin mies. Lase vielä toinen kerta!» — »Kerrallapa ne petranvasatkin kaatuvat», vastasi Lappi. Hän tiesi että, jos hän olisi toisen kerran sitä ampunut, niin olisi se Vetehinen vironnut henkiin uudelleen. Da siihi se Vetehinen kuoli.

Toisen tarinan mukaan ei Vetehinen kuollut silloin, vaan tuli sellaiseksi, ettei se enää voinut maalla liikkua, vaan koetti kaikin keinoin viekoitella ihmisiä Mamsjärveen ja sinne heitä saatuaan »kätki» ne. »Nyt ei se enää ole elossa», sillä eräs starovierain henk'isä oli tehnyt luodin rautaisesta jumalankuvasta ja kun hän oli sillä ampunut Vetehistä, niin siihen se »reähkä» oli hävinnyt.

Edellinen tarina kuului olevan runopukuinen, vaan en saanut käsiini sen laulajaa.

59. *Kuoningin* vaaralla, Ontrosen vaaralta Ivanan vaaraan tullessa, ahon laitamassa, oikealla kädellä, aivan tien laidassa — vaaran rinteellä olevan huuhdan ja metsän rajalla — on miehen nostannaisista kivistä raunionsapainen *kiviladelmä*, pituus 3—4 m ja korkeus $\frac{1}{2}$ — $\frac{3}{4}$ m.

60. *Tiiksin* (Tiiksärvi II) kylän lähellä on pienoisista kivistä tehtyjä *raunioita*:

a) *Pitkässälahdessa* 1.

b) *Leveässälahdessa* 2.

c) *Perttilahdessa* 2 *raunioita* ja 1 *hauta*, joita sanottiin »*Lapin soan*», toiset »*Lapin voinon*» *aikuisiksi*. Mutta, jos ottaa huomioon sen, että kylässä olisi entisaikaan ollut suurikin asutus — kivi-kautta myöhempi, — niin voivat nuo rauniot olla hyvinkin sen aikuisia. *Leveässälahdessa* olevat rauniot näyttivät pienempikivisiltä ja kokonsa sekä muotonsa puolesta vastasivat »lappalais-raunioita» muualla. Toiset rauniot olivat isompikivisiä ja niiden suunnikas muoto ja vieressä olevat kuopat y. m. seikat osoittivat niiden olevan myöhemmänaikuisia.

61. *Udessakylässä*, aivan kylän lähellä, on *kaksi raunioa* 1 m korkuisia ja $2\frac{1}{2}$ m ristiinsä, joita sanottiin »*Lapin ruoppahiksi*».

62. *Rukajärveltä* etelään mentäessä — *virsta* kirkolta — on yksi *raunio* $\frac{1}{2}$ m korkuinen ja $1\frac{1}{2}$ m ristiinsä pienistä mukulakivistä. Samanlaisen raunion sanoivat olevan jossain Rukavaaran pohjoisrinteellä.

Rukavaaralla oli ennen sakea kuusikko, joka oli niin laaja, että Lappi, joka asettui asumaan kuusikon suven (etelän)-puoleiseen laitamaan, eli siinä kolme vuotta tietämättä siitä, että saman vaaran kylmän puoliselällä rinteellä asui toinen Lappi. Sattui sitten tuuli kulettamaan Rukajärven suvipäähän »*pirheitä*» (lastuja?), joista tämän puoleinen eläjä arvasi ettei tässä yksin ollakaan eläjänä.

Läksi sitä kiertämään ja kulkemaan ja vasta kolme päivää etsittyänsä hän löysi naapurinsa, joka sanoi eläneensä mainitun vaaran pohjoisrinteellä kotvat ajat ja jolla oli huuhtia raivattuina.

»Mintään sinä kaadat metsän ja poltat sen?», kysyi tulija. »Mie», sanoi toinen, »kasvatan osraa siinä». — »Mitä se on sellainen?» — »Se on jumalan toukoa.» — »Mistä olet sitä saanut?»

»Manalasta maani alta,
Niityn alta nimettömän,
Alta virran vedettömän,
Meren alta saarettoman,
Kuohuttoman kosken alta,
Hettihistä hilluvista,
Vaaroista vapisevista.»

»Etkö sie opassa sitä miulai?» kysyi toinen.

»Ka kuin en!», sanoi toinen ja niin hyö käivät yhdessä roatamaan.

63. *Patveisvaarassa*, puolitoista peninkulmaa Rukajärveltä, on kaksi soikeaa *hautaa*, sivut $2\frac{1}{2}$ sylvä ja sylen syvyiset — susihautoja ehkä? Samalla salolla — vaan vielä loitompana kolme pyöreää *hautaa*, 2 sylen syvyistä ja suukehän lävistäjä 4 sylvä.

64. *Lietmjärven* rannalla, pari virstaa kylästä, on muutamassa niemessä viisi maatonutta *raunioa*, jotka olivat kokonaan saosammalen peitossa. Ne ovat ladotut pienistä mukulakivistä ja ovat olleet tulenalustoina, eikä uunina, sillä niiden korkeus oli esille kaivettuna $\frac{1}{4}$ — $\frac{1}{2}$ m ja muodolleen ne ovat joko pyöreitä tai pyöreänsoikeita. Paikalla kerrottiin Lapin asuneen. »Kotijoella» — saman kylän lähellä — »asui ennen Lappi ja siltä ajalta on joen rannalla vielä 3 »*petrahaudaa*» ja joen toisella rannalla *yksi hauta*, jossa »*Lappi asui*». Samassa järvässä Ruotsin saarella on suon keskellä kaksi soikeanpyöreää *hautaa* kaitasella särkällä, joka kulkee mainitun rämeen halki samaan suuntaan rannan kera. Haudat näyttivät vanhoilta ja olivat kooltaan 2 m poikkimitaten sekä $\frac{3}{4}$ —1 m syviä. *Lapin voion aikaan* sanoi vanha rahvas siihen haudatuksi »40 ruotsia».

65. *Häisjärven I* lähellä, kahden suon välisellä kangastöyryllä, sanottiin löytyvän *raunion*, jota turhaan etsin, 1 m korkeisen ja $2\frac{1}{2}$ m ristiinsä.

66. *Vepsänvaaralla*, 20 virstaa Hiisijärveltä, kerrottiin Vepsän asuneen ja siltä jäleltä kerrottiin vaaralla löytyvän 3 á 4 rauniota.

67. *Marlkasenvaaralla*, kylän nykyisten peltojen paikalla, kertoivat »*Lapin pätsinsijoja*» olleen, vaan ne ovat nykyisen viljelyksen uhrina hävinneet tietämättömiin. Seuduilta on kuitenkin runsaasti saatu *kivikautisia työ- ja tarvekaluja*.

68. *Hiisijärveltä II*, Hiiskasen niemen pelloilla, on 3 á 4 raunioa, $\frac{3}{4}$ —1 m korkeita ja 2—2 $\frac{1}{2}$ m laajuisia. Muodolleen ne ovat pyöreänsoikeita sekä makulakivistä tehdyt ja vaikka peltoa on raadettu, niin ovat ne vielä hyvin säilyneet. Samoilla pelloilla on useita *hautoja*, pyöreitä ja 3 m leveitä sekä 1 á 2 m syvyisiä. Kylässä kerrottiin Lapin asuneen niemellä, josta onkin löydetty *kivikautisia työkaluja*. Samanlaisia raunioita, mainitun kylän lähellä, löytyy seuraavissa paikoissa:

a) *Kokkoniemessä* 2 raunioa.

b) *Kalittalahdessa* 2 raunioa. Ulkoa nähden ne ovat Lappalaisten asuntojen jätteitä ja vastaavat kokonsa — $\frac{1}{2}$ —1 m korkeisia ja 1 $\frac{1}{2}$ —2 $\frac{1}{2}$ m laajoja — kiviensä ja muotonsakin puolesta sellaisia muualla sekä puuttuvat vieressä olevia kuoppia, jotka ovat tavalliset myöhemmänaikuisissa rakennusten jätteissä.

4. Suigajärveltä.

69. *Säkärven* keskellä on pieni saari, ainoa koko järvestä, jossa sanoivat Panien eläneen, Saarella on kiinteitä muinaisjäännöksiä, s. o. *neljä rauniota*, vaan luulen niitä myöhemmänaikuisiksi. Panit pyysivät runsaasti kaloja ja lintuja. Vaaan sitten sattui yksi Panien lapsista juuttumaan sären ruotiin. Silloin Pani kirosi säret mainitusta järvestä, »jota siitä lähtien on sanottu Säkärveksi». Sittemmin asettui mainitulle saarelle neitsyijä neljä elämään ja elivät siinä kaiken ikänsä. Arvatenkin olivat ne noita n. s. »molijoita» (rukoilijoita) ja heidän asumustensa jätteiksi arvelen raunioita sikäläisellä saarella?

70. *Suigarven* kirkonkylässä sanottiin Panien asuneen, vaan paikasta en saanut sen tarkempia tietoja (vert. Suigarven linnostusta, s. 190).

71. *Riihivaaralla* Suigajärven pohjoispäässä asui ylpeää Panin rahvasta. Sitä ruvettiin keäntämään »tähänäikusen vieroon», vaan se ei taipunut. Ka kun se ei hyvällä taipunut, niin ruvettiin sitä oikein väkisin keäntämään. Ne pyysivät ja saivat kaksi kuu-kautta miettimisaikaa. Mutta sinä aikana he kätkivät kaikki omaisuutensa lähellä oleviin soihin ja kun heitä uudelleen tultiin keäntämään, niin he polttivat itsensä ennen kuin suostuivat uskostansa luopumaan. Paikalla kuului olevan neljä pienenä raunioa, jotka »pitäisi olla niiden Panien aikuisia».

Suigarvessa kerrottiin *Petra-aitoja* löytyvän seuraavissa paikoissa:

a) *Korteojalla*, Korte- ja Krugloisoiden välissä on aaltomainen, mutkitteleva petroaita, jossa Panit pyysivät petroja ansoilla.

b) *Selimansuon* ja Kanervasuon välillä toinen samanlainen. Molempien sanottiin olevan 3—4 virstaa pitkät ja ne tuntuvat vain siten, että »metsässä — hongikon keskellä — näkyy linja».

5. Paateneesta.

72. *Tsijaassalmella* mainittiin Panien niinikään asuneeksi, vaan kylä on ollut varsinkin voinojen aikana niin monien vaiheiden alaisena, ettei niiden eläntäsijaa lähemmin tietty.

73. Sama oli laita *Pölkkykylän*, jossa samoin kerrottiin Panien eläneen.

74. *Sellissä* mainittiin myös samaa Paneista, vaan niiden eläntäsijaa »ei voitu tietää enää».

Lapin patsahia.

Vielä on sikäläisen rahvaan kesken »Lappalaismuistojen» joukossa oma erityinen sijansa noilla n. s. »Lapin patsahilla», joita kansa kertoo löytyvän milloin järvissä ja milloin lammissa, joihin ne Lappi, syystä tai toisesta, on asettanut. Ne joko tekevät järvet kokonaan kalattomiksi tai ainakin »peittävät» jonkun määrätyn kalalajin siitä järvestä, jossa ne ovat.

Sellaisia patsahia löytyy:

1. *Tuulijärvessä* 2, joista toinen Lapinahojen alla ja toinen Paloniemessä. Mainitusta järvestä on säynehet »peitetty».

2. *Koropin* järvestä 1 patsas, joka kuului useasti tarttuneen nuottaan, vaan »ei liiku paikoiltaan».

3. Tsiikkosessa 1.
4. Aittojärvestä 1.
5. Lentieran lähellä, jossain Kuikkaselän lahdelta 1.
6. Lieksjärvestä *6 patsasta*, nimittäin:
  - a) Kiimavaaran lähistöllä 2.
  - b) Tuusenjen luona 1.
  - c) Tsolkan selällä 1.
  - d) Haukkasaaren lähellä 2.
7. Kolovasjärvestä 1.
8. Torasjärvestä 1.
9. Muujärvestä 2.
10. Ännähäisessä 2.
11. Suuressa järvestä 1.
12. Kalmarvessa 2.
13. Mamsjärvestä 1.
14. Rukajärvestä 1.
15. Lietjärvestä 1.
16. Hiisijärvestä (I) 1.
17. Hiisijärvestä (II) 4.
18. Tungutjärvestä 5.
19. Maasjärvestä 2.
20. Kesäjärvestä 1.
21. Suigujärvestä 3.
22. Säkärvestä ja lammissa sen lähellä 3.
23. Ontarvessa 2.
24. Kontiojärvestä 1.
25. Klimkkolan järvestä 1.
26. Vennäasjärvestä 2.
27. Voijärvestä 1.
28. Särkijärvestä 1.
29. Tsijaasjärvestä 1.
30. Loasarinjärvestä 2.
31. Se'esjärvestä 1.
32. Sellinjärvestä 1.
33. Soutarvessa 1.
34. Jänk'ärvestä 1.
35. Por'arvessa 1.

Paitsi että näistä järvistä, joissa nuo »patsahat» ovat, olisi joku kalalaji »peitetty», on vielä Lappi ilman patsahia »kironnut» — ja siten peittänyt — kalat monesta järvestä. Tavallisimmat »kirotuista» kaloista ovat hauki, särki, säynät, muje, ahven, lahna ja siika.

b) *Linnoja ja linnoituspaikkoja.*

1. *Metelinsaari* Pankajärvessä. Siinä oleva linnoitus on — kuten kerrottiin — järeistä kivistä ja linnoituksen lähellä »pitäisi jossain löytyä hautausmaa», johon on haudattu se rahvas, joka voion aikaan sortui linnoitukseen. Toisten mukaan piti Metelinnassa Ruotsi Venäen kera voinoa, vaan toisten mukaan Lapin kera. Mainittu saari on *kaivetun kanavan* avulla erotettu mantereesta.

2. *Linnaniemi* Tuulijärvessä, on pitkä, kaitainen niemi, joka kasvaa sakeaa metsää nykyään. Risteilin sitä, vaan en löytänyt siellä mitään varustuspaikkoja. Sanottiin Ruotsin siinä »linnuetta» pitäneen.

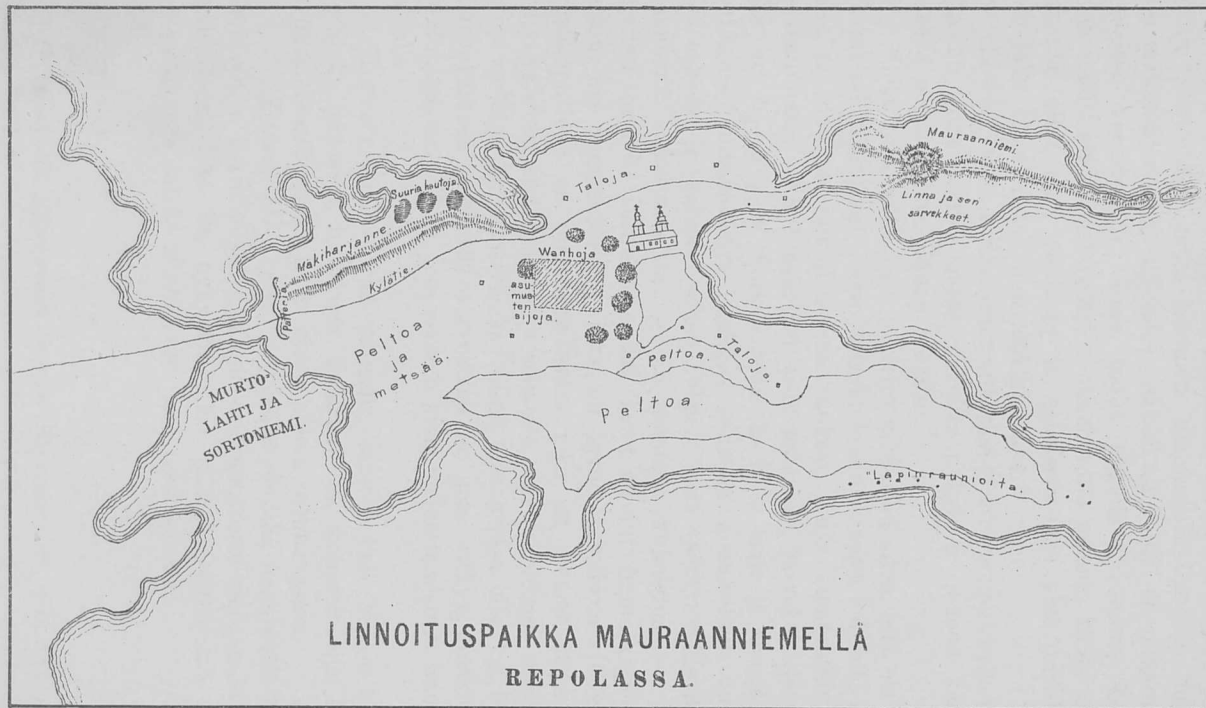
3. *Olkiniemessä*, Lentierasta virsta, on rannalle viettävän harjun poikki tehty kaksi vastatusten olevaa, aaltomaisesti polveilevaa vallitusta, joiden pituus on 120—140 sylen vaiheilla ja välimatka noin parisataa sylvä.

Mainitut vallitukset ovat pienoisisista kivistä, jotka ovat jo vajonneet melkeen maapinnan tasalle, ainoastaan vallituksen keskiosa — kummassakin vallissa — on $\frac{1}{2}$ — $1\frac{1}{2}$ metriä korkea. Korkeimmalla kohden on kummankin vallituksen takana samanlaisista kivistä tehty korotus, jota voisi pitää joko apuvallina tai ehkä itse linnoituksena. — Niemenpuoleisen vallin keskikohdan takapuolella oli tuo kivipanos laajempi ja siinä oli useita pieniä nyppyläntapaisia korotuksia sekä muutamia pieniä hautoja. Paikka on nykyään raiskattavana, sillä kyläläiset muokkasivat sitä pelloksi, jota siinä jo entuudestaan oli palanen. En sen tähden uskalla mennä siitä sen enempiä päättämään. Olin kumminkin huomaavinani, että noiden poikittain kulkevien vallitusten päitä olisi aikoinaan yhdistäneet pienet vallitukset, joten kenttä niiden keskellä olisi ollut vallien suojaama neljältä sivulta. Miten tuo asia lieneekään, se vaan on varma, että mainitulla kentällä tai noiden vallien välillä on ollut asutus, jonka jäännöksenä siinä on 6 ä 8 raunioa — arvaustenkin uunin sijoja.

Onko paikalla ollut oikein luja linnoitus, vaiko vallituksella varustettu kylä tai onko paikka vaan tuiman tasapään taistelun äänetöin todistaja, se jääpi vastaisen tutkimuksen todistettavaksi. Tosin muuan venäläinen aikakirja Описание и История Соловецкаго Монастыря kertoo muutamasta vainosta 1612 v:n paikoilla, jossa Ruotsalaiset olisivat ryöstäneet ja polttaneet m. m. Lentieran kylän, vaan onko tuo linnoitus senaikuisia, vai oliko se jo olemassa ennen niitä aikoja en voi sanoa. Mutta jos ottaa huomioon, että nuo vallit ovat niin syvälle maahan jo ehtineet vajota, niin silloin tekisi mieli pitämään varustusta paljoa vanhempaa, sillä maaperä paikalla on niin kovaperäistä ettei se muutamassa sadassa vuodessa ehdi sanottavasti painua.

4. *Mauraanniemellä.* Repolan kirkon kylässä on aikoinaan ollut linna mainitun riemen kaitaisen kärkiosan laajenneella keskustalla, noin 5 à 6 syltä vesirajasta. Sikäläiset sanovat sitä »voinon aikuiseksi» ja kertovat että »siinä oli jo ennen vanhaan linna, vaan kun se oli vanhanaikainen, niin rupesi »Veneäen veäen» päällikkö rakennuttamaan siihen uutta ja purki vanhaa, joka siten — jos tuossa tarinassa lienee perää — sai joutua armottoman kohtelun alaiseksi. Mutta hän ei ehtinyt paljoakaan työtä teettää kuin hän kuoli — niin kerrottiin — ja uusi tuli hänen sijallensa. Tämä jätti linnanrakennuspuuhat sillensä ja vieläpä antoi purattaa entistäkin rakennetta. Mutta, vaikka tarinoiden mukaan ei tuo mainittu linna olisi sataa vuotta vanhempi, niin sen rakenteesen nähden on syytä pitää se mainittua aikaa paljoa vanhempaa. Muodolleen on se pyöreä ja rakennettu miehen nostannaisista mukulakivistä, jotka näyttivät olevan semmoisenaan millaiseksi ne luonto on muodostellut — siis ilman ihmisten niitä muodostelematta. Linnoitus on vieläkin $4\frac{1}{2}$ metrin korkuinen, 5 m ristiinsä sisästä ja muurin yläpuolinen paksuus on $\frac{1}{2}$ —1 metriin. Nykyjään on linnan sisus täynnä hiekkaa, kiviä, arvattavasti muurista langenneita, ja sammalta, sekä kasvaa puita. Kyselin mistä siihen sammalta oli tullut ja sain vastaukseksi että linna oli alkujaan tehty siten, että kivet liitettiin toisiinsa hiekan, sammalen ja soran kera. Epäilin tuon tarinan todenperäisyyttä ja koetin kaivella linnan keskustaa kahdestakin kohden. Tulos oli siitä se, että todellakin kivien ja hiekkasohjun seasta löytyi mädännyttä sammaltakin. Jos siis se seikka, että kiinne- tai sideaineet olivat m. m. sammalet tuota varustusta laitella, osoittaa tavallaan sen ei kuuluvan nykyajan varuksiin.

Minä puolestani olen kernas uskomaan alkuperäisen linnan syntyneen mainitulle paikalle jo historiallista asutusta ennen. Sillä vaikka paikka puuttuukin tuota Suomen muinoisille linnoille melkein välttämätöntä vuorta, tai edes mäkeäkään, niin on kumminkin tuollaisen varustuksen asema, tuolla pitkällä ja kahdesta kohden aivan muutamia syliä leveäksi soukkenevalla niemen kären laajenuksella, ollut mitä edullisin ja sellaisena siis yhtä turvallinen kuin joku vuorikin tai muu mäkiharjanne.*

Linnan sekä etelä- (niemenkärjen-) että pohjois(kylän)-puolella on ollut portit, joiden aukoista nykyinen niemen kärkeen menevä polku kulkee linnan keskitse.

Vielä on tuo varuste lujitettu aikoinaan siten, että on tehty sakarat tai vallitukset, jotka lähtevät keskuslinnasta kolmelle suunnalle, ja alenevat vähitellen sen mukaan kuin etenevätkin itse keskuslinnasta. Niemenkärkeen päin antauvaa sarvekeharjannetta, joka on $\frac{2}{3}$ — $1\frac{1}{2}$ m korkea sekä 2—3 m laaja ja alenee sekä soukkenee niemenkären puolella, seurasin mainittuun suuntaan 200 askelta ja kaivoin siihen kuopan, josta vääntyi esille puolen kymmentä kirkasjuntaista — siis muualta kuletettua — kiveä. Kentiesi ovatkin suureksi osaksi kivet tuodut linnoitustyön tarpeisiin itse niemenkärestä, joka on kivikkokareikkaa vieläkin, ja arvelempa että se pienoinen saari, joka on niemen käressä, on syntynyt siten, että nykyisestä salmesta, sen ja niemen välillä, on kivet korjattu linnoitustyöhön. Siinä tapauksessa olisi kai tuonne niemenkärkeen menevää sarvekeharjua, jota näkyy ainakin 500 askelta, käytetty tienä, jota myöten kiviä niemestä ajettiin linnoituspaikalle.

Murtoniemellä olevan patterin, samoin kuin kirkon kylässä olevat kivipanokset, luultavasti kasarmin tai maneesin sija, luulen myöhemmänäikuiseksi, joten niistä puhun tuonnempana.

5. *Tiiksin (II) kylän* vastapäätä olevalla kalmistolla luulen aikoinaan myöskin olleen jonkunlaisen kuohkeasta mullasta kyhätyn varustuksen, joka on nykyjään siksi raiskattu etten siitä voinut sen tarkempaa selvää saada kuin mitä tässä seuraa:

---

* Vertaa *Hj. Appelgrenin Suomen Muinaislinnat*, sivu XLI—LXXV sekä asemakuva 43.

Siellä täällä — kalmiston keskellä — oli 1—1½ metrin korkuisia ja 6—4 metrin laajuisia multa-nyppylöitä, joista eräs, n. s. »Rokatsun hauta» ja hautausmaan kylänpuolisessa laiteessa, lahden rannalla, kaksi vastakkain olevaa vallituksestapaista olivat mullasta kyhättyt. Keskiösa kummankinpuolisesta vallista on langennut melkein tuntumattomaksi, vaan molemmissa päissä se kohoaa 40 askeleen pituudelta 1½—2 metrin korkuiseksi.

Mainittujen vallien välimatka on noin 20 metrin paikoille. Tuo n. s. Rokatsun hautakumpu lepää sanotulla kalmistolla (vrt. »Rokatsun tarina», s. 38—40) ja se kuuluu olevan omituinen siitä, että se »vuosi vuodelta yhä kasvaa eikä maadu», kuten muut kummut tekevät.

6. *Rukajärven kirkon* kylässä, rantapengerellä kylän ja nykyisen kouluhuoneen välillä, kertoivat kylän vanhat ukot olleen aikoinaan linnoituksen, josta nyt ei kumminkaan tunnu sen enempää, kuin siellä täällä 1—2 m korkuisia multakasoja. Lienevätkö ne sitten vallituksen jätteitä tai muita.

Samana järven rannalla kylää vasten, aivan siinä missä nykyisin »ehätetään» kulkijat mainitun järven yli, on maassa kaksinkertainen multapenger, noin 200 askeleen pituinen, 1—2 metrin korkuinen ja 5—6 metriä vesirajasta. Paikasta ei tiedetty mitään tarinaa.

7. *Suigujärven* kirkolla, aivan sillä mäellä, jossa nykyinen kirkko seisoo, on nähtävästi ollut aikoinaan linnoitus, vaikka se on mäellä olevan vanhan hautausmaan takia jo aikoja sitten raiskattu niin pahanpäiväiseksi, ettei siitä tunnu mitään muuta jälkeä, kuin se lukuisa joukko pyöreitä miehen nostannaisia kiviä, joita on sekä mäen laella, että sen kupeilla, ja jotka näyttävät muualta siihen tuoduiksi.

Paikasta ei tietty mitään kertoa, enkä sitä olisi arvannut muuten käydä tarkastamassakaan, vaan kun huomasin maahan vajonnutta kivipanosta, joka kohoaa Suigujärven rannasta, aivan pappilan sivuitse, aina edellä kerrotulle mäen nyppylälle asti, ja kun sitä aloin tarkastella sekä sen johdosta katsella ympäriinsä mäen töyrästä, niin löytyi siitä noita kivipainoksia 4:ltä l. 5:ltä eri taholta. Pisin niistä eli se, joka kulkee pappilan sivu, on noin 25 metriä ja lyhin 5 metriä. Mitä niiden korkeuteen tulee, niin sitä on vaikea päätellä ilman tarkkoja kaiveluita, sillä ne ovat niin vajonneet maahan, että rehevä nurmi ne peitti useassa kohden

aivan kokonaan. Ainoastaan pappilan sivuitse kulkeva harjanne näkyi noin $\frac{3}{4}$ metrin korkuisena papin talon kohdalla. Kivet, joita noihin vallituksiin oli käytetty, näyttivät pienoisilta mukulakiviltä. Olisiko tuo linnoituspaikka ehkä noiden »Panien» aikuinen, joista edellä (s. 184) on ollut puhetta?

8. *Särkivaaralla* lähellä Hiisijärveä (I) kuului olevan suurista kivistä tehty raunio, 2—3 m korkuinen ja 6—8 metriä ris-tiänsä, jota kumminkin turhaan etsin syystä, että se metsästäjä, joka siitä kertoi minulle Rukajärvellä, oli minun Hiisijärvellä käydessäni poissa kotoaan ja tuo vaara on hyvin suuri, laaja ja korkea, lähes Karjalan korkeimpia, joten en saanut paikkaa sen lähemmin tarkastella. Kylässä tiesivät mainita, että tuon isomman raunion vieressä olisi pienempiä raunioita ja maahan langenneita kiviä.

9. *Jolmarven* pohjoispään takana olevalla salolla, 25 km Kuusiniemen kylästä, Poanneen vaaralla kerrottiin löytyvän »kivinen koti», joka kuului olevan »roattu» jykeistä kivistä. Muut eivät sitä tienneet kuin kylän metsävahti ja hän oli matkalle lähdössä, joten en sitäkään paikkaa saanut nähdäkseni, enkä siitä saanut tietojakaan sen parempia kuin että »siinä on kuin ihmisten eläntäsijat kiviset ja suuret» ja kivet ovat »kuin latomalla ladotut».

10. *Paateneessa* on ollut linnoitus, aikoinaan suurikin, vaan sen sijalle on nyt talo laitettu, vieläpä vallihaudat kellariksi vänätyt, joten ei sen alkuperäisestä muodosta voinut enään saada mitään selkoa.

11. *Jänkärven* kirkolla on aivan kirkon vieressä »Linnueen niemi» ja siinä vanha linnoituspaikka. Aivan kirkon kohdalla »suven puolella» on 8—10 m pituudelta $1\frac{1}{2}$ —2 metrin korkuinen jyrkkä kallioseinämä ja sen niemenpuoleisesta päästä lähtee multavalli, joka kulkee $\frac{1}{2}$ —1 metrin korkuisena kaaressa, viulunsieraimen tai S kirjaimen muodossa, noin 35 metrin pituudelta, jolloin se suorassa linjassa yhtyy laitimaiseen, rannalta niemen poikki tehdyistä valleista, joita on kaikkiaan 4—5. Niiden välimatka on noin 15—20 metrin paikoille, pituus 65 m ja korkeus $\frac{1}{2}$ —2 metriä. Koko vallitetun alan pituus on noin 170—190 sylvä ja niemen leveys noin 100 metriä vallitusten kohdalta ja korkeus 5—6 metriä ylempänä Jänkärven pintaa. Noiden rannalta niemen poikki nousevien vallien molempia päitä yhdistää toisiinsa

n. s. sivuvallit, jotka tuntuvat vähemmän niemen ala- kuin yläpuolella.

Niemen kärkiosa on niemen keskustaa vähän korkeampi ja sillä on pari kiviroukkioa, jotka voivat olla kenties luontaisiakin, ja tuon linnoituksen lähellä on kolme suurta raudan kuonatunkioa, joista kaksi rannalla ja kolmas, isoin, kylästä etelään menevän tien varrella. Tuonnempana niistä enemmän.

Ellei tuohon paikkaan olisi »linnoitus»nimi kausan kertomusten mukaan yhdistetty ja ellei kansa tietäisi siinä »saldattoja» seisoneen, niin luulisi paikkaa »peura-aidaksi» s. o. sellaiseksi, johon lappalaisten on tapana kerätä kesyt poronsa lypsämistä, merkitsemistä y. m. toimia varten ja josta esim. Hj. Appelgren ennen mainitussa teoksessaan puhuu.* Sellaisena ne voisi nuo suunnikkaanmuotoiset vallien väliset helposti ymmärtääkin. Mutta tätä ei voi mainitusta pikasta otaksua, sillä rahvas kertoo paikalla »seisoneen Venäen» sotaväkeä ja nimittää nientä »Linnueenniemeksi».

Ja vaikkapa ei niin olisikaan, niin olisi sittenkin yksi syy epäillä sitä peuraaituukseksi käytetyn. Se on: miksi olisi tarvinnut paikalle laatia multaaitaukset, kun seudulla oli yllin kyllin metsää, josta tehden sellainen olisi tullut paljoa helpompitöiseksi.

Mainituista linnoituksista ei tietääkseni ole rahvas löytänyt mitään esineitä kuin ne mitkä edellä on mainittu.

c) *Hüiden- y. m. merkkikiviä.*

1. *Roukkulan* kylän lähellä kuului olevan pystyssä muuan kivi, jossa sanottiin löytyvän *kirjoituksia*. Etsin sitä turhaan sen vuoksi, että oppaani oli pahanpäiväinen poikaressu, joka sanoi paikan hyvin tietävänsä, vaan ei löytänytkään.

2. *Muujärvellä*, aivan kylän lähellä, on »jättiläisen» kivi, joka 2 sylen korkuisena ja 1½ sylen laajuisena lepää neljän alustakiven päällä.

3. *Mariavaaran* rinteellä, kylän peltojen aidan vieressä, on 1 m korkuinen ja 1½ m laajuinen kivi, joka lepää toisella kyllällä 3 pienen kiven päällä ja toisella nojaa viettävään kallion rinteeseen.

* Vrt. Hj. Appelgren, *Suomen muinaislinnat*, siv. LI—LXV.

4. Samasta kylästä pari km, *Saramaankankaalla* korkealla kalliolla, on kolme noin puudan painoista kiveä ja niiden päällä neljäs, joka on noin sylen mittainen joka suunnalle. Sanottiin »Hiiden kiveksi».

5. *Koivunjan puoleisella* salolla, pari peninkulmaa Rukajärveltä, lähellä n. s. »Tuukkasen riieheä», sanottiin olevan 2 m laajuinen ja 1¹/₂ m korkuinen kivi, joka lepää neljällä pienemmällä kivellä. Sen kertoi Suomesta Rukajärvelle tullut seppä.*

6. *Särkijärvellä* kerrottiin Kuusiniemen ja Särkijärven välisillä vaaroilla löytyvän kaksikin sellaista kiveä, jotka lepäivät toisilla pienemmillä.

7. *Tsijaassalmessa* kertoivat jossain salolla löytyvän samanlaisen suuren kiven, joka lepää pienemmillä kivillä, vaan mitään tarinaa en kummastakaan näistä viimemainituista saanut tietooni.

d) *Tuntemattomia patsakia.*

Muutamain paikoin mainittiin eräistä »patsahista», jotka löytyvät maalla ja joiden tarkoitusta ei varmasti tiedetä. Sellaisia tulikin tuntemaan:

1. *Roukkulassa* lähellä kylää. Sitä sanottiin »monen sadan vuoden vanhaksi», vaan mitä varten se oli pystytetty, sitä en saanut selville.

2. *Lietmajärven* rannalla, edellämainittujen Lapinraunioiden vierellä, oli patsas, joka oli »siinä seisonut ties kuinka kauvan».

Mainittu patsas oli nelisnurkkanen ja metrin pituinen, 12 sm läpimitaten, sekä yläpää ty pistetty teräväksi. Sivut olivat joko mustaksi maalatut tai tervatut aikoinaan, vaan nyt olivat jo niin lahonneet, että patsas kaatui kumoon kun siihen kajosi. Mainittiin »rajapatsahaksi».

* Sama mies kertoi kotipuolellansa, Sotkamossa ja Hyrynsalmella, löytyvän samanlaisia kiviä seuraavissa paikoissa:

a) *Kuhmossa*, 20 virstaa Roukulasta »hyvin suuri kivi, jota sanotaan jättiläisen kiveksi».

b) *Hyrynsalmella* Karpinvaarassa kuului olevan n. s. »Kettukivi», joka lepää kolmella aluskivellä.

c) *Hyrynsalmella* Oravivaarassa, lähellä Mäntylään vievää tietä, kuului olevan »Hiien aikuinen kivi», joka sekin lepää kolmella aluskivellä.

3. *Häisijärven (I)* lähellä kerrottiin kankaalla jossain löytyvän samanlaisen patsaan.

4. *Koivuniemen* lähellä samoin kerrottiin patsaasta, joka olisi »Ruotsin rajapatsahia».

5. *Markkasenvaarassa* kerrottiin jossain järvestä löytyvästä patsaasta, joka on järveen laskettu kivien kera. Sitä on useasti koettu nostaa ylös, vaan ei ole siinä onnistuttu. Sanottiin sitäkin »Ruotsin raja»-patsahaksi ja lapinaikuiseksi. Se oli järveen upotettu sitä varten »että ei sitä olisi voitu hävittää».

e) *Raudan valmistuspaikkoja ja kaivoksia.*

Entisinä aikoina näyttää raudanvalmistaminen olleen Venäjän Karjalan eteläosissa hyvin yleinen. Sitä todistavat osaksi kansan kertomukset siitä, vaan ennen kaikkia ne lukuisat työpaikkojen ja rautakuonan eli sitan usein pienoisten vuorien korkuiset jätteet, joita siellä useassa paikassa löytyy. Sellaisia raudanvalmistuspaikkoja tulii tuntemaan seuraavissa paikoissa:

1. *Maasjärven* kylän lähellä mainittiin niitä löytyvän kolmessakin paikassa.

2. *Kesäjärven* rannalla neljässä eri paikassa.

3. *Suigajärven* rantamilla kuudessa eri paikassa.

4. *Sorokan* kylässä Vienan rannalla yhdessä paikassa, kylän nykyisen kalmiston sijalla.

5. *Saaren* kylän lähellä yhdessä kohden.

6. *Säkärvellä* 2:ssa.

7. *Klimkkalassa* 1:ssä.

8. *Kiprolassa* 2:ssa.

9. *Kutsjärvellä* 3:ssa.

10. *Ontarven* rannalla 6:ssa.

11. *Viirussa* 2:ssa.

12. *Häisijärvellä (II)* 1:ssä.

13. *Kompakassa* 1:ssä.

14. *Kuusiniemen* lähellä 1:ssä.

16. *Hirviniemessä* 1:ssä.

16. *Suonta'alla* 1:ssä.

17. *Paateneessa* 3:ssa.

18. *Tsijaassalmen* lähellä 5:ssä.

Mainitussa kylässä kerrottiin »ennen» olleen 40 pajaa, joissa rautaa tehtiin. Ruotsin voion aikaan hävitettiin sekä kylä että pajat.

19. *Loasarissa* 1:ssä.
20. *Sellissä* 2:ssa.
21. *Jänkärnessä* 4:ssä.
22. *Dumaasjärvellä* 1:ssä.
23. *Himolassa* 2:ssa.
24. *Soutarvessa* 3:ssa.

Mainitussa kylässä olivat nuo rautasitan jätteet niin suuret, että arvelin olleen paikalla tehtaan, eikä yksityisiä seppiä. »Ei tässä ole milloinkaan savottaa ollut», vakuutettiin minulle. Mainitut jätteet ovat Soutarvessa ainakin 30 metriä laajalla alalla ja ovat paikoin 4—5 metrin korkuisia. Sellissä kertoivat myöskin olleen 40 raudanvalmistuspaikkaa. Raudan valmistuksessa meneteltiin, kuten edellä on kerrottu (s. 60).

On aivan luonnollista, ettei valmista rautaa tarvittu kotitarpeeksi, kuin aivan vähäinen osa siitä mitä siten valmistettiin. Ja kaupastahan tuo kansa on elänyt ennen ja elää nytkin; kummake siis, jos se entisaikana harjoitti raudankauppaa suu- rissakin määrin.

Sainpa tietooni entisistä raudan hinnoistakin jonkun vähän. Niinpä maksoi meltorauta 60—80 kopeekkaan vaskea puudalta. Huonompi teräs maksoi ruplasta aina ruplaan neljään riunaan vas- kea puudalta ja paras teräs maksoi kaksi ruplaa vaskea puudalta.

Yleensä kertoivat vanhat että »entinen rahvas» kehui koti- tekoista terästä paremmaksi kuin »ostoraudat» olivat.

Paitsi raudanvalmistuspaikkoja on Venäjän Karjalassa mui- denkin metallien valmistuspaikkojen jätteitä. Ainakin on koettu valmistaa vaskea, lyijyä, hopeaa — ja nimeksi kultaakin.

Sellaisia tulii tuntemaan:

1. *Lentieran* kylässä kertoi ennen mainittu sokea ukko tietävänsä paikan, josta »ennen voinoja» vuoresta kultaa tehtiin, »roaettiin».

2. *Muujärvellä* 5 virstaa on suossa »vaskikaivanto», jossa vielä selvästi näkyy syviä hautoja ja jätteitä niistä kaivantoneu- voista, joilla vaskea on mainitusta suosta kaivettu.

3. *Merun* kylästä jonkun matkan päässä kuului muutamasta vuoresta hopeaa saadun »ennen vanhaan».

4. *Kevättämärven* lähellä sanottiin myöskin löytyvän hopea- kaivoksen.

5. *Sorokassa* kuulin kerrottavan:

a) *Hopeakaivoksesta* jossain Vienanmeren rannalla.

b) *Tinakaivoksesta* jollain Vienanmeren saarella.

c) *Vuorikivikaivoksesta*, joka on puolen peninkulmaa muistaakseni Sorokasta Sumaan päin. Kuului olevan kallio, jonka keskestä, »seäimestä», juoksee pieni joki ja siitä on ennen kuulemma saatu kiiltäviä vuorikiviä ja kalliossa kuuluu olevan syvät reijät, jotka ovat »senaikuisia».

Helmisimpukoita mainittiin saaduksi ennen Seesjärvestä, Voijärvestä ja Ontojärvestä — ja näyttipä minulle muuan mies Suontaan kylässä kauniisti kimaltelevia pieniä helmiä 40 kappaletta, joita sanoi kcsällä saaneensa muutamasta pienestä järvestä Se'esjärven eteläpuolella.

6. *Hopeavaarassa* Kontiojärven lähellä on ennen ollut suuri hopeakaivos, jossa kuuluukin olevan vuoressa syvät oukalot, joista hopeaa on nostettu. Voinojen aikaan hävitettiin kaivos, joka ei siitä lähtien ole enää ollut työn alaisena.

7. *Mainaanvaarassa* Kuusiniemestä Särkijärvelle mentäessä sanottiin ennen ollleen »suuren vaskikaivoksen», josta vieläkin on jätteinä syvät reijät mainitulla vaaralla.

Suolan valmistushautoja kuului ollleen Sujussa, Sorokassa ja Sumassa.*

IV. Sotamuistoja ja asutustarinoita.

Repolasta.

1. *Tuusenjen* kylä on vanhin Repolassa. Sen perästä asetui eläjä Kolvasjärvelle ja Repolaan tuli Suistamolta ensi asukas Mauronen, joka asettui nykyiselle kirkonkylän paikalle ja pyyi ylen äijän repoja, josta häntä toiset »saksat» rupesivat markkina- eli »jarmanka»-paikoissa sanomaan repolaiseksi ja siitä sai Repola nimensä. Sittemmin paisui Repola suureksi ja mahtavaksi kyläkunnaksi, jossa oli kirkot ja hallituksen käskyläiset y. m. virkamiehet ja seisovaa sotaväkeäkin (vrt. s. 23).

* Tuo »Suur-Suomen» rannikko oli 1500-luvulla tunnettu suolakeitoksistansa ja jo 1137 Venäläiset siellä veroittivat erästä suolakeittolaitosta. Kts. *J. R. Aspelin, Korsholman linna ja lääni*, s. 8. Toim.

Arvatenkin oli Repolan piiri laaja sekä maallisessa että kirkollisessa suhteessa, sillä muuan venäläinen kirkkokronikka tietää kertoa, ettei koko pohjois-Karjalassa ollut muita ujestoja, kuin Repola ja Jyskyjärvi, eikä muita pääkirkoja, kuin Paatene ja Repola, jotka kuuluivat Vienassa asuvan korkeamman hallintoviraston alle.

Ettei senaikuinen asutus suonut Repolaisten kumminkaan nauttia rauhaa näinä melskeisinä rajasotien aikoina, sitä todistavat ne lukuisat taistelupaikat ja hävitettyjen kylien rauniot, joita seu-duilla löytyy runsaasti ja joista sain tietooni seuraavat:

1. *Keynäslahdessa*, Tuulivaaran ja Koropin kylien välillä, on ollut ennen kolmattakymmentä taloa, jotka Ruotsi hävitti pääsiäistä vasten yöllä ja »leikkasi» 40 miestä, paitsi vaimoja ja lapsia, sekä poltti kylän tsassovnan. Paikalla näkyykin vielä joukko asumusten jätteitä ja raunioita sekä maakuoppia ja peltojen sijat.

2. *Koropin* kylä on ennen ollut suuri ja rikas, vaan voinojen aikana Ruotsi poltti kylän, josta asukkaat pakenivat ja asettuivat mikä Tuulivaaraan, mikä Repolaan, mikä Kolvasjärvelle ja mikä minnekin. Kylän reunassa olevat monet rauniot ja huoneiden sijat osoittavat tarinoiden todenperäisyyttä. Samanlaiset ovat ne rauniot, joita on Keynäslahdessa. Samoin ikään oli raunioita, suuriakin, ja asumusten sijoja Tuulivaaralla, vähän ylempänä nykyistä kylää, vaan paikasta ei tietty sanoa oliko se sodan hävittämä, vai ei. Paitsi venäläisiä »Iivanin» ja »Petri Pervoin» vaskirahoja on paikalta löydetty edellämainittu keihäänkärki.

3. *Kartanoahoilla*. Koropista Kiimaanvaaraan mentäessä, puolimat-kassa, on Kartanoahot, joilla on lukuisia huoneensijoja, raunioita ja niiden vieressä kuopat, jotka todistavat asumusten kuuluvan aikaan, jolloin jo, kuten nykyjäänkin, käytettiin tupien alustoja ruoan y. m. säilytyspaikkoina. Sitäpaitsi on paikalla jätteitä isom-masta, suunnikkaan muotoisesta, kivipanoksesta, jonka tiedettiin olleen Venäen saldattojen maneesina eli kasarmina.

4. *Lentierassa*, aivan kylän vieressä, on korkealla vaaralla kaksi vastakkain juoksevaa ja notkon eroittamaa harjannetta, joissa on kolmenkymmenen kappaleen paikoille pienoisia hautapateroita. Ne ovat vaan sikin sokin, ilman sanottavaa järjestystä kaive-tut, kumminkin siten, että kunkin haudan syvempi reuna on notkon takana olevia hautoja kohden. Luulen paikalla aikoinaan riehuneen tuiman taistelun, jonka kestäessä nuo haudat ovat ampuma-

haudoiksi kaivetut. Ehkäpä on kylästä rahvas paennut vihollista mainitulle mäelle ja laittautunut siinä jyrkän mäkitörmän päällä tekemään sille lujaa vastarintaa ja on kentiesi siihen sortunutkin viimeiseen mieheensä asti? Kaivelin paikkaa muutamista kohden, vaan mitään en saanut löytäneeksi.

5. *Hiekoilla* Tsuulovan järven rannalla »leikkasi» Ruotsi 40 miestä, jotka olivat kylästä sinne paenneet. Oli jätetty kylää vahtimaan muuan akka, joka oli hyvin liukaskielinen, suulas. Kun nyt Ruotsi tuli kylään ja etsi kaikki talot, eikä mitään löytänyt, niin »duumaitsi» hän panna kylän tuleen. Mutta kun akka, joka oli sillan alle piiloutunut, sen kuuli, niin alkoi hän sieltä kiljua: »Sytyttäkään työ senkin roistot kylä palamaan, niin vienkin sanan mejän musikoille!» — »Vot, on akka ylen suulas kylässä vielä», sanoivat Ruotsit, pitivät akan ja pakoittivat sen vannomaan minne musikat olivat kätkeytyneet. Akka veikin Ruotsin Hiekoille, johon se leikkasi kaiken rahvahan, palasi kylään, jossa sulki tuon suulaan akan muutamaa taloon ja sihi poltti koko kylän. Akasta sai kyläkin nimensä »Tsuulas».

6. *Soanlahdessa* saman järven rannalla kuului »Ruotsi pitäneen voinoa, sortaneen kylän ja leikanneen rahvahan».

7. *Tsunnaan* tai Sunnaan joen varrella, oikealla puolen Kiimaanvaaraan mentäessä, on aikoinaan ollut suurikin kylä. Luin siinä raunioita, jotka aina olivat kuopan kera, lähes kaksikymmentä kappaletta. Paikalla oli sitäpäitse omituinen tasainen tanner, suunnikkaan muotoinen, jonka yhtä sivua mittasin 120 askelta ja joka ei kasvanut lainkaan ruohoa, vaan oli kokonaan kuivan valkosammaleen peitossa. Kaivoin sitä parista paikasta ja näin tuon tannerroksen perustana olevan kivensekaista hiekkaa, jota arvattavasti on vedetty siihen muualta, sillä paikka on parhaastaan multamaata. Muutamasta haudasta kaivoin esille luupalasen ja vanhan ruostuneen rautalukon kappaleen. Niemen tasaisia laitamia ja joen pengermää on aikoinaan pidetty peltoina.

8. *Kiimaanvaaran* tsassovnan edessä kerrottiin olevan vanhan »soanaikuisen» kalmiston, josta tuon tuostakin on luita tullut näkyviin. Paikalle sanoivat haudatun Ruotsia, jota sihi »leikkattiin». Olivat tulleet kylään voinoa pitämään ja kun näkivät tsassovnan seinällä pyhän Yrjön ikonon (kuvan), kävivät sitä pilkkaamaan ja sanoivat: »Myö sinut poltamma!». Silloin se pyhä Yrjö heidät

sokaisi kai sihi. Eivät osanneet minnekään lähteä, joten kylän rahvas heidät leikkasi siihen. Sama tarina kerrottiin Kolvasjärvellä.

9. *Vuosiniemellä* kaatoi Ruotsi 50 miestä ja poltti tsassovnan.

10. *Haukkasaarella* samoin leikkasi Ruotsi 40 miestä, jotka »pitäisi olla haudattuna» nykyisen tsassovnapahaisen edustalle.

11. *Repolassa* paitsi edelläkerrotuita muistopaikkoja on kirkonkylässä raunioita kuoppien kera ja samanlainen kuiva tanner kuin Tsunnaan joellakin. *Murtoniemen* patterian arvelen olevan »viimeisten voinojen» aikuisen, jolloin kylässä majaili suuria joukkoja sotaväkeä. Muuan kertoi olleen ennen Repolassa »Ruotsin kirkön ja kalmiston». Minkä verran tuossa tarinassa lienee perää entiedä.

12. *Roukkulassa* on vallitus ja patteria kyläniemen poikki, jossa »Venäen saldatat seisovivat».

13. *Piilovaarassa*, 12 km Omeljesta, leikkasi Ruotsi kylän rahvahan, joka sinne oli paennut.

14. *Muujärvellä* näki Ruotsi tsassovnan kullatun nupun ja sanoi: »Aa! Kauvankohan sie luulet siinä seisovasi?» Samassa hän sokeni. Kylän puoli oli mustaa silmissä, vaan muualta valkoista, joten Ruotsin täytyi paeta ja kylä säilyi.

Rukajärvellä.

15. *Ännähäisellä* seisoivat Ruotsin »pataria» ja kylän vastapäätä olevalla Kirinkö-niemellä sanoivat olleen »Ruotsin kirkön».

16. *Tiüksin* kylässä on 10 rauniota, joita sodanaikuisiksi sanottiin ja joiden vieressä oli kuopat, kuten on tavallista myöhemmän aikuisissa. Vrt. Rokatsun tarina, s. 38—40.

17. *Jekon* niemellä on ollut vankka asutus, päättäen niistä lukuisista raunioista ja huoneiden sijoista, joita siellä löytyy. Rokatsu oli kotoisin Jekosta. Mainitun kylän vierellä olevan selän muutamassa saarella »pitäisi levätä niiden Ruotsien luut, jotka Rokatsu antoi surmata». Etsin saarta kahden oppaan kera, vaan en löytänyt. Saaria tosin oli useitakin, vaan sille saarelle emme osuneet. Mainittua saarta kuulin sanottavan »Ruotsin» tai »Pisman» saareksi.

18. *Rukajärvellä* on taisteltu useampiakin taisteluja, joista muutamista venäläiset aikakirjat mainitsevat. Niinpä edellämainittu Dosiffei on tietävinään kahdestakin Ruotsalaisten tekemästä ryöstöretkestä Rukajärven kirkolle, joka kummallakin kerralla olisi poltettu poroksi ja kylän asujamet ryöstetty mitä julmimmalla tavalla. Kansa kertoo tosin myöskin kahdesta vanhasta kirkosta Rukajärvellä, vaan ei sano Ruotsin polttamaksi muuta kuin yhden kirkon — nykyisellä Kouluniemellä. Siitä rahvas pakeni n. s. Kyökän niemelle, johon se »leikattiin». Ruotsi ui silloin härkinä Rukajärven yli.

Samalta ajalta lienee se tarina, jonka mukaan poltetun kirkon kellot olisivat upotetut Kouluniemen rantaan, josta ne useasti ovat nuottaan tarttuneet. Toisen kirkon mainitaan lahonneen paikoilleen. Sittenmin rakennettiin uusi kirkko, joka taasen vanhuuttaan hylättiin ja on nyt muutettu toiseen paikkaan, jossa se on tsassovnana — ja rakennettiin nykyinen tilava kirkko.

Päitse edelläkerrottua »Lapinaikuista» asutustarinaa kerrottiin Rukajärven myöhemmästä asutuksesta seuraava tarina.

Ensimmäinen eläjä tuli kylään Suistamolta. Hän kaatoi niemellä kasvavaa kuusikköä huuhdaksi ja kylvi kytöön osria (ohria). Samoin teki hän kymmenenä vuotena ja kasvatti ylen äijän osraa itselleen. Tuvan laittoi hän siten, että itse kantoi hirret metsästä. Kerran tuli karhu hänelle vastaan kun hän oli parhaallaan hirttä kotiin kantamassa. Karhu levitti sylensä ja nousi kahdelle kypälälle sekä töytäsi miehelle vastaan. Tämä ei siitä sen enempää säikähtänyt, tillasihan hirren päällä kontioa rintaan ja sanoi: »Pois hurta työmiesten tieltä!» ja läksi kuormineen edelleen. Iltasella hän vasta muisti kertoa kotijoukolleen tuosta sattumasta. Mentiin siitä metsään katsomaan, niin sielläpä se karhu kelletkin kuolleena. Vot se oli vasta musikka!*

---

* Lönnrot kertoo Rukajärven l. Rukavaaran ensimmäisestä asukkaasta Mehiläisessä 1836, n. 9, näin. Vihollinen oli kauan piirittänyt Viipurin linnaa, eivätkä talonpojat saaneet suoloja Suomenlahden rannoilta mistään. Silloin lähti yksi talonpoika Viipurin läänistä kuuden poikansa kanssa, säkit seljässä, Vienanmeren rannalle suolaan (vrt. s. 196). Palatessaan sattuivat kulkemaan Rukavaaran poikki, joka silloin oli synkkää erämaata, ja mielistyivät, vaaralta maisemaa silmäillen, järveen ja sen ympäristöihin. Pitkällä matkalla ollen, oli heillä kalanpyydyksetkin mukana. Menivät kalastamaan ja huomasivat järven kalaseksi.

Toinen eläjä tuli Rukajärvelle Pietarista, josta hän pakeni isäntäänsä, »bojaria», joka teetti hänellä palkatointa työtä kuusi päivää viikossa ja antoi seitsemäntenä tehdä omaa työtänsä. Näiden jälkeisistä sikesi kylän rahvas, sillä edellisellä eläjällä oli neljä poikaa ja Pietarista tulleella taasen neljä tytärtä, jotka tulivat naiduksi noiden poikien kera.

19. *Lietmjärvessä*, edelläkerrotussa »Ruotsinniemessä», kuoli nälkään 40 Ruotsia, joilta kylästä mukaan otettu nainen lykki venehet vesille.

20. *Merussa* on kuusi voinonaikuista rauniota.

21. *Silkkarvessa*, 14 km Rukajärveltä, on 9 hautaa, joissa rahvas eli »voinojen aikaan». Hautojen lähellä kuului olevan vielä muutamia koverrettuja tervaskantoja, joissa eläjät petkeleellä hienonsivat surveaineitaan.

22. *Kellovaaran* ja *Tsirkkemin* välillä on hauta, johon 13 Ruotsia oli haudattu.

23. *Samalla taipaleella* on n. s. Ohvanan tai Ohvanaisen kivi tien keskellä. Siinä on rinnatusten 9 kolmea tuumaa pitkää viivaa, jotka syntyivät kiveen siitä, että Ruotsi siinä leikkasi 9 musikkaa.

24. *Tsirkkemin vanha* kylä oli ollut nykyisestä kylästä 3 kilometrin päässä »Hämehen suussa» Kemijärven rannalla. Sen hävitti Ruotsi ja kun kylä syntyi uudelle (nykyiselle) paikalle, niin tuli Ruotsi ja poltti tsassovnan sekä leikkasi 40 miestä sen viereen. Kylän nykyisellä kalmistolla on vielä kolme pykäläkiveä, joita rahvas sanoo »senaikuisiksi».

25. *Hüsijärvellä* (II) mainitsi rahvas Ruotsin olleen voinoa pitämässä. Kylän rahvas oli piiloutunut muutamalle vaaralle järven pohjoisrinteellä. Musikka vei Ruotsin sinne ja siinä syntyneessä kahakassa leikattiin Ruotsi mainitulle paikalle.

Silloin pisti ukon mieleen muuttaa sinne perheineen, eikä muuttotavaroistakaan paljon vaivaa ollut, kun vihollinen oli voinossa vanhan kodin hävittänyt. Runosta, jolla ukko kuvaili tuota uutta asumuspaikkaansa, muistettiin vielä Rukajärven kylässä, jossa Lönnotin aikana jo oli 80 taloa, seuraavat sanat:

Rukavaara ruskia, kompakko korkia, vesi alla valkia.

Toim.

Tunkuilla.

26. *Koivuniemellä* sanottiin voion olleen.
 27. *Kompakossa* samoin. Siellä oli rahvas Ruotsia paossa kaislistossa koko vuorokauden syömättä.
 28. *Tunkuilla* hävitti Ruotsi kylän ja poltti tsassovnan.
 29. *Kevättämärressä* samoin kylän ja monasterin hävitti Ruotsi. Samassa kylässä tiedettiin kertoa Ruotsista, joka oli kiveksi muuttunut siitä, että oli uskaltanut pilkata jotain kirkkoa. Sitäpaitsi ovat Tunkuin piirissä tai volostissa starovierat kahdessa kohden polttaneet itsensä kylineen ja kirkkoineen ennenkuin ovat luopuneet uskostaan: a) *Koivuniemen Saaren* kylässä, jossa ennen oli ollut heidän monasterinsa ja b) *Riihivaaralla*.

Sama henkilö, joka kertoi Riihivaaralla starovierain polttaneen itsensä, tiesi väittää, ettei mainitulla vaaralla »Pania» ole ollutkaan. Hän sanoi Panien asuneen *Panivaaralla*, lähellä Tunkuin kirkonkylää ja siihen polttaneen itsensä (vrt. tarina Riihivaaralla s. 185). Tämän kuulin vasta Suigarven kylässä, joten en enää saanut tilaisuutta asiaa sen enemmän perustelemaan.

Suigujärvestä.

30. Ainoa paikka, jossa siellä voionsta tettiin, oli Suigujärven kirkonkylä, jonka lähellä on *Ruotsinsuo* ja *Ruotsinsilta*. Siihen asti tuli Ruotsi, vaan kun se siitä älysi kirkon ja alkoi sitä herjata, niin siihen se sokeni ja täytyi paeta pois »jälleläh».

Sorokasta.

31. Ainoa muistopaikka myöskin Vienan rantamilta on se *kalmisto*, joka tuli esille Sorokan nykyistä kirkkoa perustellessa viime keväänä. Paikalta oli 1¹/₂ arssinan syvyydestä tullut esille vanhoja outomuotoisen laivahylyn kappaleita, jotka olivat vitsoilla — arvattavasti haudotuilla katajasta väännettyillä sideaineilla —

toisiinsa kiinni ommellut. Kun ne otettiin maasta, paljastui niiden alta muutamia luurankoja tai niiden osia. Paikasta ei tiedetty minkäänlaista tarinaa, eikä kaivoksiakaan oltu sen enempää jatkettu yhtävähän kuin sallittiin »paikan pyhyden» takia minunkaan niitä jatkaa.

Paateneesta.

32. *Paateneen linnaa* oli Ruotsi tullut ryöstämään, vaan oli tullut kai sihi leikatuksi.

33. *Pölkkylässä* on Pölkkyläjoella n. s. *Bakhierain silta*. Kylässä olivat mainitut ryöstöotilaat eläneet kauan.

34. *Sellissä* oli ennen ollut niin upea kylä, että siinä oli yhteen aikaan 170 »savua» (savu = 3 taloa, siis kaikkiaan 510 taloa). Sitten tuli Ruotsi voinoa pitämään, vaan kylän rahvas leikkasi kaiken Ruotsin pellolla Sellinjärven lähellä. Nyt sai kylä kauan olla vihollisen vainoamisilta rauhassa ja rikastui niin, että muuankin talo oli niin upea, ettei se voinut juodakaan Sellinjärven vettä, vaan haetti ruoka- ja juomavetensä muutamasta pienestä kirkasvesisestä järvestä, joka on 6 km Sellistä Voijärvelle päin. Ja kun isäntä kävi utteraan kirkossa, niin oli hänellä oma erityinen »vaskesta tehty» patsaansa kirkon aitvieressä, johon hän oriinsa aina sitoi kiinni.

Kun kylän rahvas oli laiskaa kirkossa käymään, niin lupasi mainittu isäntä vatsantäyden mettä jokaiselle kenen tapasi kirkossa. Tästä kylän rahvas paneutui uuraaksi »kirkonkävijäksi».

Sitten tuli Ruotsi uudelleen ja sorti kylän kaiken. Mitkä eivät voinessa kaatuneet, ne pakenivat metsiin, joista jälelläh tulivat entisille armaille elontopaikoilleensa ja alkoivat rakentaa kylää uudelleen, vaan samassapa tulivat kauheat nälkäajat ja silloin koko Sellin kylän silloinen rahvas hylkäsi isänsä asuinpaikan ja siirtyi aina Keski-Venäjäälle, Tverin lääniin, jossa vieläkin on karjalaisia kyliä.

35. *Voijärven kylä* on ennen ollut olemassa Prokkolan ja Tsijaassalmen välillä, jossa on vieläkin viljeltyjen peltojen jätteet nähtävinä sekä joukko raunioita vieruskuopan kera. Sitten tuli Ruotsi, poltti kylän ja leikkasi kaiken rahvahan.

36. *Tsijaassalmella* oli samoin, kuten edellä on mainittu, kylä niin suuri, että siinä oli 40 pajaakin. Ruotsi tuli Repolasta päin ja leikkasi asukkaat sekä poltti kylän kaiken.

37. *Jänkärvän* kylän oli Ruotsi myöskin voinotessaan polttanut.

38. *Soutarvessa* seisoi Venäen väki n. s. Pyhäniemessä, jossa sanoivat olevan »baterian». Kylään oli aikoinaan haudattu joku sotaväen »natsalnikko».

39. *Himolassa* polttivat Ruotsit kylän ja leikkasivat tsassovnassa 40 miestä, sekä polttivat ne sitten tsassovnan kera.

40. *Pararvessa* tiedettiin kanssa Ruotsin pitäneen kylässä »voinoa», vaan kylän raiskaamisesta ei mitään mainittu.

41. *Kuutamolahdessa* kaatui monta sataa venäläistä, jotka Ruotsi löi kuutamoyönä. Mainitun kylän länsilaitteessa on vieläkin hiedasta tehty valli, 200 askeleen pituinen ja $\frac{1}{2}$ —3 metriä korkea. Kylän lähellä olevan Kuutamojärven päässä jossain sanoivat löytyvän kaivetuita valli-ojiakin, vaan niitä en löytänyt.

Edellä olevat kertoelmat ovat rahvaalta kerättyjä tarinoita. Omituista niissä on, että ne aina venäjän kielen tapaan kertovat »leikkaamisesta», eikä koskaan, paitsi Kuutamolahdessa, surmaamisesta tai kaatumisesta. Toinen omituisuus on tuo luku 40, joka melkein poikkeuksetta on surmattujen määränä. Mainittu seikka panee epäilemään sitä, että kentiesi ovat nuo voinotarinat syntyneetkin muutamilla paikoilla tapahtuneista sodan melskeistä, joita rahvas on tahtonut omistaa kullekin paikalle, eroittaaksensa kertomillaan paikkaa toisista samanlaisista vieraista paikkakunnista. Noiden voinotarinoiden ohella kerrotaan monen monista aarteista ja rahojen kätköpaikoista, vaan niitä kertomuksia luulen siksi arvottomiksi, ettei maksa vaivaa käydä niitä erityisesti luettelemaan. Mainitsen kumminkin »aarteet» Repolan kirkon lähellä ja Roukkulassa, joihin kumpaankin paikkaan olisi venelasti kalleuksia ja rahoja upotettu. Edelliseen oli upotettu Repolan vanhan kirkon kalleudet ja jälkimmäiseen sotaväen tarpeeksi kerätyt varat. Tunkuilla kerrottiin neljästä aarrepaikasta aivan kirkonkylän lähistöllä.

Mitä tulee luotettaviin tietoihin Karjalan valloitushistoriassa, vanhemmista puhumattakaan, niin sellaisia on olemassa tuiki vähän, jos ollenkaan.*

* Yhtä ja toista selvyttä kumminkin ovat vanhoista venäläisistä ja ruotsalaisista lähteistä koonneet ja julkaisseet: *J. R. Aspelin* teoksessaan *Kors-*

Juveliuksen julkaisemiin tietoihin lisäksi seuraavat hajanaiset tiedot: Jo Pietari Suuri harrasti Karjalankin sivistämistä ja vaurastumista mikäli hänen muut laajat toimenpiteensä vaan myöten antoivat. Niissä puuhissa hän matkusti aina Petroskoilla asti, joka sai hänen toimenpiteistään kaupungin oikeudet ja nimen; sieltä Poventsan ja Paateneen linnoitusten kautta Vienanmerelle. Hänen jälkeensä jatkoi Karjalan vaurastuttamista Katarina II jäntevästi. Hän jakoi Karjalan kahteen lääniin, Vienan ja Kemin, sekä perusti viimemainitun kaupungin, jonka ensimmäisenä maaherrana mainitaan »Tirhavet».

Saattaakseen keskisen Karjalan likeisempään yhteyteen eteläisten osien ja muun maailman kanssa, teetti hän ajotien, joka alkoi Kemin kaupungista, kulki Jyskyjärven ja Miinoaan kautta Repolaan. Sieltä yksi haara meni suoraan etelään Tsijaassalmen ja Dumaajärven kautta Paateneen tai Sellin kylään ja edelleen Poventsaan. Toinen haara kiersi Kolvasjärven, Koropin ja Lentieran kautta Kuutamolahteen ja sieltä Poventsaan. Mainitut tiet ovat sittemmin suureksi osaksi umpeen hävinneet, vaan kansa niistä tietää kertoa ja nimittää niitä Katariinan jaaman tai dorogan nimellä.

Tämän kanssa yhteydessä sopinee mainita, että Lieksan pitäjässä kuului Nurmijärven seuduilla näkyvän soilla sillanjäännöksiä sekä kansan suussa siellä kertomuksia siitä, että Lieksan kirkolta Jukereen ja sieltä Miinoaan olisi aikoinaan ollut kulkutie, jota yleisesti on kutsuttu »Punnuksen» tai »Puntuksen» jaamaksi.

Ennenkuin lopetan matkahavaintoni tällä alalla, en malta olla sivumennen mainitsematta niistä sorakummuista, jotka ovat Mekrin kauppiaan talon rannassa, Ilomantsissa, lähellä rajaa. Niitä on neljäkin eri kappaletta ja ne ovat noin 2¹/₂ m korkeita sekä 4—8 metriin laajoja. Olisivatko nuo kentiesi entisten talojen jäännöksiä, vai olisiko ennen ollut paikalla noiden Ilomantsissakin runsaasti löytyvien starovierojen monasteri, jonka jätteinä vieläkin on Mekrissä joukko vanhanaikuisia ja likaisia ikonoita ja kokoelma vanhoja kirjoja jossain ennen mainitun kauppiaan talon piharaken-

---

holman linna ja lääni; Sjögren, »Gesammelte Schriften»; Y. Koskinen, Suomen historia ja Nuijasota. Sittemmin on J. W. Juvelius edellisten mukaan antanut siitä tarkan ja helppotajuisen kokonaiskertomuksen. Vert. *Juvelius*, main. teos, s. 73—89.

nuksessa, sekä ennen kaikkia eräs laiha, surkastunut ja tautien runtelema vanhapiika. Tämä kuului miltei aivan yksin pitävän yllä tuota hartautta, joka jo Suomen puolella taitanee olla aivan yhtä mehutoin ja ränsistynyt kuin tuo sen puolivaivainen edustaja Mekkissäkin.

V. Panit ja Liettualaiset rahvaan tarinoissa.*

Tarinoita Paneista on säilynyt kaikkialla Aunuksessa paitsi kenties Aunuksen piirikunnassa sekä paikoin Petroskoin ja Latinalpellon piirejä. Nuo tarinat ovat etenkin eläviä Äänisjärven taustalla (Saonesjissa) ynnä naapuriosissa Pudosjin ja Poventsan piirejä. Suullisissa tarinoissaan sanoo kansa Paneja julmureiksi ja kristittömiksi. He eivät muodostaneet kansaa, yhtiötä, eikä heimoakaan; olivat vaan vieraita miehiä, jotka tulivat kääntämään kristityitä uskoonsa. He tulivat melkein joka kylään joukoissa, polttivat taloja ja Herran tempeleitä, tappoivat kansaa, ryöstivät ja palasivat sitten kotiinsa. Toisissa paikoin he asuivat. Siellä oli heillä pieniä linnoja, porteilla varustettuja taloja, vieläpä omat kirkkonsakin. Nyt ei ole mitään jällellä. Mennessään heittivät he kaikki veteen.

Kulkien sinne tänne Äänisjärven taustalla ja lähiseuduilla tahtoivat Panit luultavasti asettua ja hallita siellä ja rakensivat senvuoksi itsellensä pysyviä asuntoja, pieniä linnoituksia, jotka usein linnojen tavoin olivat porteilla varustettuja. He asettivat ne mälle, jokien varsille ja ylipäänsä paikoille, joille oli vaikea päästä. Näistä linnoista pitivät he asukkaita alituudessa pelossa ja tekivät usein ja odottamatta hyökkäyksiä ympäristöihin. Linnoihinsa kätkivät he ryöstetyn saaliinsa, kaluja, rahaa y. m., jotka nyt joskus aarteina ilmaantuvat. Panien asuntojen raunioita ei ole säilynyt, mutta

* Koska nämät tarinat, nekin puolestaan, valaisevat naapurimaamme entisyyttä ja heimolaistemme kärsimyksiä, julkaisemme ne tässä eri lukuna prof. Aspelinin suomennoksen mukaan kirjasta *Памятная книжка Олон. губ. 1867, Т. 113—30.* »Paneiksi» nimittävät Puolalaiset herrojansa.

kansa näyttää paikkoja missä niitä on ollut ja missä, kuten sanotaan, on löytty vanhoja kaluja.

Äänisjärven taustalla, kappaleen matkaa Gorkin kylästä, asui Paneja kahdessa varustetussa linnassa, kahdella vastakkaisella Sjinkov ja Agafon nimisillä niemillä. Rautaportit kummassakin linnassa suljettiin määrättyllä ajalla ja porttien narina kuului toisesta linnasta toiseen. Mutta Panit heittivät rautaportit ja muut kalut veteen, kun heidän täytyi asukkaiden ahdistamina poistua.

Toinen tarina Äänisjärven taustalla vahvistaa vielä selvemmin Panien huolta asutuksestansa ja turvallisuudestansa. Noin 7½ virstaa etelään Sjungan kirkonkylästä Putkärven rannalla, ulottuu pohjasta etelään vuorijakso, joka tässä esiintyy aivan erinäisenä kalliona, noin 50 sasjenin korkuisena veden pinnasta. Kallion jyrkät vierteet tekevät pääsön sinne mahdottomaksi itä-, pohjois- ja länsipuolelta; ainoastaan etelävierre on loiva. Tuota kalliota kutsutaan tavallisesti Pöytäkallioksi siksi, että se kaukaa näyttää pitkältä pöydältä. Paikkakunnan asukkaat kutsuvat sitä Panien linnaksi eli vuoreksi. Siinä oli Panien rosvopesä, jossa puolusteleiksit jonkun ajan, kuten luonnollisessa varustuksessa ainakin. Vuorella oli luola tai ahdas kallionrotko, joka ulottuu jyrkkänä ylhäältä alas; ylhäällä se on ahdas lovi mutta alempana avara kolmikulma, jonne pahalla ilmalla voi kätkeytyä. Luolassa on jäännöksiä raa'asti tehdystä uunista ja kappaleita palanutta puuta. Vakuutetaan että siinä asui Paneja, jotka sieltä hyökkäsivät ryöstämään Sjungan kylää.

Pudosjin ympäristöillä sekä itse kaupungissa on useita paikkoja, joilla on asunut Paneja ja ollut heidän asumuksia. Niemen alla jyrkässä rannassa, jolla Pudosjin kaupunki sijaitsee ja jota kutsutaan Hietakankaaksi, juoksee pieni joki Sjuravka, myöskin Olhovitsa, jonka takana on Sjuravitsin kylä. Sen vieressä oli ennen risti ja oli nähtävinä jäännöksiä vanhasta rakennuksesta, joka näytti pieneltä makasiinilta ja oli kuulunut Panien linnaan. Tarinoita Panien olosta Pudosjin ympärillä tavataan kertomuksissa aarteista, joita on löytty ympäristöillä. Noin 40—50 vuotta takaperin löysi talonpoika lähellä Kuniavskin nientä, joka pistää Vodlaan, maasta kaksi kalua: *vadintapaisen astian tuntemattomasta metallista ja kultamaljan*, jotka muka olivat siellä eläneen Panin omaisuutta.

Tarinoita Panien olosta löytyy myös Kargopolin piirissä. Tiellä Aleksanteri-Osjevskin monasteriin, 24 v. Kargopolista, 3:lla virstalla Vorobjevin kylästä kaupunkiin, on kylä Posdisjeva. Tien varrella liki sitä kylää on *kalmisto*, johon on haudattu useitakin Panēja.

Poventsan piirikunnassa, joka enemmän kuin muut näkyvät joutuneen Panien tulvan alaiseksi, elää vielä tarina heidän kestävästä asumisestansa. Tiellä Uikujärveltä Majavakylään on Vasjmasalmen kylä samannimisen salmen oikealla rannalla. Siitä 6 virstaa, Majavajärven kulmassa, Vasjmajoen suussa, on Vasjmaavuoren kylä. Tässä asuivat, kerrotaan, Panit koko pitäjän kirkkoineen. Ahdistettuina venäläisiltä he heittivät sekä kellot että muut kalut Majavajärven veteen. Täältä he, 10-, 15-, 20- ja vielä useamman miehen joukoissa tekivät hyökkäyksiä ympärillä oleviin kyliin ja ottivat talonpoikia työhön. — Uikujärven saarilla, joita asukkaat sanovat niin moneksi kun on päivää vuodessa, löytävät talonpojat jälkiä Panien olosta, joiksi arvaavat koottuja kiviläjiä paikoilla, joilla nyt kasvaa suurta metsää. Kivien välistä löydetään *kirveitä, jauho-kiviä ja uunien jäännöksiä*, joita myös tavataan tiheissä metsiköissä. Yksi Uikujärven saarista, joka on melkein kirkonkylän ja Koikinitan kylän keskivälillä oli kokonaan Paneilta asutettu ja on tunnettu Liunasaaren nimellä; täältä Panit kulkivat työssä ja ryöstöillä ympäristöillä.

Niiden paikkain nimistä, joilla Panit kansan tarinain mukaan asuskelivat käy selville, että nuo Panit eivät olleet niitä ryöstöjoukkoja, jotka valeruhtinaan sotajoukon lyötyä Moskovan edustalla, antautuivat ryöstöille Äänisjärven ympäristöille ja Kargopolin seuduille. Totta kyllä nuokin tulokkaat kiertelivät neljättä vuotta, vaikka pienissä joukoissa, seudun pohjoisosilla, mutta he epäilemättä eivät asettuneet pitkäksi aikaa yhdelle paikalle ja muodostaneet kokonaisia pitäjiä ja linnoituksia. Kaikesta näkyy, että nuo asettuneet Panit kuuluvat vanhempaan aikaan, kun ne Liettualaiset ja Puolalaiset, jotka tulivat puheenaoleville aloille v. 1613.

Seuraavista tarinoista näemme kuinka Panien karkaukset tapahtuivat ja kuinka etäälle he kulkivat. Alamme Äänisjärven taustalta, täkäläisen seudun keskustasta, johon Panit ovat jättäneet itsestänsä enin muistoja, välistä hyvinkin seikkaperäisiä. — Siten kertoo täällä kansa Panien hyökkäyksestä Kisjaan, jossa tähän saakka on säilynyt siitä muistoja sekä lause »joka ilmalla on

Pani haudattu». Kisjan saarella, jolla nyt on pitäjän kirkko, oli silloinenkin, mutta toisella paikalla, paljon pohjoisempaan, mäkisellä ylennyksellä; siellä on nyt sen muistoksi rakennettu Pyhän Hengen rukoushuone. Kirkko oli vapahtajan nimellinen. Kerran Jumalan emon suojeluksen juhlanähtävänä tekivät Panit odottamattoman karkauksen Kisjan saarelle, käyttäen sotakepposta: he tulivat saarelle Poventsasta lautalla ja käyttivät purjeiden asemesta koivuja. Taikauskoinen kansa luuli, että heidän luoksensa ui saari; kaikki kokoontuivat rannalle katsomaan. Panit lymyivät koivujen takana ja kun lautta töyttäsi rantaan, niin he karkasivat aseettomien asukasten päälle. Kansa kätkeytyi kirkkoon, mutta Panit tulvasivat sinne, alkoivat tappa ja ampua talonpoikia. Yksi nuoli sattui vapahtajan kuvaa oikeaan käteen, toinen meni alemmaksi kuvan läpitse. Molemmat haavat näkyvät kuvassa vielä. Mutta samassa silmänräpäyksessä tapahtui ihme: Panien päälle lankesi pimeys, he kadottivat näkönsä ja alkoivat surmata toisiansa aseettoman kansan sijasta, kunnes kaikki kaatuivat paikalle; heidän verensä juoksi kirkon kynnyksen ylitse. Sellaisen hävistyksen jälkeen herkesi jumalanpalvelus kirkossa pitkäksi aikaa ja vihdoin paloi kirkko ukontulesta. Senjälkeen päättivät Kisjalaiset rakentaa uuden kirkon ja juottivat hirsii sille paikalle, jolla palanut oli seisonut; mutta yöllä kaikki lautat näkymättömällä voimalla vietiin sellaiselle paikalle, jolla ei ollut muuta kun katajikko. Rakentajat saattoivat lautat vanhalle paikalle, mutta seuraavana yönä löyettiin lautat taas katajikon luota. Silloin rakentajat arvasivat että lauttoja oli kuljettanut korkeampi tahto; alkoivat katsella pensastoa ja löysivät siitä vapahtajan läpiammutun kuvan. Olipa se selvä merkki, että kirkko oli siihen rakennettava, eikä vanhalle paikalle. Niin tehtiinkin. Ja siten jäivät rukoushuone, kirkko ja läpiammuttu kuva muistoksi Panien hyökkäyksestä Äänisjärven etelätaustalle.

Äänisjärvessä, 5 virstaa Derevjannojen kirkonkylästä, on Neitsyaari. Tarinan mukaan sai se nimensä Liettualaisten hyökkäysten aikana. Joukko noita vihollisia oli, ryöstettyänsä naapurikyliä, ottanut talonpoikaistyön ja heittänyt hänen sidottuna veneeseen ja lähtenyt viemään saalistansa saarelle. Sillä aikaa kun Liettualaiset pitoa pitivät, onnistui heidän vankinsa, venettä heiluttamalla, saada se irti rannasta. Liettualaiset eivät pitäneet huolta veneestä, otaksuen että tytön oli mahdolloin pelastaa itsensä. Sillä välin ajeli

vene Derevjannojen rantaan ja vanki pelastui. Ei ole tiettyä kuinka kävi pitoa pitävän joukon; sanotaan vaan että saarella on Liettualaisten joskus kätkemää aarteita.

Joukko Liettualaisia matkusti kerran Sunajoen yli ylemmää Kivatsjin koskea. Oli kevätaika ja vesi korkealla. Varmemmin päästäksensä takaisin joen yli ottivat Liettualaiset kiinni talonpojan veneinensä ja pakoittivat häntä väkisin viemään heitä toiselle rannalle. Johdettuansa vene kosken veteen heitti talonpoika aivot virtaan ja hyppäsi veteen. Kun hän oli hyvä uimaan pääsi hän pian rannalle, mutta Liettualaiset saivat surmansa Kivatsjin kuohussa.

Yllä näimme että Paneja asui kappale matkaa Sjungasta Pöytäkaliolla ja sieltä hyökkäsivät ryöstöille. Noin 11 virstaa Sjungan kirkolta tiellä Pergubaan, on kylä Sigovo ja 3 virstaa siitä on samalla tiellä, lahden takana, yksinäinen talonpoikaistalo. Tuolla yksinäisellä paikalla oli myöskin Panien aikana yksi ainoa talo. Nähtyänsä vaaran Paneista, poistui talon isäntä perheineen likeiselle autiolle saarelle. Se tapahtui talvella. Talonpoika lämmitteli sytytetyllä nuotiolla ja torkkuu; unessa oli kun olisi joku hänelle huutanut: nouse, Panit tulevat! Suurella voimiensa rynnistyksellä hän heräsi ja näki edessänsä, muutaman askeleen päässä, Panin seisovan ja hänen takanansa näkyi toinen. Talonpoika peljästyksissään unohti sekä vaimonsa että lapsensa ja kiirehti suksilla metsään. Kauan hän kuunteli, mutta päätti vihdoinkin palata valkeallensa. Hän lähestyi varovaisesti pensastossa ja näki että Paneja ei enää ollut; ainoastaan vaimo ja lapsi olivat nuotiolla. Tultuansa lähemmäksi hän huomasi että elivät, mutta samalla että kaikki hänen omaisuutensa oli ryöstetty, olipa ristikin riistetty lapsen kaulasta.

Poentsan piirin länsiosalla on Paneista paljon tarinoita. Tiellä Poentsasta Petroskoihin, Perguban ja Lumbusjan pysäkkien välillä, 5 virstaa jälkimmäisestä, on Kumssujoella Saharjevan sahalaitos. Ylempänä sahaa, vastaisella rannalla, on jyrkkä puolikehänmuotoinen hietämäki. Keskeltä on tuo puolikehä paljoa matalampi kun sivuilta ja yhdessä paikassa niin soukka, että sillä voi käydä ainoastaan yksi ihminen. Koko mäen sivut alinomaan vierivät. Tuolta mäeltä vierii hiedassa Panien takaa-ajama tyttö, jota ei sitten

voitu löytää mistään, ei vedestä, eikä mäen vierteeltä. Muistoksi nimitetään vuorta Neitsyeksi.*

Lähellä Isakovskajan kylää Tsjelmusjkin pitäjässä on pellolla muutamia maaylennyksiä, ikään kun *hautakumpuja* eli kurgaaneja. Noita ylennyksiä sanovat talonpojat sopkeiksi eli Panien haudoiksi. He olivat tulleet kylää hävittämään, mutta samassa heitä kohtasi ukonilma, joka laukesi heidän päänsä yllä. Panit tulivat sokeiksi ja alkoivat sapiloida toinen toistansa; eloon jääneet tappoivat asukkaat, jotka kuoppasivat kaatuneet kymmenittäin hautoihin. Eräs paikkakunnan perintötalonpojista löysi peltoa kyntäessä aseensa, joka muka oli ollut Panien. Kertomuksesta arvaten, oli se molemmilta puolen teroitettu tikari.

Panit kulkivat kaukana Poventsan piirin länsipuolella. He olivat Seesjärven rannalla Listenpohjan kylässä, 8 virstaa Karjalan Maanselästä. Tässä heidän matkansa pidätti risti, jonka kirjoituksesta voi nähdä, että se on enemmän kuin 200 v. vanha. Tuonempana olivat Panit Paateneessa ja tulivat aina Selkiin asti. Kun olivat 4 virstaa Selkin kirkolta ja sanoivat: »Et kauan seiso! Tulemme — se on loppusi», — niin samassa peitti heidät pimeys ja he poistuivat.

Jänkäjärvellä sanoo tarina Paneja Liettualaisiksi ja Puolalaisiksi. Kolme virstaa Soutajärven kylästä on Panisuo, johon upotettiin kaatuneet puolalaiset Panit. Kun olivat valmiit kylässä, niin ottivat rukoushuoneesta ihmeentekijän Nikolain kuvan ja aikoiivat lyödä sen rikki, mutta tulivat äkkiä sokeiksi ja silloin asukkaat ajoivat heidät nevaan, johon upposivat ja joka sai siitä nimensä. — Botsjkinon kylässä johdetaan yhtä talonpoikaa Panien suvusta. — Lähellä Botsjkinon ja Kellon kyliä on myöskin kumpuja eli kurgaaneja, joihin on kuopattu kaatuneita Paneja.

Semssijärvelle niinikään matkasivat liettualaiset Panit rosvoimista varten; he eivät säästäneet rukoushuoneita eikä kirkkojakaan, mutta jälkiä heidän hyökkäyksestään ei ole säilynyt kuin yksi hauta, jota sanotaan Panien haudaksi. — Suurselän kylässä, 5 virstaa kirkolta, tahtoiivat Panit, kun olivat ryöstäneet rikkaan talonpojan Kurikin omaisuuden, häväistä hänen vaimonsa. Miehen

---

* 4 virstaa Pudosjin kaupungista kutsutaan Vadlan korkeaa rantaa myöskin Neitsyvuoreksi ja siitä on aivan sama tarina.

sidottua jättivät hänen kahden alaikäisen lapsen kanssa tupaan ja menivät itse juotuansa humalapäissä aittaan nukkumaan. Kun ryöstäjät olivat nukahtuneet käski Kurik pienen poikansa antaa hänelle veitsen laudalta, vaan kun ei poika ulottunut niin isä neuvoi häntä pudottamaan veitsi kohentimella, se temppu onnistui. Kurik katkoi veitsellä köytensä, meni porstuaan, lukitsi ulkoa aitan, jossa juopuneet vieraat nukkuivat ja ampui sitten akkunasta kaikki — heitä oli 40 miestä. Kurik hautasi Panit 50 sasjenia kylästä. Tuon haudan päällä kasvoi kuusimetsä, jonka myrsky hävitti v. 1849. Panien haudalla ollut neljäpäätteinen risti, joka on kivistä veistetty ja puuttuu kirjoitusta, on säilynyt näihin aikoihin asti ja seisoo kiviläjällä. — Panit aikoivat muutamia kertoja ryöstää P. Nikolain rukoushuonetta Karsimjärven kylässä, puolitoista virstaa Suur-Selgan kylästä, mutta joka kerta he pyhimyksen rukouksista rangaitiin sokeudella.

Panien hyökkäyksestä Poventsan piiriin sanotaan jääneen monta aarretta. Rikkaudet ovat tulokkaiden ryöstettyä saalista; toisia ovat maan asukkaat, jotka etsivät pelastusta erämaan metsissä, maahan kaivaneet. Sellaisia aarteita on seuraavissa paikoissa: Katsjievän kylässä; neljännes virstaa kirkolta löydetään vielä näinä aikoina pellostä pieniä soikeita pitkulaisia hopearahoja. Manievan kylässä, virsta kirkolta, löydetään niin ikään maasta rahoja. Vastapäätä Kellon kylää on järvestä, lähellä pientä saarta, 100 sasjenia rannasta, rahoilla täytetty kello. »Se joka heittää kirveen rannasta rantaan, se saa aarteen.» Kuitinlahdessa, 2 virstaa kirkolta, on tahko ja rahoja. Soutajärven kylässä, lähellä rihtä, on aarre. Kerran huomasi talonpoika, kun kävi paikan sivutse, valkean. Käytyään lähemmäksi, näki hän kultarahoja ja otti niitä käteen, mutta näki samassa kaukaa naapurinsa. Tahtoen salata häneltä aarteensa, juoksi hän paikalta pois, mutta kun pääsi naapuristansa ja katsoi kouraansa, niin näki siinä rahojen asemesta hiiliä.

Arvattavaa on, että tarinat Paneista Poventsan piirissä ovat sekaantuneet kertomuksiin Suomalaisista ja Ruotsalaisista, jotka ovat säilyneet Repolassa, Paateneessa, Jänkäjärvellä ja Semssijärvellä. Repolassa ja Jänkäjärvellä on säilynyt muutamia jälkiä sotavarustuksista ja kertomuksia siellä viimeisen ruotsalaissodan aikana (1788—90) seisoneesta venäläisestä jalka- ja hevosväestä. Tarinat Suomalaisten ja Ruotsalaisten hyökkäyksistä ovat aivan samallaisia kun jutut Panien karkauksista.*

* Niitä ovat julaistut.

Vysjegorskin piirikunnassa alkavat tarinat Paneista Kovsjajärven ympäristöllä. Kaikki kylät Kovsjajärven rannalla olivat joskus Aleksejevin perheen omia. Maanomistajan talo ja pääkartano sekä kirkko olivat ennen järven pohjoispuolella, jossa nyt on Mitinskajan kylä. Panit kiertelivät metsissä järven ympärillä ja karkasivat usein talonpoikien päälle ja ryöstivät heitä. Kerrankin hävittivät he Mitinskajan kylän ja ryöstivät herraskartanon, vaan eivät koskeneet pyhää kirkkoa. Ryöstäjien mentyä, päätti kartanon omistaja, pelastaaksensa kirkon vaarasta jos hyökkäys uudistettiin, muuttaa sen toiseen paikkaan. Senvuoksi he kaatoivat puun ja päästivät sen järveen Jumalan tahtoon. Siinä mihin hirsi pysähtyi, siihen käski herra rakentaa uuden kirkon. Hirsi silloin ui sen saaren rantaan, jolla nykyinen kirkko on.

Tarinoista, jotka koskevat Panien hyökkäyksiä Pudosjin piirissä, on merkillinen luonteva kertomus erään luostarin piirityksestä. Viisi virstaa Vodlajoen laskusta Äänisjärveen, laskee siihen vähäinen Sjalajoki. Sen varrella on Sjalan pitäjä, jossa ennen oli monasteri. Valloitettuansa ympäristöt, olivat Panit kauan turhaan koettaneet ottaa tuon luostarin ja alkoivat pakoittaa asukkaita heidän omaan uskoonsa. Talonpojat pakenivat ja jättivät monasterin hieromaan sopimusta Panien kanssa. Välipuheiden kestäessä oli monasteri vallan ahtaalla, kun kettu tuli juosten monasterin kynnykselle. Monakot ajoivat eläintä takaa. Paetessaan jäätyneelle joelle, eläin putosi aventoon, joka oli tehty kalastusta varten ja siinä sen häntä hyytyi jäähän. Monakot ottivat eläimen ja lahjoittivat eräälle Paneista, antaen siten tietää että Jumala ei ylönanna heitä ja että Panit itse, samoin kuin eläin, voivat saada häntänsä hydytytyksi. Monasteri jätettiin rauhaan, mutta muutama ajan perästä Panit taasen karkasivat onnettomalle ympäristölle. Silloin asukkaat yhdistetyin voimin ajoivat karkaaajat likeiselle vuorelle, jossa Jumala teki heidät pimeydellä niin sokeiksi että surmasivat toinen toisensa. Siitä sai vuori nimensä Saksanvuori (Niemetskaja gorá).

Samassa piirissä Panit karkasivat Pestsjanojen kylään 40 miehen joukolla. Asukkaat tarttuivat aseihin, Panit sillä välin riitaantuivat, — »heidän päällensä tuli pimeys» — ja he tappoivat toinen toisensa. Paikkaa, missä Panit riitaantuivat kutsutaan Torolaksi (Branaha), missä surmasivat itsensä Panilaksi (Paniha).

Eräässä tarinassa Panien hyökkäyksestä Kargopolin piirissä kerrotaan erään talonpojan urhoollisuudesta. Kun Panit karkasivat Vorobjovon kylään, 24 virstaa kaupungista, niin talonpojat pakenivat metsiin; ainoastaan yhden uhkarohkean teki mieli nähdä mitä Panit tekisivät ja kätkeysi riiheen. Siellä hänet keksivät; hän lähti juoksemaan, sieppasi kangen ja alkoi sen avulla hypätä pitkiä harppauksia. Yhden Panin onnistui hevosella saavuttaa pakenija, joka nähtyensä vaaran, seisautui, päästi Panin luoksensa ja iski seipäällä, jotta ratsastaja kaatui kuolleen maahan. Hänen toverinsa pakenivat, peljästyneinä talonpojan miehuudesta.

Nadporosjskin pitäjässä sanotaan eräällä pellolla olleen joskus Volkovan kylän, jonka Liettualaiset niin tykkänään hävittivät, että asukkaiden täytyi muuttaa toiseen paikkaan. Tässäkin näytetään yksi Rubesj-niminen paikka, jossa Panit surmasivat toisensa, heidän päällensä kun »tuli pimeys» sen vuoksi että tahtoivat ryöstää kirkkoja. Ustmosjassa näytetään »panilaishauta» kirkon luona, jossa heidän ja asukkaiden välillä oli tappelu.

Valdievin pitäjässä lääkitsi eräs noita, pakana, tuon paikkakunnan omistajan tyttären; sen edestä hänen suvaittiin pyytää korvaukseksi mitä tahtoo. Noita tahtoi ottaa elävän miehen vaimon ja kun sai luvan, niin otti. Vaimon mies ei voinut kärsiä tuota häväistystä, vaan meni Liettuaan, josta houkutteli Paneja mukaansa kostamaan vaimon ryöstöä. Liettualaiset tulivat ja hävittivät sen paikan; kaikki asukkaat pakenivat.

Panien hyökkäyksiin yhdistetään melkein kaikki tarinat aarteista. Luultavasti kätkivät asukkaat maahan omaisuutensa kutsuttujen tulokkaiden päällekaratessa tai kaivoivat Panit itse ryöstönsä maahan, viedäksensä ne paluumatkalla. Aarteiden lukuisuuden huomaa tarinasta, että Pani muka näki talostansa Rahnovskajan vuorella Vysjegorskin piirissä sata aarretta.

Palattuamme Kargopolista läänin lounaispuolelle tapaamme selviä jälkiä Liettualaisten karkauksista Latinapellon piirin asukkaiden tarinoissa, varsinkin Megrassa, joka v. 1615 oli niiden joukkojen kokouspaikkana, jotka ryöstivät Aunuksen seutua ja jotka hallitus vihdoin kukisti, sekä nykyisen Latinapellon ympäristöillä.

Megrassa on järvi nimeltä Panijärvi, jonka ihmeellisestä synnystä kerrotaan seuraava tarina. — Valeruhntaitten ja välihallituksen levottomina aikoina tunkeusivat puolalaiset Panit, kierrettyänsä ryöstäen paikasta paikkaan, vihdoin myös nykyiseen Latinapellon

piiriin. Megran kirkonkylän talonpojat, kun saivat tietää että Panit aikoivat tulla heidän luoksensa, etsivät keinoja millä puolustaida noita vihollisia ja kutsumattomia vieraita vastaan, — keinoa vaan ei keksitty ja Megralaiset taas unohtivat heitä uhkaavan vaaran. Sillä välin Panit lähestyivät. Eräänä päivänä oli talonpoika, jonka nimeä eivät muista, meninyt metsästäämään ja nähnyt kaukaa että häntä vastaan tulee enemmän kun 1,000 varustettua miestä ja heidän jälissä mahdoton tavarasaatto. Luottaen Jumalan tahtoon meni talonpoika heitä vastaan ja päätti pelastaaksensa naapurinsa uhrata henkensä. Sellaisilla mietteillä hän kohtasi vihollisen sotajoukon. Panit ottivat hänet kiinni, alkoivat lyödä ja kysyä asukkaiden rikkautta. Päästäksensä lyömisestä, lupasi talonpoika saattaa ja näyttää heille naapuriensa aarteet. Panit luottivat mieheen ja seurasivat häntä. Siihen aikaan ei vielä ollut suuria teitä ja sen vuoksi ei tiedetä kauanko talonpoika heitä kuljetti paikasta paikkaan, kun ei tahtonut näyttää heille kirkonkylää. Vihdoin saapui yö. Pimeässä kiertäen talonpoika vihdoin tuli tasangolle, jossa Paneista näytti, kun olisi ollut kylä. He unohtivat talonpojan ja kuormat ja karkasivat päätäparsin tasaiselle lakealle. Yhtäkkiä ei, talonpojan ihmeeksi, ollut yhtään Pania jälellä; ja tasanko, jolle karkasivat, oli muuttunut ympyriäksi järveksi, joka siitä tapahtumasta sai Panijärven nimen. Päästyänsä hämmästyksestä, tahtoi talonpoika vaurastua tavaroista, jotka Panit olivat jättäneet, mutta kun lähestyi kuormia, niin ne katosivat, kuten Panit itsekin, ja sille paikalle muodostui luoma, jota sitäkin kutsutaan Paniluomaksi.

Panijärven tarinalla on myöskin toisinto. Joukko Paneja tuli Megran kylään vaatimaan rahoja ja tavaraa. Talonpojat, jotka tahtoivat verenvuodatuksesta päästä kutsumattomista vieraista, päättivät tyydyttää heitä viekkauksella. Oli talvinen aika; talonpojat lähettivät yöllä järvelle, joka oli 7 virstan päässä, muutamia miehiä jäätä rikkomaan. Kun se oli tehty, niin ukot tulivat Panien luo ja sanoivat: »Hyvät vieraat! Me näytämme teille aarteemme, kun vaan jätätte meidät rauhaan? Seuraavana päivänä veivät heidät järvelle, osoittivat sen keskikohtaa ja sanoivat: »siellä ovat meidän tavaramme säilyssä». Huomaamatta petoksen, Panit karkasivat järvelle ja tuskin ennättivät sen keskelle, ennenkuin jää vaipui ja kaikki hukkui. Nyt kuullaan usein hukkuneiden valituksia ja sydäntä viiltäviä huokauksia, jotka nousevat järven syvyydestä.

Vaan ei ole missään kansan muistossa niin elävänä Panien olo ja täydellinen surmaaminen, kun Sjamenin pitäjässä. Sjamentsit näyttävät Liettualaisten hautakummun Tjapolkovan maatilalla, kauniilla paikalla, jokseenkin likellä kartanoa. Kumpu on keskellä suurta peltoa, korkean vuoren vierteellä, ja kohoaa yli koko sata virstaa avaran ympäristön. Matkustajan silmä vasten tahtoansa väsy suuremmoisesta näköalasta, tuosta avonaisesta kartasta Syvärijoen laveiden metsien yli. Kummun länsipuolella leviää koko meri mänty- ja kuusimetsää, joiden tummasta vihannasta paikoin näkyvät Pirkinitan, Latinapellon, Gorkan ja Kondusjin kirkkojen valkoiset päädyt ja välkkyy Syvärin sininen vesivyö, joka jyrkästi kääntyy länteen ja katoa tiheiden kuusten tummiin sokkeloihin. Kauempana, melkein ilmanrannalla, tuskin huomaamme kaksi pat-sasta, jotka nojautuvat taivaan kanteen, sekä kiiltävät pilkut niiden päällä; — ne ovat Syvärin monasterin huippuja kultaristinensä. Vielä taampana taasen metsä ja vihdoin sumuisessa kaukaisuudessa, tuskin näkyvillä piirteillä, ikään kuin ilmassa uivina Sermaksen, Kondusjin, Sambatusjin vuoret, jotka sulkevat kukkuloillansa avaran kartan.

Lähellä hautakumpua seisoo vanha herrastalo, autio ja kiihtunut puutarha sekä puoleksi hajonneita aittoja, karjatarha ja kallistuva renkitupa sen ohella. Talon takana alkaa vuoren nousu, joka kohoo yhä korkeammalle ja laskee eteläsivulta jyrkkään rotkoon, joka siltä puolen ulettuu aina kummulle. Rotko on tiheään aidattu pähkinäpuilla, raidoilla, lepillä ja vaahteroilla, joita humala kierrellen seppelöitsee. Tiheä ja korkea ruoho peittää vuoren vierteen aina rotkon pohjaan saakka ikään kun holvina, jonka alla kätkeytyvän luoman hietajuova laskee Syvärin laakso-alankoon, mutta on kuivanut kesän kuumuudesta. Pohjoseenpäin viehättävät silmiä kaksi vuorella seisovaa keltaista kirkkoa keilamaisine kello-tornineen, muutamia korkeita koivuja ohella, ja niiden ympärillä näkyy eri suunnilla pitäjän niityillä, aukeilla ja pelloilla ympäröidyt kylät. Talonpoikien työ on huomattava joka askeleella; ainoastaan liettualaishauta seisoo vaiti ja kolkkona keskellä avaraa kenttää, peittäen hiedan ja ukonkiven helmaan Puolalaisten, Liettualaisten ja kenties kasakkojenkin luut, jotka välihallituksen aikana ryöstivät näitä seutuja.

Kansan tarinan mukaan koskee kertomus liettualaishaudasta Sjamenissa aikaa, jona näillä paikoin ei vielä ollut nykyistä asu-

tusta. Alussa XVII:ttä vuosisataa kulki nykyisen Tjapolkovan maa-tilan vähänen polku Syvärin monasterista Ojatin kylihin. Liettualaisten joukko kääntyi, Syvärin luostarin hävitettyä, veljesten ja palvelijain surmattua*, etelään ja jouduttua Kanoman kirkonkylään Syvärijoella, jakaantui kahteen parveen. Toinen meni Syväriä myöten ylöspäin, toinen mainittua polkua pitkin Ojatin latvoille. Oli pimeä sateinen syksy, kun ryöstöjoukko tuli Syvärijoen takaisiin pääsemättömiin metsiin. Rankkasade, joka alinomaa valui paksuista pilvistä, hukutti polun viimeiset jäljet vetelillä nevoilla ja tiheissä metsissä. Sillä välin oli Syvärin luostarin hävityksestä huhu ennättänyt etäälle. Kanoman ja muiden kylien asukkaat päättivät voimalla tehdä lopun tulokkaiden omavaltaisesta ryntäämisestä. Koko Ojatin puoli, Syvärin kirkkokunnat, vieläpä itse Karjalaiset, kokoontuivat ja odottivat tilaisuutta tuottaa viholliselle ratkaiseva tappio. Vihdoin tarjoutui tilaisuus. Ryöstäjien saattajat, jotka olivat liitossa talonpoikien kanssa, poikkesivat tahallansa tieltä ja veivät viholliset 10 virstan matkan nevoja ja metsiä myöhään iltaan asti ja vasta yön pimeydessä he nousivat joukkoineen nykyiselle Tjapolkovan vaaralle. Väsyneinä päivän käynnistä Liettualaiset tähän asettivat leirinsä ja nukahtivat, asetettuansa vahdit, jotka kuitenkin pian seurasivat toisten esimerkkiä, jotta koko leiri vihdoin nukkui syvässä unessa. Mutta heidän kostajansa, jotka aamusta saakka olivat seuranneet eksyneen joukon jälkiä, eivät nukkuneet. Hajalla pensastoissa, kuopissa ja mäillä he tarkastelivat Liettualaisten kaikkia liikkeitä. Tuskin sammui viimeinen liekki Liettualaisten nuotiossa, niin he merkin annettua karkasivat leiriin, jossa seurasi hirveä hiljainen nukkuvien surmaaminen. Ne jotka ennättivät herätä puolustivat viimeiseen asti henkeänsä ja Syväriläiset ja Ojatilaiset saivat kalliisti maksaa rohkeutensa. Paljo kaatui kentälle, kertoo tarina, Karjalaisia, Syväri- ja Ojatilaisia, mutta viholliset surmattiin viimeiseen asti. Niin kostivat maansa puolustajat, korkealla vuorella, hävitetyn Syväri luostarin ja muiden näkyvien paikkojen hävitykset ja orvoiksi jääneiden perheiden kyyneleet. Muutamat suuret ja syvät haudat, jotka kaivettiin siinä keskellä kenttää, nielivät nuo kutsumattom t vieraat, jotka olivat tulleet

---

* Monasterin kronikassa kerrotaan Liettualaisten karkauksesta luostariin noin 1612, jolloin surmattiin 27 monakkoa ja 32 palvelijaa.

tuntemattomaa maakuntaa ryöstämään. Niiden yli läjättiin hieta- ja kivikumpu ja sen päälle vielä muutamia kumpuja. Ne saarrettiin kaikilta sivuilta kivillä, jotka nyt ovat mustuneet ajasta ja kasvavat harmaata sammalta.

Kumpuja on kurgaanilla kaikkeastaan 15. Kolme niistä ovat suuria ja asetetut kolmikulmaan; toiset 12 ovat paljo pienempiä ja ilman järjestyksettä eri tahoilla itäpuolella. Paitsi niitä on vielä monta tuskin huomattavaa hautaa, jotka, kuten luullaan, kätkevät tappe- lussa kaatuneiden Syväriläisten, Ojatilaisien ja Karjalaisten ruumiit. 9 vanhaa riippakoivua, jotka maanomistaja Tjapolkov, nykyisen omistajattaren isä, noin 80 vuotta sitten istutti kummulle, tarjoovat varjoa ja virvoitusta. Päähaudalle on sitä paitsi asetettu neliskul- mainen patsas ja sen päälle kiviristi, joka oudosta muodosta ja harmaasta sammalpeitteestä päättäen on samanaikainen kun itse kumpu. Tuo risti on 4-päätteinen, puoli arsinaa pitkä ja leveä, teräväkulmainen, raa'asti veistetty kovasta rautakivestä. Ennen nykyistä asemaansa sanotaan sen maanneen pääkummulla, pei- tettynä pienellä maakerroksella nykyisen patsaan paikalla. Siitä sen Tjapolkov kaivatti ylös. Muutamat kuopat, jotka eivät vielä ole ennättäneet kasvaa ruohoa, osoittavat nekin myöhempiä kaiva- misia; mutta työn joko vaikeus kivien tähden tai huomattu tur- huus, mahtoi olla syynä että kaivaminen jo alussa keskeytettiin. Sekä Tjapolkov että talonpojat hiljaisuudessa kaivellen hautoja, aarteiden sijasta löysivät niissä suurimmaksi osaksi vaan pääkalloja ja luita; muutamien onnellisten osalle tuli vanhoja aseita, vaski-, hopea- ja kultaisiakin rahoja, joita myös on löydetty kentällä kum- mun ympärillä. Mutta niiden löytäjät eivät näytä niitä kenellekään muille, pitäen sitä mielipahana kuolleille: niin sanoi ainakin paikan pitäjän pappi, joka kauan on koonnut tietoja kummusta. Hänen tietonsa mukaan aikoi talonpoika naapurikylästä kaivaa nauriskuop- paa kummun vierteen. Kaivettua kaksi arsinaa maahan kum- mun alle löysi hän aivan ehjän puusta koverretun arkun, jossa oli ihmisluuranko kyljellensä. Kuolleen puvusta oli ainoastaan ehjänä suuret saappaat ja niissä vainajan puoleksi lahonneet jalkaluut. Arkku pian taas kaivettiin maahan, mutta nyt nousi huhu, että kuollut alkoi ilmaantua unessa talonpojalle, joka oli häirinnyt sen ijankaikkista lepoa. Taikauskoiset silloin päättivät lopettaa kummun kaivamiset ja pakoittivat talonpojan, kuten noidutun muuttamaan paikkakunnalta pois.

Kaikkina aikoina on kumpua pidetty kamalana ja saastaisena ja se on ollut loppumattomana lähteenä kertomuksiin, joita kansa aina on uskonut, varsinkin kun tässä haudattuja ihmisiä pidetään Njemtseinä, epäkristittyinä, jotka hirveällä tavalla tapettiin ja jäivät kristillisettä hautauksetta ja kirkon rukouksitta heidän sielunsa rauhaksi. Sentähden harva talonpoika uskaltaa yöllä käydä tuon »Njemt sien haudan» sivu, jonka päällä usein välkkyvä valkea pimeinä iltoina ja kiertelee haamuja, kuuluu vainajien huokaus, kun syksymyrskyn ulvominen, tai näkyy vainaja, seisoo koivujen yllä valkoisessa ruumisvaipassa tuskallisin kasvoihin kääntyneen kuuta kohden. Niin ikään ilmaantuu sama vainaja jollekulle unessa ja uhkaa huolimattomasti nakatusta kallostansa, jonka aura on riistänyt pellostaan, rangastuksella, jos ei luita kaiveta uudestaan maahan . . . Sortavalan eukko Tjapolkova toimituttaa joka vuosi syksyllä kurgaanilla yleisen muistojuhlan surmatuille ja on sillä jotenkin rauhoittanut taikauskoisia Sjamentseja.

E. Paikannimiä.

Luettelo yleisemmistä nimistä Venäjän Karjalan keski- ja etelä-osista ynnä muutamia nimiä Suomen rajaseuduilta.

Aarresaaria } Lieksan-, Roukkulan-, Tungut-, Suiga-, Se'es-
 Aarveaaroja } ja Ontojärvissä.
 Aaveensaari } Suigujärvellä.
 Aaveensuo }
 Ahkiolampi Repolassa.
 Ahmuvaara Nurmijärvellä.
 Ahvenlahti Repolassa.
 Ahvensaari samoin.
 Aimarvi Lentierassa.
 Aimolahti Lieksjärvessä.
 Aimosaaari Lentierassa.
 Aittojoki rajalla ja Repolassa.
 Aittojärvi Repolassa ja Rukajärvellä.

Aittokoski rajalla.
 Aittolahti Repolassa ja Rukajärvellä.
 Akonjoki, saanut nimensä akasta, joka asui paikalla.
 Akonlahti Dumaas-, Tungut- ja Tuulijärvissä.
 Akonsaari Nurmi-, Onto- ja Lieksajärvessä.
 Akonsalmi Dumaas- ja Tungutjärvissä.
 Akonvaara rajalla ja Suigujärvellä.
 Akonvirta Dumaasjärvessä.
 Alakylä Nurmijärvellä.
 Anurinvaara Tsijaassalmessa.
 Arkonjoki samoin.
 Astialahti Nurmijärvellä.
 Astiivaara Paateneessa.

Bairin-lahti	}	Kolmarvessa. Siinä sanottiin »bairin» eläneen.
» -niemi		
» -saari		
» -selkä	}	

Bojasmiselkä Tungutjärvessä.

Borissanlahti	}	Tunkuilla.
» -niemi		
» -vaara	}	

Daappilan niemi Evijärvessä Rukarvella. Siinä haudat ja surveen hienontamista varten laitetut huumareet.

Davisaari Lieksjärvessä.

Davittaarvi Suigarvella.

Diekonkangas,	}	kylänsija Lentieran lähellä.
» -lahti,		
» -niemi,		
» -saari.	}	

Dumaasjärvi (I) lähellä Jekkoa.

Dumaasjärvi (II) lähellä Prokkalaa.

Ehätysvaara Suigarvella.	}	Elosaari Kelmarvessa.
Eleksinlahti Lieksjärvessä.		Erttosenlampi Soutarvessa.
Ellosensaaria 3 à 4 Tuulijärvessä.		Everkinsaari Lieksjärvessä.
Ellosenvaara Nurmijärvessä.		Evijärvi Rukajärvessä.

- Gäättälähti Lieksjärvässä.
 Gäättäsaari samoin.
- Haapalahti Lieksjärvässä.
 Haavaniemi Rukarvella.
 Hagarlahti Suigarvella.
 Haikosenvaara Nurmijärvellä.
 Hakalanvaara Nurmijärvellä.
 Hakkilanvaara Nurmijärvellä.
 Hallavaara Nurmijärvellä.
 Haluliete Repolassa.
 Hammasarvi Repolassa
 Hammasvaara Suigarvella.
 Hamppuvaara Rukajärvellä.
 Hangassuo Suigarvella.
 Hangaslampi Suigarvella.
 Hankaustahti Liesjärvässä.
 Haparoaara Suigarvella.
 Hapiaisenlahti Rukarvella.
 Harakkaoja Repolassa.
 Harakkaselkä Porarvessa.
 Harlosenkangas Lentierassa.
 Harmaita saaria 2 Lieksjärvässä.
 Harsolahti Lieksjärvässä.
 Hatelojoki Repolassa.
 Hatelojärvi Repolassa.
 Hatelovaara Repolassa.
 Hatsinoja Repolassa.
 Hattulampi Onihmanvaaralla.
 Haukjärvi Repolassa.
 Haukkasaari Repolassa.
 Haukkavaara Repolassa.
 Haurinsaari Repolassa.
 Hautahuuha Repolassa.
 Hautalampi Lentierassa.
 Hautaniemi Paateneessa.
 Hautaniemi Repolassa.
 Hautaniemi Rukarvella.
 Hautarvi Repolassa.
- Havusaari Repolassa.
 Heinlampia 3 Repolassa.
 Heinoja Repolassa.
 Heinälahti Tuulijärvässä.
 Helvelahti Porarvessa.
 Herkonselkä Kuutamolahdessa.
 Herlaansaari Tunkuilla.
 Hernesuo Lieksassa.
 Hernesuo Repolassa.
 Heteislampi Soutarvessa.
 Heätönotko Paateneessa.
 Heätöpykälä Paateneessa.
 Hiekkakoronsaari, Tuulijärvässä.
 Hietarvia 2 Muujärvellä.
 Hietoja Muujärvellä.
 Hiisisaari Suijärvässä.
 Hiisivaara Soutarvessa.
 Hiitsamoniemi Soutarvessa.
 Hiisiärvi (I) Tsirkkemillä.
 Hiisiärvi (II) Rukajärvellä.
 Hiiskarvanlampi Ännäkäisen lähellä.
 Hiiskosenniemi Jänkärvässä.
 Hilipänniemi Pankajärvässä.
 Himola Soutarvella.
 Hissakanniemi Tuulijärvässä.
 Homansaari Lieksjärvässä.
 Hopeavaara Kontiovaaran lähellä
 (vanhat kaivokset).
 Hovatonlahti Tuulijärvässä.
 Hoviovaara Lieksassa.
 Humalalahti Tuulijärvässä.
 Humalalahti Lieksjärvässä.
 Huosioniemi Repolassa.
 Huotarinsaari Repolassa.
 Huttusenvaara Ruunaassa.
 Huuhmarvaara Repolassa.
 Huuhtijoki Lieksjärvässä.
 Huuhtisaari Lieksjärvässä.

Huvutsaari Kuutamolahdessa.
 Hyrönsuo Repolassa.
 Härkinvaara Kuusiniemessä.
 Hätiesuo Hiisijärvellä II.
 Hökönelahti Taraasjärvässä.
 Hörkönkoski Lakkäjänjoessa.
 Hösönniemi Mekrissä.

Ignonvaara Lieksassa.
 Iivanansaari Lieksjärvässä.
 Iivanansaari Mamsjärvellä.
 Iivanansaari Tuulijärvässä.
 Iivananvaara Muujärvellä.
 Iivananniemi Lieksjärvässä.
 Ilianelampi Repolassa.
 Iliansaari Lieksjärvässä.
 Iliansuo Rukarvella.
 »Iljaanpaikka» (Erakon asunto)
 Repolassa.

Ilmantinniemi Sellissä.
 Ilvesvaara Lieksassa.
 Imantsarvi Soutarvessa.
 Ipatinvaara Lieksassa.
 Irutjärvi Paateneessa.
 Iskolansaari Säkärvässä.
 Issakanlahtia Tuulijärvässä.
 Issakanniemi -- katso Hissakan-
 niemi.
 Issakansaaria 2 Suigarvessa.
 Iteleenlampi Suigarvessa.
 Ivalonvaara Repolassa.

Jaakkimansuo Repolassa.
 Jaakkolanjoki Lieksassa.
 Jaakonlahti Suigarvessa.
 Jaakonsaari Tsougarvessa.
 Jaakonsaari Tuulijärvässä.
 Jaakonvaara Soutarvessa.
 Jalminniemi Repolassa.

Jaloissaari Rukajärvellä.
 Jaskasenvaara Lieksassa.
 Jatunvaara Lentierassa.
 Jauhosaari Tuulijärvässä.
 Jehvonniemi Rukarvella.
 Jekonjoki, -niemi } Rukar-
 ja -kylä } vella.
 Jerekkonlahti Tuulijärvässä.
 Jerekkonsaari Tuulijärvässä.
 Jerosensaari Tuulijärvässä.
 Jeänsuonvaara Lentierassa.
 Jolmaisarvi Paateneella.
 Jolmarvi Paateneella.
 Jorimlahti Lieksjärvässä.
 Jormaslahti Kompakossa.
 Jotkunsaaari Lieksjärvässä.
 Jouhijoki Rukarvella.
 Joukumvaara Rukarvella.
 Joulaksenlahti Suigarvessa.
 Joutsenlahti Toraksejärvässä.
 Joutsenlahti Ännäkäisessä.
 Joutsenoja Muujärvellä.
 Jousarvi Rukarvella.
 Jousijoki Rukarvella.
 Juhenahot Repolassa.
 Jungarvi Paateneessa.
 Jungjoki Paateneessa.
 Jutalahti Rukarvella.
 Juurikkalahti Pankajärvellä.
 Jyrinlahti rajalla.
 Jyrinniemi rajalla.
 Jyrkänkoski Repolassa.
 Järviuotkonvaara Repolassa.

Kaartoislahti Lieksjärvässä.
 Kagrokuurinviita Porarvessa.
 Kaijanlampia 2 Repolassa.
 Kaijunvaara Pankajärvässä.
 Kaitalampi Lieksjärvässä.

Kaiveniemi Paateneella.
 Kaivoslahti Ännäkäisellä.
 Kaivovaara Pankajärvässä.
 Kakkosenlahti Tuulijärvässä.
 Kalakkusaaria 2 Lieksassa.
 Kalamuniemi Lieksassa.
 Kalikinlahti Lieksjärvässä.
 Kalikinsaari Lieksjärvässä.
 Kalittalahti Jängjärvässä.
 Kalittalahti Mekrijärvässä.
 Kaljakanlampi Suigarvessa.
 Kaljakanoja Suigarvessa,
 Kalkasuo rajalla.
 Kallakkolampi Suigarvella.
 Kalliolahti Pankajärvässä.
 Kalliovarvi Tunkuilla.
 Kalmalahti Ilomantsin puolella.
 Kalmalahti Ontarvessa.
 Kalmalahti Suigarvessa.
 Kalmalahti Viirunjärvässä.
 Kalmalampi Ännäkäisellä.
 Kalmarvi Rukarvella.
 Kalmasaari Pankajärvässä.
 Kalsolaisenlampi Suigarvella.
 Kalusvaara rajalla.
 Kamavaara Suigarvella.
 Kaminsaari Lieksjärvässä.
 Kampinniemi Lieksjärvässä.
 Kanasaari Lieksjärvässä.
 Kankassaari Lieksjärvässä.
 Kanlutanvaara Lieksassa.
 Kantelelahti Lieksjärvässä.
 Kantsinlahti Lieksjärvässä.
 Kantsinniemi Lieksjärvässä.
 Kapasaari Pankajärvässä.
 Kaposaari Tuulijärvässä.
 Kapustasaari Lieksjärvässä.
 Karanvaara Paateneella.
 Kareikkoranta Rukarvella.

Karinlampi Rukarvella.
 Karkauksenärvi lähellä rajaa.
 Karkeasaari Tuulijärvässä.
 Karkiapiänlahti Lieksjärvässä.
 Karkiiärvi Repolassa.
 Karkuvaara rajalla.
 Karoblinlampi Rukarvella.
 Karpansaari Lieksjärvässä.
 Karpansaari Tuulijärvässä.
 Karparvi Suigarvella.
 Kartasaari Tunkuilla.
 Kartusenlampi Rukarvella.
 Karsikonsaari Rukarvella.
 Karvaisniemi Rukarvella.
 Karvalahti Lieksjärvässä.
 Karvalahti Rukarvella.
 Kasasuo Tuulijärvellä.
 Kasavaara Repolassa.
 Kasavuori samoin.
 Kasinvaara Kolovaasjärvellä.
 Kassanniska samoin.
 Kassenniemi Soutarvella.
 Katajanvaara Rukarvella.
 Kateenlahti Suigarvessa.
 Katkonsaari Suigarvessa.
 Katosaari Rukarvella.
 Kaunisuuropi Rukarvella.
 Kausenkilampi Rukarvella.
 Kauskilanlampi Rukarvella.
 Kauskilanniemi Rukarvella.
 Keblaanlahti Lentierassa.
 Keihäslahti Tuulijärvässä.
 Keihäsniemi Tuulijärvässä.
 Keirunkoski Lieksassa.
 Keiruvaara Tunkuilla.
 Kekkimoranvaara Rukarvella.
 Kekonvaara Rukarvella.
 Kellolahti Rukarvella.
 Kelloniemi Rukarvella.

Kellovaara (kylä) Rukarvella.
 Kelolahti Rukarvella.
 Kelosuo Rukarvella.
 Keltamoniemi Rukarvella.
 Kemellinlampi Muujärvellä.
 Keronjoki Porarvella.
 Kesantosaari Tuulijärvessä.
 Kesäjoki Tunkuilla.
 Kesälahti Lieksjärvessä.
 Kesärvi Tunkuilla.
 Kesävaara rajalla.
 Keträsaari Rukarvella.
 Keträvaara Rukarvella.
 Keynäslahti Tuulijärvessä.
 Keyrinjoki Lieksjärvessä.
 Keyrinlahti Lieksjärvessä.
 Keyrinniemi Lieksjärvessä.
 Keyrinsaari Lieksjärvessä.
 Keyslahti Lieksjärvessä.
 Keyssaari Lieksjärvessä.
 Kiekkilahti Lieksjärvessä.
 Kiekkisaari Lieksjärvessä.
 Kietsanlahti Hiisijärvellä (II).
 Kiikinsaari Lieksjärvessä.
 Kiimaanvaara (kylä) Repolassa.
 Kiimaasjärvi (kylä) Rukarvella.
 Kiipahaisenlampi Rukarvella.
 Kikonniemi Rukarvella.
 Kiliniemi Pankajärvellä.
 Kilisaari Nurmijärvellä.
 Kilkonlahti } Lieksassa joku
 Kilkonjoki } vanha asuinpaik-
 Kilkonniemi } ka, jossa tiedettiin
 Kilkonniitty } olleen Kilkonni-
 } tyn.
 Kilpaojat Suigarvella.
 Kilpärvä Suigarvella.
 Kinnaspuolisarvi lähellä rajaa.
 Kiponsalmi Lentierassa.

Kippo (kylä) Lentierassa.
 Kirelahti Tuulijärvessä.
 Kirinkösaari Lieksjärvessä.
 Kirpitsaniemi Rukarvella.
 Kirvessaari Lieksassa.
 Kiukaniemi ja -lahti Nurmijär-
 vellä.
 Kiuvaslampi Rukarvella.
 Kiuvasuo lähellä rajaa.
 Kivasarvi Rukarvella.
 Kivasenlahti Lieksassa.
 Kivenkulmansärkkä (6 hautaa)
 Rukarvella.
 Kivisaari Lieksjärvessä.
 Kivivaara Pankajärvessä.
 Kirvärvi lähellä rajaa.
 Kivärvi Repolassa.
 Kliimosenkivi } Lentierassa
 Kliimosenpatsaita } asui ennen
 Kliimosenärkkä } senniminen
 } Lappi.
 Koarniisjärvi Rukarvella.
 Koartiisoja Ännäkäisellä.
 Koasarvi Suigarvella.
 Koatusenlampi 2 Lentierassa.
 Kohlamoisenlampi Tunkuilla.
 Kohtiisvaara Rukarvella.
 Koiskunniemi Lieksassa.
 Koiskunsaari Repolassa.
 Koismuusarvet Suigarvella.
 Koisolahti Tunkuilla.
 Koisoaara Pankajärvellä.
 Koitolampi Repolassa.
 Koivarvi Tunkuilla.
 Koivuniemi Tunkuilla.
 Kokkarvi Rukarvella.
 Kokovalkama Tunkuilla.
 Koljosenniemi Lieksassa.
 Kolninginjoki Repolassa.

Kolovaasjärvi Repolassa.
 Kompakkovaara Tunkuilla.
 Konovansalmi Suigarvella.
 Kontiojoki Lieksjärvellä.
 Kontioniemi Lentierassa.
 Kontiosuo Porarvessa.
 Kontiovaara Suigarvella.
 Kontiojärvi Suigarvella.
 Koppelovaara Lieksassa.
 Koropinjoki Repolassa.
 Koropinjärvi Repolassa.
 Koroppi (kylä) Repolassa.
 Korpilahti Tuulijärven rannalla.
 Korpilammin kangas Muujärvellä.
 Korpisalonvaara Tuulijärven rannalla.
 Korteoja Suigarvella.
 Kortessalmi Pankajärvellä.
 Koskenniska Pankajärvessä.
 Koskisaari Pankajärvessä.
 Koskivaara Pankajärvellä.
 Kosutoja Suigarvella.
 Kotalahti Muujärvellä.
 Kotivaara Tunkuilla.
 Kotkansaari Suigarvella.
 Koukinniemi Lieksassa.
 Koutasniemi Tunkuilla.
 Koverolahti Tunkuilla.
 Koverosuo Suigarvella.
 Krikonlampi Rukarvella.
 Krikonsaari Rukarvella.
 Krugloinoja Suigarvella.
 Krugloinsuo Suigarvella.
 Kruutsinoja Paateneessa.
 Kujunvaara Lieksassa.
 Kuikkasaari Lieksjärvessä.
 Kuikkavaara Tunkuilla.
 Kuiskarvi Suigarvella.
 Kuiskunlahti Lieksjärvessä.

Kuiskunniemi Lieksjärvessä.
 Kuiskunsaari Lieksjärvessä.
 Kuittilanlahti Sellissä.
 Kuittilansaari Sellissä.
 Kuivalampi Tunkuilla.
 Kuivarvi Tunkuilla.
 Kujanginniemi Tuulijärvessä.
 Kukovaaroja 2 Suigarvella.
 Kulimalahti Suigarvella.
 Kuolunkijärvi Rukarvella.
 Kuortaioja Rukarvella.
 Kuosmonsaaari Lieksjärvessä.
 Kuossarinvaara Tunkuilla.
 Kurenarvi Rukarvella.
 Kurenkaulaniemi Lieksassa.
 Kurjanlammet 20 } Lehtierassa
 Kurjanpellot } entinen ky-
 } län sija.
 Kurjuuslampi Suigarvella.
 Kurjuusniemi Suigarvella.
 Kurjuussuo Suigarvella.
 Kurjuusvaara (kylä) Suigarvella.
 Kurmitsolahti Rukarvella.
 Kutaisjoki Lieksjärvessä.
 Kutsanojansuu Rukarvella.
 Kuuhilansaari Tunkuilla.
 Kuukkarvi Soutarvessa.
 Kuukkasaari Tunkuilla.
 Kuusainlahti Rukarvella.
 Kuusisaari Tuulijärvessä.
 Kuuslampi Tunkuilla.
 Kuurnakoski Pankajärvessä.
 Kuutamolahti (kylä) rajalla ja
 siinä taistelupaikka.
 Kuutilahti Tunkuilla.
 Kuuttivaara Suigarvella.
 Kylinvaara Repolassa.
 Kylypertinlahti Tunkuilla.
 Kyläniemi Muujärvellä.

Kymävaara Lieksassa.
 Kynälahti Tunkuilla.
 Kypärävaara Rukarvella.
 Kyyrölänelähtia 2 Rukarvella.
 Kyökönniemi Rukarvella.
 Kälkivaara Jänkärvellä.
 Kälkäjoki Tsijaassalmella.
 Kälkälampi Tsijaassalmella.
 Kälkäarvi Tsijaassalmella.
 Kälkäräislampi rajalla.
 Kämpälsniemi Lieksjärvässä.
 Kärpänlaks Rukarvella.
 Kätkiäisenjoki Luomossa.
 Kätkiäislampia 2 Tuulijärvellä.
 Kääntämöniemi Pankajärvässä.
 Kääntämöniemi Tuulijärvellä.
 Körtelinvaara Lieksassa.

Laamavaara Repolassa.
 Lakanlahti Nurmijärvellä.
 Lakinvaara Repolassa.
 Laklavaara Nurmijärvellä.
 Lammaskiisenlampi Jänkärvellä.
 Lampisenvaara Repolassa.
 Lanalahti Lieksjärvässä.
 Lanasaari Lieksjärvässä.
 Lapinahot, »Lapin asunto», Tuulijärven rannalla.
 Lapinahot Rukajärven Ännäkäisellä.
 Lapinkangas Repolassa.
 Lapinkorko Maasjärvellä.
 Lapinlahti, jossa hauta, Lentierassa.
 Lapinlahti Nurmijärvässä.
 Lapinlahti Tuulijärvässä.
 Lapinniemi, »lapin asunto», Lentierassa.
 Lapinranta Se'esjärvässä.

Lapinsaari Hiisijärvässä (II).
 Lapinsaaria 3 Se'esjärvässä.
 Lapinsaari Suigarvessa.
 Lapinsuo Jänkärvellä.
 Lapinsärkkä Muujärvellä Ännäkäisellä.
 Lapinvaara ja -suo Muujärvellä.
 Lapsolahti Tunkuilla.
 Larinlampi Tunkuilla.
 Larinoja Tunkuilla.
 Larinsuo Tunkuilla.
 Larisensaari Tuulijärvässä.
 Lasmeitanoja Suigarvella.
 Lateaho Repolassa.
 Laukkulampi Rukarvella.
 Laulusuo Muujärvellä.
 Lauransaari Lieksjärvässä.
 Lausunlahtia 2 Tuulijärvässä.
 Lauttausselkä Nurmijärvellä.
 Lavalahdi Paateneessa.
 Lavalampi Suigarvella.
 Lavaoja Suigarvella.
 Lavasaari Muujärvellä.
 Lavasaari Suigarvessa.
 Lavasaari Tunkuilla.
 Lavasuo Rukarvella.
 Lavittaniemi Suigarvessa.
 Lavittaoja Suigarvessa.
 Lavittarvi Suigarvessa.
 Lavittasaari Suigarvessa.
 Leginlampi Lentierassa.
 Leginvaara Lentierassa.
 Lekonlahti Lieksjärvässä.
 Lekonsaari Lieksjärvässä.
 Lemikänsuo Muujärvellä.
 Lemioja Rukarvella.
 Lentiera (kylä ja sotapaikka) Repolassa.
 Leppoja Muujärvellä.

Leppälampi Muujärvellä.
 Leskisenlahti Tunkuilla.
 Leskisenvaara Tunkuilla.
 Lestarvi Rukarvella.
 Leukunvirta Rukarvella.
 Leviälähti Tuulijärvessä.
 Levosenlahti Tunkuilla.
 Leävänieniemi Lentierassa.
 Leävänieniemi Lentierassa.
 Liekosaari Rukarvella.
 Lieksjoki Lieksjärvessä.
 Lierinvaara Repolassa.
 Lietma (kylä) Rukarvella.
 Lietmärvä Rukarvella.
 Liettovaara Tuulijärvellä.
 Lievoksenlahti Nurmijärvellä.
 Likaluoto Lieksjärvessä.
 Likanenlahti Lieksjärvessä.
 Linnanlahti Lieksjärvessä.
 Linnämäki Soutarvessa.
 Linnasaari Porarvessa.
 Linnuehenniemi Jänkärvessä.
 Linnuehenniemi Lieksjärvessä.
 Lisuniemi ja -lahti Rukarvella.
 Litmalampi Suigarvella.
 Litmavaara rajalla.
 Liukkuvaara Nurmijärvellä.
 Liu'usärvi rajalla.
 Livesaari Lieksjärvessä.
 Livärvi Repolassa.
 Ljemosenvaara Lieksassa.
 Ljevonsaari Nurmijärvessä.
 Lognansalmi Paateneessa.
 Lohmonlampi Paateneessa.
 Lollonvaara Kuutamolahdessa.
 Loapauslahti Rukarvella.
 Loasarinniemi Paateneessa (kylä).
 Loasarvi Paateneella.
 Luhanvaara Nurmijärvellä.

Luhonvaara Repolassa.
 Lukonsaari Rukarvella.
 Luksinvaara Muujärvellä.
 Lummilahti Tuulijärvessä.
 Luokonniemi Rukarvella.
 Luomalampi Rukarvella.
 Luonkivaara Nurmijärvellä.
 Luovutsaari Repolassa.
 Luovutsalmi Repolassa.
 Lusinginlampi Repolassa.
 Lusinginoja Repolassa.
 Lusinginvaara Repolassa.
 Lusingärvi Repolassa.
 Lusinki, vanha kylänsija Repolassa.
 Lusmankoski Tunkuilla.
 Lusmankylä Tuulijärven rannalla.
 Lusmanlahti Tunkuilla.
 Lusmansaari Tunkuilla.
 Lusmanvaara Tunkuilla.
 Lusmasenlahti Rukarvella.
 Luulahtia 2 Rukarvella.
 Luuniemi ja -saari Rukarvella.
 Luusiipivaara Nurmijärvellä.
 Lytinänlampi Rukarvella.
 Lyykinaho Muujärvellä.
 Läkkäjänkylä Taraasjärvessä.
 Läkkäjänniemi Tuulijärvessä.
 Läkkäjänsaari ja -joki Taraasjärvessä.
 Läksiäinjoki Tuulijärvestä.
 Läpsyniemi Lieksjärvessä.
 Maillakkalahti Paateneella.
 Majasaari Pankajärvessä.
 Majasaaria 3 Lieksjärvessä.
 Maltinvaara Tunkuilla.
 Markanlampi Tunkuilla.

- Markkasenvaara (kylä) Tunkuilla.
 Marianniemi Maasjärvellä.
 Marianniemi Rukarvella.
 Mariarvi Repolassa.
 Mariavaara Rukarvella.
 Martsunniemi Maasjärvellä.
 Matalasaari Tuulijärvessä.
 Mataranniemi Lentierassa.
 Matkalahti Tunkuilla.
 Matoniemi Lieksjärvessä.
 Matovaara Lieksassa.
 Mauraanlahti Lieksjärvessä.
 Mauraanlahti Repolassa.
 Mauraanniemi Repolassa.
 Maurunsalmi Pankajärvessä.
 Mekrärvi rajalla.
 Melavaara Nurmijärvellä.
 Mellitsanjokia 6 Repolassa.
 Menosaari Rukarvella.
 Meru (kylä) Rukarvella.
 Metelinsaari Pankajärvessä.
 Metsäjänharvi Jänkärvellä.
 Metsäluongasvaara Lentierassa.
 Miestamasenärvi Jänkärvellä.
 Miinoanärvi Kiimaasjärvellä.
 Miihailinsärkkä Ännäkäiseltä
 Mariavaaraan.
 Miihailinärviä 2 Maasjärvellä.
 Mikkisensaari Lieksjärvessä.
 Mittausvuotainvaara rajalla.
 Moinaanvaara Ontarven rannalla.
 Momsarvi Rukarvella.
 Montarvi Porarvella.
 Moutkenvaara Rukarvella.
 Mujehniemi Repolassa.
 Murtolampi Suigarvessa.
 Murto-oja Rukarvella.
 Murtosaari Lieksärvessä.
 Murtosaari Tuulijärvessä.
 Mustajoki Rukarvella.
 Mustaniemi Lieksjärvessä.
 Mustanojanniemi Lentierassa.
 Mustanojansuu Lentierassa.
 Mustaoja Suigarvessa.
 Mustaranta Pankajärvessä.
 Mustasaari Lieksärvessä.
 Mustavaara Lieksassa.
 Mustavaara Rukarvella.
 Mustikkaoja Tunkuilla.
 Mutkanvaara Rukarvella.
 Mutkavaara rajalla.
 Muujärvi (kylä) Repolassa.
 Muuralampi Maasjärvellä.
 Mykräsaari Lieksjärvessä.
 Mäkrävaara Repolassa.
 Mäntylahti Lieksjärvessä.
 Mäntyvaara Repolassa.
 Mäntärvi (kylä) Paateneella.
 Märkävaara Rukarvella.
 Mömmisaari Tuulijärvellä.
 Mömmönvaara Paateneella.
 Möntönlampi Repolassa.
 Möntönvaara Repolassa.
 Möntösenvaara Paateneella.
 Mötövaara Rukarvella.
 Naaklasensaari Lieksjärvessä.
 Naarajärvi Lieksassa.
 Naaravaara Lieksassa.
 Naaravirta Lieksassa.
 Naisinvaara Soutarvessa.
 Naisniemi Pojasmarvessa.
 Nasarinsuo Rukarvella.
 Nauinniemi Lieksärvessä.
 Nauinsaari Lieksärvessä.
 Naukuniemi Lieksärvessä.
 Naukusaari Lieksärvessä.
 Naulasaari Pankajärvellä.

Neitilahti Jolmarvessa.
 Neitilampi Jolmarvessa.
 Nesterinlahti Pölkkylässä.
 Nesterinvaara lähellä Pölkkylää.
 Nesterinärvi Pölkkylässä.
 Niganniemi Lentierassa.
 Niikkananlampi Suigarvessa.
 Niikkananvaara Suigarvessa.
 Nilovaara Paateneella.
 Nimettömänvaara Repolassa.
 Niskaniemi Lieksjärvässä.
 Niuvunojan pyörre Lentierassa.
 Njaukarvi lähellä Kellovaaraa.
 Njaukkavaara Kemin lähellä.
 Njaukujoki N. järvestä Kemiin.
 Njukkilahti Repolassa.
 Nolankoski Repolassa.
 Nuokkisaari Kemijoessa.
 Nuorahaisärvi Jänkärvässä.
 Nuortoisjoki laskee Kemiin.
 Nuoruvaara rajalla.
 Nuottisaari Lieksärvässä.
 Nuottivaara Nurmijärvellä.
 Nuottivaara Suigarvessa.
 Nurmijärvenvaara Lieksassa.
 Nylkyniemi Tunkuilla.
 Nälkäniemi Lieksärvässä.
 Näräjäjoki Tunkuilla.
 Näräsensaari Lieksärvässä.

Oenasvaara Repolassa. Siinä asuu
 »Tsortta» nykyään ja pitää
 paha ilvettä vaaran sisällä.
 Ohtahaisvaara Rukarvella.
 Ohtavaara Rukarvella.
 Ohvonkivi Kellovaarasta Tsirkke-
 mille.
 Oinasvaara Lieksassa.
 Ojanpohja Rukarvella.

Okatinjoki, -niemi ja -lahti Lieks-
 järvässä.
 Okoonlahti Lieksärvässä.
 Okoonniemi Lieksärvässä.
 Olkiniemi Lentierassa.
 Omelje Repolassa.
 Onhamvaara Suigarvella.
 Onihmoarvia 2 Suigarvella.
 Onihmovaara Suigarvella.
 Onkellahti Tunkuilla.
 Onkimarvi Rukarvella.
 Ontarvi Rukarvella.
 Ontilampi rajalla.
 Ontreinlahti Loasarvessa.
 Ontronlahti Rukarvella.
 Ontrosenvaara (kylä) Rukarvella.
 Orahaisjoki Lieksärvässä.
 Orihsaari Lieksärvässä.
 Orilahti Lieksärvässä.
 Orkkokangas lähellä rajaa.
 Osralahti Lieksärvässä.
 Otraniemi Lentierassa.
 Otravaara Ännäkäisellä.
 Otsraniemi Rukarvella.
 Oulakummanlahti rajalla.
 Ounasjoki Rukarvella.
 Oureksaari Lieksärvässä.
 Ovankijoki ja -lahti Tunkuilla.

Paalikkasaari ja -vaara Lieksan
 puolella.
 Paanilanlahti Tuulijärvässä.
 Paaslahti Lentierassa.
 Pahaniminsaari Tuulijärvässä.
 Pahasuo Jänkärvellä.
 Pahavaara Lietmassa.
 Pahkalampi rajalla.
 Pahkavaara rajalla.
 Paikosaari Tuulijärvässä.

- Paistarvi Paateneessa.
 Paistovaara Paateneessa.
 Pajalepikkö Sellissä.
 Pajarinsaari Momsarvessa.
 Pajulahti Rukarvella.
 Pakeenniemi (raunioita) Koro-
 pissa.
 Pakkulinvaara Lieksassa.
 Paklarvi Rukarvella.
 Paksuvaara rajalla.
 Palaksenlampi rajalla.
 Palarvi Repolassa.
 Pallakkovaara Sellissä.
 Pallivaara Tunkuilla.
 Pallosenlampi Tuuliarvessa.
 Palolaks Ontarvessa.
 Paloniemi Nurmijärvellä.
 Paloniemi Tunkuilla.
 Paloniemi Tuulijärvessä.
 Palosaari Hiisijärvessä.
 Palosaari Nurmijärvellä.
 Palosaari Ontarvessa.
 Palosaari Pankajärvellä.
 Palosaari Tuulijärvellä.
 Paloselkä Pankajärvellä.
 Palovaara Nurmijärvellä.
 Paltasenniemi rajalla.
 Palviarvi Lieksassa.
 Palvivaara Lieksassa.
 Panenvaara Suigarvessa.
 Panhilasaari Suigarvessa.
 Pankajoki ja -koski Lieksassa.
 Pankajärvi Lieksassa.
 Pantamosuo Tunkuilla.
 Papinoja Rukarvella.
 Papinsaari Rukarvella.
 Pappilanvaara Lieksassa.
 Parissala Rukarvessa.
 Partimolahti Lieksassa.
 Partimonniemi Lieksassa.
 Partimovaara Lieksassa.
 Parvaniemi Tunkuilla.
 Pasalahti Suigarvessa.
 Passanvaara Rukarvessa.
 Patalahti Tunkuilla.
 Patalampi Himolassa.
 Patasaari Himolassa.
 Patasaari Pankajärvessä.
 Patrassanniemi Ännäkäisellä.
 Patveivaara Tunkuilla.
 Pankkujoki Repolassa.
 Pannakkovaara Lieksassa.
 Pelkosensaari Lieksjärvellä.
 Peltarvi Tunkuilla.
 Peralampi Tunkuilla.
 Perttisaari Tuulijärvellä.
 Pessolakangas Sellissä.
 Petelinlahti Muujärvellä.
 Petravaara Repolassa.
 Petrinlahti Lieksjärvessä.
 Petrinosaari Lieksjärvessä.
 Petäjärvi Rukarvella.
 Pieninkälahti ja -oja Repolassa.
 Pieninkäärvi ja -lampi Repolassa.
 Pietikkälahti Repolassa.
 Piilovaara, -lampi ja -suo Repo-
 lassa, »salolla» eletty voion
 aikana siellä.
 Piismanjärvi Rukarvella.
 Pilipävaara Lieksassa.
 Pimiesaaari Lieksjärvessä.
 Pimiäniemi Nurmijärvellä.
 Pimiäsaari Nurmijärvellä.
 Pisantsaari Jänkärvessä.
 Pismaanselkä Tsougarvessa.
 Pisamajoki Lieksjärvessä.
 Pisamasaari Lieksjärvessä.
 Pisamasuo rajalla.

Pisiminsaari Se'esärvässä.
 Pistärvi rajalla.
 Pitkänkankaanvaara Lieksassa.
 Pitkäsaari Tuulijärvessä.
 Pitkätahot Lieksjärvessä.
 Pivatsaari Lieksjärvessä.
 Poaen kylä Se'esärven rannalla.
 Paateneenvaara lähellä Jolmar-
 vea, siinä vanha »kiviasunto».
 Prateenniemi Suigarvessa.
 Prigenlahti Suigarvessa.
 Prokkala (kylä) Paateneessa.
 Prutkulahti Suigarvessa.
 Puklarvi Rukarvella.
 Puksulampi Paateneessa.
 Puolivälinsaari Lieksärvessä.
 Punnaissuo rajalla.
 Puranlahti Lieksassa.
 Purtahaisvaara rajalla.
 Puskalampi Lieksassa.
 Putaansaari Lieksassa.
 Putrasaari Tuulijärvessä.
 Puttaisahti Lieksassa.
 Puurunjärvi Lieksassa.
 Puurutsaari Paateneessa.
 Puutsärvi Rukarvella.
 Pyhäniemi rajalla.
 Pyökinvaara Suigarvella.
 Pyökkylampi Suigarvella.
 Pyllöuvaara Himalassa.
 Pyöriäislampi Porarvella.
 Pyörykkälampi rajalla.
 Pyörövaara Tunkuilla.
 Pyykälänvaara Rukarvella.
 Pyyllönvaara Suigarvella.
 Pyytövaara Lieksassa.
 Pyytöniemi Lieksassa.
 Päävytniemi Tunkuilla.
 Pärkännejärvi Rukarvella.

Pärkänniemi Rukarvella.
 Pöllökkälampi rajalla.
 Pönönsaari Tuulijärvessä.
 Pösönlampi Soutarvessa.
 Raitosaari Lieksjärvessä.
 Rapolahti Lieksjärvessä.
 Raponiemi Jänkärvässä.
 Raponiemi Lieksjärvessä.
 Raponviita rajalla.
 Rauvanoja Lieksjärvessä.
 Reitsanvaara Lieksassa.
 Reittulanvaara Lieksassa.
 Rengaslampi Lietmassa.
 Rengassaari Lietmassa.
 Reponiemi Lieksjärvessä.
 Reponiemi Rukarvella.
 Repovaara Lieksassa.
 Resovaara Lieksassa.
 Reäkkyyuvaara Lieksassa.
 Riianniemi Tuulijärvessä.
 Riiansaari Tuulijärvessä.
 Riihilahti Tuulijärvessä.
 Riihiniemi Lieksjärvessä.
 Riihiniemi Rukarvella.
 Riihivaara Lieksassa.
 Riihivaara Suigarvella.
 Riikanlahti Jänkärvässä.
 Riitskasenvaara (Rukarv.) Tsun-
 nunjärvessä.
 Riivinlahti Tunkuilla.
 Rimpivaara Lieksassa.
 Rinnevaara Repolassa.
 Ristilahti Lieksjärvessä.
 Ristiniemi Lieksassa.
 Ristiniemi Lieksjärvessä.
 Ristiniemi Rukarvella.
 Ristiniemi Tunkuilla.
 Ritalahti Ännäkäisellä.
 Ritasaari Suigarvella.

- Ritvanniemi Ännäkäisellä.
 Roaisvaara Suigarvella.
 Roateenlahti Suigarvella.
 Rokaoja Rukarvella.
 Rokonkoski Repolassa.
 Ronosaari Lieksjärvässä.
 Rossivaara Suigarvella.
 Rouhkasaari Ontarvessa.
 Roukkula (kylä) Repolassa.
 Roukkulanärvi Repolassa.
 Ruhkaniemi Rukarvella.
 Ruksinvaara Suigarvella.
 Runonsalmi Lentierassa.
 Ruoksivaara Tunkuilla.
 Ruomennuslahti Rukarvella.
 Ruopasaho Tuulijärvellä.
 Ruossonvaara Suigarvella.
 Ruotsakkolahti Tunkuilla.
 Ruotsinjoki Rukarvella Tsunnus-
 järvässä.
 Ruotsinlahti Lieksjärvässä.
 Ruotsinlahti Lietmärvässä.
 Ruotsinlahti Suigarvella.
 Ruotsinlahti Rukarvella Tsun-
 nunjärvässä.
 Ruotsinlahti Ännäkäisellä.
 Ruotsinlampi Lietmärvässä.
 Ruotsinlampi Soutarvessa.
 Ruotsinlampia 3 Soutarvessa.
 Ruotsinniemi Lieksjärvässä.
 Ruotsinniemi Lietmärvässä.
 Ruotsinniemi Suigarvella.
 Ruotsinniemi Ännäkäisellä.
 Ruotsinniemi Ontarvessa.
 Ruotsinsaari Hiisärvässä II.
 Ruotsinsaari Lieksjärvässä.
 Ruotsinsaari Lietmärvässä.
 Ruotsinsaari Nuokkarvessa.
 Ruotsinsaari Puklarvessa.
- Ruotsinsaari Tsaugarvessa.
 Ruotsinsilta Suigarvella.
 Ruotsinsuo Soutarvessa.
 Ruotsinsuo Suigarvella.
 Ruskealahti Jänkärvässä.
 Russisenvaara Jänkärvellä.
 Rutalahti Rukarvella.
 Ruunaanjärvi Lieksassa.
 Ruunaanvaara Lieksassa.
 Ruvajoki Rukarvesta Ounaasen.
 Rynkövaara rajalla.
 Röpälänniemi Suigarvella.
 Rästähänniemi Rukarvella.
 Römösenniemi Tuulijärvässä.
 Röpönlampi Ontarvella.
 Rötöjänoja Lentierassa.
- Saamatoinniemi Tuulijärvässä.
 Saaproniemi Lieksjärvässä.
 Saarikoski Tuulijoessa.
 Saarukkahauta Lentierassa.
 Saarukkahauta Repolassa.
 Saihosaari Tuulijärvässä.
 Saljalahti Sellissä.
 Salkolahti Lieksjärvässä.
 Salkovaara Lieksassa.
 Sallimaniemi Jänkärvellä.
 Salmolampi Soutarvella.
 Salpuunjoki Rukarvella.
 Samsurinlahti Lieksärvässä.
 Samsurinvaara Rukarvella.
 Saniniemi Lieksärvässä.
 Sappilampi Tuulijärvellä.
 Sapsioniemi Lieksärvässä.
 Sapsosaari Lieksärvässä.
 Saramaankangas (jättiläislivi)
 Rukarvella.
 Sararvi Repolassa.
 Sararvi Rukarvella.

Sarvalampi Rukarvella.
 Sarvilahti Lieksjärvässä.
 Sastakanlampi Repolassa.
 Saukkisensaari Lieksjärvässä.
 Saunaniemi Pankajärvässä.
 Saunasaari Lieksjärvässä.
 Saunavaara Lieksassa.
 Savastisenärvi Paateneella.
 Saviislampi Rukarvella.
 Seikkasenlahti Tuulijärvässä.
 Selivansuo (petroaita) Suigarvella.
 Selli (kylä) Paateneessa.
 Sellinärvi Paateneessa.
 Seloisvaara Lieksassa.
 Sigonlampi Suigarvella.
 Siikavaara Lieksassa.
 Siikavaara Tunkuilla.
 Siikenejärvi rajalla.
 Sikasaari Lieksjärvässä.
 Simonsaari Lieksjärvässä.
 Simonvaara Lieksjärvässä.
 Sirgeenniemi Ännäkäisellä.
 Sirgeisoja Ännäkäisellä.
 Sirkeensaari Nurmijärvellä.
 Sirkkusensuo Suigarvella.
 Sirtsanlampi Suigarvella.
 Siroomkonlampi Lentierassa.
 Sleapinlahti Tunkuilla.
 Soanlahti Jänkärvellä.
 Soanlampi Rukarvella.
 Soarvi Jänkärvellä.
 Sortoniemi Lieksjärvässä.
 Sortoniemi Tuulijärvellä.
 Soutaniemi Lieksjärvässä.
 Soutarvi (kylä) Mäntyselässä.
 Spearmissionjärvi rajalla.
 Staaaslahti Kevättömärvellä.
 Suihovaara Lieksassa.

Suijunjoki Suigarvesta Vienan
 mereen.
 Suippolampi Sellissä.
 Sulkuniemi Lieksjärvässä.
 Sunnunjoki Rukarvella.
 Suomuvaara Tunkuilla.
 Suoparvi Muujärvellä.
 Suopohja Tuulijärvellä.
 Suovaara Jänkärvellä.
 Surmalampi, »raunioita», Koro-
 pissä.
 Surmavaara Suigarvella.
 Sutinlahti Lieksjärvässä.
 Suurenruhkanoja Tuulijärvellä.
 Suuripeänvaara Lieksassa.
 Syrjävaara Tunkuilla.
 Syöttäjänlahti Lieksassa.
 Syvävaara Tunkuilla.
 Sänkärvi (kylä) Paateneessa.
 Sänkärvi (kylä) Suigarvessa.
 Särkärvi, -vaara, -joki ja -lampi
 Rukarvella.
 Taivorinkumu Tunkuilla.
 Talkkunaarvi ja -suo Maasärvellä.
 Talviaislahti Lieksjärvässä.
 Tavilanlahti Muujärvellä.
 Tappajanvaara (kylä) Suigarvella.
 Tarasmonejärvi lähellä rajaa.
 Tavijoki.
 Teljovaara Lieksassa.
 Teponniemi Rukarvella.
 Termanonniemi Lieksjärvässä.
 Teronniemi Lieksjärvässä.
 Tervalampi Tuulijärvässä.
 Tervarvi Rukarvella.
 Tervavaara rajalla.
 Tervavaara Repolassa.

- Tetrivaara Lieksassa.
 Teuseensaari Rukarvella.
 Tiiksissaari Lieksärvässä.
 Tiiksärvi (I) Ännäkäisellä.
 Tiiksärvi (II), -kylä ja -selkä
 Tsaugarvessa.
 Tiilikkaisenniemi Ontarvessa.
 Tiittasenpelto Paateneessa.
 Timonriihissaari Lieksärvässä.
 Timonsaari Suigarvessa.
 Tippingäisenlampi ja -joki Tsijaas-
 salmella.
 Tjasminjoki Repolassa.
 Tjasminlahti Repolassa.
 Tjasminniemi Repolassa.
 Tjemosenniemi Tunkuilla.
 Toivovaara Lieksassa.
 Toraksenkoski Repolassa.
 Toraksenniemi Repolassa.
 Toraksenärvi Repolassa.
 Torasjoki Repolassa.
 Torassinlahti Lentierassa.
 Torasärvi Repolassa.
 Torronniemi Lieksärvässä.
 Torronsaari Lieksärvässä.
 Treskalahti Maasärvässä.
 Triiffosen koti, Lapin asunto,
 Lieksärvässä.
 Trillinsaari Lentierassa.
 Trunguinsaari Tunkuilla.
 Tsakunsaari Lieksärvässä.
 Tsalaknansaari Lieksärvässä.
 Tsangarvi Rukarvella.
 Tselniissaari Lieksärvässä.
 Tsiikkonen Repolassa.
 Tsiiskonlahti Tuulijärvässä.
 Tsikkurinniemi Suigarvella.
 Tsikkurinsaari Suigarvella.
 Tsiksansaari Lieksärvässä.
 Tsirnarvi Paateneella.
 Tsoarjoki Suigarvella.
 Tsorpposenlahti Tuulijärvässä.
 Tsorpposensaari Tuulijärvässä.
 Tsorpposensalmi Tuulijärvässä.
 Tsukkurinjoki Paateneella.
 Tsukkurinlampi Paateneella.
 Tsukkurinvaara Paateneella.
 Tsuulvaanjoki Lieksärvässä.
 Tsuulvaanlahti Lieksärvässä.
 Tsuulvaanniemi Lieksärvässä.
 Tsuulvaansaari Lieksärvässä.
 Tsuunaanjoki Lieksärvässä.
 Tsuunaanlahti Lieksärvässä.
 Tsuunanniemi Lieksärvässä.
 Tsuunaansaari Lieksärvässä.
 Tsuunaansalmi Lieksärvässä.
 Tuhhelinsaari Lentierassa.
 Tuhkalahti Tuulijärvässä.
 Tuhnunsaari Lieksärvässä.
 Tungutjoki Tunkuilla.
 Tungutjärvi Tunkuilla.
 Tupovaara Tunkuilla.
 Turansaari Rukarvella.
 Turjanlahti ja -niemi Lentierassa.
 Tursaanlahti ja -niemi Pankajär-
 vässä.
 Turusenlahti Lieksjärvässä.
 Tushelinsaari Lieksärvässä.
 Tussinsaari Tuulijärvässä.
 Tuukkaseperti Rukarvella.
 Tuukkurinlampi Repolassa.
 Tuukkurinvaara Repolassa.
 Tuulijärvi ja -joki Repolassa.
 Tuulivaara Tuulijärven rannalla.
 Tuusenje (kylä) Repolassa.
 Tuusijoki Tuusijärvestä.
 Tuulijärvi Repolassa.
 Tuuttulanniemi Tuulijärvässä.

Tyrävaara Lieksassa.
 Tärisenvirta Rukarvella.
 Täylynsälänvaara Tunkuilla.
 Töröskänsaari Tuigarvessa.

Uantsi Paateneella.
 Ukonlahti Ontarvessa.
 Ukonniemi Lieksärvässä.
 Ukonsaari Lieksärvässä.
 Ukonsaari Momsarvessa.
 Ukonsaari Ontarvessa.
 Ukonsaari Suigarvessa.
 Ukonsaari Taraasjärvässä.
 Ukonsaari Tungutarvessa.
 Ukonsaari Tuulijärvässä.
 Ukonvaara rajalla.
 Ulikanlahti Suigarvessa.
 Ulilansaari Tungutärvässä.
 Ulkosenlahti -Suigarvella.
 Ullukkalahti Suigarvella.
 Ullukkasaari Suigarvella.
 Ungarvi Rukarvella.
 Unnusarvi Rukarvella.
 Ussonvaara Tunkuilla.
 Uttiniemi ja -lahti Repolassa.
 Utsiirenvaara Lieksassa.
 Uumaisniemi Sellissä.
 Uuraisniemi Soutarvella.
 Uurausjoki Hiisärvellä.
 Uurauslampi Hiisärvellä.
 Uurausniemi Hiisärvellä.
 Uusivaara Tunkuilla.

Vaajasarvi Repolassa.
 Valtala (kylä) Lieksassa.
 Valtalanlampi Lieksassa.
 Vapilampi Rukarvella.
 Vasakarko Tunkuilla.

Vasalahti Rukarvella.
 Vaskenvaara Lieksassa.
 Vattovaara Sellissä.
 Vauhonlampi Repolassa.
 Vaulinlahti Suigarvella.
 Veissaari Jänkärvässä.
 Venehoja Lieksassa.
 Vennääsjärvi ja -kylä Tunkuilla.
 Vesunginlahti Suigarvessa.
 Vetehisenlahti ja -niemi Momsjärvässä.
 Vetehisen lampi Rukarvella. Vete-
 hinen ryösti lapin akan.
 Veukinvaara Lieksassa.
 Veäntienkoski Lieksassa.
 Vielippäinenlampi Lieksassa.
 Viharinvaara Lieksassa.
 Viiruujärvi ja -kylä Tunkuilla.
 Viissankalahti Suigarvella.
 Viissankaniemi Suigarvella.
 Vikonniemi Repolassa.
 Vilmaanärvi rajalla.
 Vinteryssalmi Lieksassa.
 Vipusuo Lieksassa.
 Virpavaara Lieksassa.
 Virranniemi (kylä) Repolassa.
 Voararvi Paateneella.
 Voijärvi Paateneella.
 Voilamajoki Jänkärvässä.
 Vuorijoki Suigarvella.
 Vuosiniemi Repolassa.
 Vuotsaarenjoki Repolassa.

Yksijalkaisenlampi Suigarvella.
 Yksijalkaisensaari Suigarvella.
 Ylinenärvi ja -joki Repolassa.

Ännäkäinen eli Tiiksärvi II Ruk- arvella.	Ärkänjoki Repolassa.
Änähmärvi Paateneessa.	Örkönlampi Rukarvella.
Änähmärvi Suigarvella.	

F. Kyläin- ja sukunimiä Venäjän Karjalan keski- ja eteläosissa.

Ahvenvaarassa (Suigarvea).

Leskinen, muuttanut Suigarvesta.

Haukkavaarassa (Repolaa).

Puttonen Repolasta. Kanetti Repolasta.

Hiisijärvellä I (Rukarvea).

Akima Sunnussalmelta.	Kipponen Rukarvelta.
Arttanainen Kumavaarasta.	Kontrattainen Rukarvelta.
Jelessej Venäjältä.	Patanen Kumavaarasta.

Hiisijärvellä II (Vienaa).

Jelessei.	Onihmoinen.	Romanainen.
Kontratta.	Panila.	

Hirviniemessä (Paateneella).

Kärki.

Iso Luulampi (Vienan Suigarvea).

Huotari	} Suigarvesta.	Kutunen	} Suigarvesta.
Kraponen		Nesterinen	

Ipatinvaarassa (Suigarvea).

Hakanen	}	Suigarvesta.	Issakka	}	Suigarvesta.
Huotari			Jutonen		
Ipatti			Mitrei		

Jekossa (Rukarvea).

Jermiinen	}	Rukarvelta.	Simana Rukarvelta.
Outtonen			

Jaakonvaarassa (Suigarvea).

Särkkänen Suigarvelta.

Jänkärnessä (Mäntyselkää).

Häsä Suojärveltä.	Kurkilainen Uukuniemeltä.
Kakkinen Uukuniemeltä.	Putsilainen.
Kehtalainen Mäntyselästä.	Tepponen.

Kalliolahdessa (Lieksassa).

Saarelainen Lieksasta.

Kargasvaaralla (Suigarvea).

Haka Luuloniemeltä.	Sloapponen Luuloniemeltä.
Kuisma Luuloniemeltä.	Sopanen.
Ontrei.	Teuranen Luuloniemeltä.

Kellovaarassa (Tunkuilla).

Kliimonen Repolasta.	Rahikainen Rukarvelta.
Kononainen Rukarvelta.	Triiffonen Repolasta.
Molaveinen.	Valtonen Rukarvelta.
Poavila Repolasta.	

Kevättömärvessä (Tunkuilla).

Ipatti Repolasta.	Mallakka Jyskyjärveltä.
Issakka Jyskyjärveltä.	Markkiinen Jyskyjärveltä.
Jaakkonen Repolasta.	Pillinen.
Jormanen.	Ruhtanen Repolasta.
Karttonen Jyskyjärveltä.	Triiffonen Jyskyjärveltä.
Kyssönen.	Vahvonen.
Maksinen Jyskyjärveltä.	Vilakka Repolasta.

Kiimaasjärvellä (Rukarvea).

Alipesä.	Inninen.	Miinin.
Hilatta.	Jyrkinen.	Ontroppa.
Huotari.	Loasarinen.	Stahveinen.

Kiimaanvaaralla (Repolaa).

Akkunen.	Leskinen.	Seppänen.
Hipponen.	Lätkkinen.	Tarossi.
Kirilä.	Maksima.	Tiiriläinen.

Klimkolassa (Tunkuilla).

Kalinen.	Sidorov.

Koivuniemessä (Tunkuilla).

Hissakka.	Kallivainen.	Simana.
Ignatta.	Sausanen.	

Kolovaasjärvellä (Repolaa).

Issakka.	Riikonen.
Mauronen.	Simana.

Kompakossa (Tunkuilla).

Huotari	} Koivuniemestä.	Oihmoinen.
Ivana		Romanainen.
Kuusinen		Taukkonen.
Lappinen		

Koropissa (Repolaa).

Kakuskin.	Riikonen.
Mauronen.	Simonen.

Korpilahdella (Paateneella).

Geysei.	Leskinen.	Rokkonen.
Iljanen.	Lukin Ontorvesta.	Sissanen.
Jekkonen.	Mikkonen.	Tiitta Ontorvesta.
Karitta.	Olokka.	Timonen Ontorvesta.
Kaski.	Otsenstjä.	
Kurtsi.	Panhila.	

Kutsjärvellä.

Andreinen.	Jeysei.	Mikkola.
Ignatta.	Kirelä.	Timonen.

Kuusiniemessä (Paaenta).

Ignatta	} Suistamolta.	Maksima	} Suistamolta.
Kauranen		Ortteinen	
Katikoski		Sarinen	
Lukkanen		Tavila	
Läplikäs		Trakkima	

Kuutamolahdessa (Porojärveä).

Hassinen Sortavalasta.	Markkinen.
Isatta Korpiselästä.	Mattinen Korpiselästä.
Jekkinen Korpiselästä.	Ontroppa.
Kirilä Sortavalasta.	Sapeli Korpiselästä.
Kirinen Sortavalasta.	Teuhtonen Sortavalasta.
Levonen.	Tora Korpiselästä.

Lietmassa (Jyskärveä).

Bagdanov	} Fangarmelta.	Onterei	} Fangarmelta.
Ivanainen		Petrinen	
Kasselei		Siitari	
Kuusima		Simana	
Mikin			

Lusmassa (Repolaa).

Karppa.	Niikkana.	Törhönen.
Kontratta.	Teronen.	
Mauranen.	Tserni.	

Lusmansaarella (Tunkuilla).

Jalaksinen.	Saikkonen.	Tollo.

Luovutsaarella (Repolaa).

Harteinen.	Mauranen.
Kokin.	Simanainen.

Loasarissa (Paaenta).

Ahvenainen.	Jekkinen.	Larinen.
Arkkinen.	Jemonen.	Ossippa.
Hallanen.	Jyrki.	Puninen.
Jehkimä.	Kontratta.	Tuikku.

Lentierassa (Repolaa).

Hytsynen.	Ruskonen.
Höttönen.	Saavanen.
Markkinen.	

Merussa (Rukarvea).

Akima.	Jehkimäinen.	Korolinen.

Markkasenvaarassa (Tunkuilla).

Hissinen.	Miihhaili.
Markkinen.	Savatin.

Maasjärvellä (Tunkuilla).

Butila.	Kormila.	Miikkula.
Hilatta.	Kuisma.	Onkei.
Homa.	Lakinainen.	Pullonen.
Huotari.	Manila.	Pyttinen.
Jyrkiinen.	Matronen.	Timonen.

Mariavaarassa (Rukarvea).

Jaakkonen.	Siilonen.

Muujärvellä (Repolaa).

Anonen	} Kostaanuksesta.	Kauranen	} Kostaanuksesta.
Huovana		Levaskainen	
Ipatti		Makin	
Jaakkonen		Makio	
Jyrkiinen			

Nuottivaaralla (Suigarvea).

Hilatta Suigarvelta.	Kurpponen Suigarvelta.
Hökkö Suigarvelta.	Nuottinen.
Jekkinen.	Outronen.
Kallivoinen.	Outi Suigarvelta.
Klimkkonen.	Romonen Suigarvelta.
Kontradi.	Toronen Suigarvelta.
Kuisma.	Valkonen Suigarvelta.

Niikkonenvaaralla (Suigarvea).

Inkonen	} Suigarvelta.	Petronen	} Suigarvelta.
Kakkinen		Tepponen	
Paronen		Vuomanen	

Näikävaarassa (Suigarvea).

Huotari	} Suigarvesta.	Petri	} Suigarvesta.
Koski		Sakki	

Omeljessä (Repolaa).

Hatulainen.	Jaakkonen.	Petrinen.
Huuri.	Murtinainen.	Rukolainen.

Ontarvella (Rukarvea).

Everkki.	Kliimonen.	Römynen.
Hateinen.	Markkanen.	Sirkku.
Hilonen.	Markkinen.	Soavanen.
Hylönen.	Mikkonen.	Sukanen.
Hökkönen.	Olakka.	Tepponen.
Jemonen.	Potti.	Traakkimoinen.
Kirilä.	Romana.	Tsakkunen.

Onihmovaarassa (Suigarvea).

Sidorov.

Ontrosenvaaralla (Rukarvea).

Jaakkonen.	Kivikko.
Jyrkinen.	Vasselei.

Patavaaralla (Suigarvea).

Kero Suigarvelta.	Mitrei Suigarvelta.

Pienellä Luulammilla (Suigarvea).

Mallunen.

Poraasjärvellä.

Antippa.
Isu.
Kauronen.
Koroli.

Levonen.
Lukanen.
Markkunen.
Nasari.

Okkuli.
Sanivainen.
Toro.
Triiponen.

Prokkalassa (Paaenta).

Arestainen.
Horssa ja Kormila.
Hovatta.

Karalaska.
Marttinen.
Mikkonen.

Njukkalainen.

Pölkkyä (Paaenta).

Kulanan.
Olukka.

Petri.
Timonen.

Repolassa.

Hippi.
Hottinen.
Hökönen.
Karhu.
Karmakka.

Mattinen.
Mikkonen.
Nesterinen.
Pappinen.
Riikonen.

Taaninen.
Tuuttu.
Törhönen.

Roukkula (Repolaa).

Hureinen.
Hyrä.
Jaakkimainen.

Jahorainen.
Koponen.
Markkanen.

Platanainen.
Pussinen.

Rukarvella.

Artteinen.
Hama.
Harittainen.
Hissakka.
Huuri.

Iljänen.
Ivanov.
Jekki.
Jekkinen.
Jeyseinen.

Kiiriläinen.
Kuisma.
Kuismanen.
Lauronen.
Makarinen.

Mattinen.	Patriikka.	Stuukka.
Miihhaili.	Sakonen.	Sutti.
Mikkilä.	Saukkonen.	Tarassi.
Mikkonen.	Sidorov.	Tsinkke.
Nasari.	Soavanen.	Vasselei.

Suurellajärvellä (Rukarvea).

Hansilainen.	Hissakka.	Mikkonen.

Saarenpäässä (Repolaa).

Hama.	Kulonen.	Paanila.
Hovatta.	Laukkunen.	Solt (Schultz?).
Kuippana.	Markkinen.	Vaarin.

Saarenkylässä (Tunkuilla.)

Issakka.	Kotilainen.
Jeminen.	Tsakkunen.

Suigarvella.

Hilippoinen.	Kontrattainen.	Patanen.
Jekkinen.	Kortiinen.	

Suijunvaaralla (Suigarvea).

Hukkonen.	Koksinen.	Tapukkainen.
Jerkkonen.	Siitarinen.	

Sepänvaarassa (Suigarvea).

Jaakkonen	} Suigarvelta.	Petrinen	} Suigarvelta.
Luosari		Rampa	
Ontrei		Soahkarinen	

Särkärnessä (Suigarvea).

Emeliinius.	Kuronen.	Teuranen.
Hottinen.	Kuuronen.	

Siikavaarassa (Suigarvea).

Karppa	} Suigarvelta.	Ontroppa	} Suigarvelta.
Lemonen		Turassi	

Tuulivaaralla (Repolaa).

Karhinen.	Savonen.	Tserni.
Miikkula.	Simonen.	

Tsuulaansaarella (Repolaa).

Kakkila.	Kardiine.	Naakka.
Kalinen.	Maksinen.	Tarassi.

Tuusenje (Repolaa).

Akima.	Konteri.	Tiitta.
Jyrkinen.	Rekinen.	Toreinen.

Tunkuilla.

Iivana.	Nesteri.	Pääkkönen.
Ipatti.	Omeline.	Sattinen.
Komppinen.	Parissa.	Sutokka.
Mitronen.	Patriikka.	Tiihvana.
Nasarin.	Putinen.	

Kevättämärvestä ovat asukkaat tulleet Tunkuille.

Tsijaassalmella (Paatenetta).

Arttana.	Lassinen.	Rukanen.
Ignatta.	Loaseri.	Seuppi.
Isso.	Lyttä.	Soavonen.
Jeysei.	Mikki.	Turikki.
Kirinen.	Mokka.	Vetsikkö.
Kliimonen.	Paasela.	Vetukka.

Tsalkassa (Repolaa).

Hörtsä.	Lehmänen.	Onerinen.
Jaakkimainen.	Levonen.	Teranen.

Soutarvi (Mäntyselkää).

Harakka.	Luttinen.	Tepponen.
Karppa.	Niikkana.	Vattana.

Vuosiniemessä (Repolaa).

Haurilainen.	Nehvonen.
Hilippäinen.	Ontonen.
Kokkonen.	

Nimet näihin luetteloihin keräilin astuessani taipaleita ja kirjoitin ne aina sellaisina, kuin oppaani ne lausuiivat. Oppaakseni kernaasti valitsin vanhuksia, jos missä niitä suinkin voin saada. — Alkuaan kirjoitin nimiluetteloa kolmatta sataa sivua, vaan sitten karsin paikannimiluettelosta kaikki »luontoperäiset» nimet, joilla en usko mitään arvoa olevan, kuten esim. sanoista heinä-, ruoho-, särki-, ahven-, hauki-, lahna- j. n. e. johdetut nimet, joita oli paljoa enemmän kuin näitä edellä lueteltuja. Niinpä esim. Lentieraan mennessäni kirjoitin kuudetta kymmentä »Särki»- ja »Ahven»-nimeä!

Kyläin- ja sukunimi-luettelosta karsin lähes puolet, s. o. venäläiset nimet pois, niillä kun en myöskään luule arvoa olevan. Luulen niiden parhaastaan sukeutuneen siten, että sikäläiset venäläiset virkamiehet ovat lisäilleet suomalaisiin nimiin venäläiset päätteet ja saaneet siten esim.:

Törhösestä Tergujevin,
Maurasesta Maurajovin,

Hoppusesta Hoppujevin,
Mikkosesta Mihailovin,
Erkkisestä Kiriilovin,
Valkosesta tai Sutisesta Volkovin j. n. e.

Sisältö.

	Siv.
Johdannoksi	3
A. Matkakertoelma	5—92
I. Kotimaasta Aittakoskelle	5—11
II. Aittakoskelta Repolaan	11—25
III. Repolasta Rukajärvelle	26—43
IV. Rukajärveltä Tunkuille	43—58
V. Tunkulta Suigujärvelle	58—64
VI. Suigarvesta Sorokkaan	65—71
VII. Sorokasta Rukajärvelle	71—77
VIII. Rukajärveltä Paateneen	78—87
IX. Paateneesta Kuutamolahteen	88—90
X. Kuutamolahdesta kotiin	91—92
B. Maantieteellisiä havaintoja	92—97
C. Kansantieteellisistä ja taloudellisista oloista	97—115
D. Yhteiskunnallisista ja kirkollisista oloista	115—120
E. Muinaismuistoja	120—196
I. Kivikaudelta	121—163
II. Myöhemmän aikuisia	164—166
III. Kiinteitä muinaisjäännöksiä ja tarinoita niistä	166—196
a. Lappalaisasutuksen jälkiä	166—187
b. Linnoja ja linnoituspaikkoja	187—192
c. Hiiden y. m. merkkikiviä	192—193
d. Tuntemattomia patsaita	193—194
e. Raudan valmistuspaikkoja ja kaivoksia	194—196
IV. Sotamuistoja ja asutustarinoita	196—206
V. Panit ja liettualaiset rahvaan tarinoissa	206—219
F. Paikannimiä Venäjän Karjalan keski- ja etelä-osissa	219—236
G. Kyläin- ja sukunimiä V. » » » » »	236—247

Uebersicht.

Eine Sommerreise im Russischen Karelien.

Schilderungen aus Kareliens Vorzeit und Jetztzeit

Von

L. V. Pääkkönen.

Als Stipendiat der Finnischen Altertumsgesellschaft unternahm der Verfasser im Sommer 1892 von Finnland aus eine archäologische Forschungsreise nach dem »Russischen Karelien«, den nordwestlichen Bezirken der Gouvernements Olonetz und Archangelsk. Seine Reiseroute berührte die Orte Repola (Rebolskij) — Rukajärvi (Rugoserskij) — Tunkui (Tungudsakaja) — Suigujärvi (Schujeserskij) — Sorokka (Sorotskaja) am Weissen Meere — Paatene (Padanskaja) — Kuutamolahti.

A. Seite 5—92. **Reisebericht.** Die Reise durch die Wald-einöden Kareliens wurde meistens zu Fuss unternommen, wobei unermessliche Sümpfe auf primitiven Moorbrücken, welche aus der Länge nach aneinandergereihten Baumstämmen bestanden, passiert und Flüsse durchschwommen werden mussten. Nur selten stand dem Verfasser ein Reitpferd oder ein Wagen (eine Teljega) zur Verfügung. Dagegen konnten lange Strecken über die zahlreichen Seen zu Boot zurückgelegt werden. Auf seinen Wanderzügen sah der Verfasser traurige Spuren von der Missernte, welche ein Jahr vorher Karelien heimgesucht hatte. In einigen Hütten, in denen er rastete, war Brot aus Kiefernrinde die einzige Nahrung die ihm vorgesetzt wurde, und oft hatte er Gelegenheit die Bereitung desselben zu beobachten. Die abgeschälte Kiefern-

rinde wird in heissem Wasser aufgeweicht, bis der Harzgeschmack von ihr entfernt ist. Darauf wird sie in der Sonne oder in der warmen Stube getrocknet und im Ofen ein wenig geröstet. Die jetzt trockene Rinde wird in einem Holzmörser so klein wie möglich zerstampft. Ein Bindemittel gewinnt man aus Rentiermoos, das so lange gekocht wird, bis das Kochwasser kleisterig geworden ist. In dieses Wasser schüttet man nun das Kiefernmehl und setzt das Gemisch in einem Gefäss aus Birkenrinde oder in einer eisernen Pfanne in den Backofen. Ausser Kiefernrinde wird auch Tannen-, Birken- und Eschen-Rinde sowie *Calla palustris*, Haidekraut oder auch Stroh zum Brotbacken benutzt. In Hungerjahren bildet solches Brot die gewöhnliche Nahrung der Kareler, ja die ärmeren unter ihnen müssen sich beinahe alljährlich damit begnügen. Glücklicherweise bringt wenigstens im Sommer der Fischreichtum der Seen und Flüsse eine Abwechslung in die Nahrung der Bewohner dieser Waldeinöden.

B. Seite 92—97. **Geographische Uebersicht.** Eine Aufzählung der Seen und Flüsse des von dem Verfasser bereisten Teiles von Karelien und Berichtigung einiger auf den Karten über diese Gegend vorkommenden Fehler.

C. Seite 97—115. **Die ethnographischen und wirtschaftlichen Verhältnisse.** Der Verfasser unterscheidet unter den Einwohnern Kareliens a) Ostkareler, die aus der Gegend von Archangelsk eingewandert sein sollen, b) Südkareler, die aus der Gegend zwischen dem Ladoga- und dem Onegasee stammen und c) Russen. In den Sitten und Gebräuchen der Kareler beobachtete der Verfasser viele russische Züge. Auch die Sprache weist eine Menge Spuren des russischen Einflusses auf. Russisch ist auch die Unterrichtssprache in den wenigen Volksschulen, die bis jetzt in Karelien entstanden sind. Da aber die Kinder des Russischen nicht genügend mächtig sind, so ist der Nutzen dieser Bildungsanstalten ein sehr geringer. — Die nordrussische Bauart herrscht in Karelien vor. Doch sah der Verfasser auf seiner Reise einige altertümliche Häuser, die in mancher Beziehung an die »savupiritit« in der finnischen Landschaft Sawolaks — Hütten in denen der Rauch durch eine Öffnung im Dache wegzieht — erinnern.

Im übrigen verweist der Verfasser auf die Arbeiten von J. W. Juvelius, »Pohjoisen Venäjän Karjalan muinaisuudesta« in der Finska Fornminnesföreningens Tidskrift X und A. O. Heikel, »Die Gebäude

der Čeremissen, Mordwinen, Esten und Finnen». Die karelischen Dörfer machten mit ihren schlechtgebauten, verfallenen Häusern einen traurigen Eindruck.

Ackerbau wird wenig betrieben. Er besteht hauptsächlich in der Urbarmachung von bewaldeten Terrains durch Fällen und Abschneiden der Bäume und Gebüsch. Doch sieht man bei jedem Dorfe die Anfänge zu einem geordneten Feldbau. Da der Boden nach russischem System Gemeinbesitz des Dorfes ist und die Acker zur Bewirtung an die Mitglieder der Gemeinde verteilt werden, ist der persönlichen Initiative kein Spielraum gegeben. Auch die Viehzucht liegt bei dem Mangel an Weiden darnieder. Die natürlichen Wiesen sind oft während des ganzen Juni überschwemmt. — Der Hausierhandel blüht. Die karelischen Händler unternehmen mit dem Ranzen auf dem Rücken weite Reisen nach Finnland und den inneren Gouvernements von Russland, unterwegs ihre Waaren Tuch- und Galanterieartikel — feilhaltend. Andere transportieren auf Schlitten grosse Mengen von Geflügel, Fischrogen, Fisch und Teer nach St Petersburg und den ostfinnischen Städten. — Die früher eifrig betriebene Jagd ist jetzt durch Jagdgesetze eingeschränkt. — Die Hausindustrie, besonders die weibliche, steht auf einer niedrigen Stufe. — Die alten karelischen Gesänge sind beinahe gänzlich ausgestorben. Doch traf der Verfasser in dem Orte Lentiera einen alten blinden Sänger, der ihm alte Gesänge (»runoja») vorsang, welche an die Kalevala und die Kanteletar erinnerten. Sagen und Erzählungen oft recht derber Art sind bei den Karelern sehr im Schwange. Die meisten derselben sind aus dem Russischen entlehnt. Die »Kantele«, das alte Musikinstrument der Finnen, ist aus den mittleren Karelien verschwunden. — Ueber einige eigentümliche Gebräuche beim Eingehen der Ehe berichtet der Verfasser (Seite 113—114). Wenn ein junger Mann durch ein Geschenk (eine Geldsumme oder ein Halstuch) nach einem Mädchen gefreit hat, deren Eltern gegen die Verbindung sind, so flieht die Braut nachts aus dem Elternhause zu dem Bräutigam. An manchen Orten darf der Flüchtling keine Habe mit sich nehmen, weshalb der Bräutigam oder die Familie desselben die Mitgift der Braut vorschussweise darbringt. Oft schafft die Braut allmählich einen Teil ihres Eigentums in das Haus des Bräutigams und verlässt schliesslich ohne Abschied ihre Eltern. Wird dann zur Trauung geschritten, so wird diese nachts und oft ohne Zeugen vorgenom-

men. Bei der Rückkehr vom Priester trinkt man eine Tasse Thee bei dem nächsten Verwandten des Bräutigams, feuert einige Pistolenschüsse ab und damit ist die Ceremonie erledigt. Oft wird die Trauung erst nach mehrjährigem Zusammenleben vorgenommen.

D. Seite 115—120. **Die administrativen und kirchlichen Verhältnisse.** Die russische »Mir«-Einrichtung ist auch in Karelien eingeführt. Die Kareler bekennen sich zur orthodoxen Lehre und sind der Mehrzahl nach altgläubig.

E. Seite 120—219. **Die Altertümer.**

I. *Die steinzeitlichen Altertümer.* 120—163. Der Verfasser giebt einen ausführlichen und nach den Fundorten geordneten Katalog der 69 Steinwerkzeuge, die er für das Historisch-ethnographische Museum in Helsingfors käuflich erwerben konnte, und derjenigen, welche er sonst auf seinen Streifzügen zu Gesicht bekam, aber aus verschiedenen Gründen seiner Sammlung nicht einverleiben konnte. Das Haupthindernis für den Sammler bildete der Aberglaube der Bauern, welcher den Steinwerkzeugen heilbringende Eigenschaften zuschrieb. Seinem Kataloge fügt der Verfasser auf Seite 142—148 ein Verzeichnis der schon früher im Besitze des Helsingforser Museums befindlichen aus 156 Gegenständen bestehenden Sammlung von Steinwerkzeugen aus dem Russischen Karelien bei. Daran schliesst sich ein von J. R. Aspelin im J. 1874 entworfenes Verzeichnis der aus dem Gouvernement Olonetz stammenden steinzeitlichen Sammlung (239 Nummern) des Generals Bute-new, welche im ethnographischen Museum der S:t Petersburger Akademie der Wissenschaften aufbewahrt wird sowie der gleichartigen Sammlung (114 Nummern) der Generalin A. M. Rajewski in S:t Petersburg. Im Rumjantow-Museum in Moskau befinden sich 36 Steinwerkzeuge aus Karelien, weitere 100 soll das Museum zu Petrosawodsk besitzen.

Die hauptsächlichen Formen der steinzeitlichen Altertümer gehen aus den beigefügten Abbildungen hervor. Am zahlreichsten sind die Geradmeissel (Fig. 4, 10), Hohlmeissel (Fig. 9, 13, 16) und Äxte (Fig. 9, 19, 20—23) vertreten. Hacken, wie Fig. 1, 14 u. 26, kommen auch im nördlichen und östlichen Finnland vor; die Hacke mit Seitenlappen (Fig. 2 u. 25) tritt ebenfalls in Finnland bis nach der Landschaft Satakunta im Westen auf (vergl. J. R. Aspelin, »Suomen asukkaat« s. 27): eine für das russische Karelien und Ostfinnland charakteristische Gruppe bilden

die mit einem Tierkopfe verzierten Hackwerkzeuge. Keulen, wie Fig. 3, Pfeilspitzen, wie Fig. 6 u. 7, sowie spitze Werkzeuge, wie Fig. 11 werden auch in Finnland nicht selten gefunden. Das Russische Karelän und Ostfinnland bilden nach J. R. Aspelin eine steinzeitliche »Provinz«, deren Formenkreis trotz vieler gemeinsamer Typen sich von dem des westlichen Finnlands in einiger Beziehung unterscheidet.

II. *Funde aus späterer Zeit.* S. 164—166. Die vom Verfasser erwähnten Gegenstände stammen aus einer späteren Zeit und beanspruchen kein weiteres Interesse.

III. *Die Bodenaltertümer.* S. 166—196. Mit dem Namen »Lapin rauniot« (Steinhügel der Lappen) bezeichnet das Volk vier-eckige, runde oder ovale Steinhaufen, die aus Steinen verschiedener Grösse aufgeworfen sind und meistens einen Durchmesser von ungefähr 2,5 m bei einer Höhe von ungefähr 1,5 m haben. Sie liegen öfters in Gruppen zusammen. Die Steine sind gewöhnlich vom Feuer geschwärzt. Der Verfasser hält diese Steinhaufen für Resten von Herdstellen aus späterer Zeit. — Zahlreich kommen sogenannte Lappengräber (»Lapin haudat«) vor — längliche und vier-eckige Gruben, von denen die grössten einen Durchmesser von 16 m und eine Tiefe von 6—8 m besitzen. Um den Rand einiger Gruben sieht man Spuren einer Steinsetzung, zuweilen auch die Reste eines hölzernen Daches. Das Volk sieht in ihnen Gräber von Lappen oder von »schwedischen« (d. i. finnischen) Kriegeren, die in früheren Kämpfen der Grenzbevölkerung auf beiden Seiten der russisch-schwedischen Grenze gefallen. Nach der Vermutung des Verfassers dürften einige dieser Gruben Behausungen der Lappen gewesen sein, die früher in diesen Gegenden gewohnt haben, andere dürften in Zeiten der Gefahr als Verstecke gedient haben. Viele Gruben müssten ohne Zweifel als natürliche Unebenheiten des Bodens angesehen werden, während andere wahrscheinlich als Fanggruben für Rentiere und anderes Wild benutzt worden seien. Bei Kirelahti liegt eine Gruppe von 12 solcher Gruben, in denen der Tradition nach die Lappen Rentiere gefangen hätten. Die oben beschriebenen Steinhaufen und Gruben liegen meistens auf Inseln, Landzungen und an Orten, an denen öfters Steinwerkzeuge gefunden sind, welcher letzterer Umstand auf ein höheres Alter deutet. Die meisten dieser Denkmäler dürften trotzdem späteren Datums sein.

Nach der Angabe des Volkes sollen sich in einigen Seen Steinhäufen und Steinwälle (»Lapin patsahia») befinden, welche die Lappen aus irgend einem Grunde errichtet hätten. Der Fischstamm dieser Seen sei dank dieser Bauten schwer geschädigt worden oder gänzlich ausgestorben.

Auf Seite 187—192 erwähnt der Verfasser einiger alten Burgwälle, welche gewöhnlich aus Erde oder aus Steinen aufgeworfen sind. Sie liegen auf Inseln, Landzungen oder Bergen. Einige derselben dürften vorgeschichtlichen Ursprungs sein. — Als »Steine der Riesen» (»hiiden kiviä») werden erratische Blöcke bezeichnet. — Stellen, an denen an früheren Zeiten Raseneisenstein gewonnen und verarbeitet wurde, lassen sich vielfach aufweisen. (S. 194—195).

IV. Seite 196—206. *Ueberlieferungen aus Kriegszeiten und über die Besiedelung der Dörfer.* Im Volksmunde leben noch viele Ueberlieferungen über blutige Grenzfehden, welche zu Zeiten der Kriege zwischen Schweden und Russland, hier geführt sein sollen. Ein Teil dieser Traditionen dürfte erdichtet sein (s. 204). Von den mitgetheilten Ueberlieferungen aus der Geschichte einiger Dörfer sei hier nur eine angeführt, nach welcher die Einwohner des ehemals grossen und reichen Dorfes Selli nach ausgestandener Kriegsdrangsal und Hungersnot ihre Heimat verlassen haben und nach dem Gouvernement Twer ausgewandert sein sollen.

V. Seite 206—219. *Traditionen über die Gewaltthaten der »Pane» und der »Litauer»* (nach J. R. Aspelins finnischer Uebersetzung der Памятная книжка Олон. губ. 1867, s. 113—130). In einem grossen Teile des Gouvernements Olonetz sind noch Ueberlieferungen über die Blutthaten gewisser litauischer »Pane» im Umlauf. Nach diesen Erzählungen führten die Pane eine Schreckensherrschaft über die Bewohner des Landes, überfielen die Dörfer mit bewaffneter Hand, zwangen die Rechtgläubigen zu ihrem Glauben überzutreten, raubten und plünderten und steckten die Kirchen in Brand. Sie erbauten sich kleine Burgen und sogar eigene Kirchen, von denen jetzt keine Ueberreste mehr erhalten sind. Die Plünderungszüge der Pane erstreckten sich über die Umgegend des Onegasees bis nach Kargopol im Osten, dem Seesjärvissee (Segosero) im Norden, Kivatsch im Westen und Lodeinoje Pole im Süden. Oft setzten sich die Eingeborenen zur Notwehr, überfielen die Litauer im Hinterhalt und ertränkten sie in Seen und Sümpfen.

In manchen Gegenden zeigt das Volk die Gräber der Pane. Diese Erzählungen über die Gewaltthaten der Pane dürften nicht blos mit dem Plünderungszuge in Verbindung gesetzt werden, welchen das polnische und litauische Heer im Jahre 1613 in diese Gegend unternahm, sondern sich auch auf ältere Ereignisse beziehen. Bekanntlich hatte die Republik Nowgorod im 14:ten und 15:ten Jahrhundert einen Teil Kareliens an litauische Fürsten als Lehen abgegeben. Es verdient hervorgehoben zu werden, dass Erinnerungen an die Litauer auch in Finnland in einigen Ueberlieferungen zu leben scheinen (vgl. Suomen Museo 1896, s. 10).

E. Seite 219—236. **Alphabetisches Verzeichnis der geographischen Namen** aus dem mittleren und südlichen Teile des Russischen Kareliens.

F. Seite 236—247. **Nach den Dörfern geordnetes Verzeichnis der Familiennamen** im mittleren und südlichen Teile des Russischen Kareliens.

Oikaisuja.

- Siv. 8, 10 riv. ylhäältä: Pankajoki, pitää olla *Lieksanjoki*.
 » 19, 18 » » suotuisten, p. o. *vuotuisten*.
 » 19, 7 » alhaalta: Kepolan, p. o. *Repolan*.
 » 21, 20 » ylhäältä: repasteltu, p. o. *reposteltu*.
 » 27, 1 » alhaalta: saldottana, p. o. *soldattona*.
 » 27, 4 » » kajata, p. o. *kajota*.
 » 28, 15 » ylhäältä: mies, p. o. (*mies*).
 » 28, 19 » » saattako, p. o. *satattako*.
 » 30, 8 » » Raukkulan, p. o. *Roukkulan*.
 » 30, 9 » » Lisingin, p. o. *Lusingin*.
 » 31, 20 » » »meill', p. o. *maill'*.
 » 33, 10 » » savatat, p. o. *savotat*.
 » 35, 18 » » kärmivät, p. o. *karmivat*.
 » 36, 1 » alhaalta: rivien, p. o. *riivun*.
 » 38, 23 » » (kapakasta), p. o. (*kapakoista*).
 » 39, 8 » ylhäältä: Himalasta, p. o. *Himolasta*.
 » 39, 19 » » Himalan, p. o. *Himolan*.
 » 39, 24 » » Himalaiselle, p. o. *Himolaiselle*.
 » 40, 1 » » saganoissa, p. o. *sagonoissa*.
 » 46, 3 » alhaalta: tull-, p. o. *tultuaan*.
 » 48, 19 » » leidolla, p. o. *liedolla*.
 » 49, 13 » » malskuteltiin, p. o. *molskuteltiin*.
 » 49, 27 » » torsimista, p. o. *tarsimista*.
 » 53, 20 » » noista, p. o. *noista*.
 » 57, 15 » » kupernottari, p. o. *kupernattori*.
 » 73, 4 » » henkisiin, p. o. *henk'isiin*.
 » 79, 5 » » holosti, p. o. *holostoi*.
 » 81, 19 » » haukkuitimme, p. o. *haukkautimme*.
 » 81, 24 » » Petruskoille, p. o. *Petroskoille*.
 » 83, 5 » » bojut, p. o. *bajut*.
 » 83, 7 » » bojut, p. o. *bajut*.
 » 86, 5 » ylhäältä: Boljajevan, p. o. *Bjelaajevan*.
 » 87, 15 » » loppua, p. o. *hoppua*.
 » 95, 15 » » Mamsjoen, p. o. *Momsjoen*.
 » 95, 15 » » Mamsjärveen, p. o. *Momsjärveen*.

- Siv. 96, 14 riv. ylhäältä: Klimkkalan, p. o. Klimkkolan.
 » 96, 2 » alhaalta: Pieninkö, p. o. Pieninkä.
 » 97, 4 » ylhäältä: Jönkä, p. o. Jönkä.
 » 98, 1 » alhaalta: kiven, p. o. *kirveen*.
 » 103, 15 » » »karpiista», p. o. »*korpiista*».
 » 105, 15 » » »kurvikkona», p. o. »*kurnikkana*».
 » 111, 9 » ylhäältä: matkva, p. o. *matkooa*.
 » 111, 10 » » ossov, p. o. *ossoav*.
 » 112, 9 » » deädöh, p. o. *deädäh*.
 » 117, 6 » » prikatia, p. o. *prihodia*.
 » 132, 14 » rubriikki: Karopista, p. o. Koropista.
 » 161, 16 » ylhäältä: Latinan, p. o. Lotinan.
 » 168, 6 » alhaalta: äijäleli, p. o. äijäldi.
 » 172, 20 » » haukaan, p. o. hankaan.
 » 176, 5 » ylhäältä: kolkko, p. o. kolkka.
 » 181, 13 » » Mausjärvellä, p. o. Maasjärvellä.
 » 182, 3 » » Mamsjärveen, p. o. Momsjärveen.
 » 193, 5 » » Koivunjon, p. o. Koivunojan.
 » 193, 6 » alhaalta: Roukulasta, p. o. Roukkulasta.
 » 206, 8 » ylhäältä: Latinan, p. o. Lotinan.
 » 220, 16, 17 » » Kolmarvessa, p. o. Kalmarvessa.
 » 228, 18 » alhaalta: Metsäjänjärvi, p. o. Metsähänjärvi.
 » 238, 1 » ylhäältä: Kevättömärvessä, p. o. Kevättämärvessä.
 » 239, 7 » alhaalta: Porojärveä, p. o. Porajärveä.
 » 242, 1 » ylhäältä: Näikävaarassa, p. o. Nälkävaarassa.

Muut vähäpätöiset painovirheet eivät suosiollista lukijaa häirinne.

